

AKADÉMIA POLICAJNÉHO ZBORU V BRATISLAVE

KATEDRA VYŠETROVANIA

JAROSLAV BLATNICKÝ, PATRÍCIA KRÁSNÁ

**AKTUÁLNE OTÁZKY
TEÓRIE A PRAXE VYŠETROVANIA**

ZBORNÍK VEDECKÝCH PRÁC

**BRATISLAVA
2022**

Oponenti: prof. JUDr. Mgr. Jana Viktoryová, PhD.
prof. JUDr. Jozef Meteňko, PhD.

Zostavili: JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.
JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M.

Vzor citácie

BLATNICKÝ, J., KRÁSNÁ, P., eds. *Aktuálne otázky teórie a praxe vyšetrovania. Zborník vedeckých prác vydaný Katedrou vyšetrovania*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022, 221 s. ISBN 978-80-8054-981-7.

Vzor citácie príspevku

BALGA, J. *Postavenie spoločných vyšetrovacích tímov v systéme subjektov bezpečnostných vied*. In BLATNICKÝ, J., KRÁSNÁ, P., eds. *Aktuálne otázky teórie a praxe vyšetrovania. Zborník vedeckých prác vydaný Katedrou vyšetrovania*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022, 221 s. ISBN 978-80-8054-981-7.

Za gramatickú a obsahovú kvalitu príspevkov zodpovedajú autori.

Editori si vyhradili právo formálnej úpravy príspevkov, aby sa dosiahla ich jednotnosť.

ISBN 978-80-8054-981-7

EAN 9788080549817

Aktuálne otázky teórie a praxe vyšetrovania

Zborník
vedeckých prác
vydaný Katedrou vyšetrovania

Zborník bol vydaný pod záštitou rektorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Dr. h. c. profesorky JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD.

a

za podpory prorektora pre vedu a zahraničné vzťahy

Akadémie Policajného zboru v Bratislave

profesora JUDr. Mojmíra Mamojku, PhD.

Kontaktná adresa

Katedra vyšetrovania
Akadémie Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská č. 1
835 17 Bratislava
Slovenská republika

OBSAH

Úvod	7
Jozef Balga Postavenie spoločných vyšetrovacích tímov v systéme subjektov bezpečnostných vied	9
Matej Barta Kriminalistická dokumentácia entomologických stôp	19
Jaroslav Blatnický Niektoré osobitné postupy pri vyšetrovaní	29
Ľuboš Cehlárik Výživové doplnky s obsahom selektívnych modulátorov androgénnych receptorov	39
Jan Čáp - Vratislav Dvořák - Martina Blašková Zabrání části majetku - kriminalisticko-taktický pohled	51
Juraj Drugda - Jaroslav Blatnický - Ladislav Šimon Vyšetrovatel' - príslušník služby kriminálnej polície ako subjekt vyšetrovania (objasňovania) trestných činov	65
Ľudovít Fidler Kooperácia príslušníkov Policajného zboru s verejnosťou v podmienkach Slovenskej republiky	73
Michaela Kiššová Analýza vybraných trendov v páchaní environmentálnej kriminality	85
Magdaléna Krajníková - Soňa Masnicová Kriminalistické skúmanie pečiatok a odtlačkov pečiatok	99
Lucia Kurilovská - Patrícia Krásna - Claude Trelaj Právne aspekty trestu odňatia slobody v korelácii so základnými sociálnymi právami odsúdeného	111
Nina Laca Vybrané trestné činy narušujúce ochranu vonkajšej hranice Európskej únie a spôsob ich páchania	125
Boris Löffler Pôsobnosť služby poriadkovej polície prostredníctvom vybraných druhov organizačno-taktických foriem činnosti na mieste vzniku policajne relevantnej udalosti	135

Vladislav Marko - Ivana Rubisová	
Determinanty postupu príslušníka Policajného zboru vo vzťahu k dieťaťu v pozícii obete (svedka) domáceho násilia	147
Soňa Masnicová - Magdaléna Krajníková	
Forenzná DNA fenotypizácia (FDP) a jej využitie vo forenznej praxi	163
Margita Prokeinová	
Ako sa pomáha odsúdeným osobám po výkone trestu odňatia slobody?	173
Jiří Straus	
K pojmu individuální identifikace	179
Ján Šanta	
Poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie - prieniky trestného práva a iných právnych odvetví	187
Ladislav Šimon	
Vyšetrovanie v historickom kontexte	205
Ladislav Vajzer	
Ochrana pred domácim násilím v Slovenskej republike a Českej republike	215

Úvod

Zborník vedeckých prác, ktorý si katedra vyšetrovania dovoľuje predložiť akademickej a širokej odbornej verejnosti, predstavuje súbor výstupov, ktoré podávajú komplexne spracovaný pohľad na problematiku vyšetrovania v súčasnej trestno-právnej teórii a praxi.

Autori vedeckých prác vychádzajú nielen zo svojich rozsiahlych teoretických či praktických skúseností, ale svoje tvrdenia, závery a odporúčania opierajú o overené a vedeckým svetom prijaté zahraničné poznatky a zistenia, čo dodáva teórii a praxi vyšetrovania na významnosti a závažnosti. Prispievatelia sa delia o svoje vedecké zistenia, ponúkajú riešenia zložitých právnych a argumentačných problémov z oblasti vyšetrovania, prinášajú nové smery a tendencie rozvoja tejto vedeckej disciplíny.

Teória a prax vyšetrovania je spracovaná vo vzácnnej rovnováhe medzi teóriou a praxou, čo umožnilo získavať v tejto oblasti nové vedecké poznatky, analyzovať problémy a navrhovať riešenia, ktorých pravdivosť bola overená praxou.

Do rúk čitateľom sa dostáva dvadsiaty prvý počín zostavovateľskej práce katedry vyšetrovania a to v podobe zborníka vedeckých prác s názvom Teória a prax vyšetrovania.

Prvý zborník katedry vyšetrovania bol vydaný pri príležitosti desiateho výročia založenia Akadémie Policajného zboru v Bratislave a nazýval sa - Aktuálne problémy metodiky vyšetrovania násilných a mravnostných trestných činov - 2002.

Potom v priebehu rokov nasledovali témy ako:

- Aktuálne problémy metodík vyšetrovania ekonomických trestných činov - 2003.
- Aktuálne problémy teórie a praxe metodiky vyšetrovania - 2005.
- Rozvoj metodík vyšetrovania jednotlivých druhov trestných činov - 2007.
- Dokazovanie trestných činov - 2008.
- Vyšetrovanie trestných činov - súčasnosť a perspektívy - 2008.
- Metodiky vyšetrovania - posúdenie súčasného stavu a možnosti ich ďalšieho rozvoja - 2009.
- Vyšetrovanie ako súčasť predsúdneho konania - teoretické a aplikačné problémy - 2009.
- Vyšetrovanie - 2010.
- Odborná prax špecializácie vyšetrovanie - aktuálnosť a význam - 2010.
- Vyšetrovanie - história, súčasnosť a budúcnosť - 2012.
- Vyšetrovanie a dokazovanie trestných činov - 2013.
- Dôkazné prostriedky vo vyšetrovaní - 2015.
- Dokazovanie a vyšetrovanie trestných činov - národné a svetové trendy - 2016.
- Teória a prax vyšetrovania - interdisciplinárne aspekty - 2017.
- Vyšetrovanie - zákonný a spravodlivý postup - 2018.
- Farmaceutická kriminalita - hrozba pre Európu - 2018.
- Teória a prax dokazovania - 2019.
- Teória a prax vyšetrovania - 2020.
- Teória a prax dokazovania vo vyšetrovaní - 2021.

Zborník vedeckých prác je vydaný v nádeji, že napomôže výmene vzájomných skúseností, prehĺbi našu vzájomnú spoluprácu a poskytne všetkým záujemcom hodnotné a využiteľné informácie.

Zároveň sa chceme poďakovať všetkým prispievateľom za cenné a vysoko profesionálne príspevky, ktoré poskytli na zverejnenie v tomto zborníku vedeckých prác.

Editori

POSTAVENIE SPOLOČNÝCH VYŠETROVACÍCH TÍMOV V SYSTÉME SUBJEKTOV BEZPEČNOSTNÝCH VIED THE POSITION OF JOINT INVESTIGATION TEAMS IN THE SYSTEM OF SUBJECTS OF SECURITY SCIENCES

Jozef Balga

Anotácia: Spoločné vyšetrovacie tímy v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti sú spojené so systémom kvalitatívnych a kvantitatívnych činností v oblasti spravodlivosti a vnútorných vecí. Identifikácia právnych, inštitucionálnych a personálnych stránok uvedených tímov zásadne ovplyvňuje policajnú spoluprácu pričom podporuje komplexné vybudovanie uvedeného priestoru. Spoločné vyšetrovacie tímy sú kardinálnymi subjektami aplikácie foriem a metód policajnej spolupráce. Na strane druhej tieto tímy sa stali neoddeliteľným prvkom v systéme subjektov bezpečnostných vied z dôvodu ich nezastupiteľnosti vo vyšetrovaní zložitých trestných činov.

Kľúčové slová: priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, spoločné vyšetrovacie tímy, policajná spolupráca, bezpečnostné vedy, systém subjektov bezpečnostných vied

Annotation: Joint investigative teams in the area of freedom, security and justice are linked to a system of qualitative and quantitative activities in the area of justice and home affairs. The identification of the legal, institutional and personnel aspects of the mentioned teams fundamentally affects police cooperation while supporting the complex development of the mentioned area. Joint investigative teams are the cardinal subjects of the application of forms and methods of police cooperation. On the other hand, these teams have become an integral element in the system of subjects of security sciences due to their irreplaceability in the investigation of complex crimes.

Keywords: area of freedom, security and justice, joint investigation teams, police cooperation, security sciences, system of subjects of security sciences

Úvod

Dôležitou súčasťou priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti je systém policajnej spolupráce. Policajná spolupráca má nezastupiteľné miesto v boji proti vybraným formám trestnej činnosti predovšetkým na teritóriu jednotlivých členských krajín a Európskej únie (ďalej len EÚ). Policajná spolupráca sa stala súčasťou tretieho piliera Európskych spoločenstiev začiatkom 90-tych rokov minulého storočia. Následne v roku 2009 sa uvedená spolupráca stáva neoddeliteľným prvkom v systéme priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. V súčasnosti poskytuje jednotlivým členským štátom možnosť účinnejšie bojovať predovšetkým proti organizovanej trestnej činnosti. Pramene práva EÚ stanovujú nástroje k naplneniu obsahu policajnej spolupráce. Zásadným spôsobom ovplyvňuje realizáciu priestoru bezpečnosti, ktorý má zabezpečiť predovšetkým pre policajné orgány poverené úlohami v oblasti bezpečnosti uplatňovanie jednotných postupov odhaľovania a objasňovania protiprávnych konaní. Dôležité pre priestor bezpečnosti sú explicitne stanovené formy policajnej spolupráce realizované v oblasti boja proti organizovanej trestnej činnosti. Zároveň subsidiárne ovplyvňuje realizáciu priestoru spravodlivosti, ktorý má za úlohu vytvoriť, uľahčiť a zefektívniť justičnú spoluprácu a tým umožniť subjektom flexibilnejšie sa domáhať svojich práv. Zároveň má sankcionovať subjekty, ktoré ohrozujú slobodu a bezpečnosť jednotlivcov a európskej spoločnosti.

Spoločné vyšetrovateľské tímy ako subjekty policajnej spolupráce zásadným spôsobom ovplyvňuje realizáciu jednotlivých foriem, metód a prostriedkov využívaných pre naplnenie cieľov stanovených pre realizáciu priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Medzi ciele realizácie európskeho priestoru bezpečnosti kam patrí policajná spolupráca je efektívne poskytnutie právneho, inštitucionálneho a personálneho rámca pre vykonanie spoločných akcií smerujúcich k predchádzaniu, odhaľovaniu a objasňovaniu organizovanej trestnej činnosti. Na strane druhej je nutné si uvedomiť právnu skutočnosť, že uvedené zásadne neovplyvňuje povinnosť členských štátov garantovať verejný poriadok a zachovávať vnútornú bezpečnosť na

svojom území. Právny inštitút spoločných vyšetrovacích tímov v oblasti policajnej spolupráce má kardinálne postavenie v rámci európskej policajnej spolupráce, Dôležité je predovšetkým plnenie funkcií a postavenia uvádzanej formy spolupráce v oblasti policajnej spolupráce. Medzi základné funkcie uvádzaných tímov patrí funkcia gnozeologická, propedeutická, analytická, informačná, regulačná, represívna, preventívna a teleologická.

Systém spoločných vyšetrovacích tímov v rámci policajnej spolupráce

Spolupráca v oblasti justície a vnútorných vecí bola súčasťou tretieho piliera. Otvorenie veľkého trhu a zrušenie kontrol na hraniciach a záujem o bezpečnosť európskych občanov si vynútili zosilnenie kontroly na vonkajších hraniciach EÚ a zosilnenú spoluprácu medzi justičnými a policajnými orgánmi členských štátov. Zmluva o EÚ vymedzovala oblasti spoločného záujmu medzi ktoré patril boj proti toxikománii a medzinárodným podvodom, justičná spolupráca v civilnej a trestnej oblasti, colná spolupráca, policajná spolupráca. Hlavná rola bola prisúdená Rade.¹

Pokiaľ charakterizujeme vybrané formy úniovej policajnej spolupráce a ich realizáciu kompetentnými subjektami musíme objasniť samotné pojmy spolupráca a úniová policajná spolupráca. Spoluprácou rozumieme vzájomnú koordináciu činnosti subjektov spolupráce. Pre spoluprácu je charakteristické, že sa vzťahuje na vonkajšiu koordináciu medzi organizačne na seba nezávislými subjektami.² Úniová policajná spolupráca je systémom vzájomných právnych vzťahov policajných a bezpečnostných orgánov členských štátov EÚ, inštitúcií EÚ a medzi uvedenými subjektami navzájom, ktoré vykonávajú činnosti, úkony a opatrenia v oblasti boja proti organizovanej trestnej činnosti na území EÚ v súlade s právnymi normami upravujúcimi formy, metódy a prostriedky uvedenej spolupráce.³

Systém činností realizovaných členmi spoločných vyšetrovacích tímov sa uskutočňuje v rámci princípu legality, princípu legitimacy, princípu pacta sunt servanda, princípu temporality, princípu teritoriality, princípu personality, princípu spolupráce a princípu supranacionality. Z uvedených princípov vyplýva, že činnosť jednotlivých subjektov je upravená právnymi normami, ktoré aplikujú kompetentné subjekty predovšetkým členských štátov. Samotnú formu činností uvádzaných tímov determinujú materiálne, formálne a gnozeologické pramene práva EÚ. Materiálne pramene sú dané spoločenskými, politickými, medzinárodnými, európskymi, ekonomickými, informačnými, bezpečnostnými, morálnymi a kultúrnymi podmienkami ako aj tradíciami a zvykmi, ktoré sú akceptované európskou spoločnosťou v oblasti policajnej spolupráce. Konkretizované podmienky a prvky tvoriace materiálne pramene sú obsiahnuté napríklad v odôvodneniach, oznámeniach, odkazoch, návrhoch, iniciatívach, žiadostiach či správach.

Formálnymi prameňmi európskeho práva sú inštitúciami EÚ stanovené formy práva, v ktorých sú obsiahnuté právne normy regulujúce právne vzťahy taxatívne stanovené v jeho predmete. Charakteristickou črtou európskeho práva je jeho relatívna autonómnosť a supranacionalita. Všetky druhy formálnych prameňov sú odvodené od Zmluvy o fungovaní EÚ a medzinárodných dohôd upravujúcich policajnú a justičnú spoluprácu⁴ a vzájomnú pomoc v trestných veciach medzi členskými štátmi. Formálne pramene európskeho práva v užšom slova zmysle upravujúce predmetnú problematiku delíme na primárne pramene, sekundárne pramene a medzinárodné zmluvy.

¹ GERBET, P. *Budování Evropy*. Praha: KAROLINUM, 2004, 343 s.

² VIKTORYOVÁ, J., STRAUS, J. a kol. *Vyšetrovanie*. 2. vyd. Bratislava: Akadémia PZ, 2013. s. 86

³ BALGA, J. *Interoperabilita medzi informačnými systémami Európskej únie v oblasti policajnej a justičnej spolupráce*. In: Teória a prax dokazovania vo vyšetrovaní. Zborník vedeckých prác zo dňa 21.4.2021. Bratislava: Akadémia PZ, 2021. s.12.

⁴ NESVADBA, A., RAPČANOVÁ, M. *Právo Európskej únie*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, 205 s.

Primárny prameň tvorí Zmluva o fungovaní EÚ a protokoly. Právnej, pragmatickej, informačnej, teleologickej a praxeologickej akceptácie policajnej spolupráce po stránke formálnej a materiálnej dala za dosť Zmluva o fungovaní EÚ, ktorá v hlave V. explicitne stanovuje obsah, rozsah a podmienky budovania priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Osobitnú pozornosť venuje tiež problematike policajnej spolupráce, do ktorej sú zapojené všetky príslušné orgány členských štátov vrátane polície, colných orgánov a iných orgánov presadzujúcich výkon práva špecializovaných v oblasti predchádzania alebo odhaľovania a vyšetrovania trestných činov.

Zmluva o fungovaní EÚ v hlave V. kapitola 5 čl. 88 charakterizuje poslanie Europolu a stanovuje okrem iného aj úlohu koordinovať, organizovať a uskutočňovať vyšetrovania a operačné činnosti vykonávané spoločne s príslušnými orgánmi členských štátov alebo v rámci spoločných vyšetrovateľských tímov, prípadne v spojení s Eurojustom.

Do trichotomického systému formálnych prameňov upravujúcich činnosť spoločných vyšetrovacích tímov okrem primárnych prameňov patria taktiež sekundárne pramene práva EÚ ako nariadenie a rámcové rozhodnutie. Nariadenia sú všeobecne platné a záväzné vo svojej celistvosti a priamo uplatniteľné vo všetkých členských štátoch. Prijímaním nariadení EÚ priamo reguluje vzťahy v rámci svojej územnej pôsobnosti s cieľom ich uniformného uplatňovania v členských štátoch.⁵ Primárnym nariadením pre fungovanie tímov je Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/794 o Agentúre Európskej únie pre spoluprácu v oblasti presadzovania práva (Europol).⁶ Nariadenie v kapitole II. upravuje účasť zamestnancov na činnosti spoločných vyšetrovacích tímov, ktoré sa zaoberajú trestnými činmi, ktoré patria medzi ciele Europolu. Zamestnanci Europolu môžu v rámci obmedzení stanovených v právnych predpisoch členských štátov, v ktorých tím pôsobí, pomáhať pri všetkých činnostiach a výmene informácií so všetkými členmi tímu. Informácie, ktoré získali zamestnanci Europolu počas svojho pôsobenia v tíme, môže Europol so súhlasom a na zodpovednosť členského štátu, ktorý ich poskytol, spracúvať na účely uvedené v článku 18 tohto nariadenia. Pokiaľ sa Europol domnieva, že zriadenie tímu by znamenalo pre vyšetrovanie prínos, môže dotknutým členským štátom navrhnúť a prijať opatrenia s cieľom pomôcť členský štátom pri zriadení takéhoto tímu.

Dôležitým sekundárnym prameňom upravujúcim predmetnú problematiku je rámcové rozhodnutie Rady o spoločných vyšetrovacích tímoch (ďalej len rozhodnutie).⁷ Nárast cezhraničnej trestnej činnosti podnietilo členské štáty k prijatiu legislatívneho nástroja zabezpečujúceho harmonizovanú právnu úpravu, ktorá ustanovuje jasné pravidlá pre vytvorenie a činnosť spoločných vyšetrovacích tímov. V praxi fungovali neformálne tímy, ale neexistoval žiadny právny predpis, ktorý by ich činnosť upravoval. Prvý krok týmto smerom predstavoval Dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach z roku 2000, ktorý pojednáva o spoločných vyšetrovacích tímoch a takisto stanovuje celý rad nástrojov na boj proti cezhraničnej trestnej činnosti. V dôsledku oneskorenia ratifikácie uvedenej dohody Rada prijala 13. júna 2002 už uvedené rozhodnutie.⁸

Rozhodnutie upravuje právny rámec kreovania tímov na základe vzájomnej dohody dvoch alebo viacerých členských štátov. Tímy sa môžu zriadiť najmä pre vyšetrovanie trestných činov vyžadujúce zložité a náročné vyšetrovanie v spojitosti s inými členskými štátmi alebo niekoľko členských štátov vedie vyšetrovanie trestných činov a okolnosti prípadu vyžadujú koordinovaný postup dotknutých subjektov. Žiadosť o zriadenie tímov môže podať ktorýkoľvek z dotknutých štátov. Tím sa má zostaviť v členskom štáte, v ktorom sa očakáva

⁵ CHRENŠŤ, J., NESVADBA, A. *Právo Európskej únie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2020, 160 s.

⁶ Ú. v. EÚ L 135, 24.5.2016, s. 53

⁷ Ú. v. ES L 162, 20.6.2002, s. 1

⁸ KOM(2004) 858 v konečnom znení s. 2

realizácia vyšetrovania. V ustanoveniach rozhodnutia sú stanovené dôkladné podmienky pre pôsobenie tímu na území členských štátov ako napríklad prijatie organizačných opatrení pre činnosť tímu alebo určenie vedúceho tímu.

Pre dôkladnú realizáciu činností tímov bola vypracovaná po schválení Rady vzorová dohoda o zriadení spoločného vyšetrovacieho tímu.⁹ Vzorová dohoda o zriadení spoločného vyšetrovacieho tímu obsahuje časť stanovujúcu *expressis verbis* uplatniteľný právny základ realizácie dohody. Nedielnou súčasťou dohody sú identifikátory subjektov dohody. Nasleduje účel, ktorý obsahuje okolnosti trestného činu, ktorý sa vyšetruje v zúčastnených štátoch a stručne sa opíšu ciele tímu. Temporalita dohody začína plynúť nadobudnutím platnosti. Teritorialita dohody je určená osobitne územím zmluvných strán dohody. Personálny substrát tímu je stanovený vedúcim, členmi a účastníkmi tímu. Osobitne sa v dohode zdôrazňuje získavanie a zhromažďovanie dôkazov, prístup k informáciám a dôkazom a výmena informácií a dôkazov získaných pred vytvorením tímu. Dôraz sa kladie aj na činnosti súvisiace so zaslaním žiadosti o vzájomnú právnu pomoc od štátov, ktoré sa nezúčastňujú na tíme. Zmeny dohody sa môžu uskutočniť akoukoľvek písomnou formou. Konzultácie a koordinácia sa realizuje najmä v rámci hodnotenia výsledkov tímu, spôsobu vykonávania úkonov zo strany vyšetrovateľov alebo zváženia vhodného miesta súdneho konania. Pozornosť sa venuje v dohode aj komunikácii s médiami. Súčasťou dohody je aj hodnotenie činnosti tímu a organizačno-materiálne zabezpečenie tímu.

Primus inter pares v tomto systéme prameňov práva predstavuje Dohovor o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie, vypracovaný Radou v súlade s článkom 34 Zmluvy o Európskej únii (ďalej len dohovor).¹⁰ Na základe spoločnej dohody môžu príslušné orgány dvoch alebo viacerých členských štátov vytvoriť spoločný vyšetrovací tím na špecifické účely a na obmedzenú dobu, ktorá sa môže predĺžiť spoločným súhlasom, na vyšetrovanie trestných činov na území jedného alebo viacerých členských štátov, ktoré vytvorili tím. Žiadosť o vytvorenie tímu môže podať ktorýkoľvek z dotknutých štátov a tím sa vytvorí na území jedného z členských štátov kde sa vykonávanie vyšetrovania očakáva. Vedúci tímu je zástupcom príslušného orgánu, ktorý sa posielajú na vyšetrovaní trestných činov, členského štátu, na ktorého tím pôsobí. Tím vykonáva svoje akcie podľa právneho systému členského štátu, na ktorého území pôsobí. Členovia tímu¹¹ vykonávajú svoje úlohy pod vedením vedúceho s prihliadnutím na podmienky určené ich vlastnými orgánmi v dohode o vytvorení tímu. Právom člena tímu je byť prítomný pri vyšetrovacích opatreniach na území členského štátu. Vedúci tímu však môže rozhodnúť inak ale len v súlade s právnym systémom členského štátu, kde tím pôsobí. Ak tím potrebuje pomoc od členského štátu, ktorý nie je členom tímu alebo od tretieho štátu, dožiadanie môžu zaslať príslušné orgány štátu, v ktorom tím pôsobí príslušným orgánom tretej strany na základe medzinárodných dohôd. Taktiež člen tímu môže v súlade s právnym systémom svojho štátu a v rozsahu svojej právomoci poskytnúť tímu pre potreby ním vedeného vyšetrovania informácie dostupné v členskom štáte, ktorý ho pridelenil. Z hľadiska účasti osôb na činnosti tímu je možné pokiaľ právny systém dotknutého členského štátu dovoľuje dohodnúť, aby sa na činnosti tímu zúčastnili aj iné osoby ako napríklad zástupcovia orgánov zriadených podľa zmluvy.

Spoločné vyšetrovacie tímy sú jedným z najúspešnejších nástrojov cezhraničných vyšetrovaní a trestných stíhaní v EÚ. Umožňujú priamu spoluprácu a komunikáciu medzi justičnými orgánmi a orgánmi presadzovania práva viacerých štátov pri organizovaní ich činností a vyšetrovaní s cieľom účinne vyšetrovať cezhraničné prípady. Prax však ukazuje, že spoločné vyšetrovacie tímy sa stretávajú s viacerými technickými problémami, ktoré im bránia

⁹ Ú. v. EÚ C 44, 28.1.2022, s. 6

¹⁰ Ú. v. EÚ C 197, 12.7.2000, s. 3

¹¹ Členovia spoločného vyšetrovacieho tímu z iných členských štátov, ako je ten, na ktorého území tím pôsobí označujú ako pridelení členovia.

v efektívnej práci a v prehľbovaní ich činnosti. Hlavné problémy sa týkajú bezpečnej elektronickej výmeny informácií a dôkazov, bezpečnej elektronickej komunikácii s ostatnými členmi tímu a príslušnými orgánmi, úradmi a agentúrami EÚ, ako sú Europol, Eurojust a Európsky úrad pre boj proti podvodom (OLAF). Práca tímov by sa mohla zlepšiť a urýchliť, ak by ju podporovala špecializovaná IT platforma. Táto IT platforma by svojim členom umožnila bezpečne spolu komunikovať a vymieňať si informácie a dôkazy. V nadväznosti na tieto zistenia Komisia rozhodla navrhnúť právne predpisy, ktorými sa zriadi špecializovaná platforma spolupráce na podporu fungovania tímov.¹² Uvedená platforma sa má realizovať predovšetkým zmenou nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1726 o Agentúre Európskej únie na prevádzkové riadenie rozsiahlych informačných systémov v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti (eu-LISA).¹³

Z hľadiska ďalšej racionalizácie činností spoločných vyšetrovacích tímov bude nutné zefektívniť administratívny proces zriadenia takýchto tímov. To znamená možnosť bezpečnej a efektívnej cezhraničnej výmeny dokumentov a podkladov k podpísaniu dohody o zriadení takýchto tímov. Ďalej bude dôležité sfunkčniť systém prekladov. Samozrejmosťou sa musia stať súpisy postupov, ktoré sa majú dodržiavať počas procesu zriaďovania tímu a podpora individuálnych elektronických podpisov. Z uvedeného vyplýva, že bude nutné opätovne vykonať zmeny a doplnenia vzorovej dohody o zriadení spoločného vyšetrovacieho tímu.

Slovenská republika implementovala do svojho právneho systému v redukčnej podobe spoločný vyšetrovací tím v ustanovení Trestného poriadku. Trestný poriadok v § 10 ods. 8 policajtom na účely tohto zákona rozumie aj zástupcu príslušného orgánu iného štátu, orgánu EÚ alebo orgánu vytvoreného spoločne členskými štátmi EÚ, ktorý je zaradený do spoločného vyšetrovacieho tímu. V zmysle uvedeného ustanovenia spoločný vyšetrovací tím sa môže zriadiť najmä, ak vyšetrovanie trestného činu vyžaduje vykonať zložité úkony aj v inom štáte alebo vyšetrovanie trestného činu uskutočňuje niekoľko štátov, pričom okolnosti prípadu vyžadujú ich koordinovaný a spoločný postup. Vedúcim tímu je vždy zástupca orgánu činného v trestnom konaní Slovenskej republiky. Z hľadiska inštitucionálneho orgánom oprávneným uzavrieť dohodu o vytvorení tímu je Generálna prokuratúra Slovenskej republiky po predchádzajúcom prerokovaní s ministrom spravodlivosti Slovenskej republiky.¹⁴

Nepochybne tieto spoločné vyšetrovacie tímy sa stali od roku 2000 subjektom úniovej policajnej spolupráce a v súčasnosti môžeme o týchto tímoch tvrdiť, že sa stali taktiež subjektom bezpečnostných vied. Táto argumentácia vyplýva zo systému činností, ktoré tímy vykonávajú a z charakteristiky predmetu bezpečnostných vied.

Systém subjektov bezpečnostných vied a postavenie spoločných vyšetrovacích tímov v tomto systéme

Bezpečnostné vedy je možné chápať ako systém vedeckých poznatkov v oblasti skúmania bezpečnosti osôb, spoločnosti a štátu. Medzi základné funkcie štátu patrí funkcia bezpečnostno-administratívna a funkcia ochranná. Uvedené funkcie realizuje štát prostredníctvom štátnych orgánov a inštitúcií, ktoré realizujú osobitnú verejnú moc – štátnu moc. Realizácia štátnej moci je limitovaná štátnym územím, ktoré je ohraničené štátnou hranicou. Subjektom štátnej moci sa stáva obyvateľstvo, ktoré sa nachádza na štátnom území. Povinnosťou právneho štátu je garantovanie bezpečnosti na svojom území prostredníctvom svojho právneho systému. Osobitnú pozornosť si zasluhuje aplikácia princípu legality, princípu legitimacy, princípu humanizmu, princípu pacta sunt servanda a princípu spolupráce štátnymi orgánmi a inštitúciami pri zabezpečovaní verejného poriadku a bezpečnosti.

¹² COM(2021) 756 final, s. 1-2

¹³ Ú. v. EÚ L 295, 21.11.2018, s.99

¹⁴ Zákon č.301/2005 Z.z. Trestný poriadok

Vývoj bezpečnostných vied môžeme datovať od začiatku 70-tych rokov minulého storočia. V niektorých dobových publikáciách sa autori začali zaoberať samotným pojmom bezpečnosť.¹⁵ Následne v druhej polovici 80-tych rokov sa autori sústredili na skúmanie teoretických východísk činnosti bezpečnostných orgánov.¹⁶ V druhej polovici 90-tych rokov sa bezpečnosť skúmala cez prizmu teoretických východísk činnosti policajno-bezpečnostných služieb.¹⁷ Oficiálne sa o bezpečnostných vedách začalo písať až začiatkom 21. storočia. Predovšetkým Porada a Holcr sa zmieňovali o bezpečnostných vedách v súvislosti s vytváraním systematiky policajnej vedy.¹⁸ V súčasnosti sa vedeckým skúmaním stanovili základy bezpečnostných vied a charakterizovali čiastkové teórie.¹⁹ V publikáciách sa skúma bezpečnosť buďto ako pojem alebo ako vedecká kategória. V ďalšej časti vedeckého textu sa budeme zaoberať bezpečnosťou ako vedeckou kategóriou.

Skúmanie vedeckej kategórie „bezpečnosť“ má svoju štátovednú, právnovednú a bezpečnostnovednú rovinu. Zároveň je nutné podotknúť, že bezpečnosť môžu skúmať aj ďalšie vedné disciplíny. Štátoveda sa zaoberá bezpečnosťou z hľadiska realizácie takých funkcií štátu ako je funkcia ochranná, funkcia bezpečnostno-administratívna, funkcia obranná a funkcia sociálno-ekonomická. Právnovedné skúmanie bezpečnosti sa realizuje predovšetkým v ústavnoprávnej, administratívnoprávnej a policajnoprávnej rovine. Právna veda sa zaoberá bezpečnosťou ako právnou inštitúciou, ktorá determinuje statiku a dynamiku vývoja právneho systému a je súčasťou právnych vzťahov. Bezpečnostná veda predstavujúca tretí subsystém skúmania bezpečnosti vychádza z teórie bezpečnosti a jednotlivých procesov a činností subjektov podieľajúcich sa na garantovaní bezpečnosti osôb, spoločnosti a štátu.

Pre potreby predmetu vedeckého textu budeme chápať bezpečnosť ako zložitý, vnútorné štruktúrovaný, multifaktorový a hierarchizovaný fenomén, ktorého obsah štruktúra i funkcie presahujú hranice nie len jedného vedného odboru, ale dokonca celých vedných oblastí. Z hľadiska reálneho hodnotenia bezpečnosti môžeme bezpečnosť definovať ako taký stav bezpečnostnej situácie, činiteľov a procesov tento stav ovplyvňujúcich, ktorý zaisťuje priaznivé podmienky pre existenciu, pretrvanie, plnenie požadovaných funkcií a rozvoj každého referenčného objektu.²⁰

Na strane druhej je nutné stanoviť systematiku bezpečnostných vied. Bezpečnostné vedy delíme na časť teoretickú a časť aplikačno-realizačnú. Teoretická časť obsahuje vývoj vedy, teóriu kde patrí pojem, terminológia, metodológia, objekt, predmet, subjekty a teórie vybraných činností. Aplikačno-realizačná časť v sebe zahŕňa systém konkrétnych činností subjektov pri zabezpečovaní bezpečnosti osôb, spoločnosti a štátu. Patria sem formy, metódy a prostriedky, ktoré sa aplikujú alebo realizujú kompetentnými subjektami v rámci garantovania bezpečnosti predovšetkým vnútornej bezpečnosti. Osobitne je dôležité z hľadiska skúmania pertraktovanej problematiky uviesť, že subjekty vedeckého poznania sa stávajú nie len jednotlivci ale aj vyšetrovacie tímy, odborné či špecializované pracoviská, policajné útvary ako aj expertízne ústavy. Znamená to, že subjektami sa stávajú fyzické a právnické osoby s jasne určeným právnym postavením. Určenie systému subjektov bezpečnostných vied sa v konečnom dôsledku odvíja od dôležitého prvku vedeckého poznania a to jeho objektu a predmetu. Určenie subjektu vednej disciplíny nadväzuje na identifikáciu objektu ako kardinálneho prvku vedeckého poznania.

¹⁵ LUKEŠ, Z. *Základy bezpečnostního práva*. Praha: ACADEMIA, 1971. s. 19-20.

¹⁶ PORADA, V. *Úvod do teórie veřejnobebezpečnostní činnosti*. Praha: VŠ ZNB, 1987. s. 63-92.

¹⁷ BERŽI, L. *Teória policajno-bezpečnostných služieb. Všeobecná časť*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 1996. s. 27-28.

¹⁸ HOLCR, K., PORADA, V. et. al. *Policajné vedy. Úvod do teórie a metodológie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s.96-98.

¹⁹ PORADA, V. a kol. *Bezpečnostní vědy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s.75, 301-505.

²⁰ HOFREITER, L., ZVAKOVÁ, Z. *Teória bezpečnosti*. Krakow: EAS, 2019, s. 39-40.

Pokiaľ skúmame postavenie spoločných vyšetrovacích tímov v teoretickej časti bezpečnostných vied je nutné sa sústrediť na teóriu policajno-bezpečnostných činností, ako organickej súčasti systému bezpečnostných vied. Až na základe charakteristiky trestne procesnej činnosti, ktorá patrí do uvedenej teórie je možné zodpovedne charakterizovať postavenie uvádzaných tímov v systéme subjektov bezpečnostných vied.

Trestno-procesná činnosť predstavuje jeden z druhov kriminalisticko-bezpečnostnej činnosti a de facto subsystém tejto organizačno taktickej formy policajno-bezpečnostnej činnosti. Trestno procesnou činnosťou rozumieme druh kriminalisticko-bezpečnostnej činnosti, ktorý je tvorený systémom opatrení a úkonov policajno-bezpečnostných orgánov, predovšetkým procesného charakteru, realizovaný hlavne v priebehu prípravného konania, smerujúci k objasneniu trestných činov, zistení ich páchatel'ov, prijatie nevyhnutných opatrení k predchádzaniu trestnej činnosti a vytvoreniu adekvátnych podmienok pre rozhodovanie súdov.²¹ Subjektami tejto činnosti sa stávajú policajné a bezpečnostné orgány, ktoré vykonávajú činnosti trestno-procesného charakteru, predovšetkým subjekty preverovania a vyšetrovania trestných činov. Subjekty musia spĺňať určité znaky, ako právnymi normami stanovené úlohy, inštitucionalizovaný charakter, personálny substrát, stanovené kompetencie, určené formy, metódy a prostriedky realizované v systéme činností a systém cieľov a funkcií vyplývajúcich z ich právneho postavenia.

Vychádzajúc z uvedených skutočností spoločné vyšetrovacie tímy majú prameňmi práva EÚ stanovené úlohy v oblasti vyšetrovania trestných činov. Inštitucionalizácia týchto tímov vyplýva z určovania jednotlivých členov tímu kompetentnými štátnymi orgánmi členských štátov. Personálny substrát členov tímov je stanovený ich funkčným zaradením na policajných útvaroch kompetentných aplikovať vyšetrovacie úkony a opatrenia. Formy, metódy a prostriedky aplikované tímom pri vyšetrovaní trestných činov sú stanovené v právnych normách trestného či policajného práva.

Cieľom spoločných vyšetrovacích tímov je vyšetrovanie konkrétnych trestných činov a tým prispieť k predchádzaniu trestnej činnosti a boju proti nemu. Prispievať k zaisteniu vysokej úrovne bezpečnosti v rámci priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti EÚ vrátane udržiavania verejného poriadku a verejnej bezpečnosti a ochrany bezpečnosti na území členských štátov. Zároveň prispievať k predchádzaniu trestným činom, ich odhaľovaniu a vyšetrovaniu. V neposlednej rade cieľom je taktiež identifikácia nových foriem a metód páchania trestných činov. Tieto ciele sa dosahujú zaistením správnych postupov, zlepšením kvality údajov a dôkazov. Ďalej sa stanovené ciele dosahujú posilnením, zjednodušením a zjednotením podmienok pre spracovanie dohôd o zriadení spoločného vyšetrovacieho tímu a zracionalizovaním podmienok prístupu určených orgánov k informáciám a dôkazom.

Spoločné vyšetrovacie tímy v súčasnosti na základe uvedených vedeckých poznatkov zaraďujeme do systému subjektov bezpečnostných vied, konkrétne medzi subjekty teórie policajno-bezpečnostných činností. V plnej miere spĺňajú charakteristické znaky subjektov stanovených teóriou bezpečnostných vied. Postavenie týchto tímov sa postupne bude precizovať skúmaním subjektov vedeckého poznania v rámci bezpečnostných vied.

Záver

Recentný systém policajnej spolupráce musí reagovať na nové a komplexné hrozby. Tieto hrozby si vyžadujú koordinovaný postup všetkých subjektov v rámci systému inštitúcií EÚ a štátnych orgánov členských štátov. Spolupráca sa stáva nevyhnutnosťou na dosiahnutie stability v priestore bezpečnosti. Výmena informácií a zvýšená operačná spolupráca a vzájomná dôvera môže podporiť opatrenia na boj proti organizovanej cezhraničnej trestnej činnosti a terorizmu. Spoločné vyšetrovacie tímy ako subjekty únievej policajnej spolupráce

²¹ PORADA, V. a kol. *Bezpečnostní vědy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s.344-345.

majú perspektívu pozitívne pôsobiť na predchádzanie, odhaľovanie a vyšetrovanie explicitne stanovených trestných činov.

Efektivita tímov závisí od úrovne uplatňovania jednotlivých postupov pri využívaní metód vyšetrovania a má význam pri vyhľadávaní a odhaľovaní podozrivých osôb alebo páchatel'ov trestných činov. Zlepšenie spolupráce medzi policajnými orgánmi členských štátov musí smerovať k odhaleniu páchatel'ov trestných činov a to zefektívnením a zracionalizovaním systému činností smerujúcich k uvedenému cieľu. Uvádzané skutočnosti znamenajú pre inštitút spoločného vyšetrovacieho tímu ďalšie výzvy smerujúce k podpore opatrení v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. V oblasti policajnej spolupráce je nutné vypracovať a prijať ďalšie právne normy, ktoré majú predovšetkým stanoviť kvalitatívne požiadavky a postupy pre zriadenie týchto tímov. Na strane druhej je požiadavkou doby pripraviť odborníkov pre tieto tímy a vytvoriť systém vzdelávania pracovníkov policajných a bezpečnostných orgánov členských štátov EÚ, ktorí pôsobia v tejto oblasti. Opatrenia legislatívneho, inštitucionálneho, personálneho, technického, technologického a organizačného charakteru zo strany inštitúcií EÚ a štátnych orgánov členských štátov môže znamenať zvýšenie úspešnosti v boji proti trestnej činnosti na území EÚ.

Systém subjektov bezpečnostných vied v súčasnosti sa stáva objektom výskumu. Získané vedecké poznatky postupne budú precizovať postavenie, úlohy, kompetencie a ciele jednotlivých subjektov. Z hľadiska súčasného vedeckého poznávania systematiky bezpečnostných vied je možné z určitosťou uviesť, že skúmané spoločné vyšetrovateľské tímy spĺňajú charakteristické znaky subjektu bezpečnostných vied.

Resumé

Súčasťou priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti je policajná spolupráca v rámci ktorej sa vytvoril systém subjektov s explicitne stanovenými formami a metódami postupmi, ktorými prispievajú k odhaľovaniu a objasňovaniu trestných činov. Postavenie, úlohy a ciele spoločných vyšetrovacích tímov upravujú pramene práva Európskej únie, ktoré zároveň stanovujú jednotlivé formy činností členov týchto tímov. Miesto, postavenie a ciele spoločných vyšetrovacích tímov v rámci realizácie policajnej spolupráce determinuje personálny substrát, ktorý aplikuje činnosti v rámci vyšetrovania trestných činov v jednom alebo niekoľkých členských štátoch. Realizácia foriem, metód a prostriedkov zo strany členov spoločného vyšetrovacieho tímu ovplyvňuje získané informácie a dôkazy v priebehu vyšetrovania. Bezpečnostné vedy sa stávajú dôležitým prvkom pre garantovanie bezpečnosti osôb, spoločnosti a štátu a zároveň predstavuje systém vedeckých poznatkov ovplyvňujúcich odhaľovanie, objasňovanie a vyšetrovanie trestných činov. Do zložitého systému subjektov bezpečnostných vied patria aj spoločné vyšetrovacie tímy ktoré v boji proti trestnej činnosti plnia predovšetkým gnozeologickú, represívnu a preventívnu funkciu.

Resume

Part of the area of freedom, security and justice is police cooperation, within which a system of entities was created with explicitly defined forms and methods and procedures by which they contribute to the detection and clarification of criminal acts. The status, tasks and goals of joint investigation teams are regulated by the sources of European Union law, which also determine the individual forms of activities of the members of these teams. The location, status and goals of joint investigation teams within the implementation of police cooperation is determined by the personnel substrate that applies activities within the framework of the investigation of criminal offenses in one or several member states. The implementation of forms, methods and means by the members of the joint investigation team affects the information and evidence obtained during the investigation. Security sciences become an important element for guaranteeing the security of persons, society and the state, and at the

same time it represents a system of scientific knowledge affecting the detection, clarification and investigation of criminal acts. The complex system of subjects of security sciences also includes joint investigation teams, which primarily fulfill a gnoseological, repressive and preventive function in the fight against criminal activity.

Zoznam bibliografických odkazov

- BALGA, J. Interoperabilita medzi informačnými systémami Európskej únie v oblasti policajnej a justičnej spolupráce.. In. Teória a prax dokazovania vo vyšetrovaní. Zborník vedeckých prác zo dňa 21.4.2021. Bratislava: Akadémia PZ, 2021. 359 s. ISBN 978-80-8054-897-1
- BERŽI, L. Teória policajno-bezpečnostných služieb. Všeobecná časť. 1. vydanie, Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 1996. 244 s. ISBN 80-88751-93-4
- GERBET, P. Budování Evropy. 1. vydanie. Praha: KAROLINUM, 2004, 450 s. ISBN 80-246-0111-7
- HOFREITER, L., ZVAKOVÁ, Z. Teória bezpečnosti. 1. Vydanie, Krakow: EAS, 2019, 258 s. ISBN 978-83-61645-35-1
- HOLCR, K., PORADA, V. et. al. Policajné vedy. Úvod do teórie a metodológie. 1. vydanie, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 242 s. ISBN 978-80-7380-329-2
- CHRENŠŤ, J., NESVADBA, A. Právo Európskej únie. 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2020, 338 s. ISBN 978-80-8054-867-4
- LUKEŠ, Z. Základy bezpečnostního práva. 1. vydanie, Praha:ACADEMIA, 1971, 212 s.
- NESVADBA, A., RAPČANOVÁ, M.: Právo Európskej únie. 1. vyd. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012, 315 s. ISBN 978-80-8054-528-4
- PORADA, V. a kol. Bezpečnostní vědy. 1. vydanie, Plzeň: Aleš Čeněk, 2019. 780 s. ISBN 978-80-7380-758-0
- PORADA, V. Úvod do teórie veřejnobebezpečnostní činnosti. Praha: VŠ ZNB, 1987, 298 s.
- VIKTORYOVÁ, J., STRAUS, J. a kol.: Vyšetrovanie. 2. vyd. Bratislava: Akadémia PZ, 2013. 653 s. ISBN 978-80-8054-548-2

Kontaktné údaje

prof. Dr. Jozef Balga, PhD.
Katedra správneho práva
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská č. 1
835 17 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: jozef.balga@minv.sk

KRIMINALISTICKÁ DOKUMENTÁCIA ENTOMOLOGICKÝCH STÔP DOCUMENTATION OF ENTOMOLOGICAL TRACES

Matej Barta

Anotácia: V predkladanom príspevku autor približuje možnosti využitia forenzej entomológie v rámci kriminalistiky. V podstatnej miere sa venuje formám a spôsobom dokumentácie entomologických stôp, ako aj zaisťovaniu entomologického materiálu na mieste nálezu mŕtveho tela osoby. Popisuje možnosti využitia rôznych foriem kriminalistickej dokumentácie ako napríklad písomná a fotografická dokumentácia entomologických stôp.
KLúčové slová: forenzné vedy, entomológia, dokumentácia, zaisťovanie, entomologická stopa

Annotation: In the presented article, the author approaches the possibilities of using forensic entomology within the framework of criminalistics. It is mainly devoted to the forms and methods of documentation of entomological traces, as well as ensuring entomological material at the place where a person's dead body was found. It describes the possibilities of using different forms of forensic documentation, such as written and photographic documentation of entomological traces.

Key words: forensic science, entomology, documentation, ensuring, entomological traces

Úvod

Tak ako v kriminalistike aj vo forenzných vedách platí, že forenzná veda sa nezačína skúmaním stôp. Táto zásada určite platí aj pre forenznú entomológiu, ktorá sa radí do disciplín v rámci forenzných vied. Forenzná entomológia (pozn.: entomológia – veda z odboru zoológie, ktorá sa zaoberá štúdiom hmyzu. ²² V minulosti bol pojem "hmyz" menej špecifický a historicky by definícia entomológie zahŕňala aj štúdium živočíchov z iných skupín článkonožcov, ako sú pavúkovce, myriapody a kôrovce) sa začína na mieste činu alebo na mieste nálezu telesných pozostatkov ľudí alebo zvierat. Hmyz a ostatné bezstavovce, ktoré sú súčasťou všeobecnej fauny rozkladu, sa nemusia nutne nachádzať priamo na pozostatkoch, ale môžu byť rozmiestnené v okolí pozostatkov alebo sa dokonca nachádzajú v pôde pod pozostatkami. Z forenzného hľadiska je nevyhnutné vykonať zaisťovanie entomologických stôp po odstránení pozostatkov z miesta nálezu, pretože existuje zvýšená pravdepodobnosť, že niektoré druhy hmyzu nebudú zaistené a následne zadokumentované. To môže, ale aj nemusí mať negatívny vplyv na následné skúmanie. Má to však za následok menej zaistených stôp.

S ohľadom na pôvod stôp sa vo forenzej entomológii stretávame s 3 druhmi stôp:

- a) Hnilobnými – tento druh stôp sa týka rozkladu živočíšnych tkanív.
- b) Biologickými – vo väčšine prípadov ide o ľudské tkanivá, ako sú vlasy, chlpy, nechty, krv a iné.
- c) Pachovými – v najčastejších prípadoch je to zápach hniloby, zápach sírovej fermentácie, vytvorenie amoniakových pár, zápach kantaridínu (v prípade ak sa na tele mŕtvej osoby nachádzali rôzne druhy chrobákov ako napríklad pľuzgiernik lekársky, ktorý vylučuje jed kantaridín).

Medzi najdôležitejšie stopy vo forenzej entomológii budeme radiť stopy biologické. Do tejto kategórie môžeme zaradiť rôzne druhy hmyzu, jeho vajíčka, larvy (instar – vývojové štádiá lariev), kukly, prázdne kokony, časti mŕtveho hmyzu a pod. Dôležité budú aj niektoré biologické stopy z oblasti botaniky ako napríklad rastlinný kryt v ktorom sa telo nachádza, ako aj prípadné narušenie tohto krytu.²³ Zaisťovanie entomologických stôp môžeme rozdeliť z viacerých hľadísk:

1. Zaisťovanie entomologických stôp podľa stavu zaistenej stopy:

²² PAVLÍK, Š., *Lesnícka entomológia*, Technická univerzita vo Zvolene, 2011, str. 5

²³ DANĚK, L., *Možnosti využití entomologie v kriminalistice*, Praha: Kriminalistický ústav VB, 1990, str. 5 - 6

- a) živé – vajíčka, larvy (všetky vývojové štádiá), pupária/kukly, prázdne pupária, imága (dospelé jedince),
 - b) usmrtené – vo svojej podstate živé entomologické stopy ako vajíčka, larvy (všetky vývojové štádiá), pupária/kukly, imága (dospelé jedince), ktoré na mieste nálezú usmrtime, keďže usmrtenú entomologickú stopu možno z dlhodobého hľadiska skladovať bez straty výpovednej hodnoty,
 - c) mŕtve – rôzne druhy hmyzu, nájdené na mieste nálezú.
2. Zaist'ovanie entomologických stôp podľa radu hmyzu:
- a) dvojkrídlovce (diptera),
 - b) chrobáky (coleoptera),
 - c) motýle (lepidoptera),
 - d) osy, mravce a iné druhy z radu blanokrídleho (hymenoptera) hmyzu.
3. Zaist'ovanie podľa nálezovej situácie:
- a) voľne exponovaná mŕtvola,
 - b) kostrový nález,
 - c) nález obeseného,
 - d) zakopaná mŕtvola,
 - e) mŕtvola vo vodnom prostredí.²⁴

Zaist'ovanie entomologických stôp na mieste nálezú

Jedným z faktorov ktoré ovplyvňujú rozklad tela mŕtvej osoby alebo zvierat'a je nepochybne druh biotopu. Existuje veľké množstvo biotopov v ktorých sa môžu nachádzať ľudské pozostatky. Z najširšieho hľadiska môžeme tieto biotopy rozdeliť na suchozemské (vrátane podzemných), vodné a morské biotopy. V podmienkach Slovenskej republiky delíme biotopy na:

- slanská a biotopy s výskytom halofytov,
- piesky a pionierske porasty,
- vodné biotopy,
- nelesné brehové porasty,
- krovínové a kríčkové biotopy,
- alpínska vegetácia,
- teplo a suchomilné travinno-bylinné porasty,
- lúky a pasienky,
- rašeliniská a slatiny,
- prameniská,
- skalné a sutinové biotopy,
- lesy,
- ruderálne biotopy.

Je nutné uviesť, že každý z týchto biotop sa delí na ďalšie kategórie biotopov ktoré spadajú do jednej danej skupiny. Ako príklad môžeme uviesť slanská a biotopy s výskytom halofytov, ktoré sa ďalej delia na: vnútrozemské slanská a slané lúky, karpatské travertínové slanská, panónske slané stepi a slanská, subhalínne travinné biotopy.²⁵ Hmyz a ostatné bezstavovce boli nájdené na ľudských a zvieracích pozostatkoch v každom z týchto biotopov. Pri zaist'ovaní entomologických stôp v umelých prostrediach vytvorených ľudmi, ako sú domy, byty, opustené budovy, kufre áut, rôzne uzavreté kontajnery a skládky, je situácia celkom zložitá. Interpretácia aktivity hmyzu v prirodzených prostrediach, ako sú lesy, horské oblasti,

²⁴ PORADA, V. a kol., *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. 2. vyd., 2019, str. 688

²⁵ STANOVÁ, V., VALACHOVIČ, M., (eds.) *Katalóg biotopov Slovenska*. DAPHNE – Inštitút aplikovanej ekológie, 2002, str. 2

brehy riek, jazerá, rybníky alebo poľnohospodárske polia môže byť jednoduchšia, ale každé prostredie predstavuje svoj vlastný súbor jedinečných okolností ktoré sa musia zohľadniť. Avšak, spôsoby zaisťovania a dokumentácie entomologických stôp by sa nemali meniť.²⁶

Je nepravdepodobné, že kvalifikovaný forenzný entomológ bude skutočne prítomný na mieste nálezu, ako aj pri zaisťovaní a dokumentácii entomologických stôp. Preto je nevyhnutné, aby sa kriminalistický technik, ktorý sa na mieste činu resp. mieste nálezu nachádza, vzdelával o rôznych aspektoch entomologickej dokumentácie a postupoch zaisťovania daných stôp. Správne vyškolení technik môže vykonať zaisťovanie entomologických stôp rovnako adekvátne ako forenzný entomológ, keďže musíme prihliadnuť aj na okolnosť, že v podmienkach Slovenskej republiky sa v súčasnej dobe takto vyškolený príslušník Policajného zboru ani nenachádza. Ak je na mieste činu prítomný forenzný entomológ, mal by byť jedným z prvých (po konzultácii so súdnym lekárom), ktorý sa priblíži k pozostatkom na účely počiatočného obhliadania a fotografovania. Pred zaisťovaním entomologických stôp je nutné, aby pozostatky neboli narušené a aby bol prístup k nim obmedzený na niekoľko osôb. Ľudská činnosť môže negatívne ovplyvniť prítomnosť lietajúceho aj lezúceho hmyzu na pozostatkoch a v ich okolí.

Rozhodujúci význam pre skúmanie entomologických stôp má vytvorenie podrobného prehľadu fyzického okolia miesta nálezu tela. Tento opis zahŕňa podrobnú písomnú a fotografickú dokumentáciu miesta činu a okolitého prostredia. Táto dokumentácia je súčasťou orientačnej obhliadky, ktorá by sa mala vykonať s cieľom dôkladne sa zoznámiť s objektom obhliadania a na stanovenie ďalších postupov obhliadania.²⁷ Ak je forenzný entomológ prítomný na mieste činu bude pracovať ako súčasť výjazdovej skupiny. Ako taký musí byť tiež informovaný o prípadnej príchodovej a odchodovej trase na miesto nálezu, ako aj o stopách, ktoré boli nájdené a ktoré sa nesmú znehodnotiť. Forenzný entomológ by mal koordinovať všetky činnosti súvisiace so zaisťovaním a dokumentovaním entomologických stôp s pomocou súdneho lekára alebo vyšetrovateľa na mieste činu. Proces zaisťovania entomologických stôp môže byť do určitej miery rušivý v závislosti od miesta výskytu hmyzu a rozsahu zaisťovania. Za určitých okolností bude mať zaisťovanie za následok nevyhnutné narušenie pozostatkov. Preto je potrebné získať povolenie na vstup na miesto činu a zaisťovanie entomologických stôp z pozostatkov od súdneho lekára. Vo všetkých prípadoch sa pri zaisťovaní vyžaduje maximálna opatrnosť a koordinácia s výjazdovou skupinou, ktorá sa nachádza na mieste nálezu. Pred zaisťovaním by mal byť súdny lekár informovaný o plánovaných oblastiach a o rozsahu zaisťovania v týchto oblastiach. V niektorých situáciách, sa odporúča pri zaisťovaní najprv povrchový zber entomologických stôp z tela na mieste nálezu, po odstránení pozostatkov vykonať zaisťovanie spod tela a okolia miesta nálezu a potom dokončiť zaisťovanie počas pitvy pod vedením súdneho lekára. Táto trojstupňová metodika zaisťovania vo všeobecnosti vedie k reprezentatívnejším vzorkám populácie fauny prítomnej na pozostatkoch. Pri obhliadke tela mŕtvej osoby je dôležité dbať aj na negatívne okolnosti ako sú zmeny na objekte obhliadky, ktoré sú v logickom rozpore s celkovou situáciou na mieste činu.²⁸ Ako príklad možno uviesť telo mŕtvej osoby, ktoré má početné bodné poranenia, ale na mieste činu sa nenachádza krv. Preto takéto miesto nazývame miestom nálezu tela mŕtvej osoby a nie miestom činu. Na základe tejto skutočnosti môžeme predpokladať, že daná situácia je v logickom rozpore s objasňovanou udalosťou, keďže predpokladom nálezu bodných rán na tele je prítomnosť krvi.²⁹

²⁶ BYRD, J. H., CASTNER, J. L., *Forensic entomology: the utility of arthropods in legal investigations*, 2010. s. 129

²⁷ METEŇKO, J., BAČÍKOVÁ, I., SAMEK, M. *Kriminalistická taktika*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013, str. 140

²⁸ PORADA, V. a kol., *Kriminalistika*. Bratislava. IURA EDITION. 2007. str. 254

²⁹ LACA, M. *Obhliadka*, 2017, s. 53

Účinná koordinácia práce na mieste nálezu tela pred zaist'ovaním entomologických stôp minimalizuje nežiadúce narušenie pozostatkov a minimalizuje zásah do iných kriminalistických stôp. Členovia výjazdovej skupiny by mali na mieste činu informovať forenzného entomológa o okolnostiach nálezu tela, o mieste nálezu a poskytnúť všetky dostupné informácie týkajúce sa predchádzajúceho zaist'ovania stôp. Podobným spôsobom by mal forenzný entomológ informovať výjazdovú skupinu na mieste činu o postupoch zaist'ovania entomologických stôp, ktoré sa musia uskutočniť, a o tom, aký typ informácií môže získať z entomologického materiálu. Z teoretického hľadiska by nemala byť stanovená žiadna odporúčaná postupnosť organizovania obhliadky pri tomto druhu stôp, primárne by sa mali zaist'ovať všetky stopy, ktoré sa nachádzajú na mieste činu, pretože určiť aká stopa má pre vyšetrowanie väčší význam je v tejto fáze náročné. Avšak používanie *všeobecných usmernení pre zaist'ovanie a dokumentáciu entomologických stôp* výrazne pomôže výjazdovej skupine pri dodržiavaní správnej postupnosti zaist'ovania daného druhu stôp.³⁰

Všeobecné usmernenia pre zaist'ovanie a dokumentáciu entomologických stôp

1. Kompletná písomná a fotografická dokumentácia okolia tela.
2. Písomná dokumentácia o počte a druhoch pozorovaného hmyzu.
3. Vykonať písomnú dokumentáciu o mieste najväčšieho výskytu hmyzu a ostatných bezstavovcov.
4. Fotograficky zadokumentovať každú oblasť kolonizácie na tele mŕtvej osoby.
5. Zistiť nedospelé štádiá jednotlivých druhov pozorovaného hmyzu.
6. Zaistiť dospelý hmyz lietajúci nad telom.
7. Zaistiť hmyz na okolitej vegetácii.
8. Zaistiť larválny hmyz na tele (zahŕňa živé a konzervované stopy).
9. Všímať si v okolí tela všetkých hmyzích predátorov, ako sú chrobáky, mravce a osy alebo hmyzie parazity.
10. Všímať si aktivitu hmyzu vo vzdialenosti 3 až 6 m od tela. Pozorujte lietanie, odpočívanie, alebo plaziaci sa dospelý hmyz a larvy alebo kukly.
11. Vyhľadať a zaistiť, ktorý sa vzdiali od tela.
12. Zadokumentovať presnú polohu tela vrátane polohy končatín, polohu hlavy a tváre. Dôležité je zadokumentovať aj časti, ktoré sú v kontakte s podkladovým materiálom a miesta na slnečnom svetle a v tieni.
13. Zaznamenať všetky neobvyklé zmeny za predpokladu, že boli spôsobené človekom, ktoré by mali za následok zmenu rozkladu pozostatkov (napr. zmrazenie tela, spálenie, zakrytie tela nejakým druhom látky, pochovanie alebo rozštvrtenie).

Metódy dokumentácie a postupy zaist'ovania entomologických stôp

Po orientačnej obhliadke miesta nálezu a vypracovaní plánu na zaist'ovanie stôp, sa určí dôležitosť entomologických stôp spolu so všetkými ostatnými stopami. V čase vyhľadávania a zaist'ovania entomologických stôp je veľmi dôležité aby sa k pozostatkom pristupovalo pomaly. Takýto prístup minimalizuje narušenie arthropodovej fauny, najmä lietajúceho dospelého hmyzu. Pozorovanie voľným okom, fotografická a písomná dokumentácia o stupni a polohe napadnutia hmyzom by sa mala začať niekoľko metrov od tela. V tejto fáze je dôležité určiť, aký hmyz je prítomný na a v okolí tela, hlavné oblasti kolonizácie a miesto akejkoľvek aktivity hmyzu na zemi alebo substráte v blízkosti tela. Entomologické stopy sa budú v prevažnej miere zaist'ovať a dokumentovať v rámci obhliadky tela mŕtvej osoby na mieste činu resp. mieste nálezu. Pre úspešné vykonanie každej dokumentácie je potrebné riadiť sa základnými zásadami, ktoré zabezpečujú efektívnosť a správnosť jej výsledku. K týmto zásadám môžeme zaradiť: zásadu včasnosti dokumentovania, zásada objektivnosti

³⁰ BYRD, J. H., CASTNER, J. L., *Forensic entomology: the utility of arthropods in legal investigations*, 2010. s. 129

dokumentácie, zásada komplexnosti, zásada primeranej rýchlosti, zásada plánovitosti a systematickosti.³¹ Kriminalistika a forenzné vedy používajú 4 základné druhy dokumentácie a to:

- písomná (obligatórne zápisnica),
- zvuková,
- fotografická,
- topografická.

Pre potreby dokumentácie entomologických stôp bude potrebné využiť písomnú, fotografickú (zahŕňa aj videozáznam) a v niektorých prípadoch topografickú formu dokumentácie. V rámci **písomnej** dokumentácie sa obligatórne vyhotoví zápisnica o obhliadke miesta činu, ktorá obsahuje úvodnú, opisnú a záverečnú časť. Pri zaisťovaní entomologických stôp je nutné zaznamenať veľké množstvo informácií ako napríklad druh biotopu, klimatické podmienky, zaznamenať teplotu v okolí tela a pod. Preto je dôležité vyhotoviť evidenčnú kartu entomologických stôp (napríklad vytvorenú podľa vzoru evidenčnej karty metódy pachovej identifikácie) kde budú všetky tieto informácie podstatné pre skúmanie uvedené. Dôležitou súčasťou je **fotografická** a video dokumentácia. Môžeme ju rozdeliť do nasledujúcich skupín: *orientačná fotografia* (zachytáva všeobecnú charakteristiku prostredia kde sa telo mŕtvej osoby nachádza, čiže zobrazuje teritoriálne umiestnenie), *prehľadná resp. situačná fotografia* (na fotografii by mal byť zobrazený celkový pohľad na miesto nálezu, aby sme sa v prostredí vedeli orientovať a aby boli viditeľné iné stopy, ktoré sa môžu na mieste nachádzať), *polodetailná fotografia* (zobrazuje najdôležitejšie miesta dokumentovaného objektu, v tomto prípade môžeme ako príklad uviesť miesta kolonizácie hmyzu a pod.), *detailná fotografia* (zobrazuje jednotlivé objekty a stopy, ktoré sa fotografujú s priloženým meradlom a príslušným číselným označením stopy). Poslednou formou je **topografická** dokumentácia, ktorej podstatou je grafické zobrazenie relevantných miest a významných objektov s určením vzdialeností. Pomocou tejto metódy vyhotovíme náčrt a plán miesta nálezu za pomoci základných vymeriavacích metód napr. metóda pravouhlých súradníc.³²

Zaisťovanie a dokumentáciu entomologických stôp na mieste nálezu možno rozdeliť na niekoľko hlavných etáp:

- 1) Fotografická a písomná dokumentácia všeobecných údajov o mieste činu resp. mieste nálezu a biotopu
- 2) Fotografická a písomná dokumentácia hmyzu nájdeného na pozostatkoch a v jeho okolí
- 3) Zber meteorologických údajov priamo na mieste nálezu
- 4) Zaisťovanie stôp pred odstránením tela z miesta nálezu.
- 5) Zaisťovanie ležúceho hmyzu na tele mŕtvej osoby (pozostatkoch) a v jeho okolí
- 6) Zaisťovanie entomologických stôp z tela
- 7) Zaisťovanie entomologických stôp v bezprostrednom okolí tela mŕtvej osoby
- 8) Zaisťovanie entomologických stôp po odstránení tela mŕtvej osoby
- 9) Zaisťovanie entomologických stôp počas pitvy
- 10) Získavanie údajov o klíme/počasí³³

V mnohých prípadoch môže forenzný entomológ poskytnúť cenné informácie v podobe písomnej a fotografickej dokumentácie. Existuje niekoľko prípadov (v zahraničí), v ktorých forenzný entomológ v priebehu vyšetrovania a obhliadky miesta činu našiel vlasy, vlákna, zuby alebo malé úlomky kostí, ktoré boli predtým prehliadnuté. Takéto dôkazy poskytli cenné

³¹ METEŇKO, J., BAČÍKOVÁ, I., SAMEK, M. *Kriminalistická taktika*. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013, str. 124

³² PORADA, V., Rak, R. et al. Případové studie primárního zajištění místa zásahu. 2015. s. 113 - 115

³³ BYRD, J. H., CASTNER, J. L., *Forensic entomology: the utility of arthropods in legal investigations*, 2010. s. 131

informácie o podozrivých prípadoch obetí a pomohli súdnym lekárom pri určovaní príčiny a spôsobu smrti.

Fotografická a písomná dokumentácia všeobecných údajov o mieste činu resp. mieste nálezu a biotopu

Prvým krokom pri entomologickom skúmaní miesta úmrtia je pozorovanie voľným okom a podrobná písomná dokumentácia biotopu okolia. Dokumentácia biotopu má veľký význam, pretože môže entomológovi pomôcť pri určovaní druhu hmyzu, ktorý by sa mal v danom type prostredia vyskytovať. Ak nájdené druhy hmyzu na mieste nálezu nie sú také, aké by sa v danom prostredí očakávali, môže to svedčiť o tom, že pozostatky boli kolonizované inde a potom boli premiestnené na miesto nálezu. Dokumentácia biotopu by mala zahŕňať vyplnenie určeného formulára a kompletnú fotografickú dokumentáciu oblasti, v ktorej sa telo nachádza. Fotografická dokumentácia by mali obsahovať orientačné a situačné fotografie smerom k telu z každého zo štyroch svetových strán (sever, juh, východ, západ), ako aj 360° pohľady od pozostatkov smerom von. Okrem toho by sa mali fotografie zhotoviť priamo nad pozostatkami. Tieto typy fotografií poukazujú na stupeň vystavenia priamemu slnečnému žiareniu, rozsah korún stromov a dokonca aj atmosférické podmienky v čase obhliadky miesta nálezu. Zápisnica o obhliadke miesta činu a okolia by mala byť vyhotovená pred vykonaním zberu. Dokumentácia typu biotopu a okolitého prostredia je základnou informáciou pre entomologické skúmanie.

Fotografická a písomná dokumentácia hmyzu nájdeného na pozostatkoch a v jeho okolí

Po zadokumentovaní okolitého prostredia by sa mala pozornosť zamerať na dokumentáciu tela na mieste nálezu. Písomná dokumentácia by mala obsahovať množstvo a miesto činnosti hmyzu na mieste nálezu alebo v jeho okolí a ak je to možné aj opisy prítomných druhov hmyzu. Tieto pozorovania by sa mali začať z väčšej vzdialenosti, skôr ako sa niekto priblíži k pozostatkom. Počas tejto fáze pozorovania by si mal vždy udržiavať určitý odstup od pozostatkov, aby sa nenarušila činnosť lietajúceho dospelého hmyzu. Okrem vzdialenosti je ďalším faktorom na minimalizáciu vyrušovania hmyzu a pridružených bezstavovcov istota, že tieň člena výjazdovej skupiny (kriminalistického technika popřípadě entomológa) nedopadá na pozostatky. Je potrebné dbať na polohu slnka a umelých svetelných zdrojov, pretože náhle zmeny medzi svetla a tmy, ako napríklad prechod tieňa cez hmyz, môže niektoré druhy vystrašiť a podnietiť ich k náhlemu rozptýleniu. Rôzne druhy múch majú ostrý zrak a často sa rozptyľujú. Môžu sa vrátiť, až keď činnosť človeka ustane.³⁴

Mnohé druhy hmyzu majú určené obdobie kŕmenia, a preto nemusia byť prítomné alebo viditeľné na pozostatkoch dlhší čas. Vzhľadom na prchavú povahu niektorých druhov hmyzu a ich dobu kŕmenia môžu byť niektoré druhy pozorované až po príchode výjazdovej skupiny na miesto nálezu, ale nemusia byť prítomné, keď sa začne proces zaistovania. Najmä, dospelé chrobáky a väčšina lariev nachádzajúcich sa pod pozostatkami sa často zahrabú po odstránení tela. Na podporu dokumentácie by sa mala aj v tomto prípade vyhotoviť fotografická dokumentácia k písomnej dokumentácii. Detailné fotografie by mali byť vyhotovené s priloženým meradlom a číselným označením stopy, ktorá pomôže forenznému entomológovi pri posudzovaní druhu a veku. Na dokumentáciu entomologických stôp poskytuje fotografia najvyššie rozlíšenie prítomných exemplárov hmyzu, pričom by sa mal bežne používať **makroobjektív (105 mm)** a blesk na zaznamenanie detailov entomologických stôp (obrázok č.1). Miesto nálezu sa môže zaznamenať aj videozáznamom. Hoci je táto metóda vynikajúca na dokumentáciu a vytvorenie si obrazu o celom mieste nálezu, jemné detaily a detailné zábery potrebné pri entomologickom skúmaní sa zvyčajne nedajú zobrazit' z dôvodu nižšieho

³⁴ BYRD, J. H., CASTNER, J. L., *Forensic entomology: the utility of arthropods in legal investigations*, 2010. s. 134

rozlíšenia technológie videokamery. Preto by sa video nemalo používať ako jediný zdroj na dokumentáciu tela na mieste nálezu.

Obrázok č. 1: Príklad fotografickej dokumentácie na mieste nálezu kadáveru prasťa pri použití makroobjektívu (100 mm). Výhoda využitia daného druhu makroobjektívu spočíva v kvalitnom rozlíšení fotografie pri zväčšení za účelom určovania druhovej príslušnosti.

(Zdroj: autor)

Ako príklad možno uviesť spôsoby zaist'ovania lariev hmyzu. Pri vyhľadávani lariev postupujeme tak ako pri vyhľadávani vajčiek hmyzu. Zvyknú byť v otvoroch: očí, uší, nosa a v akýchkoľvek ranách, ktoré boli vytvorené na tele. Larvy by sa mali zbierať z každého miesta ich výskytu v dávkach 20 – 30 kusov na odberovú nádobu, aby sa v nádobách nevytvárало teplo alebo amoniak počas prepravy. Na jedno zamorené miesto môže byť potrebná viac ako jedna nádoba podľa množstva lariev. Prvý vývojový stupeň (instar) je najmenší a najzraniteľnejší a ak sa v tomto štádiu zaistia larvy mohli by ľahko uhynúť. Je nevyhnutné ich chrániť pred vyschnutím (obrázok č.2).³⁵

Obrázok č. 2: Príklad zaist'ovania prvého (instaru) vývojového štádia pomocou jemného štetca z oblasti ústnej dutiny kadáveru prasťa.

(Zdroj: autor)

³⁵ GENNARD, D. E. *Forensic entomology*, University of Lincoln, UK, 2007, str. 96

Zber meteorologických údajov priamo na mieste nálezu

Po dokončení dokumentácie biotopu a zaznamenaní oblastí aktivity hmyzu sa môžu začať zbierať meteorologické údaje. Správna dokumentácia meteorologických podmienok na mieste nálezu je rozhodujúca pre analýzu zozbieraných údajov. Presné klimatologické informácie sú rozhodujúce pri odhade času kolonizácie (z angl. TOC – time of colonization) alebo obdobia aktivity hmyzu (z angl. PIA - periods of insect activity). TOC alebo PIA môže byť ekvivalentom minimálneho odhadu post mortem intervalu (PMI). Čas potrebný na to, aby hmyz prešiel vývojom svojho životného cyklu, sa určuje do značnej miery teplotami a relatívnou vlhkosťou v konkrétnom prostredí. Ostatné klimatologické podmienky (napr. zrážky, snehová pokrývka alebo hmla) môžu tiež ovplyvňovať rýchlosť vývoja hmyzu a jeho správanie. Preto by si mal forenzný entomológ osvojiť pracovné znalosti klimatológie a jej vplyvu na ekológiu mrchožravého hmyzu. Keďže správne zaistovanie a interpretácia klimatologických údajov je pri určovaní TOC alebo PIA intervalu nevyhnutná. Dokumentácia klimatických údajov je viacstupňový proces, ktorý pozostáva z dokumentácie aktuálnych poveternostných podmienok na mieste udalosti počas obhliadky miesta udalosti a získania klimatických údajov o počasí za obdobie, keď bola osoba naposledy videná živá (alebo predpokladaný čas úmrtia) a nálezu jej pozostatkov. Okrem toho môže byť veľmi dôležité, aby sa monitorovali meteorologické podmienky na mieste nálezu aj niekoľkých dní po odstránení tela. Najdôležitejším faktorom, ktorý ovplyvňuje rast a vývoj hmyzu je teplota. Hmyz a ostatné bezstavovce sú chladnokrvné čiže teplota určuje rýchlosť enzýmovej činnosti pre jeho rast. Všeobecne platí, že pri nižších teplotách sa hmyz vyvíja pomalšie, ako aj starne pomalšie. Naopak, pri vyšších teplotách môže hmyz starnúť rýchlejšie. Larvy múch majú schopnosť regulovať svoju životnú teplotu tým, že sa zoskupia na jednom mieste. Tak ako u každého iného organizmu existujú horné a dolné teplotné hranice. Ak sa tieto hranice prekročia, môžu byť účinky pre vyvíjajúci sa organizmus smrteľné. Biologická adaptácia larvy pomáha zabezpečiť, aby tieto hraničné hodnoty neboli prekročené a umožňuje sa larvám v zoskupenej hmote vyvíjať. Na odhad veku hmyzu a následné stanovenie TOC alebo PIA by sa malo zaznamenať niekoľko údajov o teplote počas obhliadky tela na mieste nálezu.

Navrhované merané hodnoty teploty na mieste nálezu sú:

1. Teplota okolitého vzduchu zaznamenaná na základe meraní vykonaných vo výške 0,3 a 1,3 m v tesnej blízkosti tela. Tento údaj o teplote sa použije na porovnanie teploty na mieste nálezu s teplotami nameranými napríklad v Slovenskom meteorologickom ústave. Teplomera by sa nemal vystavovať priamemu slnečnému žiareniu.
2. Teplota povrchu zeme získaná umiestnením teplomera na povrch pôdy.
3. Teploty povrchu tela získané umiestnením teplomera na horný povrch tela. V mnohých prípadoch by sa mala teplota zaznamenávať povrchu kože (ak je odkrytý), ak je povrch kože krytý oblečením tak sa teplota zaznamenáva z odevu. Sonda teplomera by sa mala ľahko dotknúť horného povrchu pozostatkov. Sondu nezasúvame do pozostatkov.
4. Teplota medzi telom mŕtvej osoby a podkladovým materiálom (ako je pôda, vegetácia, betón, asphalt alebo podlaha) na ktorom sa telo nachádza získané posunutím teplomera medzi telo a povrchu zeme.
5. Teploty získané zasunutím teplomera do stredu masy lariev. Treba dbať na to, aby sa nepoškodili zvyšky. Ak je prítomná centralizovaná masa lariev, vnútorná teplota masy by sa mala zaznamenať jednoduchým vložením sondy teplomera do stredu aktívnej masy. Vnútorná teplota hmoty je často vyššia ako 37.78°C. Počas merania teploty je dôležité, aby sa teplomer po vložení do larválnej masy nehýbal.
6. Teploty pôdy získané bezprostredne po odstránení tela. Teplota povrchu pôdy by sa mala zaznamenať na mieste, ktoré neobsahuje žiadnu kvapalinu z rozkladajúcich sa zvyškov. Okrem

toho je dôležité zaznamenať teplotu pôdy v bode vzdialenom 1 až 3 m od tela. Tieto údaje by sa mali zaznamenať z akéhokoľvek pôdneho krytu v hĺbke 10 cm a 20 cm.³⁶

Resumé

Základným prvkom využitia hmyzu a ostatných bezstavovcov ako forenzného indikátoru je správne vyhľadávanie, zaistovanie, dokumentácia, preprava a následné rozpoznávanie a skúmanie. Zaistovanie entomologických stôp by sa malo vykonávať priamo na mieste nálezú tela, avšak vzhľadom na skutočnosť, že vo veľkej miere prípadov sú hlavným zdrojom potravy hmyzu najprv vnútorné orgány zaistovanie by malo prebiehať pred pitvou a počas nej. Správnym postupom pri zaistovaní je vždy zaistiť živé, ale aj mŕtve (konzervované) entomologické stopy na mieste nálezú tela a pitvy. Správne zaistovanie entomologických stôp je veľmi dôležité, pretože presné určenie exemplárov na druhovú úroveň (s použitím iných ako DNA metód) je možné dosiahnuť len vtedy, ak sú k dispozícii určité morfológické charakteristiky, ktoré sú na zaistených exemplároch neporušené. Živé entomologické stopy napomáhajú pri určovaní druhovej príslušnosti tým, že umožnia hmyzu vyvinúť sa do pokročilejšieho životného štádia s ľahšie identifikovateľnými znakmi, zatiaľ čo konzervované vzorky sú nevyhnutné na preukázanie štádia vývoja hmyzu dosiahnutého v čase obhliadky pozostatkov. Konzervácia zastaví vývoj hmyzu a zabráni chybe vo vývoji poprípade nesprávne zdokumentovaných teplôt počas prepravy alebo skladovania pred pitvou. Okrem samotného zaistovania konzervovaných a živých entomologických stôp, musí kriminalistický technik dôkladne zadokumentovať okolnosti nachádzajúce sa na mieste nálezú, riadne označiť všetky odobraté entomologické stopy a zadokumentovať biotop v ktorom sa pozostatky nachádzajú, ako aj aktuálne údaje o počasí.

Resume

The basic element of the use of insects and other invertebrates as a forensic indicator is the correct search, ensuring, documentation, transportation and subsequent recognition and investigation. Ensuring entomological traces should be carried out directly at the place of discovery of the body, but due to the fact that in a large number of cases the main source of food for insects is first the internal organs, ensuring should take place before and during the autopsy. The correct procedure for ensuring is to always ensure live as well as dead (preserved) entomological traces at the place where the body was found and the autopsy. The correct ensuring of entomological tracks is very important, because accurate identification of specimens to the species level (using methods other than DNA) can only be achieved if certain morphological characteristics are available that are intact on the secured specimens. Living entomological tracks aid in determining species affiliation by allowing the insect to develop to a more advanced life stage with more easily identifiable characters, while preserved specimens are essential to demonstrate the developmental stage of the insect reached at the time the remains were examined. Preservation will stop the development of the insect and prevent development error or incorrectly documented temperatures during transport or storage prior to dissection. In addition to ensuring preserved and living entomological traces, the forensic technician must thoroughly document the circumstances at the site of discovery, properly mark all collected entomological traces and document the habitat in which the remains are located, as well as current weather data.

Zoznam bibliografických odkazov

BYRD, J. H., CASTNER, J. L., *Forensic entomology: the utility of arthropods in legal investigations*, CRC Press, 2010. 651 s. ISBN 978-0-8493-9215-3

³⁶ BYRD, J. H., CASTNER, J. L., *Forensic entomology: the utility of arthropods in legal investigations*, 2010. s. 135-136

DANĚK, L., Možnosti využití entomologie v kriminalistice, Praha: Kriminalistický ústav VB, 1990, 142 str.

GENNARD, D. E. Forensic entomology. Wiley. University of Lincoln, UK. 2007. 254 s. ISBN 978-0-470-01478-3

LACA, M., Obhliadka, Bratislava, Centrum polygrafických služieb MV SR, 2017, 96 s., ISBN 978-80-8054-7289-8

METEŇKO, J., BAČÍKOVÁ, I., SAMEK, M. Kriminalistická taktika. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství, 2013, 307 str. ISBN 978-80-87713-08-2

PAVLÍK, Š., Lesnícka entomológia, Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene, 2011, 182 str., ISBN 978-80-228-2337-1

PORADA, V. a kol., Kriminalistika. Bratislava. IURA EDITION. 2007. 581 str. ISBN 978-80-8078-170-5

PORADA, V., Rak, R. et al. Případové studie primárního zajištění místa zásahu. Karlovy Vary: Vysoká škola Karlovy Vary, o.p.s., 2015. 336 str. ISBN 978-80-87236-27-7

PORADA, V. a kol., Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty. 2. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, 1205 s., ISBN 978-80-7380-741-2

STANOVÁ, V., VALACHOVIČ, M., (eds.) Katalóg biotopov Slovenska. DAPHNE – Inštitút aplikovanej ekológie, Bratislava, 2002, 225 str., ISBN 80-89133-00-2

Kontaktné údaje

kpt. Ing. Matej Barta, PhD.

Katedra kriminalistiky a forenzných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: matej.barta@minv.sk, matej.barta@akademiapz.sk

NIEKTORÉ OSOBITNÉ POSTUPY PRI VYŠETROVANÍ SOME SPECIAL INVESTIGATION PROCEDURES

Jaroslav Blatnický

Anotácia: Autor sa vo svojom príspevku zaoberá niektorými osobitnými postupmi pri vyšetrowaní. Svoju pozornosť zameriava najmä na osobitné postupy pri vyšetrowaní skutkov spáchaných osobami, ktoré vzhľadom na ich postavenie, resp. na výkon ich funkcie sú za splnenia určitých okolností vyňaté z pôsobnosti Trestného poriadku a teda aj z právomoci orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Predmetom príspevku sú rovnako aj niektoré osobitosti pri vyšetrowaní, ktoré sa uplatňujú pri trestnom stíhaní cudzích štátnych príslušníkov orgánmi činnými v trestnom konaní v Slovenskej republike.

Kľúčové slová: osobitné postupy pri vyšetrowaní, osoby požívajúce diplomatické výsady a imunity, trestné stíhanie cudzincov, vyňatie z právomoci orgánov činných v trestnom konaní a súdov

Annotation: In the submitted contribution, the author deals with some special investigation procedures. It focuses its attention mainly on a special procedure in the investigation of acts committed by persons who, due to their status, or for the performance of their duties, under certain circumstances, they are exempted from the scope of the Criminal Code and thus also from the jurisdiction of law enforcement authorities and courts. The subject of the contribution is also some particularities in the investigation, which are applied in the criminal prosecution of foreign nationals by law enforcement authorities in the Slovak Republic.

Keywords: special investigation procedures, persons enjoying diplomatic privileges and immunities, criminal prosecution of foreigners, exemption from the jurisdiction of law enforcement agencies and courts

Úvod

Pri vyvodzovaní trestnoprávnej zodpovednosti je potrebné mať na pamäti, že určitý okruh osôb vzhľadom na ich postavenie, resp. na výkon funkcie sú za splnenia stanovených okolností vyňaté z pôsobnosti Trestného poriadku³⁷ a teda aj z právomoci orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Tento stav je garantovaný v prvom rade Trestným poriadkom, Ústavou SR³⁸ a medzinárodnými bilaterálnymi a multilaterálnymi zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná. V tomto prípade hovoríme o procesnej exempcii. Okrem procesnej exempcie treba brať do úvahy aj hmotnoprávnu exempciu (osoby sú vyňaté z pôsobnosti Trestného zákona,³⁹ čo znamená, že sú celkom alebo len sčasti beztrestné). Uvedené okolnosti majú vplyv na niektoré osobitosti postupu pri vyšetrowaní skutkov spáchaných týmito osobami.

Určité osobitosti vyšetrowania sa tiež uplatňujú pri trestnom stíhaní cudzích štátnych príslušníkov orgánmi činnými v trestnom konaní v Slovenskej republike. Tieto vyplývajú z Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch.⁴⁰

1. Postup policajta⁴¹ v prípade osôb požívajúcich diplomatické imunity a výsady

Podľa Trestného poriadku sú z pôsobnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov vyňaté osoby požívajúce diplomatické imunity a výsady podľa zákona alebo podľa medzinárodného práva.⁴²

Osoby požívajúce na území Slovenskej republiky diplomatické imunity a výsady sú vyňaté z pôsobnosti niektorých noriem vnútroštátneho právneho poriadku, platných pre

³⁷ Zákon č. 301/2005 Z. z. – Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

³⁸ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. – Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

³⁹ Zákon č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁴⁰ Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch z 24. apríla 1963, ktorý nadobudol platnosť 12. apríla 1968 (pozri vyhlášku ministra zahraničných vecí č. 32/1969 Zb. – o Viedenskom dohovore o konzulárnych stykoch).

⁴¹ V texte príspevku používaný termín „policajt“ je chápaný v zmysle § 10 ods. 7 zákona č. 301/2005 Z. z. – Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

⁴² § 8 ods. 1 Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

ostatných obyvateľov (imunity), resp. im prislúchajú práva, ktoré ostatní obyvatelia nepožívajú (výsady).

Osobitné právne postavenie sa týmto osobám poskytuje na základe obyčajového medzinárodného práva a bilaterálnych a multilaterálnych medzinárodných zmlúv, ktorých signatárom je aj Slovenská republika. Pokiaľ ide o stále diplomatické misie, toto právo je kodifikované vo Viedenskom dohovore o diplomatických stykoch.⁴³ Právne postavenie konzulárnych zástupcov je upravené vo Viedenskom dohovore o konzulárnych stykoch.

Z uvedených noriem medzinárodného práva vyplýva, že z právomoci orgánov činných v trestnom konaní a súdov sú vyňaté najmä tieto subjekty:

- hlavy cudzích štátov, pokiaľ sa zdržujú na území SR so súhlasom vlády SR a osoby, ktoré ich sprevádzajú,
- šéfovia a členovia cudzích vlád, ak sa zdržujú na území SR s úradným poslaním, pričom súhlas vlády SR je predpokladom a osoby, ktoré ich sprevádzajú,
- vojenské zbory cudzieho štátu, zdržujúce sa na území SR so súhlasom vlády SR,
- šéfovia diplomatických misií poverených v SR,
- členovia personálu diplomatických misií poverených v SR (diplomatický personál – veľvyslanec a vyslanec, radcovia, tajomníci, ataše, obchodní, vojenský a iní pridelení, atď.),
- členovia administratívneho a technického personálu diplomatickej misie (odborní referenti bez diplomatickej hodnosti, sekretárky, písárky, hospodárski pracovníci, šoféri atď.), ako aj členovia ich rodín, ktorí tvoria súčasť ich domácnosti, pokiaľ nie sú občanmi SR a ani nie sú v SR trvalo usídlení,
- členovia služobného personálu diplomatickej misie, ktorí nie sú občanmi SR a nie sú na území SR trvalo usídlení, avšak len pokiaľ ide o činnosť vykonávanú v rámci ich povinností,
- šéf a členovia diplomatického personálu misií poverených v treťom štáte, ktorí prechádzajú územím SR, aby nastúpili alebo sa vrátili na miesto svojho pôsobiska, alebo ktorí sa vracajú do svojej krajiny, ako aj členovia ich rodiny, ktorí ich sprevádzajú alebo cestujú oddelene za nimi alebo sa vracajú do svojej krajiny,
- diplomatickí kuriéri cudzích štátov,
- členovia osobitných misií – tzv. ad hoc diplomacia,
- zástupcovia členov OSN a iných medzinárodných odborných organizácií pridružených k OSN univerzálnej povahy, odborných organizácií a orgánov nepridružených k OSN partikulárnej povahy, ktorých je SR členom, a iných medzištátnych organizácií, ako aj úradníci a experti týchto organizácií, uvedené osoby sú vyňaté z trestnej jurisdikcie len v rozsahu ustanovenom medzinárodnými dohodami, ktorých zmluvnou stranou je SR,
- sudcovia Medzinárodného súdneho dvora,
- konzulárni zástupcovia cudzieho štátu, avšak len pokiaľ ide o úkony vykonávané pri výkone konzulárnych funkcií.⁴⁴

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že ak je šéfom cudzej diplomatickej misie alebo členom jej diplomatického personálu osoba, ktorá je štátnym príslušníkom SR alebo trvalo sídli na území SR, je vyňatá z právomoci orgánov činných v trestnom konaní a súdov, len pokiaľ ide o oficiálnu činnosť vykonávanú pri plnení jej funkcií. Slovenská republika však z titulu jej zvrchovanej moci môže takejto osobe priznať väčšiu mieru imunit. Konzulárni úradníci, ktorí sú občanmi SR alebo na jej území trvalo sídlia, sú vyňatí len z povinnosti svedčiť v rozsahu ustanovenom v čl. 44 ods. 3 Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch.

Ako už bolo uvedené, osoby požívajúce diplomatické imunity a výsady sú vyňaté z právomoci orgánov činných v trestnom konaní a súdov v rozsahu ustanovenom

⁴³ Viedenský dohovor o diplomatických stykoch z 18. apríla 1961, ktorý nadobudol platnosť 25. apríla 1964 (pozri vyhlášku ministra zahraničných vecí č. 157/1964 Zb. – o Viedenskom dohovore o diplomatických stykoch).

⁴⁴ Viktorová, J. a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2015, s. 94, 95. Pozri tiež napr. Ivor, J., Polák, P., Záhora, J.: Trestné právo procesné I. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 44.

medzinárodným právom. V rozsahu vyňatia nemožno proti týmto osobám vykonávať úkony trestného konania.

Ak sa takáto osoba dopustí trestného činu, oznámi to policajt bez meškania prokurátorovi a Ministerstvu zahraničných vecí SR. Za účelom objasnenia skutku vykoná len potrebné neodkladné a neopakovateľné úkony. Pri ich výkone však musí dôsledne dbať na zachovávanie osobných imunit a výsad takejto osoby.

Vzhľadom na to, že proti takýmto osobám nemožno vykonávať úkony trestného stíhania, nie je možné vykonať ich výsluch, osobnú alebo domovú prehliadku, resp. prehliadku iných priestorov a pozemkov a ukladať im poriadkovú pokutu. Ak však pri objasňovaní skutku takáto osoba vysloví želanie vypovedať, spíše s ňou policajt záznam o výpovedi alebo od nej prevezme jej písomné vyjadrenie. Pri spisovaní záznamu treba však dbať na to, aby tento po formálnej a obsahovej stránke nebol spisovaný formou zápisnice o výsluchu. Do záznamu alebo na písomné vyjadrenie sa poznamená, že sa tak koná na výslovné želanie osoby požívajúcej diplomatické imunity a výsady. Ak osoba neprejavila želanie vypovedať okamžite po spáchaní trestného činu, resp. ak nepredložila svoje písomné vyjadrenie, o jej výsluch alebo prípadné písomné vyjadrenie je potrebné požiadať prostredníctvom príslušnej prokuratúry.

Osoba požívajúca diplomatické imunity a výsady je povinná pri objasňovaní skutku preukázať vierohodným spôsobom svoju totožnosť. Ak tak nemôže okamžite urobiť, musí strpieť všetky nevyhnutné úkony smerujúce k zisteniu jej totožnosti. Treba však mať na pamäti, že policajt takúto osobu nemôže zadržať v žiadnom prípade.

Policajt vec v takomto prípade odloží uznesením s poukázaním na ustanovenie o neprípustnosti trestného stíhania v zmysle Trestného poriadku.⁴⁵ Po vydaní predmetného uznesenia policajt predloží podrobnú správu prokurátorovi a Ministerstvu zahraničných vecí SR.⁴⁶

Vyňatie z právomoci orgánov činných v trestnom konaní a súdov trvá, pokiaľ osoby požívajú diplomatické výsady a imunity. I potom, keď prestali tieto požívať, nemožno uvedené osoby podľa Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch stíhať za trestné činy, ktoré spáchali pri výkone svojich funkcií ako členovia misie. Len čo tieto imunity a výsady stratili, je však možné ich trestne stíhať pre iné konanie než práve uvedené, ktoré spáchali v čase, keď im imunity a výsady prislúchali.

Vyňatie z právomoci orgánov činných v trestnom konaní a súdov sa týka i povinnosti svedčiť. Ak je potrebné v priebehu prípravného konania takúto osobu vypočuť ako svedka, môže tak policajt urobiť len s jej súhlasom, pričom o tomto urobí záznam do zápisnice o výsluchu. Tiež môže namiesto svedeckého výsluchu prijať od takejto osoby písomné vyjadrenie. Pri poučení svedka podľa príslušných trestnoprávných ustanovení, nie je možné jej hroziť poriadkovou pokutou alebo trestnými sankciami za nepravdivú výpoveď.⁴⁷

Ak je osoba požívajúca diplomatické imunity a výsady poškodeným, je povinnosťou policajta poučiť ju o právach, ktoré má ako poškodený v zmysle § 46 Trestného poriadku. Súčasne ju policajt požiada, či sa chce vyjadriť k druhu a výške škody, ktorá jej bola trestným činom spôsobená, resp. ak trestným činom došlo k ublíženiu na zdraví, či je ochotná predložiť lekárske potvrdenie o spôsobenej škode na zdraví. Výpoveď zaznamená do zápisnice o výsluchu svedka – poškodeného, alebo môže prijať písomné vyjadrenie. Ak sa však poškodený odmietne vyjadriť k druhu škody a k jej výške, policajt nesmie od nej takéto vyjadrenie

⁴⁵ § 9 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

⁴⁶ Pozri čl. 46 nariadenia MV SR č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

⁴⁷ Pozri čl. 47 nariadenia MV SR č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

vyžadovať. V prípade, že došlo trestným činom k ublíženiu na zdraví a osoba požívajúca diplomatické imunity a výsady bola lekársky ošetrovaná alebo liečená v zdravotníckom zariadení, vyžiada si policajt vyjadrenie lekára alebo zdravotníckeho zariadenia o povahe alebo závažnosti zranenia a predpokladanej dobe liečenia.⁴⁸

Písomnosti, ktoré sú určené osobám požívajúcim diplomatické imunity a výsady sa v zmysle § 65 ods. 6 Trestného poriadku predkladajú Ministerstvu zahraničných vecí SR, ktoré zabezpečí ich doručenie.

V prípade, ak má policajt pochybnosti, či a do akej miery požíva osoba diplomatické imunity a výsady, musí v zmysle § 8 ods. 2 Trestného poriadku požiadať o stanovisko Ministerstvo spravodlivosti SR. Ministerstvo spravodlivosti SR, ak ide o cudzích štátnych príslušníkov, zašle stanovisko po vyjadrení Ministerstva zahraničných vecí SR. Toto vyjadrenie je pre všetky orgány činné v trestnom konaní a súdy záväzné. Až do obdržania a vyjadrenia Ministerstva spravodlivosti SR je potrebné, aby policajt postupoval tak, akoby išlo o osobu požívajúcu diplomatické imunity a výsady.⁴⁹

2. Postup policajta v prípade poslancov Národnej rady SR

Postavenie poslancov Národnej rady SR v nadväznosti na vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti je upravené v Ústave SR, konkrétne v čl. 78.

Ústava SR zabezpečuje imunitu poslancom Národnej rady SR podľa ktorej, za hlasovanie v Národnej rade SR alebo v jej výboroch poslanca nemožno stíhať. Táto imunita sa vzťahuje aj na obdobie po zániku jeho poslaneckého mandátu. Trestnoprávnu zodpovednosť nie je možné vyvodit' ani za výroky pri výkone funkcie poslanca prednesené v Národnej rade SR alebo v jej orgáne. Za výroky, pre ktoré by ináč mohla byť vyvodená trestnoprávna zodpovednosť, poslanec podlieha len disciplinárnej právomoci Národnej rady SR (ide o hmotnoprávnu exempciu).

Súčasná platná právna úprava umožňuje stíhať poslanca Národnej rady SR za všetky trestné činy, ktoré svojim protiprávnym konaním spáchal.

Ak sú po začatí trestného stíhania dôvody väzby uvedené v Trestnom poriadku, možno poslanca vziať do väzby len so súhlasom Národnej rady SR. V takom prípade policajt predloží príslušnému prokurátorovi spis spoločne s podnetom na podanie návrhu na vzatie poslanca do väzby a ďalej postupuje podľa jeho pokynov. Je potrebné, aby policajt pri predkladaní podnetu na podanie návrhu na vzatie do väzby príslušnému prokurátorovi v tomto uviedol konkrétne skutočnosti potvrdzujúce dôvody väzby s relevantným dôkazovým materiálom. Podnet musí minimálne obsahovať:

- osobné údaje poslanca,
- opis skutku, ktorý má byť predmetom trestného stíhania, s uvedením miesta, času, prípadne iných okolností, za akých k nemu došlo, o aký trestný čin v danom skutku ide a to jeho zákonným pomenovaním a uvedením príslušného ustanovenia Trestného zákona,
- uviesť skutočnosti, ktoré boli vzaté za dokázané, dôkazy, o ktoré sa skutkové zistenia opierajú.⁵⁰

⁴⁸ Pozri čl. 48 nariadenia MV SR č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

⁴⁹ Pozri čl. 49 nariadenia MV SR č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

⁵⁰ Viktoryová, J. a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2015, s. 97, 98.

Žiadosť o vydanie súhlasu na vzatie poslanca Národnej rady SR do väzby podáva národnej rade generálny prokurátor, ktorý podanie žiadosti o vydanie súhlasu na vzatie poslanca Národnej rady SR do väzby oznámi predsedovi Národnej rady SR.⁵¹

V prípade, že bol poslanec Národnej rady SR pristihnutý pri trestnom čine alebo bezprostredne po ňom, smie jeho slobodu obmedziť ktokoľvek, ak je to potrebné na zistenie jeho totožnosti, na zabránenie úteku alebo na zaistenie dôkazov. Takúto osobu je však povinný odovzdať bezodkladne príslušnému útvaru.⁵² O skutočnosti, že bol poslanec Národnej rady SR pristihnutý a zadržaný pri trestnom čine je policajt bezodkladne povinný vyrozumieť príslušného prokurátora a v ďalšom konaní postupuje podľa jeho pokynov. Skutočnosť o pristihnutí a zadržaní poslanca Národnej rady SR pri trestnom čine oznamuje predsedovi Národnej rady SR a predsedovi mandátového a imunitného výboru Národnej rady SR generálny prokurátor, ktorý aj žiada o vydanie súhlasu na jeho zadržanie.⁵³ Ak mandátový a imunitný výbor Národnej rady SR následný súhlas na zadržanie nedá, poslanec Národnej rady SR musí byť ihneď prepustený.

Ak je poslanec Národnej rady SR vo výkone väzby, jeho mandát nezaniká, iba sa neuplatňuje.

Pri výsluchu poslanca Národnej rady SR v procesnom postavení svedka treba mať na zreteli, že poslanec Národnej rady SR môže odprieť svedectvo vo veciach, o ktorých sa dozvedel pri výkone svojej funkcie, a to aj keď prestal byť poslancom Národnej rady SR (čl. 79 Ústavy SR).⁵⁴

3. Postup vyšetrovateľa a povereného príslušníka v prípade sudcov

V prípade pristihnutia a zadržania sudcu Ústavného súdu SR pri páchaní trestného činu, policajt o tom bezodkladne vyrozumie príslušného prokurátora a v ďalšom konaní postupuje podľa jeho pokynov. V zmysle č. 136 ods. 2 Ústavy SR je túto skutočnosť generálny prokurátor ihneď povinný oznámiť predsedovi Ústavného súdu SR, a ak ide o predsedu Ústavného súdu SR, podpredsedovi Ústavného súdu SR.⁵⁵

Za rozhodovanie pri výkone funkcie nemožno sudcu Ústavného súdu SR trestne alebo disciplinárne stíhať, a to ani po zániku jeho funkcie.⁵⁶

Sudcu Ústavného súdu SR nemožno vziať do väzby bez súhlasu Ústavného súdu SR.⁵⁷ Žiadosť o súhlas na vzatie do väzby sudcu Ústavného súdu SR je oprávnený podať Ústavnému súdu SR generálny prokurátor.⁵⁸ Ak generálny prokurátor oznámi predsedovi Ústavného súdu SR, že žiada Ústavný súd SR o súhlas na vzatie do väzby sudcu Ústavného súdu SR, predseda Ústavného súdu SR zvolá bezodkladne plénum Ústavného súdu SR. Plénum Ústavného súdu SR prerokuje a rozhodne o žiadosti, pričom umožní sudcovi Ústavného súdu SR, ktorého sa žiadosť týka, vyjadriť sa k veci. Sudca Ústavného súdu SR, ktorého sa žiadosť týka, nehlasuje. Prílohou žiadosti je aj vyšetrovací spis. Rozhodnutie Ústavného súdu SR nadobúda právoplatnosť dňom, v ktorom Ústavný súd SR rozhodne o žiadosti generálneho prokurátora o súhlas na vzatie do väzby sudcu Ústavného súdu SR. Písomné vyhotovenie rozhodnutia

⁵¹ § 13 ods. 4 zákona č. 153/2001 Z. z. – o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

⁵² Bližšie pozri § 85 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. – Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

⁵³ § 13 ods. 3 zákona č. 153/2001 Z. z. – o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

⁵⁴ Pozri čl. 29 nariadenia MV SR č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

⁵⁵ Pozri aj § 15 ods. 4 zákona č. 153/2001 Z. z. – o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

⁵⁶ Čl. 136 ods. 1 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. – Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

⁵⁷ Čl. 136 ods. 2 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. – Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

⁵⁸ Pozri aj § 15 ods. 5 zákona č. 153/2001 Z. z. – o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

Ústavného súdu SR musí byť sudcovi Ústavného súdu SR doručené bezodkladne. Ak je sudca Ústavného súdu SR vo výkone väzby, jeho funkcia sudcu Ústavného súdu SR nezaniká.⁵⁹

Za právny názor vyjadrený pri rozhodovaní nemožno žiadneho sudcu ani prísediaceho sudcu z radov občanov stíhať, a to ani po zániku ich funkcie, okrem prípadov, ak by tým bol spáchaný trestný čin, pričom však disciplinárna zodpovednosť sudcu tým nie je dotknutá.

Ak bol sudca okresného súdu, krajského súdu, Špecializovaného trestného súdu alebo Najvyššieho súdu SR pristihnutý a zadržaný pri páchaní trestného činu, policajt o tom bezodkladne vyrozumie príslušného prokurátora a v ďalšom konaní postupuje podľa jeho pokynov.

Vydať uznesenie o vznesení obvinenia sudcovi môže len prokurátor Generálnej prokuratúry SR.

Proti rozhodnutiu o začatí trestného stíhania sudcu môže dotknutý sudca podať sťažnosť, o ktorej rozhoduje generálny prokurátor.⁶⁰

4. Postup pri trestnom stíhaní cudzincov

Cudzincom je každý, kto nie je občanom Slovenskej republiky.⁶¹ Pri vyvodzovaní trestnoprávnej zodpovednosti voči cudzincom za trestné činy, ktoré spáchali na území Slovenskej republiky sa použijú príslušné ustanovenia Trestného poriadku, pokiaľ neustanovuje vyhlásená medzinárodná alebo medzivládna zmluva iný postup.

Pri vyšetrovaní v prípadoch, keď je obvinený cudzincom, postupuje policajt v zásade podľa ustanovení Trestného poriadku. V procese vyšetrovania však musí dbať na určité osobitosti.

Cudzince, ktorému bolo vznesené obvinenie, je potrebné v priebehu vyšetrovania upozorniť, že sa k vznesenému obvineniu môže písomne vyjadriť v jazyku, ktorý ovláda. Takéto písomné vyjadrenie je potrebné založiť do originálu vyšetrovacieho spisu a do rovnopisu spisu sa založí jeho fotokópia. V prípade, ak obvinený túto možnosť odmietne, policajt to poznačí v zápisnici o jeho výsluchu, v ktorej sa uvedú dôvody odmietnutia. Aj v tomto prípade je potrebné založiť zápisnicu o výsluchu obvineného do vyšetrovacieho spisu. Je nutné uviesť, že písomné vyjadrenie obvineného v jazyku, ktorý ovláda nenahrádza zápisnicu o výsluchu obvineného, ktorú je potrebné spísať v každom prípade. Tak ako každý iný obvinený aj cudzinec musí byť pred výsluchom poučený policajtom o svojich právach a povinnostiach. Osobitne je potrebné ho však poučiť v tomto znení: „Ako cudzí štátny príslušník máte právo žiadať, aby o Vašom zadržaní bol informovaný konzulárny úrad štátu, ktorého ste občanom alebo na ktorého území máte trvalý pobyt. Máte právo komunikovať s týmto konzulárnym úradom, žiadať o návštevu konzulárneho úradníka a o právne zastúpenie cestou konzulárneho úradu. Ich uplatnenie musí byť v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky.“ Doslovné znenie takéhoto poučenia sa poznačí v zápisnici o výsluchu.

⁵⁹ Pozri § 29a zákona č. 385/2000 Z. z. - o Ústavnom súde SR a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a čl. 29 nariadenia MV SR č. 175/2010 - o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

⁶⁰ Pozri čl. 148 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. – Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, § 29a zákona č. 385/2000 Z. z. - o sudcoch a prísediacich a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a čl. 29 nariadenia MV SR č. 175/2010 - o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

⁶¹ § 2 ods. 2 zákona č. 404/2011 Z. z. – o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Pri zadržaní cudzinca postupuje policajt podľa ustanovení Trestného poriadku a podľa Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch:⁶²

- Konzulárni úradníci majú právo na spojenie so štátnymi príslušníkmi vysielajúceho štátu a prístup k nim. Štátni príslušníci vysielajúceho štátu majú rovnaké právo, pokiaľ ide o spojenie s konzulárnymi úradníkmi vysielajúceho štátu a prístup k nim.
- Príslušné orgány prijímajúceho štátu budú bez meškania informovať konzulárny úrad vysielajúceho štátu o prípadoch, v ktorých v jeho konzulárnom obvode bol štátny príslušník vysielajúceho štátu zadržaný, uväznený, daný do väzby alebo zadržaný iným spôsobom, pokiaľ o to uvedený štátny príslušník požiada. Taktiež každú správu, ktorú určila pre konzulárny úrad osoba, ktorá bola zatknutá, je vo väzení, vo väzbe alebo zadržaná, doručia uvedené orgány bez meškania. Tieto orgány musia bez meškania informovať osobu, ktorej sa to týka, o jej právach, ktoré má v zmysle uvedenej vyhlášky.
- Konzulárni úradníci majú právo navštevovať štátnych príslušníkov vysielajúceho štátu, ktorí sú vo väzení, väzbe, alebo sú zadržaní, aby s nimi mohli hovoriť, korešpondovať a zabezpečiť ich právne zastúpenie. Taktiež majú právo navštíviť ktoréhokoľvek štátneho príslušníka vysielajúceho štátu, ktorý je vo väzení, vo väzbe alebo je zadržaný v ich obvode na základe rozsudku. Konzulárny úradník sa však zdrží konania v mene štátneho príslušníka, ktorý je vo väzení, väzbe alebo zadržaný v prípade, že štátny príslušník proti takémuto konaniu výslovne podá svoje námietky.

Z uvedeného vyplýva, že cudzincovi, ktorý je zadržaný alebo je vo väzbe, sa umožní styk so zastupiteľským úradom štátu, ktorého je občanom. Konzulárne návštevy obvinených cudzincov, ktorí sú vo väzbe z dôvodov, aby nepôsobili na svedkov, spoluobvinených alebo inak nemarili objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie,⁶³ povoľuje až do podania obžaloby prokurátor. Ak prokurátor povolil konzulárnu návštevu, osobne dozerá na jej priebeh. Účasť vyšetrovateľa na takejto návšteve nie je povinná a zúčastní sa jej podľa svojho uváženia.

V prípade iných návštev cudzincov vo väzbe sa postupuje podľa interných predpisov.⁶⁴

Vyšetrovateľ nie je oprávnený preberať pre obvineného akékoľvek veci alebo peniaze.

Listy a podania, ktorými sa cudzinec vo väzbe obracia na konzulárny úrad svojho domovského štátu doručí väznica, v ktorej sa vykonáva väzba priamo adresátovi. Pri ostatnej korešpondencii, ktorá pochádza od obvineného cudzinca, alebo ktorá je adresovaná obvinenému postupuje vyšetrovateľ podľa interného predpisu.⁶⁵ Vyšetrovateľ, ktorý v tomto prípade vykonáva cenzúru korešpondencie je povinný zabezpečovať preklad obsahu listov, ktoré sú adresované obvinenému cudzincovi alebo listov, ktoré od neho pochádzajú.

V trestných veciach štátnych občanov tých štátov, s ktorými nemá Slovenská republika uzavretú zmluvu o odovzdávaní trestného konania, musí policajt dbať na to, aby vyšetrovanie bolo vykonané s maximálnym urýchlením a so zameraním sa na úplnosť vykonania všetkých úkonov tak, aby obvinenému bolo umožnené preštudovať spisy ešte v čase jeho pobytu na území Slovenskej republiky.

⁶² Čl. 36 ods. 1 písm. a), b), c) Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch z 24. apríla 1963, ktorý nadobudol platnosť 12. apríla 1968 (pozri vyhlášku ministra zahraničných vecí č. 32/1969 Zb. – o Viedenskom dohovore o konzulárnych stykoch).

⁶³ Pozri § 71 ods. 1 písm. b) zákona č. 301/2005 Z. z. – Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

⁶⁴ Pozri čl. 35 nariadenia MV SR č. 175/2010 - o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

⁶⁵ Pozri čl. 36 nariadenia MV SR č. 175/2010 - o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

V prípadoch, v ktorých má dôjsť k odovzdaniu trestnej veci do cudziny je potrebné, aby policajt vyhotovoval všetky rozhodnutia a písomnosti v troch vyhotoveniach, aby po skončení vyšetrovania mohol predložiť prokurátorovi spis vo dvoch vyhotoveniach.

V prípade, ak nastane smrť cudzinca, policajt je povinný o tejto skutočnosti bez meškania písomne informovať príslušný zastupiteľský úrad.⁶⁶

Prevoz a iné záležitosti spojené s pohrebom zomrelého cudzinca zabezpečuje jeho rodinný príslušník alebo ním poverená osoba, so súhlasom prokurátora.⁶⁷

Ak prevoz a pohreb zomrelého cudzinca nezabezpečí jeho rodinný príslušník alebo ním poverená osoba, so súhlasom prokurátora alebo príslušný zastupiteľský úrad, policajt vyrozumie o tejto skutočnosti obecný (obvodný) úrad, v obvode ktorého cudzinec zomrel, a súčasne ho požiada o zabezpečenie pochovania mŕtvol.⁶⁸

Záver

Obsah príspevku pojednáva o osobitostiach postupu policajta pri vyšetrovaní skutkov, ktorých sa dopustili osoby požívajúce diplomatické imunity a výsady, poslanci Národnej rady SR, sudcovia a cudzinci.

Vzhľadom na súčasný stav migrácie a cezhraničnej fluktuácie osôb, nie sú prípady trestného stíhania cudzincov na území Slovenskej republiky ojedinelé. Z dôvodu predpokladaného ďalšieho rastu počtu cudzích štátnych príslušníkov na území Slovenskej republiky bude čoraz nevyhnutnejšie, aby policajti pôsobiaci na úseku trestného konania sa vedeli v týchto prípadoch spoľahlivo orientovať, fundovane a pohotovo reagovať a postupovať s ohľadom na všetky osobitosti, ktoré vyplývajú z týchto prípadov.

Policajti sa na druhej strane len zriedka stretnú s prípadmi vyšetrovania skutkov, ktorých sa dopustili ostatné vyššie uvedené osoby, tzn. osoby požívajúce diplomatické imunity a výsady, poslanci Národnej rady SR a sudcovia. Tieto prípady sú však o to citlivejšie vnímané dotknutými stranami ako aj verejnosťou, či už v rámci medzinárodného alebo vnútroštátneho priestoru. Aj z tohto dôvodu je mimoriadne dôležité, aby bol v týchto prípadoch postup policajta zvlášť precízny, s osobitým zreteľom na jeho zákonnosť a dôsledné dodržanie všetkých osobitostí vyplývajúcich z príslušných právnych noriem, ktorú predmetnú oblasť upravujú.

Autorovou snahou bolo okrem poskytnutia súhrnnej orientácie v riešenej problematike, ktorá je upravená viacerými právnymi predpismi, reagovať aj na zmeny, ktoré nastali v tejto oblasti za posledné roky a prípadne aj oživiť diskusiu širšej odbornej verejnosti k opodstatneniu, významu a miere (rozsahu) vyňatia niektorých osôb z pôsobnosti Trestného zákona a Trestného poriadku, či už podľa medzinárodného, ale najmä vnútroštátneho práva.

Zoznam bibliografických odkazov

Čentěš, J. a kol.: Trestný poriadok: Veľký komentár. Žilina: Eurokódex, 2022, 1083 s. ISBN 978-80-8155-109-3.

Ivor, J., Polák, P., Záhora, J.: Trestné právo procesné I. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 526 s. ISBN 978-80-8168-593-4.

Ivor, J., Polák, P., Záhora, J.: Trestné právo procesné I: Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, 595 s. ISBN 978-80-571-0332-5.

⁶⁶ Čl. 37 písm. a) Viedenského dohovoru o konzulárnych stykoch z 24. apríla 1963, ktorý nadobudol platnosť 12. apríla 1968 (pozri vyhlášku ministra zahraničných vecí č. 32/1969 Zb. – o Viedenskom dohovore o konzulárnych stykoch).

⁶⁷ Pozri § 156 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. – Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

⁶⁸ Pre postup pri trestnom stíhaní cudzincov pozri bližšie čl. 50-57 nariadenia MV SR č. 175/2010 - o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

Viktoryová, J. a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2015, 686 s., ISBN 978-80-8054-643-4.

Nariadenie MV SR č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. – Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Vyhlášku ministra zahraničných vecí č. 157/1964 Zb. – o Viedenskom dohovore o diplomatických stykoch.

Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 32/1969 Zb. – o Viedenskom dohovore o konzulárnych stykoch.

Zákon č. 385/2000 Z. z. - o Ústavnom súde SR a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 153/2001 Z. z. – o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. – Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 404/2011 Z. z. – o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje

JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.

Katedra vyšetrovania

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: jaroslav.blatnicky@minv.sk

VÝŽIVOVÉ DOPLNKY S OBSAHOM SELEKTÍVNYCH MODULÁTOROV ANDROGÉNNYCH RECEPTOROV DIETARY SUPPLEMENTS CONTAINING SELECTIVE ANDROGEN RECEPTOR MODULATORS

Ľuboš Cehlárik

Anotácia: Predložený článok predstavuje stručný úvod do problematiky neregistrovaných výživových doplnkov s obsahom nelegálnych látok – selektívnych modulátorov androgénnych receptorov (SARM/SARMs), ktoré sú predmetom nelegálneho obchodovania organizovaných skupín páchajúcich farmaceutickú kriminalitu. Článok poskytuje reflexiu na významné správy a vedecké štúdie, ktoré sa uvedenou problematikou zaoberajú. Odkazujeme aj na spracovanie dizertačnej práce z danej oblasti.

Kľúčové slová: farmaceutická kriminalita, neregistrované výživové doplnky, SARM, SARMs, selektívne modulátory androgénnych receptorov, andarín, ligandrol, ostarín, testolón

Annotation: The article presents a brief introduction to the issue of unregistered dietary supplements containing illegal substances - selective androgen receptor modulators (SARMs/SARMs), which are the subject of illegal trade by organized groups committing pharmaceutical crime. The article provides a reflection on significant reports and scientific studies that address the above issue. We refer to the dissertation in the given area.

Keywords: pharmaceutical crime, unregistered dietary supplements, SARM, SARMs, selective androgen receptor modulators, andarine, ligandrol, ostarine, testolone

Úvod do problematiky

Americký úrad „U.S. Food and Drug Administration - FDA“⁶⁹ vydal dňa 31. októbra 2017 varovanie⁷⁰ v súvislosti s narastajúcim množstvom prípadov predaja a užívania výživových doplnkov na „budovanie tela“ s obsahom nesteroidných selektívnych modulátorov androgénnych receptorov (z angl. „selective androgen receptor modulators“ – SARM/SARMs). Produkty sa propagujú, označujú a predávajú ako výživové doplnky, resp. doplnky stravy pre kulturistov a iných športovcov, avšak za výživové doplnky ich nemožno považovať vzhľadom na to, že neboli preskúmané úradom FDA z hľadiska ich bezpečnosti a účinnosti⁷¹. Majú budiť dojem alternatívy k populárnym anabolickým androgénnym steroidom za účelom zvýšenia objemu svalovej hmoty a sily. Mnohé obsahujú tvrdenia o schopnosti aktívnych zložiek zvýšiť alebo znížiť účinky androgénu. Avšak ide predovšetkým o život ohrozujúce látky s rizikom akútneho poškodenia pečene a obličiek, zmenšovania semenníkov a zväčšovania prs, neplodnosti, maskulinizácie žien, vzniku srdcového infarktu a mozgovej príhody, môžu spôsobovať nízky vzrast detí, zvýšiť riziko zneužívania drog a alkoholu, môžu narušovať reguláciu hladiny lipidov v krvi, pričom dlhodobé účinky na ľudský organizmus nie sú vôbec známe. Úrad FDA vyzval na okamžité zastavenie ich užívania a na možnosť využitia konzultácií so zdravotníckymi pracovníkmi v prípadoch vzniku nežiadúcich účinkov.

⁶⁹ „U.S. Food and Drug Administration“ je agentúra - úrad v rámci Ministerstva zdravotníctva USA, ktorý chráni verejné zdravie tým, že zaisťuje bezpečnosť a účinnosť humánnych a veterinárnych liekov, vakcín a iných biologických produktov na humánne použitie. To isté platí aj v prípadoch zdravotníckych pomôcok. Úrad je zodpovedný aj za kvalitu a bezpečnosť potravín, kozmetiky, výživových doplnkov a produktov, ktoré vyžarujú elektromagnetické žiarenie. Zodpovedá aj za reguláciu tabakových výrobkov.

⁷⁰ U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. *FDA in Brief: FDA warns against using SARMs in body-building products*. [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/news-events/fda-brief/fda-brief-fda-warns-against-using-sarms-body-building-products>

⁷¹ Uvedené platí aj pre podmienky registračného procesu výživových doplnkov na trh v Slovenskej republike.

Zdravotníci spätne podávali informácie úradu, ktorý potom zasielal varovné listy⁷² spoločnostiam, na základe ktorých museli predmetné produkty do 15 dní stiahnuť z predaja. Obsah varovných listov tvorí najmä zákonné odôvodnenie, na základe ktorého je úrad FDA oprávnený vyzvať subjekt na stiahnutie nelegálneho výživového doplnku z predaja. V úvode listu sa uvádzajú konkrétne nelegálne farmaceutické produkty s presnými názvami – napr. „The Lieutenant (MK-2866)“ al. „The Officer (LGD-4033)“ a výpočet možných zdravotných rizík spojených s ich užívaním. Ďalej sa uvádzajú presné chemické názvy a vymenúvajú konkrétne doplňujúce informácie z etikiet obalov, z ktorých sa vyvodzujú závery, že predmetné produkty nespĺňajú príslušné parametre pre legálne výživové doplnky vo vzťahu k platnej legislatíve príslušného štátu. Keďže nelegálne predávané produkty obsahujú selektívne modulátory androgénnych receptorov, ktoré majú vplyv na štruktúru alebo funkciu tela (budovanie svalov, zvyšovanie sily), úrad ich podľa platnej legislatívy označuje ako drogy a zároveň prijímateľa varovnej správy upozorňuje, že boli schválené (SARMs) iba na skúmanie a rozsiahle klinické skúšania, tzn. ide aj o neschválené „nové lieky“ (pozn. aut. – *práve výsledky z čiastkových klinických skúšok so SARMs látkami umocnilo ich zneužívanie, pretože významným efektom ich aplikácie sú anabolické účinky na ľudský organizmus, z ktorého profitujú najmä kulturisti alebo niektorí vrcholoví a amatérski športovci*). Pri nezákonnom predaji uvedených nelegálnych produktov sa často stretávame s prípadmi⁷³, kedy páchatelia trestnej činnosti obchádzajú príslušnú legislatívnu úpravu tým, že na etiketu obalov uvádzajú vyhlásenia o vylúčení zodpovednosti a vyhlásenia, že prípravky nie sú určené pre ľudskú spotrebu.

Taktiež v roku 2017 Americká antidopingová agentúra „U.S. Anti-Doping Agency“ nadväzuje a aktívne reaguje na predchádzajúcu výzvu amerického úradu FDA, ktorá taktiež na svojej internetovej stránke zverejnila správu^{74,75}, kde upozorňuje spotrebiteľov výživových doplnkov na obsah nebezpečných a nelegálnych zložiek v týchto farmaceutických produktoch. Uvádzané sú pod skratkou „SARM/SARMs“. Upozornila, že ich užívanie je nebezpečné, nezáonné a predstavujú bezprostredné riziko pre spotrebiteľov, pričom môžu ohrozovať

⁷² Príkl. varovných listov: U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. (1) *Warning Letter: Big Dan's Fitness / Nutrition, LLC* [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/warning-letters/big-dans-fitness-nutrition-llc-494626-05252017>; (2) *Warning Letter: Panther Sports Nutrition* [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/warning-letters/panther-sports-nutrition-535341-10232017>; (3) *Warning Letter: Infantry Labs, LLC* [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/warning-letters/infantry-labs-llc-535333-10232017> - FDA upozorňuje spoločnosť Infantry Labs, LLC na nelegálny predaj ostarínu (MK-2866) pod názvom „The Officer“ a ligandrolu (LGD-4033) pod názvom „The Lieutenant“.

⁷³ Prípadová štúdia (1): U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. *North Carolina Man Ran Lucrative Fraud Scheme Selling Unapproved Substances that Mimic the Health Benefits of Legal Drugs*. [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/press-releases/north-carolina-man-ran-lucrative-fraud-scheme-selling-unapproved-substances-mimic-health-benefits>; Prípadová štúdia (2): *Owner of Sport Supplement Company Sentenced for Unlawful Distribution of Steroid-like Drugs*. [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/press-releases/owner-sport-supplement-company-sentenced-unlawful-distribution-steroid-like-drugs>; Prípadová štúdia (3): *Owner of Texas Sport Supplement Company Pleads Guilty to Unlawful Distribution of Steroid-like Drugs*. [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/press-releases/owner-texas-sport-supplement-company-pleads-guilty-unlawful-distribution-steroid-like-drugs>

⁷⁴ U.S. ANTI-DOPING AGENCY. *Dietary Supplement Industry and U.S. Anti-Doping Agency Warn Consumers about Dangerous, Illegal Ingredients Known as SARMs*. [online]. [cit. 2. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.usada.org/dietary-supplements/usada-supplement-groups-support-action-on-dangerous-sarms/>

⁷⁵ U.S. ANTI-DOPING AGENCY. *Selective Androgen Receptor Modulators (SARMs) – What Athletes Need to Know*. [online]. [cit. 4. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.usada.org/spirit-of-sport/education/selective-androgen-receptor-modulators-sarms-prohibited-class-anabolic-agents/>

kariéru profesionálnych športovcov (tresty za športový doping) a nemajú miesto v žiadnom výživovom režime športovcov. Nemožno ich absolútne považovať za doplnky stravy, pretože neboli riadne preskúmané a schválené úradom FDA. Napriek tomu sa na trhu vyskytujú v množstve falšovaných produktoch označených ako „dietary supplements - doplnky stravy“, pričom sú na etiketách obalov priamo označené napr. „Ostarine“ alebo alternatívnym „nič nehovoriacim“ názov, prípadne nie sú uvedené vôbec.

Spoločnosti ako „American Herbal Products Association“, „Consumer Healthcare Products Association“, „Natural Products Association“, „United Natural Products Alliance“ začali taktiež intenzívne podporovať snahy úradu FDA aktívne zasahovať proti výrobcom nelegálnych farmaceutických produktov s obsahom SARMS.

V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že selektívne modulátory androgénnych receptorov sú chemické látky, ktoré sú v celosvetovej oficiálnej športovej činnosti zakázané a zaraďujú sa do skupiny anabolických látok ozn. ako „S1 Anabolic Agents – S1 Anabolické látky“, konkrétne do druhej podskupiny nazvanej ako „2. Other anabolic agents – 2. Iné anabolické látky“ uvedenej v „Prohibited List – Zoznam zakázaných látok“, ktorý každoročne aktualizuje Svetová antidopingová agentúra⁷⁶. V tomto zozname sa nachádzajú konkrétne (prekl. autor): „klenbuterol, osilodrostat, selektívne modulátory androgénnych receptorov [SARMS, napr. andarín, Enobosarm (ostarín), LGD-4033 (ligandrol) a RAD140], zeranol a zilpaterol.

Slovenský právny rámec boja proti farmaceutickej kriminalite taktiež obsahuje trestnoprávnu úpravu platnú pre látky s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom, medzi ktoré zaraďujeme aj selektívne modulátory androgénnych receptorov. Ich výpočet je možné hľadať v prílohe k zákonu č. 397/2015 Z. z. s názvom „Zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom“, zaradených do skupiny „C. Antagonisty a modulátory hormónov“ a podskupiny „3. Selektívne modulátory androgénnych receptorov (SARM) zahŕňajúce andarín, Enobosarm (ostarín), tibolón, zlúčeniny označované ako: LGD-4033; BMS-564, 929; LG-121071; GSK-078A; SARM S-1, S-4 a S-22“. V tomto zozname sa však nenachádza doposiaľ testolón (RAD140), ostarín (Enobosarm) je zaradený aj do skupiny „A. Anabolické látky“, podskupiny „2. Ostatné anabolické látky“ a selektívny modulátor ozn. ako S-4 je v podstate andarín a ostarín sa v odbornej literatúre označuje aj ako S-22⁷⁷, tzn. vytvára sa priestor pre zákonodarcu, aby vykonal aktualizáciu a spresnil zoznam látok tak, aby schválená legislatívna úprava § 176 Trestného zákona bola s ním kompatibilnejšia a aplikovateľná na pribúdajúce množstvo chemických látok (podobne ako pri problematike narastajúceho množstva nových psychoaktívnych látok).

Z odbornej literatúry uvádzame⁷⁸, že na liečbu symptómov ochorení ako je rakovina, AIDS alebo priamo na liečbu osteoporózy, hypogonadizmu a nedostatku testosterónu, sa využíva steroidná substitučná liečba. Značné množstvo vedľajších účinkov spojených s touto liečbou, pri ktorej sa užívajú syntetické deriváty testosterónu, viedlo k vývoju novej triedy zlúčenín - selektívne modulátory androgénnych receptorov. SARMS látky predstavujú účinné ligandy androgénnych receptorov, ktoré sa vyznačujú schopnosťou selektívne ovplyvňovať aktivitu androgénneho receptora. Pôsobia ako úplní agonisti androgénnych receptorov nachádzajúcich sa na povrchu tkanív svalov a kostí a čiastoční agonisti androgénnych receptorov nachádzajúcich sa na povrchu androgénnych tkanív prostaty a semenníkov.

⁷⁶ WORLD ANTI-DOPING AGENCY. *Prohibited List 2022*. [online]. [cit. 3. apríl 2022]. Dostupné na internete: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/2022list_final_en.pdf

⁷⁷ KINTZ, P. et al. 2020. Identification of S22 (ostarine) in human nails and hair using LC-HRMS. Application to two authentic cases. In: *Drug Test. Anal.* Vol. 12, No. 10, p. 1508-1513.

⁷⁸ STACCHINI, C. et al. 2021. Simultaneous detection of different chemical classes of selective androgen receptor modulators in urine by liquid chromatography-mass spectrometry-based techniques. In: *J. Pharm. Biomed. Anal.* Vol. 195, p. 113849-113863.

Z uvedeného dôvodu sa ich terapeutické použitie javí ako sľubné z hľadiska eliminácie niektorých bežných vedľajších účinkov, ktoré spôsobujú práve androgénne steroidy (napr. hyperplázia prostaty a poškodenie pečene). Platí, že všetky zlúčeniny, ktoré sú schopné interagovať s androgénnymi receptormi a selektívne modulovať ich aktivitu, považujeme za SARMs látky bez ohľadu na rozdiely v ich chemickej štruktúre. Ide teda o heterogénnu triedu zlúčenín, ktorá obsahuje steroidné i nesteroidné deriváty, ktoré sa klasifikujú na základe farmakofóru⁷⁹. Prvé SARMs látky boli navrhnuté už v roku 1999⁸⁰ a odvtedy bolo navrhnutých a syntetizovaných množstvo vhodných terapeutických kandidátov, avšak v súčasnosti nie sú schválené žiadne SARMs na terapeutické použitie⁸¹. Niektoré sú v klinickom skúšaní na ochorenia charakteristické funkčnými obmedzeniami s pribúdajúcim vekom osôb alebo na rôzne chronické ochorenia, osteoporózu, kachexiu, rakovinu prsníka, chronické (sarkopénia, dystrofia) alebo akútne svalové degeneratívne ochorenia, chronickú obštrukčnú chorobu pľúc, konečné štádium ochorenia pečene a obličiek, srdcové zlyhanie, HIV. Ako sme však už uviedli v poznámkach vyššie, napriek tomu, že SARMs látky nie sú vôbec schválené na terapeutické účely, stali sa predmetom obchodovania na čiernom trhu vo forme neregistrovaných výživových doplnkov, ktoré zneužívajú predovšetkým športovci na zvýšenie výkonu vďaka ich anabolickým vlastnostiam a schopnostiam stimulovať androgénne receptory v kostiach a svaloch.

V roku 2011 bol publikovaný prvý nepriaznivý analytický nález⁸² (z *angl.* „Adverse Analytical Finding“) SARMs látky (andarín, S-4) v rámci športovej činnosti. Je zaujímavé, že štúdia bola ihneď publikovaná v prestížnom kriminalistickom žurnály „Forensic Science International“, čím sa len dokazuje dôležitosť riešenia uvedenej problematiky na úrovni orgánov činných v trestnom konaní, certifikovaných a akreditovaných laboratórií zameraných na dopingové kontroly a univerzitné nemocnice. Odvtedy dochádzalo k nárastu zistených prípadov ich zneužívania, predovšetkým spomenutého andarínu, ostarínu, postupne aj ligandrolu a testolónu^{83,84}.

Svetová antidopingová agentúra zaznamenala v roku 2018 celkom 4 896 dopingových nálezov, z toho v 406 prípadoch boli zistené látky patriace do podskupiny „S1.2 Iné anabolické látky“ a konkrétne v 45 prípadoch boli zistené látky ostarín, ligandrol a andarín, čo predstavuje nárast o 800 % oproti roku 2016. Zároveň upozornila, že SARMs látky sa začínajú zneužívať aj v prípadoch podpory rastu hospodárskych zvierat, čo môže vyvolať falošne negatívne testy v rámci kontroly športového doping, ktoré by sa mohli vyskytnúť po konzumácii kontaminovaného mäsa⁸⁵ a neboli ani stanovené dlhodobé zdravotné dôsledky jeho konzumácie.

Z uvedeného dôvodu bolo mimoriadne dôležité neustále vyvíjať nové skríningové a konfirmačné postupy pre kriminalistické laboratória a antidopingové laboratória akreditované Svetovou antidopingovou agentúrou, ktoré by umožňovali komplexné odhaľovanie zneužívania SARMs látok. Bohužiaľ, táto skupina látok má veľkú štruktúrnú heterogenitu,

⁷⁹ Farmakofór je časť molekuly, ktorá je zodpovedná za afinitu k biologickému cieľu a za jeho následnú biologickú odozvu.

⁸⁰ DALTON, T. J. et al. 1998. Discovery of non-steroidal androgens. In: *Biochem. Biophys. Res. Commun.* Vol. 244, p. 1-4.

⁸¹ SARMs látky nie sú schválené americkým úradom FDA a ani Európskou liekovou agentúrou.

⁸² GRATA, E. et al. 2011. SARM-S4 and metabolites detection in sports drug testing: a case report. In: *Forensic Sci. Int.* Vol. 213, p. 104-108.

⁸³ STARCEVIC, B. et al. 2013. Detection of the selective androgen receptor modulator S-4 (Andarine) in a doping control sample. In: *Drug Test. Anal.* Vol. 5, p. 377-379. Informácie získané len z abstraktu publikácie.

⁸⁴ COX, D. H. et al. 2017. Detection LGD-4033 and its metabolites in athlete urine samples. In: *Drug Test. Anal.* Vol. 9, p. 127-134.

⁸⁵ KNITZ, P. et al. 2021. Perspectives in Evaluating Selective Androgen Receptor Modulators in Human Hair: A Short Communication. In: *Ther. Drug. Monit.* Vol. 43, p. 298.

a preto je analytická identifikácia a kvantifikácia náročná a rovnako aj metabolický osud v ľudskom organizme vykazuje pri jednotlivých zlúčeninách značnú variabilitu.

Na objasnenie tejto problematiky bolo vykonaných viacero štúdií^{86,87,88,89,90}, aby sa stanovili mechanizmy metabolických dráh jednotlivých štruktúrnych skupín SARMS látok v ľudskom organizme a zároveň sa vyvíjali rôzne aplikácie chromatografických a spektrálnych metód analytickej chémie, tzn. primárnym cieľom množstva vedeckých štúdií v tejto oblasti je vývoj a validácia analytických stratégií určených na detekciu SARMS látok vo forme rozličných analytických matric (krv, moč, vlasy⁹¹, výživové doplnky, iné farmaceutické produkty). Na tomto mieste je potrebné zdôrazniť, že väčšina metabolitov SARMS ešte nie je k dispozícii vo forme certifikovaných štandardov, avšak niektoré už boli enzymaticky syntetizované pomocou *in vitro* modelov na princípe využitia špecifických štruktúr ľudskej pečene.

Wagoner a kol.⁹² na tento stav reagovali zaujímavou štúdiou zameranou na identifikáciu a kvantifikáciu uvedených látok vo výživových doplnkoch s cieľom porovnať analyzovaný obsah s údajmi na etiketách obalov. Jedná sa o ďalšiu významnú vedeckú prácu, v ktorej autori vyhľadávali farmaceutické produkty v období od 18. februára 2016 do 25. marca 2016 prostredníctvom vyhľadávača „Google“ cez internetové prehliadače „Chrome“ a „Internet Explorer“ za účelom identifikácie dodávateľov poskytujúcich predaj. V období od apríla do augusta 2016 boli produkty zakúpené a analyzované pomocou analytických metód a postupov Svetovej antidopingovej asociácie. Výsledky analytických meraní autori porovnali s informáciami uvedenými na etiketách obalov. Spomedzi 44 farmaceutických produktov, ktoré boli uvedené na trh a predávané ako selektívne modulátory androgénnych receptorov len 23 (52 %) obsahovalo jeden alebo viac selektívnych modulátorov androgénnych receptorov. Ďalších 17 farmaceutických produktov (39 %) obsahovalo úplne inú neschválenú látku (napr. GW-501516 s komerčnými názvami „Endurobol“ alebo „Cardarine“ ako agonista PPARδ receptorov, ktoré zaraďujeme do skupiny metabolických modulátorov). Vo zvyšných 4 prípadoch (9 %) nebola zistená prítomnosť žiadnej účinnej látky. Len v 18 produktoch zo 44 (41 %) sa množstvo účinnej látky zhodovalo s množstvom uvedeným na etikete obalu a v 26 prípadoch (59 %) boli zistené rozdiely v množstvách účinných látok zistených analýzou v porovnaní s údajmi uvedenými na etiketách obalov.

Z hľadiska vedeckého zamerania a metodológie výskumnej činnosti na Katedre kriminalistiky a forenzných vied Akadémie Policajného zboru v Bratislave, považujeme za

⁸⁶ GAO, W. et al. 2006. Characterization of the *in vitro* metabolism of selective androgen receptor modulator using human, rat and dog liver enzyme preparations. In: *Drug Metab. Dispos.* Vol. 34, p. 243-253.

⁸⁷ KUURANNE, T. et al. 2008. Aryl-propionamide-derived selective androgen receptor modulators: liquid chromatography-tandem mass spectrometry characterization of the *in vitro* synthesized metabolites for doping control purposes. In: *Drug Metab. Dispos.* Vol. 36, p. 571-581.

⁸⁸ THEVIS, M. et al. 2010. Mass spectrometric characterization of urinary metabolites of the selective androgen receptor modulator andarine (S-4) for routine doping control purposes. In: *Rapid Commun. Mass Spectrom.* Vol. 24, p. 2245-2254.

⁸⁹ THEVIS, M. et al. 2010. Characterization of *in vitro* generated metabolites of the selective androgen receptor modulators S-22 and S-23 and *in vivo* comparison to post-administration canine urine specimens. In: *Drug Test. Anal.* Vol. 2, p. 589-598.

⁹⁰ THEVIS, M. et al. 2018. Detection of SARMS in doping control analysis. In: *Mol. Cell. Endocrinol.* Vol. 464, p. 34-45.

⁹¹ KNITZ, P. et al. 2021. Perspectives in Evaluating Selective Androgen Receptor Modulators in Human Hair: A Short Communication. In: *Ther. Drug. Monit.* Vol. 43, p. 298-300. V publikácii sú spracované tri prípadové štúdie, v ktorých sa analýza vlasov použila na preukázanie užitia SARMS látok – ligandrolu, andarinu a ostarínu.

⁹² WAGONER, V. M. R. et al. 2017. Chemical Composition and Labeling of Substances Marketed as Selective Androgen Receptor Modulators and Sold via the Internet. In: *J. Am. Med. Assoc.* Vol. 318, No. 20, p. 2004-2010.

významnú publikáciu autora Pineau a kol.⁹³, ktorí svoju štúdiu orientovali na odhaľovanie dopingových látok a ich distribútorov na internetových fórach s cieľom komplexného pochopenia internetového trhu za určité skúmané obdobie. Pre tento účel navrhli vhodný algoritmus, prostredníctvom ktorého sa bude dať operatívne monitorovať internetový predaj dopingových látok a aktivita distribútorov. Pomocou neho preskúmali 13 internetových diskusných fór s takmer jedným miliónom hesiel extrahovaných pomocou programov slúžiacich na vyhľadávanie zdrojových kódov. Výsledky preukázali, že najdiskutovanejším typom produktov boli anabolické androgénne steroidy a nové produkty na báze peptidov. Zistených bolo 327 dodávateľov, ktorí na diskusných fórach odkazovali väčšinou na vlastné internetové stránky, príp. umožňovali predaj prostredníctvom e-mailovej komunikácie. Prácu uvádzame aj z dôvodu poukázania na efektívne využívanie moderných informačných technológií v procese odhaľovania a vyšetrovania farmaceutickej kriminality.

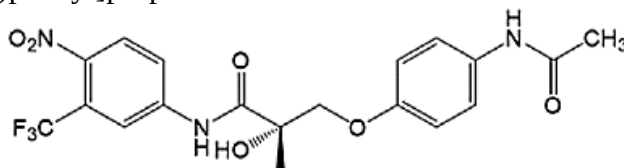
Vyššie uvedené poznatky sme napokon využili ako inšpiráciu pre spracovanie dizertačnej práce⁹⁴, ktorú sme realizovali na Katedre kriminalistiky a forenzných vied Akadémie Policajného zboru v Bratislave v spolupráci s Katedrou chemickej teórie liečiv na Farmaceutickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Aktívnu spoluprácu sme nadviazali aj s Mgr. Štefanom Zacharom z Katedry informatiky a manažmentu Akadémie Policajného zboru v Bratislave. Identifikoval slovenské internetové obchody zamerané na výživu pre športovcov, ktoré poskytovali pre daj neregistrovaných výživových doplnkov s obsahom látok s anabolickým alebo inými hormonálnym účinkom - selektívnych modulátorov androgénnych receptorov. Získané informácie nám slúžili ako podklad pre nákup vybraných neregistrovaných výživových doplnkov, ktoré mali obsahovať SARMs látky, pre účely ich ďalšieho skúmania a zároveň sme overovali aj aktivitu internetových obchodov so snahou prispieť k lepšiemu pochopeniu aktuálneho stavu nelegálneho obchodovania s farmaceutickými produktmi. Objektom skúmania výskumnej časti dizertačnej práce boli nami zakúpené neregistrované výživové doplnky, ktoré mali obsahovať selektívne modulátory androgénnych receptorov (obr. č. 1 – 4). Zakúpené boli prostredníctvom internetových obchodov zameraných na výživu pre športovcov. Stanovené ciele a hypotézy, použité metódy a výsledky s diskusiou k danej problematike si môže čitateľ preštudovať vo vyššie spomenutej dizertačnej práci.

⁹³ PINEAU, T. et al. 2016. The study of doping market: How to produce intelligence from Internet forums. In: *Forensic Sci. Int.* Vol. 268, p. 103-115.

⁹⁴ CEHLÁRIK, Ľ. 2022. *Využitie metód kriminalistickej toxikológie na identifikáciu a kvantifikáciu látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom*. Dizertačná práca. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022. 264 s.

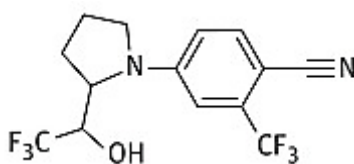
Jednalo sa o nasledovné SARMS látky:

- **andarín** – angl. *andarine* – ozn. ako S-4, S4, GTx-007, angl. chemický názov (2S)-3-(4-acetamidophenoxy)-2-hydroxy-2-methyl-N-[4-nitro-3-(trifluorometyl)phenyl]propionamide

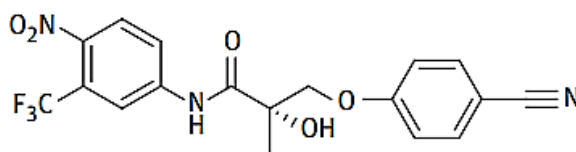
Obr. č. 1: Štruktúrny vzorec andarínu.⁹⁵

- **ligandol** – angl. *ligandol* – ozn. ako LGD-4033, VK5211, angl. chemický názov 4-((R)-2-((R)-2,2,2-trifluoro-1-hydroxyethyl)pyrrolidin-1-yl)-2-trifluoromethylbenzonitrile

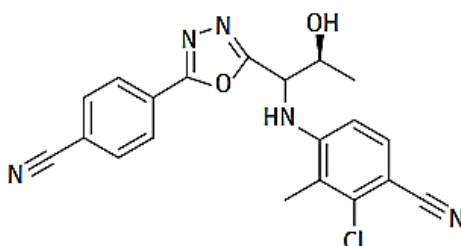
Obr. č. 2: Štruktúrny vzorec ligandrolu.⁹⁶

- **ostarín** – angl. *ostarine* – ozn. ako MK-2866, Enobosarm, S-22, GTx-024, angl. chemický názov (2S)-3-(4-cyanophenoxy)-N-(4-cyano-3-trifluoromethylphenyl)-2-hydroxy-2-methylpropanamide

Obr. č. 3: Štruktúrny vzorec ostarínu.⁹⁷

- **testolón** – angl. *testolone* – ozn. ako RAD140, angl. chemický názov 2-chloro-4-((1R,2S)-1-(5-(4-cyanophenyl)-1,3,4-oxadiazol-2-yl)-2-hydroxypropan-2-yl)-3-methylbenzonitrile

Obr. č. 4: Štruktúrny vzorec testolónu.⁹⁸

⁹⁵ STACCHINI, C. et al. 2021. Simultaneous detection of different chemical classes of selective androgen receptor modulators in urine by liquid chromatography-mass spectrometry-based techniques. In: *J. Pharm. Biomed. Anal.* Vol. 195, p. 113851.

⁹⁶ WAGONER, V. M. R. et al. 2017. Chemical Composition and Labeling of Substances Marketed as Selective Androgen Receptor Modulators and Sold via the Internet. In: *J. Am. Med. Assoc.* Vol. 318, No. 20, p. 2007.

⁹⁷ WAGONER, V. M. R. et al. 2017. Chemical Composition and Labeling of Substances Marketed as Selective Androgen Receptor Modulators and Sold via the Internet. In: *J. Am. Med. Assoc.* Vol. 318, No. 20, p. 2007.

⁹⁸ WAGONER, V. M. R. et al. 2017. Chemical Composition and Labeling of Substances Marketed as Selective Androgen Receptor Modulators and Sold via the Internet. In: *J. Am. Med. Assoc.* Vol. 318, No. 20, p. 2007

Na záver by sme chceli na ilustráciu problematiky doplniť, že v jednom z varovných listov⁹⁹, ktoré zaslal úrad FDA spoločnosti „Umbrella“ pod vedením osoby „Brendan Mullins“ zo štátu Arizona (USA) sa uvádza, že úrad skontroloval internetové stránky na sociálnych sieťach Facebook a Instagram, ktoré smerovali potenciálnych spotrebiteľov na konkrétnu internetovú stránku <http://umbrellalabs.is/>, kde si mohli zakúpiť rozličné farmaceutické produkty. Predajca bol informovaný, že prijíma objednávky na predaj produktov predávaných ako SARMs, napr. „GW-501516 Cardarine – 20 MG/ML“¹⁰⁰, „MK-2866 Ostarine SARM – 20 MG/ML“, „MK-677 Ibutamoren Nutrobal Powder“¹⁰¹, „RAD-140 Testolone“, „S-4 Andarine SARM Powder“ a „S-4 Andarine SARM 50 mg/ml“. Úrad FDA v liste vyjadril obavy o bezpečnosť produktov, ktoré obsahujú SARMs látky, pričom upozornil predajcu na ich možnú toxicitu. Uviedol, že i napriek vyhláseniam „Len na výskumné použitie“ alebo „Nie je určené pre ľudskú spotrebu“, ktoré sú uvedené na internetovej stránke a etiketách obalov predajcu, úrad disponuje dôvodným podozrením a aj dôkazmi, ktoré dokazujú, že produkty sú určené na humánne použitie. Úrad FDA explicitne vymenúva jednotlivé vyhlásenia z internetovej stránky, ktoré navádzajú kupujúcich k užívaniu SARMs látok (uvádzame niekoľko parafrázovaných vyhlásení):

- i. Najlepšie miesto na nákup SARMs v roku 2021.
- ii. Určite existuje veľa dôvodov, prečo zvažujete pridanie selektívnych modulátorov androgénnych receptorov do programu starostlivosti o vaše zdravie.
- iii. Môžete si všimnúť, že vaše svaly už nie sú také pevné ako kedysi, vaše kosti sú krehkejšie. Zistíte, že vaša energetická hladina klesla. Za mnohé je zodpovedný pokles hladiny testosterónu, ktoré môže postihovať mužov i ženy.
- iv. Najlepšie SARMs na trhu – fungujú na doplnenie klesajúcich hladín (energie, hormónov), čím sa postupne začnú budovať silnejšie kosti a svaly.
- v. SARMs vs. anabolické steroidy. SARMs sú jedinečné zlúčeniny, ktoré sú široko používané ako forma testosterónovej terapie a náhrady... Na rozdiel od steroidov SARMs aktivujú iba androgénne receptory vo vašich kostrových a svalových tkanivách, negeneruje sa odpoveď celého organizmu, čím sa chránia tkanivá v prostate a kardiovaskulárnom systéme. SARMs majú inú molekulovú štruktúru, a preto nie sú klasifikované ako steroidy... Určené sú aj na liečbu rôznych zdravotných problémov, napr. rakovinu prsníka.
- vi. Mechanizmus účinku SARMs je jednoduchý: Zacielené tkanivá budú reagovať na SARMs látky podobným spôsobom ako pri testosteróne alebo inom anabolickom steroide. Nevyskytujú sa nežiadúce účinky iných tkanív, keďže nie sú zasiahnuté SARMs látkami.
- vii. „Jedinečné výhody pre ženy“. Ženy, ktoré trpia nízkou hladinou testosterónu zisťujú, že steroidné terapie v nich zanechávajú pocit nežensкости, majú hlbší hlas ako je normálne. „Toto je jedna z jedinečných výhod SARMs.“ Tieto doplnky sú špecifické pre tkanivá a zameriavajú sa na vaše kosti a svaly. To znamená, že iba tam zvyšujú hladinu testosterónu, namiesto toho, aby ju zvyšovali v celom tele. To je skvelá správa pre ženy, u ktorých je vyššia pravdepodobnosť vzniku osteoporózy ako u mužov... Podstúpením SARMs terapie môžu ženy aj muži zaujať cielený prístup k spoločnému posilňovaniu kostí a svalov.

⁹⁹ U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. *Warning Letter. Umbrella*. [online]. [cit. 2. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/warning-letters/umbrella-612037-05182021>

¹⁰⁰ Látka „GW-501516 – Cardarine“ však nepatrí do skupiny SARMs, ale zaradujeme ju do skupiny metabolických modulátorov.

¹⁰¹ Látka „MK-677 Ibutamoren Nutrobal Powder“ taktiež nepatrí do skupiny SARMs, ale zaradujeme ju do skupiny S2. Peptidové hormóny, rastové faktory, príbuzné látky a mimetiká podľa „Prohibited List“ Svetovej antidopingovej agentúry.

- viii. „Praktická príručka sublinguálnej absorpcie“. Cieľom sublinguálnej absorpcie je dostať látky (SARMs) do systémového obehu a do cieľových orgánov (svalov a kostí) bez toho, aby prešli pečeňou... Každá látka, ktorá sa absorbuje gastrointestinálnym traktom, prechádza pečeňou predtým, ako sa distribuuje do celého tela. Ak chcete obísť tento „efekt prvého prechodu“, postupujte podľa týchto krokov. A) Pomocou kvapkadla odmerajte svoj „Poly-Cell Formula“ a vložte pod jazyk. B) Nechajte pod jazykom 1-2 minúty bez prehltania. Udržujte hlavu mierne zaklonenú, aby ste zabránili hromadeniu slín v ústach. C) Po 1-2 minútach môžete prehltnúť, aby ste si vyčistili ústa, ale vyvarujte sa pitia čohokoľvek po dobu najmenej 10 minút, aby ste prehltili zvyšky „Poly-Cell Formula“ a došlo k úplnému vstrebaniu z úst, hrdla a dolnej časti pažeráka...

Úrad FDA ďalej dokazuje predajcovi jeho navádzanie na humánne užívanie nelegálnych farmaceutických prípravkov tým, že vymenúva osobné skúsenosti, recenzie, rady a posudky iných osôb, ktoré predajca zverejňuje na svojej internetovej stránke prostredníctvom Facebooku a Instagramu (*prekl. upr. autorom*):

- i. „RAD 140 funguje, moje svaly sa spevnili a zväčšili približne v 4. – 6. týždni“,
- ii. „Kúpil som si mk677 a rad 140. Svoju premenu musíte vidieť za menej ako 30 dní...“,
- iii. „...Použil som iba tekutiny. Som v 5 týždni a dostal som sa zo 191 libier na 206 libier. Vďaka týmto produktom sa budete cítiť ako v 20-ke. Používam veľmi malé dávky a dosahujem obrovské výsledky. Skúste.. GW-501516,... a mk-677....Môžem lopatou odhrňať špinu a rúbať drevo celý deň a stále mám energiu na jogu a kettlebelly.“

Ďalej sa uvádza, že SARMs látky nie sú všeobecne uznávané ako bezpečné a účinné vzhľadom na dôvody a prípady explicitne vymenované vo varovnom liste, a preto ich možno považovať za „nové lieky“ podľa príslušnej legislatívy. „Nové lieky“ nesmú byť legálne zavedené alebo dodávané do legálneho trhového mechanizmu bez predchádzajúceho schválenia úradom FDA. Ten ich schvaľuje na základe vedeckých údajov a informácií, ktoré dokazujú, že liek je bezpečný a účinný. Predajca bol upozornený aj na uvádzanie nevhodných pokynov na použitie, na zavádzajúce a nepravdivé informácie.

V závere správy sa vyhlasuje, že predajca je zodpovedný za to, že jeho firma musí spĺňať všetky požiadavky federálnych zákonov, vrátane predpisov úradu. Varovný list je v prvom rade vyjadrením obáv a poskytuje predajcovi možnosť vykonať nápravu. Nedostatočné riešenie definovaných problémov vedie k trestnoprávnemu postihu, a preto musí predajca nelegálnych produktov do 15 pracovných dní informovať úrad FDA o konkrétnych krokoch na vyriešenie akýchkoľvek porušení.

Záver

Najväčším problémom, i napriek vyššie uvedenému, stále zostáva internetový predaj nelegálnych farmaceutických produktov, nakoľko predajcovia môžu kedykoľvek zmeniť názvy internetových obchodov alebo produktov tak, aby sa vyhli trestnému stíhaniu.

Americká antidopingová agentúra pravidelne organizuje vzdelávacie programy, aby upozorňovala športovcov a športové organizácie na negatívne dôsledky vyplývajúce z užívania produktov, ktoré obsahujú SARMs látky, rozširuje upozornenia/varovania vydané úradom FDA a zverejňuje tipy pre spotrebiteľov na inteligentné rozhodnutia súvisiace s výberom produktov športovej výživy. Rovnako sa na uvedených aktivitách významne angažuje aj domáca Antidopingová agentúra Slovenskej republiky.

Resumé

Farmaceutická kriminalita je celosvetový fenomén, do ktorej sú zapojené v mnohých prípadoch obrovské organizované skupiny, ktoré páchajú spoločensky nebezpečnú trestnú činnosť vedúcu k ohrozovaniu života a zdravia osôb a v globálnom rozsahu k ohrozovaniu verejného zdravia. Z toho vyplýva aj naša celospoločenská zodpovednosť vo vzťahu k potláčaniu tohto negatívneho javu za účelom ochrany konkrétneho jednotlivca – kupujúceho užívateľa. V rámci nelegálneho obchodovania s farmaceutickými produktami sa stali, širokej verejnosti bežne dostupné, neregistrované výživové doplnky s anabolickými látkami, ktoré sa veľmi „šikovne“ podarilo infiltrovať aj do športového dopingového pre ich účinky na ľudský organizmus. Z uvedeného dôvodu sú z etického a morálneho hľadiska v športovej činnosti zakázané. Svetová antidopingová agentúra, Antidopingová agentúra Slovenskej republiky a orgány činné v trestnom konaní musia pružne reagovať na neustále sa vyvíjajúci nelegálny trh s neregistrovanými výživovými doplnkami.

Resume

Pharmaceutical crime is a global phenomenon, which in many cases involves huge organized groups that commit socially dangerous criminal activity leading to endangering the life and health of persons and, on a global scale, to endangering public health. This also implies our societal responsibility in relation to suppressing this negative phenomenon for the purpose of protecting a specific individual - the purchasing user. As part of the illegal trade in pharmaceutical products, unregistered dietary supplements with anabolic substances have become widely available to the general public, which very "cleverly" managed to infiltrate sports doping due to their effects on the human body. For this reason, they are prohibited from an ethical and moral point of view in sports activities. The World Anti-Doping Agency, the Slovak Anti-Doping Agency and law enforcement agencies must respond flexibly to the ever-evolving illegal market of unregistered dietary supplements.

Zoznam bibliografických odkazov

- CEHLÁRIK, Ľ. 2022. Využitie metód kriminalistickej toxikológie na identifikáciu a kvantifikáciu látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom. Dizertačná práca. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022. 264 s. <https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioForm&sid=85CE14C1EED0152B7E33DD9735B2&seo=CRZP-detail-kniha>
- COX, D. H. et al. 2017. Detection LGD-4033 and its metabolites in athlete urine samples. In: Drug Test. Anal. Vol. 9, p. 127-134.
- DALTON, T. J. et al. 1998. Discovery of non-steroidal androgens. In: Biochem. Biophys. Res. Commun. Vol. 244, p. 1-4.
- GAO, W. et al. 2006. Characterization of the in vitro metabolism of selective androgen receptor modulator using human, rat and dog liver enzyme preparations. In: Drug Metab. Dispos. Vol. 34, p. 243-253.
- GRATA, E. et al. 2011. SARM-S4 and metabolites detection in sports drug testing: a case report. In: Forensic Sci. Int. Vol. 213, p. 104-108.
- KINTZ, P. et al. 2020. Identification of S22 (ostarine) in human nails and hair using LC-HRMS. Application to two authentic cases. In: Drug Test. Anal. Vol. 12, No. 10, p. 1508-1513.
- KNITZ, P. et al. 2021. Perspectives in Evaluating Selective Androgen Receptor Modulators in Human Hair: A Short Communication. In: Ther. Drug. Monit. Vol. 43, p. 298-300.
- KUURANNE, T. et al. 2008. Aryl-propionamide-derived selective androgen receptor modulators: liquid chromatography-tandem mass spectrometry characterization of the in vitro synthesized metabolites for doping control purposes. In: Drug Metab. Dispos. Vol. 36, p. 571-581.

PINEAU, T. et al. 2016. The study of doping market: How to produce intelligence from Internet forums. In: *Forensic Sci. Int.* Vol. 268, p. 103-115.

STACCHINI, C. et al. 2021. Simultaneous detection of different chemical classes of selective androgen receptor modulators in urine by liquid chromatography-mass spectrometry-based techniques. In: *J. Pharm. Biomed. Anal.* Vol. 195, p. 113849-113863.

STARCEVIC, B. et al. 2013. Detection of the selective androgen receptor modulator S-4 (Andarine) in a doping control sample. In: *Drug Test. Anal.* Vol. 5, p. 377-379.

THEVIS, M. et al. 2010. Characterization of in vitro generated metabolites of the selective androgen receptor modulators S-22 and S-23 and in vivo comparison to post-administration canine urine specimens. In: *Drug Test. Anal.* Vol. 2, p. 589-598.

THEVIS, M. et al. 2010. Mass spectrometric characterization of urinary metabolites of the selective androgen receptor modulator andarine (S-4) for routine doping control purposes. In: *Rapid Commun. Mass Spectrom.* Vol. 24, p. 2245-2254.

THEVIS, M. et al. 2018. Detection of SARMs in doping control analysis. In: *Mol. Cell. Endocrinol.* Vol. 464, p. 34-45.

U.S. ANTI-DOPING AGENCY. Dietary Supplement Industry and U.S. Anti-Doping Agency Warn Consumers about Dangerous, Illegal Ingredients Known as SARMs. [online]. [cit. 2. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.usada.org/dietary-supplements/usada-supplement-groups-support-action-on-dangerous-sarms/>

U.S. ANTI-DOPING AGENCY. Selective Androgen Receptor Modulators (SARMs) – What Athletes Need to Know. [online]. [cit. 4. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.usada.org/spirit-of-sport/education/selective-androgen-receptor-modulators-sarms-prohibited-class-anabolic-agents/>

U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. FDA in Brief: FDA warns against using SARMs in body-building products. [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/news-events/fda-brief/fda-brief-fda-warns-against-using-sarms-body-building-products>

U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. North Carolina Man Ran Lucrative Fraud Scheme Selling Unapproved Substances that Mimic the Health Benefits of Legal Drugs. [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/press-releases/north-carolina-man-ran-lucrative-fraud-scheme-selling-unapproved-substances-mimic-health-benefits>

U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. Owner of Sport Supplement Company Sentenced for Unlawful Distribution of Steroid-like Drugs. [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/press-releases/owner-sport-supplement-company-sentenced-unlawful-distribution-steroid-drugs>

U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. Owner of Texas Sport Supplement Company Pleads Guilty to Unlawful Distribution of Steroid-like Drugs. [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/press-releases/owner-texas-sport-supplement-company-pleads-guilty-unlawful-distribution-steroid-drugs>

U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. Warning Letter. Umbrella. [online]. [cit. 2. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/warning-letters/umbrella-612037-05182021>

U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. Warning Letter: Big Dan's Fitness / Nutrition, LLC [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/warning-letters/big-dans-fitness-nutrition-llc-494626-05252017>

U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. Warning Letter: Infantry Labs, LLC [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/warning-letters/infantry-labs-llc-535333-10232017>

U.S. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION. Warning Letter: Panther Sports Nutrition [online]. [cit. 1. apríl 2022]. Dostupné na internete: <https://www.fda.gov/inspections-compliance-enforcement-and-criminal-investigations/warning-letters/panther-sports-nutrition-535341-10232017>

WAGONER, V. M. R. et al. 2017. Chemical Composition and Labeling of Substances Marketed as Selective Androgen Receptor Modulators and Sold via the Internet. In: J. Am. Med. Assoc. Vol. 318, No. 20, p. 2004-2010.

WORLD ANTI-DOPING AGENCY. Prohibited List 2022. [online]. [cit. 3. apríl 2022]. Dostupné na internete: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/2022list_final_en.pdf

Kontaktné údaje

kpt. Mgr. Ľuboš Cehlárik, PhD.
Katedra kriminalistiky a forenzných vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská č. 1
835 17 Bratislava
Slovenská republika
tel.: 09610 57 473
e-mail: lubos.cehlarik@minv.sk

ZABRÁNÍ ČÁSTI MAJETKU - KRIMINALISTICKO-TAKTICKÝ POHLED

CONFISCATION OF PART OF THE PROPERTY – CRIMINALISTIC- TACTICAL VIEW

Jan Čáp - Vratislav Dvořák - Martina Blašková

Anotácia: Zabráni části majetku je relativně novým ochranným opatřením, které zákonodárce vložil do trestního zákoníku za účelem zajištění implementace směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2014/42/EU, ze dne 3. dubna 2014 o zajišťování a konfiskaci nástrojů a výnosů z trestné činnosti v Evropské unii. Uskutečněné analýzy a komparace ukázaly, že z pohledu kriminalistické taktiky vyvstala potřeba uchopení nového instrumentu v kontextu dosavadních nástrojů finančního šetření a vytvoření metodického postupu pro příslušníky policejního orgánu vedoucí trestní řízení. S uvedeným ohledem je záměrem článku zkoumat stávající teoretická, legislativní i praktická východiska, týkající se legislativních možností zabrání nelegálně získaného majetku nebo jeho částí, majetkového profilu pachatele, metod analýzy majetku a metod pro správný výpočet výše majetku určeného pro zabrání. Hlavním přínosem článku je návrh nově vytvořeného výpočtu výše jmění určené na zabrání, a to ve smyslu aplikace metody čistého jmění. Lze očekávat, že prostřednictvím implementace zabrání části majetku pachatele dle ustanovení § 102a trestního zákoníku a nově připravované metodiky výpočtu majetku určeného na zabrání bude mít české soudnictví k dispozici další z možností, jak odčerpávat majetek pachatele, a tím přispět k vyšší vymožitelnosti práva v České republice.

Klíčové slová: zabrání části majetku, finanční šetření, realizace procesních úkonů, vyšetřování, prověřování, operativně pátrací prostředky, organizovaný zločin

Annotation: Seizure of part of the property is a relatively new protective measure that the legislator inserted into the Criminal Code in order to ensure the implementation of Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of April 3, 2014 on the seizure and confiscation of instruments and proceeds of crime in the European Union. The performed analyzes and comparisons showed that, from the point of view of criminalistic tactics, there was a need to grasp a new instrument in the context of existing instruments of financial investigation and to create a methodical procedure for members of the police authority in charge of criminal proceedings. With this in mind, the purpose of the article is to examine the existing theoretical, legislative and practical starting points regarding the legislative possibilities of seizure of illegally acquired property or its parts, the property profile of the offender, methods of property analysis and methods for the correct calculation of the amount of property intended for seizure. The main contribution of the article is the proposal of a newly created calculation of the amount of property intended for seizure, in the sense of the application of the net worth method. It can be expected that through the implementation of the seizure of a part of the offender's property in accordance with the provisions of § 102a of the Criminal Code and the newly prepared methodology for calculating the property intended for seizure, the Czech judiciary will have at its disposal another of the options to siphon off the offender's property, thereby contributing to a higher enforceability of the law in the Czech Republic.

Keywords: confiscation of part of the property, financial investigation, implementation of procedural actions, investigation, screening, operational search means, organized crime

Úvod

Zabráni části majetku pachatele dle ustanovení § 102a trestního zákoníku¹⁰² je relativně novým ochranným opatřením, vloženým do trestního práva zákonem č. 55/2017 Sb. Jedná se o institut, kterým zákonodárce doplnil trestní zákoník s cílem zajistit implementaci směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2014/42/EU, ze dne 3. dubna 2014 o zajišťování a konfiskaci nástrojů a výnosů z trestné činnosti v Evropské unii (dále jen „směrnice“). Zároveň toto ochranné opatření bylo vloženo do § 26a zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim¹⁰³, přičemž je dokonce možné je aplikovat i vůči mladistvému pachateli.¹⁰⁴

¹⁰² Zákon č. 40/2009 Sb., ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník.

¹⁰³ Zákon č. 418/2011 Sb., ze dne 27. října 2011, o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

¹⁰⁴ § 21 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže.

Pro orgány činné v trestním řízení je tedy nový institut možností, jak dosáhnout zabránění části z majetku pachatele, a to za účelem naplnění smyslu vedeného trestního řízení. Z praxe vyplývá, že vydání rozhodnutí o uložení ochranného opatření je dlouhodobým procesem, jež ve většině případů má počátek v přípravném řízení trestním, jež vede policejní orgán a dozoruje státní zástupce. Z důvodu, že od zavedení zkoumaného ochranného institutu je odbornou praxí označován jako značně kontroverzní, policejní praxe zadala potřebu bezpečnostního výzkumu s cílem vytvoření metodického postupu a softwarového instrumentu, který bude příslušníkům jednajícím za policejní orgán k dispozici a usnadní proces dokumentace vedoucí k úspěšnému uložení ochranného opatření zabránění části majetku.

Předložený článek je tvůrčím výstupem účelového výzkumného projektu zadaného Ministerstvem vnitra České republiky Policejní akademii České republiky v Praze, pod názvem „Metody zpracování podrobného majetkového profilu sloužící pro uložení ochranného opatření zabránění části majetku“ podle § 102a trestního zákoníku“ a identifikačním číslem „VC20222025001“. Nutno uvést, že článek zkoumá celou tematiku z pohledu kriminalistické taktiky, poukazuje na předpokládanou složitost tohoto postupu. Jeho ambicí je inovativním způsobem obohatit současnou teorii a napomoci praxi v boji proti nelegální činnosti.

Základní východiska

Z metodologického hlediska je na místě uvést, že v rámci výzkumné činnosti bylo především použito historické metody, kdy byla analyzována minulost zkoumaného problému, v konkrétních dokumentech legislativní povahy a trestních spisech obsahujících proces finančního šetření. Jako výzkumné techniky byly použity analýzy dokumentů, aplikačních postupů a expertizy založené na řízené diskuzi renomovaných (kompetentních) odborníků – techniky Round table. Zároveň je vycházeno z aplikační praxe jednoho z autorů, od přípravy základních procesních úkonů po realizaci procesních úkonů trestné činnosti organizovaného charakteru, více skutkových jednání, a trestné činnosti nezávažnějšího charakteru.

Odčerpávání nástrojů a výnosů z trestné činnosti je jedním z efektivních nástrojů boje se zločinem, zejména **zločinem organizovaného charakteru**. Ten představuje dlouhodobý fenomén, který byl v průběhu posledních desetiletí různými autory vykládán, měněn a doplňován. Jedna z posledních definic je vytvořena analytickým týmem pracovníků Národní centrály proti organizovanému zločinu služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR (dále jen „NCOZ“), tedy specialistů dokumentujících nejzávažnější formy organizovaného zločinu: „Organizovaný zločin je skupinová trestná činnost, jejíž příprava, způsob provedení nebo důsledek:

- a) *může ohrozit nebo ohrožuje výkon veřejné správy založené na principech demokratického právního státu, nebo*
- b) *směřuje k popírání či popírá základní lidská práva nebo jinak zasahuje do ústavního pořádku, nebo*
- c) *poškozuje ekonomické zájmy státu a jeho kritickou infrastrukturu, nebo*
- d) *může způsobit nebo způsobuje újmu zvlášť zranitelným obětem, nebo*
- e) *může způsobit nebo způsobuje škodu velkého rozsahu na životu a majetku, nebo*
- f) *má mezinárodní charakter.*

Z důvodu vysoké společenské nebezpečnosti, konspirativnosti a organizovanosti tohoto druhu trestné činnosti vyžaduje její odhalování nasazení specializovaných policejních složek.”¹⁰⁵

Organizovaný zločin je jednou z nejzávažnějších forem trestné činnosti generující vysoké nelegální zisky, s nimiž pachatelé disponují. Směrnice, prostřednictvím níž dochází k implementaci řešeného ochranného opatření, zdůrazňuje význam účinného odčerpání

¹⁰⁵ Národní centrála proti organizovanému zločinu služby kriminální policie a vyšetřování: Výroční zpráva NCOZ 2019. 4. 11. 2020, s. 6. Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/vyrocní-zpráva-ncoz-2019.aspx>.

nástrojů a výnosů z trestné činnosti, jako jednoho z efektivních nástrojů boje s organizovaným zločinem. Směrnice poukazuje na potřebu „rozšířeného zabavení majetku“, jakožto účinného nástroje pro boj s organizovanou trestnou činností, přičemž v některých situacích je vhodné, aby při odsouzení pachatele nebyl odčerpán pouze majetkový prospěch získaný trestným činem, ale aby byl odčerpán i další majetek, který „pravděpodobně“ pochází z trestné činnosti.

S uvedeným záměrem je nutné vykonávat podrobná a precizní **finanční šetření**. Finanční šetření je speciálním postupem vedeným odborně zdatnými příslušníky za policejní orgán¹⁰⁶, s cílem dohledání majetku pachatele trestné činnosti, za účelem jeho zajištění v rámci předpokládaného uložení trestu, či ochranného opatření, v rámci naplnění základního účelu¹⁰⁷, smyslu vedeného trestního řízení vyjádřeného v § 1 odst. 1 trestního řádu. V převážné většině je finanční šetření vedeno s cílem zpracovat tzv. úplný majetkový profil zájmových osob. Zájmovou osobou je pak pachatel dokumentovaného jednání, ať už v podobě prověřovaného, podezřelého, obviněného, obžalovaného¹⁰⁸, ale i dalších osob, v součinnosti s pachatelem, na které mohl pachatel majetek převést, ukrýt, nebo ponechat u nich.

V posledních letech policejní praxe dospěla k nutnosti specializace příslušníků vedoucích finanční šetření, neboť tento druh policejní činnosti vyžaduje **specifika znalostí a postupů**, s kterými nedisponují běžní vyšetřovatelé, detektivové, asistenti ani analytici. Dovednosti specialistů na oblast finančního šetření jsou především z oblasti policejního práva, trestního práva, finančního práva a kriminalistiky. Pro tyto specialisty se v policejní praxi vžil slangový pojem, označující jejich specializaci, dovednosti, a to „výnosář“.

Je proto zřejmé, že současná policejní praxe vyžaduje při odhalování závažnějších forem trestné činnosti unikátní specializaci dovedností a týmovou spolupráci. Optimální model této spolupráce je tvorba tzv. **mikro týmů** v podobě následujícího složení:

- hlavní zpracovatel (vyšetřující),
- detektiv (operativní činnost),
- výnosář (finanční šetření).

U složitějších případů je pak tento tým možné doplnit o osoby případového analytika, asistenta vyšetřujícího, ale i osoby konzultantů a znalců.

V současné policejní praxi je pro příslušníky Policie České republiky vydán interní akt řízení, v podobě **Závazného pokynu policejního prezidenta č. 174/2011**, k provádění finančního šetření v trestním řízení. Závazný pokyn upravuje provádění finančního šetření a zajišťování výnosů z trestné činnosti v trestním řízení, a s tím souvisejících vybraných úkonů a organizačních opatření při vyhledávání, prověřování a vyšetřování trestných činů legalizace výnosů z trestné činnosti a legalizace výnosů z trestné činnosti z nedbalosti (dále jen „legalizace výnosů z trestné činnosti“) a plnění úkolů stanovených dohodou o součinnosti při plnění úkolů v trestním řízení při výkonu rozhodnutí o zajištění majetku a věcí v trestním řízení podle zákona č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů.¹⁰⁹

Zmíněný závazný pokyn policejního prezidenta sjednocuje úvodním výkladem policejní praxi v oblasti finančního šetření a nabízí tuto terminologii i ostatním orgánům činným v trestním řízení. V interním aktu řízení jsou vyloženy pojmy jako: částečný a podrobný majetkový profil, výnos z trestné činnosti, majetkový prospěch, finanční šetření, specializované

¹⁰⁶ Vymezení policejního orgánu blíže v §12 Trestního řádu.

¹⁰⁷ Účelem trestního řádu je upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.

¹⁰⁸ Podle jeho procesního postavení.

¹⁰⁹ Čl. 1 ZPPP 174/2011, k provádění finančního šetření v trestním řízení.

pracoviště, specialista, Úřad ARO¹¹⁰ a další. Bez znalosti této terminologie a vymezení dochází v praxi k zbytečným neshodám a nesrovnalostem.

Metodický postup z pohledu současné kriminalistické vědy je postup vytvořený cestou objektivního poznání, za účelem praktické aplikace žádoucích dovedností v systému přesně uskupených a vzájemně propojených, podmíněných úkonů, operací a postupů, k dosažení požadovaného cíle. Zmíněný vědecký úkol směřuje k **vytvoření metody a metodiky zpracování podrobného majetkového profilu pachatele** sloužící pro uložení ochranného opatření zabránění části majetku, podle § 102a trestního zákoníku. Při vytváření metodického postupu je přistoupeno k celé škále současných metod kriminalistické vědy, a to jak metod obecně poznávacích, tak metod převzatých z jiných vědních oborů, tak především **specifických metod kriminalistické vědy**, a to:

- zevšeobecňování poznatků bezpečnostní, vyšetřovací a soudní praxe,
- tvůrčí aplikace a transformace poznatků jiných vědních oborů,

přičemž je respektováno, že za přípustné se považují metody, prostředky a postupy kriminalistické praxe, jež respektují ústavní limity, zákony a prováděcí předpisy. Zároveň vycházejí ze základních zásad trestního řízení, jsou hodnověrné a ověřitelné, a samozřejmě, vědecky odůvodněné.

Legislativní vymezení zabránění části majetku

Zabránění části majetku je jedním z ochranných opatření vymezených v oddílu druhém, díle třetím, hlavy V trestního zákoníku, zákona č. 40/2009 Sb., ze dne 8. ledna 2009.¹¹¹

Trestní zákoník vymezuje ve zmíněném druhém oddíle v § 98 trestního zákoníku v odst. 1) následovně: „*Ochrannými opatřeními jsou ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku a ochranná výchova.*“ V odstavci 3) § 98 trestního zákoníku zákonodárce doplňuje, že „*zabránění části majetku nelze uložit vedle propadnutí téže části majetku.*“

Současné zákonné vymezení ochranného opatření zabránění části majetku dle § 102a trestního zákoníku zní následovně:¹¹²

„Zabránění části majetku

(1) *Soud může uložit zabránění části majetku pachateli, který byl uznán vinným úmyslným trestným činem, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně čtyři léta, nebo trestným činem výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií (§ 192), neoprávněného přístupu k počítačovému systému a neoprávněného zásahu do počítačového systému nebo nosiče informací (§ 230), opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat (§ 231), pletich při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži (§ 257), pletich při veřejné dražbě (§ 258), nedovoleného pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku podle § 285 odst. 2 až 4, šíření toxikomanie (§ 287), podplacení (§ 332) nebo nepřímého úplatkářství (§ 333), pokud pachatel takovým trestným činem pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch a soud má za to, že určitá část jeho majetku pochází z trestné činnosti vzhledem k tomu, že hodnota majetku, který pachatel nabyt nebo převedl na jinou osobu nebo do majetku ve svěřenském fondu v době nejdéle 5 let před spácháním takového trestného činu, v době jeho páčání nebo po jeho spáchání, je*

¹¹⁰ Úřad pro vyhledávání majetku z trestné činnosti, kterým je Národní centrála proti organizovanému zločinu SKPV Policie ČR, na základě Rozhodnutí Rady 2007/845/SVV, o spolupráci mezi úřady pro vyhledávání majetku z trestné činnosti v jednotlivých členských státech v oblasti vysledování a identifikace výnosů z trestné činnosti nebo jiného majetku v souvislosti s trestnou činností.

¹¹¹ Trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., ze dne 8. ledna 2009.

¹¹² § 102a trestního zákoníku.

v hrubém nepoměru k příjmům pachatele nabytým v souladu se zákonem nebo byly zjištěny jiné skutečnosti odůvodňující takový závěr.

- (2) *Soud může uložit zabrání části majetku ve vztahu k věci, která by jinak mohla být zabráná podle odstavce 1, pokud pachatel takovou věc:*
- a) převedl na jinou osobu bezplatně nebo za nápadně výhodných podmínek a tato osoba věděla nebo mohla a měla vědět, že na ni takovou věc převedl z toho důvodu, aby se vyhnul jejímu zabrání, nebo že taková věc byla získána v rozporu se zákonem,*
 - b) převedl na osobu blízkou,*
 - c) převedl na právnickou osobu, ve které má sám nebo ve spojení s osobami blízkými většinovou majetkovou účast, většinový podíl na hlasovacích právech nebo rozhodující vliv na řízení, a takovou věc pachatel bezplatně nebo za nápadně výhodných podmínek užívá,*
 - d) převedl do majetku ve svěřenském fondu, nebo*
 - e) nabyl do společného jmění manželů.*
- (3) *Soud při určení části majetku, jejíž zabrání ukládá, stanoví konkrétní věci podléhající zabrání. Pokud byl zjištěn hrubý nepoměr mezi hodnotou majetku a příjmy pachatele nabytými v souladu se zákonem ve sledovaném období, může takto určit jakékoli věci pachatele v hodnotě až do výše zjištěného hrubého nepoměru.*
- (4) *Není-li známo, kde se věci, které by mohly být zabráný, nacházejí, nebo jejich zabrání není vhodné zejména s ohledem na práva třetích osob, anebo jestliže ten, komu mohla být věc zabráná, ji před rozhodnutím o zabrání zničí, poškodí, zcizí, nebo její zabrání jinak zmaří, může soud uložit zabrání náhradní hodnoty, včetně peněžité částky, až do výše, která odpovídá hodnotě takové věci. Hodnotu věci, jejíž zabrání mohl soud uložit, soud stanoví na základě odborného vyjádření nebo znaleckého posudku.*
- (5) *Zabrání postihuje i plody a užitky věci, které náležejí osobě, již se taková věc zabírá. Zabrání se nevztahuje na věci, jichž je nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb osoby, které se zabírá část majetku, nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je tato osoba podle zákona povinna pečovat.* ¹¹³

Aplikace zabrání části majetku

Z pohledu příslušníka jednajícího za policejní orgán je současné legislativní vymezení ochranného opatření dostačující. Praxe však důrazně požaduje vytvoření a aplikování **metody zpracování podrobného majetkového profilu pachatele**. Metoda je teorií a praxí dlouhodobě diskutována v rámci stávajících způsobů finančního šetření vedeného kromě jiného k odčerpání nelegálních zdrojů pachatele, k náhradě škody oběti trestného činu apod.

Již v minulosti bylo teorií a praxí vzhlíženo k osvědčeným postupům v jiných rozvinutých částech demokratického světa. Rozdílnost v postupech a/nebo jejich přípustnost v českém prostředí se odvíjí od nejednotnosti právního prostředí, především vymezení základních zásad procesního postupu. Přesto je možné z části jako vzor osvědčené postupy převzít a aplikovat v českém prostředí, avšak za podmínky **striktního dodržení** ústavních limitů a procesního prostředí oblasti trestního práva, v němž budou výsledky finančního šetření důsledně aplikovány.

Současný **postup příslušníků vedoucích finanční šetření**, pro konkrétní trestní řízení, je možné rozdělit do dvou částí:

- (1) V první části dochází k zajištění na základě předchozího nezbytného šetření k identifikaci věci podezřelé z použití jako nástroje, výnosu z trestné činnosti, či náhradní hodnoty za ně.

¹¹³ § 102a trestního zákoníku.

- (2) V druhé části jsou tyto věci odčerpány pachateli, či jiné osobě, za splnění zákonných podmínek, a to rozhodnutím soudu, za využití příslušných majetkových sankcí.

Příslušníkovi, vedoucímu konkrétní trestní řízení, jsou při zajišťování věcí, o kterých je důvodné podezření, že:

- byly určeny, nebo užity ke spáchání trestné činnosti, nebo
- jsou výnosem z trestné činnosti, či
- náhradní hodnotou za ně,

k dispozici **následující trestněprávní instituty:**

- (a) vydání a odnětí věci;
- (b) zajištění peněžních prostředků na účtu u banky nebo u jiné finanční instituce;
- (c) zajištění zaknihovaných cenných papírů;
- (d) zajištění zaknihovaných cenných papírů;
- (e) zajištění nemovitosti;
- (f) zajištění nehmotné věci;
- (g) zajištění náhradní hodnoty.¹¹⁴

Metoda analýzy majetku

Metoda analýzy majetku je založena na principu lokalizace neznámých zdrojů finančních prostředků podle nárůstu vlastních aktiv. Je aplikací metody čistého jmění, která je součástí metod nepřímého důkazu (metoda vkladů, metoda výdajů a metoda čistého jmění) na české účetní podmínky. Klíčem k provedení analýzy čistého jmění jsou informace o pokladní hotovosti, hotovosti v bankách, ocenění aktiv a známých výdajích. Jednotlivé kroky analýzy čistého jmění (prováděné v USA) znázorňuje tabulka 1.

Tabulka 1. Výpočet čistého jmění (s uvedením původní odborné terminologie)

The Net Worth Calculation (výpočet čistého jmění)		
		Assets (aktiva)
Mínus	–	Liabilities (pasiva – závazky)
Rovná se	=	Net Worth – NWc (čisté jmění)
Mínus	–	Prior Year's Net Worth NW _p (čisté jmění z minulého období)
Rovná se	=	Net Worth Increase NWI (nárůst čistého jmění)
Plus	+	Living Expenses (známé výdaje)
Rovná se	=	Income (příjem – celkový nárůst čistého jmění)
Mínus	–	Funds From Known Sources (prostředky ze známých zdrojů)
Rovná se	=	Funds From Unknown Sources (prostředky z neznámých zdrojů)

Zdroj: Albrecht, C. O., Albrecht, W. S. A Key Ingredient in Fraud Detection: The Net Worth Method. Journal of Undergraduate Research, January 30, 2014. Brigham Young University. (Online). Dostupné na: <http://jur.byu.edu/?p=9574>

¹¹⁴ Dle zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním.

Sumarizaci výše uvedených kroků tabulky lze znázornit níže uvedenými rovnicemi, kde výsledkem je zjištění výše prostředků z neznámých zdrojů:

$$\begin{aligned} \text{PNZ} &= (A - P) - (A_1 - P_1) + ZV - \text{PZZ} \\ \text{PNZ} &= \text{ČJ} - \text{ČJ}_1 + ZV - \text{PZZ} \end{aligned}$$

Legenda:

A – aktiva; P – pasiva; ČJ – čisté jmění; ČJ₁ – čisté jmění z předchozího období (roku); PZZ – prostředky ze známých zdrojů; PNZ – prostředky z neznámých zdrojů; ZV – známé výdaje (zkratky mají pracovní charakter pouze pro tuto etapu výzkumného projektu).

Vzhledem k tomu, že tato metoda používá pojmy, z nichž některé jsou běžně používány i v české právní a ekonomické praxi, ale s jiným obsahem a jiné již používány nejsou, je nutné pojmy podrobněji vysvětlit a dát do vzájemného souladu tak, aby při dosazení veličin do vzorce byl výpočet správný a metoda aplikovatelná i v podmínkách české účetní teorie a praxe.

Opírajíce se o názor Šugára a kol. (2015)¹¹⁵, v prvním kroku metody čistého jmění, kterou lze schematicky znázornit vztahem: ČJ = A – P (ČJ – čisté jmění; A – aktiva; P – pasiva), vzniká rozpor ve vztahu k účetní teorii, která je v současnosti uplatňovaná v České republice: „Rozpor spočívá právě v obsahovém vymezení jednotlivých pojmů. V daném případě se jedná o pojmy aktiva a pasiva. Již v tomto prvním kroku metody čistého jmění bychom po dosazení veličin (aktiva, pasiva) ve zjednodušené bilanční rovnici, dospěli vždy k nule, neboť platí, že A = P, a z toho vyplývá, že A – P = 0. Abychom mohli aplikovat metodu čistého jmění i v našich (českých) podmínkách, je nutné analyzovat výše uvedené pojmy a jejich obsahový význam.“¹¹⁶

Z uvedeného důvodu a inspirujíce se zmíněným názorem, analýzou a komparací prvního kroku metody čistého jmění a jeho veličin z hlediska jejich obsahového významu lze **dospět k závěru**, že:

1. Aktiva jsou jak významově, tak pojmově shodná.
2. Pasiva se shodují pouze pojmově, ale významem se mohou lišit.

Hlubší studium uvedené oblasti navozuje nutnost akceptování skutečnosti, že česká účetní teorie rozlišuje dvě pojmové vymezení termínu „pasiva“:

- **Pasiva formální**, která představují a současně jsou uváděny na pravé bilanční rovnici. Reprezentují součet základního jmění (ZJ), závazků/dluhů (D) a zisku (Z) zkoumaného objektu, a lze je vyjádřit vztahem: $P = ZJ + D + Z$.
- **Pasiva skutečná**, která z výše zmíněné pravé strany bilanční rovnice představují pouze závazky, tedy dluhy (D) zkoumaného objektu.

Z hlediska obsahu se s pasivy ve vzorci prvního kroku metody čistého jmění [(PNZ = (A – P) – (A₁ – P₁) + ZV – PZZ)] shodují tzv. pasiva skutečná, která jsou v bilanční rovnici uvedena pod symbolem D – závazky (dluhy).

Návrh aplikace metody čistého jmění

Pojem čisté jmění v současné české teorii a praxi (ekonomické i právní) není používán. V účetní teorii České republiky je známá veličina stejného obsahu, která se nazývá vlastní aktiva (Av).

¹¹⁵ Šugár, J. a kol. (2015). Certifikovaná metodika finančního šetření pro Policii České republiky. Praha: Vysoká škola finanční a správní. ISBN 978-80-7408-122-4.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 32.

S přihlédnutím k uvedeným skutečnostem autoři článku **navrhují aplikovat metodu čistého jmění v českých podmínkách následujícím způsobem:**

$$\begin{aligned}A_v &= A - D \\MNA_v &= A_v - A_{v_1} \\CNA_v &= MNA_v + ZV \\PNZ &= CNA_v - PZZ\end{aligned}$$

Z výše uvedených rovnic je možné pak **sestavit následující vzorec vedoucí k výpočtu peněžních prostředků z neznámých zdrojů, neboli výnosu z neznámých zdrojů za sledované období (v uvedeném případě dvou období):**

$$\begin{aligned}PNZ &= (A - D) - (A_1 - D_1) + ZV - PZZ \\PNZ &= A_v - A_{v_1} + ZV - PZZ\end{aligned}$$

Legenda:

A – aktiva; A_v – aktiva vlastní; A_{v_1} – vlastní aktiva z minulého období; D – pasiva skutečná (dluhy, závazky); CNA_v – celkový nárůst vlastních aktiv za sledované období; MNA_v – mezioční nárůst vlastních aktiv; PZZ – prostředky ze známých zdrojů; PNZ – prostředky z neznámých zdrojů; ZV – známé výdaje (zkratky mají pracovní charakter pouze pro tuto etapu výzkumného projektu).

Návrh modelu k ověření funkčnosti aplikace metody čistého jmění

Na základě uvedeného byl autory článku sestaven **model k ověření funkčnosti aplikace metody čistého jmění v podmínkách České republiky**. Jeho výsledkem je **interaktivní tabulka** (tabulka 2), která může být efektivním podkladem pro následný vývoj sofistikovanějšího softwaru. Jeho účelem má být podstatné zjednodušení výpočtu nelegálně nabitého majetku, nebo jeho části, který má být zabrán podle § 102a trestního zákoníku.

Tabulka 2. Interaktivní tabulka výpočtu čistého jmění pro potřeby zabránění části majetku

K datu	0	1	2
AKTIVA (MAJETEK)			
HOTOVOST	100 000,00		
BANKOVNÍ KONTA	98 000,00	110 000,00	235 000,00
PODÍLY V OBCHODNÍCH SPOLEČNOSTECH			
SVĚRENSKÝ FOND			
KLENOTY	-	31 000,00	31 000,00
AUTOMOBILY	950 000,00	950 000,00	950 000,00
LODĚ			900 000,00
LETADLA			
REALITY			
BAZÉNY		120 000,00	120 000,00
REKREAČNÍ OBJEKTY		1 130 000,00	1 130 000,00
JINÉ			15 900,00
CELKOVÁ AKTIVA	1 148 000,00	2 341 000,00	3 381 900,00
PASIVA SKUTEČNÁ (DLUHÝ, ZÁVAZKY)			
PŮJČKY		90 000,00	70 000,00
	5 000,00	5 000,00	5 000,00
HYPOTÉKA	500 000,00	450 000,00	450 000,00

CELKOVÁ PASIVA SKUTEČNÁ	505 000,00	545 000,00	525 000,00
VLASTNÍ AKTIVA	643 000,00	1 796 000,00	2 856 900,00
Vlastní aktiva z řádku 22	643 000,00	1 796 000,00	2 856 900,00
NÁRŮSTY VLASTNÍCH AKTIV		1 153 000,00	1 060 900,00
VÝDAJE NA OSOBNÍ SPOTŘEBU			
ÚROK HYPOTÉKY		18 000,00	18 000,00
DANĚ Z NEMOVITOSTÍ NÁJEMNÉ ZA BYT		10 000,00	10 000,00
NÁJEMNÉ ZA BYT		18 000,00	18 000,00
LEASING AUTOMOBILU		9 000,00	9 000,00
DOVOLENÁ			145 000,00
OPERATIVNÍ LEASING AUTOMOBILU			
VÝDAJE DOMÁCNOSTI (1 osoba, 2 osoby)			
VÝDAJE CELKEM ZA JEDNO OBDOBÍ	-	55 000,00	200 000,00
NÁRŮSTY VÝDAJŮ NA OSOBNÍ SPOTŘEBU	-	55 000,00	255 000,00
CELKOVÝ PŘÍJEM ZA OBDOBÍ		1 208 000,00	1 260 900,00
Příjmy ze závislé činnosti § 6			
Příjmy ze samostatné činnosti § 7	570 000,00	610 000,00	580 000,00
Příjmy z kapitálového majetku § 8			
Příjmy z nájmu § 9			
Ostatní příjmy § 10			
LEGÁLNÍ PŘÍJMY ZA JEDNO OBDOBÍ	570 000,00	610 000,00	580 000,00
	570 000,00	610 000,00	580 000,00
NÁRŮSTY LEGÁLNÍCH PŘÍJMŮ	570 000,00	1 180 000,00	1 760 000,00
Výnosy z trestné činnosti			
Ostatní nelegální příjmy			
NELEGÁLNÍ PŘÍJMY ZA JEDNO OBDOBÍ			
NÁRŮSTY NELEGÁLNÍCH PŘÍJMŮ			
ZNÁMÉ ZDROJE			
PRAVDĚPODOBNÉ PŘÍJMY ZE ZLOČINU			
		1 241 000,00	2 476 900,00
PROSTŘEDKY Z NEZNÁMÝCH ZDROJŮ ZA OBDOBÍ	-	598 000,00	680 900,00

Zdroj: vlastní

Kriminalisticko-taktická perspektiva zabránění části majetku

Z pohledu kriminalistické vědy je na místě při aplikaci postupů, vedoucích k rozhodnutí o uložení ochranného opatření zabránění části majetku, použít osvědčených metod a postupů kriminalistické taktiky. Jde o metody strukturální, ale i dílčí. Činnost vyšetřujícího týmu zabezpečujícího přípravné řízení trestné je potřebné i v oblasti finančního šetření (kam bude zjišťování informací k aplikaci zmíněného ustanovení patřit) řádně řídit, organizovat a plánovat, a to na základě kriminalistických verzí, tedy **základních strukturálních kriminalisticko-taktických metod**, jež vykládá právě tato část kriminalistické vědy.

V uvedené souvislosti je vhodné zmínit i aplikaci poznání v podobě tzv. **taktických postupů založených na reflexních úvahách**¹¹⁷.

Z dílčích **metod kriminalistické taktiky** se nabízí především základní metody, jako je výslech, ohledání, prohlídka¹¹⁸, pátrání, ale i zvláštní způsoby dokazování ve formě konfrontace, prověrky výpovědi na místě a celé řady dalších metod a postupů, i taktických operací. Vždy bude záležet na konkrétním skutkovém ději, pachateli a zúčastněných osobách. Z druhé strany bude úspěch záviset i na zkušenostech příslušníků jednajících za policejní orgán, jež věc objasňují, a kromě objasnění skutku a zjištění pachatele trestného jednání vedou finanční šetření, kromě jiného k dohledání majetku, jež lze sankcionovat, a to popisovaným ochranným opatřením.

K tomuto účelu jsou využívány **standardní postupy finančního šetření** procesu vyhledávání, dokumentace a zajišťování výnosů z trestné činnosti, nebo zajišťování náhradní hodnoty a vyhotovení majetkového profilu, a to pro účely zajištění výkonu trestu či ochranného opatření, nebo zajištění nároku poškozeného v trestním řízení, včetně následujících úkolů spojených se správou zajištěného majetku, pro účely konaného trestního řízení. Finanční šetření a oblast zajišťování a odčerpávání majetku v trestním řízení je součástí vedeného řízení a je potřebné činnost konajících příslušníků, šířeji i dozorového státního zástupce, sjednotit a zorganizovat, v jednotném plánu objasňování celé trestní věci a dílčím plánu finančního šetření. Tyto plány je potřebné průběžně vyhodnocovat a aktualizovat, v souladu s vývojem objasňování, a to **vyučováním, či potvrzováním kriminalistických verzí**.

Výstupy z finančního šetření jsou dokumenty, které se z větší části stávají součástí trestního spisu. Lze uvést, že ne zcela podstatné informace se zakládají do pomocné části vedeného oficiálního trestního spisu, a to tak, aby trestní spis zůstal přehledným a obsahoval pouze nezbytné a podstatné informace.

Základ finančního šetření je postaven na dožádání předepsaným postupem dle trestního řádu, či zákonem bezpečnostní povahy. S využitím syntetizovaného poznání Knolové (2021), zpracovateli se tedy zejména nabízí postup:

- žádostí podle § 8 odst. 1 trestního řádu, nebo žádosti o informace podle § 18 a 66 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, kdy je možné získat oficiální informace ze správních evidencí k právnickým či fyzickým osobám (např. Katastrální úřad, pojišťovny, Česká správa sociálního zabezpečení, leasingové společnosti, správní evidence k zbraním, vozidlům, lodím, letadlům apod.),
- žádostí o informace podle § 8 odst. 2 trestního řádu, k zjištění informací podléhajícím bankovnímu tajemství (např. u bank, družstevních záložen, finančních úřadů, centrálního depozitáře cenných papírů, investičních společností apod.),
- žádostí o informace od správce daně v souladu s příslušným zákonem a přijatými dohodami,
- žádostí o informace u dalších právnických nebo fyzických osob, vedoucích k vytvoření majetkového profilu.¹¹⁹

Oprávněný příslušník policie pracuje s informacemi ze systémů policejního orgánu, přístupných správních evidencí, ale i veřejně dostupnými informacemi, které podrobuje analýze, v souvislosti s projednávanou věcí, kdy zvažuje využití jednotlivých zajišťovacích

¹¹⁷ Blíže: Konrád, Z. et al. (2021). Kriminalistika: Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 17 – 20. ISBN 978-80-7380-859-4.

¹¹⁸ Čáp, J. (2022). Prohlídky – kriminalisticko taktický pohled. Praha: Policejní akademie ČR v Praze. ISBN 978-80-7251-545-5.

¹¹⁹ Knolová, I. (2021). Finanční šetření orgánů činných v trestním řízení. Zveřejnění podle ustanovení § 5 odst. 3 zákona č. 106/1999 Sb. Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/financni-setreni-organu-cinnych-v-trestnim-rozeni.aspx>.

institutů dle trestního řádu mj. i za účelem předpokládaných sankcí, jako je popisované ochranné opatření.

Důležitou součástí při objasňování závažné trestné činnosti, a to i organizovaného charakteru, je **operativní práce detektivů služby kriminální policie**, kterým jsou k dispozici jak podpůrné operativně pátrací prostředky (informátor, krycí prostředky, zabezpečovací technika a zvláštní finanční prostředky¹²⁰), tak prostředky operativně pátrací (předstíraný převod, sledování osob a věcí, použití agenta¹²¹) a další zajišťovací instrumenty dle trestního řádu. Zjištěné operativní informace mohou být rozpracovány formou utajeného „kriminálního spisu“, či spisu „poznatkového“, s výstupy jak do spisu „finančního šetření“, tak především do oficiálně vedeného trestního spisu.

Závěr

Současná praxe účinného boje proti nelegální činnosti a neoprávněnému obohacování pachatelů trestních činů zápasí s mnoha problémy. Na jedné straně, jak bylo v článku nastíněno, evropské struktury se snaží napomoci členským státům efektivněji potlačovat kriminální chování různorodého charakteru. Jedním z takových mechanismů je i úsilí sjednotit evropské legislativy při konfiskaci, anebo zabírání majetku, který byl nabyt nelegálními způsoby. V rámci této snahy se mají a chtějí jednotlivé členské státy společně propojovat a vzájemně si pomáhat, a tím znemožňovat pachatelům užívat si instrumentů a výnosů z nelegální činnosti. V konečném důsledku je záměrem všech legislativních a policejních složek jednotlivých států Evropy právě prostřednictvím takovéhoho spojeného úsilí dát pachatelům najevo nekompromisní postoj vůči jejich trestné činnosti a jasné „varování“, že všechny, anebo aspoň podstatné části nelegálně nabytého majetku jim budou odebrány, a že v podstatě je nelegální činnost příliš riskantní a málo výnosná.

Na druhé straně, právní i ekonomická teorie a také praxe České republiky důrazně a opakovaně upozorňují na jistá problémová místa, a to jak terminologického (pojmového), tak zejména aplikačního charakteru. Tyto brání účinně naplňovat literu trestního zákoníku (zákona č. 40/2009 Sb., ze dne 8. ledna 2009) a trestního řádu (zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním). Právě jistá míra výkladové nejednoznačnosti, a také neustále se zvyšující míra informovanosti a „právní šikovnosti“ pachatelů a jejich napomahatelů, umožňují nižší postihování trestní činnosti, co následně umožňuje pachatelům užívat výhod a výnosů ze své nelegální činnosti. Tímto nechtěným způsobem jednak stát ztrácí značné ekonomické hodnoty, avšak také nedokáže účinně snižovat míru ekonomické trestné činnosti.

Na základě výše uvedených skutečností se článek podrobněji věnoval možnostem odstraňování vzniklých právně-ekonomických nedokonalostí v oblasti konfiskací nelegálně získaného majetku. Zacílil pozornost na možnosti efektivnější realizace nově zavedeného ochranného opatření – zabránění části majetku pachatele dle ustanovení § 102a trestního zákoníku. Autoři navrhli novou, originální aplikaci metody čistého jmění, a to prostřednictvím návrhu soustavy nových výpočtových vztahů (rovníc) a návrhu interaktivní tabulky výpočtu čistého jmění pro potřeby zabránění části majetku. Uvedené nově navržené prostředky mají v záměru být policejním a legislativním orgánům nápomocny při jednodušším, a zejména správném vyčíslení objemu majetku, který má být zabrán ve smyslu § 102a trestního zákoníku.

Resumé

Autoři článku nastínili základní kriminalisticko-taktický pohled na jednu z nových sankcí – ochranné opatření zabránění části majetku, které do trestního zákoníku bylo vloženo zákonem č. 55/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, s účinností od 18. 3. 2017. Od počátku účinnosti vzbuzuje ochranné opatření diskuzi o aplikovatelnosti

¹²⁰ § 72 a násl. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

¹²¹ § 158b a násl. zákona č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním.

v českém právním prostředí, neboť při rozhodování soudem bude vyžadovat širší uvážení nad případným neoprávněným zásahem do ústavních limitů trestního procesu, v kontextu dodržování základních zásad trestního řízení. Ze strany příslušníků zajišťující nezbytné informace k rozhodování soudu o tomto druhu sankce bude potřebné prokázat hrubý nepoměr majetku pachatele v inkriminovaném období a vztah k projednávané věci. K tomuto účelu se příslušníkům nabízí celá škála kriminalistických metod, postupů, taktických operací a nově v rámci zmíněné výzkumné činnosti i metoda analýzy majetku pachatele, kterou autoři odborné praxi předkládají k následné hlubší diskuzi.

Resume

The authors of the article outlined a basic criminalistic-tactical view of one of the new sanctions – the protective measure of seizure of part of the property, which was inserted into the Criminal Code by Act No. 55/2017 Coll., amending Act no. 40/2009 Coll., Criminal Code, effective from 18 March 2017. From the beginning of its effectiveness, the protective measure arouses a discussion about its applicability in the Czech legal environment, as it will require a wider consideration of possible unauthorized intervention in the constitutional limits of the criminal process, in the context of compliance with the basic principles of criminal procedure. On the part of the policemen providing the necessary information for the court to decide on this type of sanction, it will be necessary to prove the gross disproportion of the offender's assets in the incriminated period and the relationship to the case under discussion. For this purpose, policemen are offered a whole range of criminalistic methods, procedures, tactical operations and, as part of the mentioned research activity, a method of analyzing the offender's property, which the authors present to the professional practice for further in-depth discussion.

Zoznam bibliografických odkazov

- Albrecht, C. O., Albrecht, W. S. (2014). A Key Ingredient in Fraud Detection: The Net Worth Method. *Journal of Undergraduate Research*, January 30, 2014. Brigham Young University. (Online). [cit. 2022-10-3]. Dostupné na: <http://jur.byu.edu/?p=9574>
- Čáp, J. (2022). *Prohlídky – kriminalisticko-taktický pohled*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze. ISBN 978-80-7251-545-5
- Dvořák, V., Šugár, J., Málek, P., Horáček, P. (2010). *Výnosy z trestné činnosti*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze. ISBN: 978-80-86960-67-8
- Evropský parlament. (2014). *Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2014/42/EU, ze dne 3. dubna 2014 o zajišťování a konfiskaci nástrojů a výnosů z trestné činnosti v Evropské unii*
- Knolová, I. (2021). Finanční šetření orgánů činných v trestním řízení. Zveřejnění podle ustanovení § 5 odst. 3 zákona č. 106/1999 Sb. (Online). [cit. 2022-08-5]. Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/financni-setreni-organu-cinnych-v-trestnim-rizeni.aspx>
- Konrád, Z. et al. (2021). *Kriminalistika: Kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-859-4
- Národní centrála proti organizovanému zločinu služby kriminální policie a vyšetřování. (2020). *Výroční zpráva NCOZ 2019*. (Online). 4. 11. 2020, [cit. 2021-5-31]. Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/vyrocní-zpráva-ncoz-2019.aspx>
- Rada EU. (2007). *Rozhodnutí Rady 2007/845/SVV, o spolupráci mezi úřady pro vyhledávání majetku z trestné činnosti v jednotlivých členských státech v oblasti vysledování a identifikace výnosů z trestné činnosti nebo jiného majetku v souvislosti s trestnou činností*
- Šugár, J. a kol. (2015). *Certifikovaná metodika finančního šetření pro Policii České republiky*. Praha: Vysoká škola finanční a správní. ISBN 978-80-7408-122-4
- Zákon č. 40/2009 Sb., ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník
- Zákon č. 418/2011 Sb., ze dne 27. října 2011, o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Závazný pokyn policejního prezidenta č. 174/2011, k provádění finančního šetření v trestním řízení

Nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 1026/21, ze dne 28. 1. 2022

Kontaktné údaje

plk. v. v. PhDr. Jan Čáp, Ph.D.

Katedra kriminalistiky

Policejní akademie České republiky v Praze

Lhotecká 559/7, P. O. Box 54

143 01 Praha

Česká republika

e-mail: cap@polac.cz

Ing. Vratislav Dvořák, Ph.D.

Katedra kriminální policie

Policejní akademie České republiky v Praze

Lhotecká 559/7, P. O. Box 54

143 01 Praha

Česká republika

e-mail: dvorak@polac.cz

prof. Ing. Martina Blašková, PhD.

Katedra managementu a informatiky

Katedra kriminální policie

Policejní akademie České republiky v Praze

Lhotecká 559/7, P. O. Box 54

143 01 Praha

Česká republika

e-mail: blaskova@polac.cz

VYŠETROVATEĽ - PRÍSLUŠNÍK SLUŽBY KRIMINÁLNEJ POLÍCIE AKO SUBJEKT VYŠETROVANIA (OBJASŇOVANIA) TRESTNÝCH ČINOV INVESTIGATOR - MEMBER OF THE CRIMINAL POLICE SERVICE AS THE SUBJECT OF THE INVESTIGATION (CLARIFICATION) OF CRIMINAL OFFENSES

Juraj Drugda, Jaroslav Blatnický, Ladislav Šimon,

Anotácia: Autori sa vo svojom príspevku zaoberajú zákonnými predpokladmi a profesionálnymi nárokmi, ktoré sú kladené na osobu vyšetrovateľa z pohľadu súčasných potrieb. Vychádzajú pritom zo špecifik a osobitostí realizácie procesov, ktoré sú obsahovou náplňou činnostnej stránky práce vyšetrovateľa ako subjektu vyšetrovania (objasňovania) trestných činov. Predkladaný príspevok bol spracovaný v rámci realizácie projektu VVÚ 262 „Model kariérneho postupu a profesijného rozvoja príslušníkov služby kriminálnej polície Policajného zboru“.

Kľúčové slová: nároky na osobu vyšetrovateľa, predpoklady na prácu vyšetrovateľa, príslušník kriminálnej polície, profesijné požiadavky, vyšetrovateľ

Annotation: In their contribution, the authors deal with the legal prerequisites and professional demands placed on the person of the investigator from the point of view of current needs. At the same time, they are based on the specifics and particularities of the implementation of processes, which are the content of the activity side of the investigator's work as the subject of the investigation (clarification) of criminal offenses. The submitted contribution was processed as part of the implementation of the VVÚ project 262 "Model of career progression and professional development of members of the criminal police service of the Police Force".

Keywords: requirements for the person of an investigator, prerequisites for the work of an investigator, member of the criminal police, professional requirements, investigator

Úvod

Efektívny boj s takým negatívnym spoločenským javom, akým je trestná činnosť, je jednou z priorít a hlavných úloh Policajného zboru. Mimoriadne významnú a nezastupiteľnú funkciu v tomto boji plní vyšetrovanie trestných činov, ktoré je možné charakterizovať ako zákonom upravený postup vyšetrovateľov, ktorý je zameraný na zistenie skutočností a dôkazov dôležitých pre rozhodnutie, či v danej trestnej veci má byť podaná obžaloba alebo či má byť vydané iné rozhodnutie. Hlavnou funkciou vyšetrovania je objasňovanie trestných skutkov a vytváranie predpokladov k tomu, aby bola naplnená požiadavka neodvratnosti trestného postihu za spáchaný trestný čin. Vyšetrovanie je nutné subsumovať pod trestno-procesnú činnosť, ktorú definujeme ako druh kriminalisticko-bezpečnostnej činnosti, ktorý je tvorený systémom opatrení a úloh policajtov,¹²² predovšetkým procesného charakteru, realizovaných v priebehu predprípravného a prípravného konania, smerujúcej k objasňovaniu trestných činov, zisteniu ich páchatel'ov, prijatiu nevyhnutných opatrení k predchádzaniu trestnej činnosti a vytvoreniu nevyhnutných podmienok pre rozhodovanie prokurátora a súdu. Zmyslom trestno-procesnej činnosti teda je objasnenie trestnej veci tak, aby mohla byť orgánmi k tomu určenými objektívne posúdená a rozhodnutá. Vyšetrovanie svojou povahou, patrí medzi intenzívnu a vysokokvalifikovanú činnosť zameranú na odhaľovanie trestných činov, zisťovanie ich páchatel'ov, vyšetrovanie a dokazovanie trestnej činnosti. Z tohto dôvodu sú na vyšetrovateľov realizujúcich proces vyšetrovania trestných činov kladené vysoké odborné, osobnostné, manažérske, profesionálne, psychologické a etické nároky.

Splnenie týchto nárokov a zvyšovanie kvality práce vyšetrovateľov predpokladá okrem splnenia zákonných podmienok stanovených pre určenie za vyšetrovateľa a naplnenia osobnostných predpokladov každého jednotlivého príslušníka, aj kvalitné nastavenie možností ich kariérneho rastu a profesijného rozvoja.

¹²² Termín policajt je chápaný v zmysle § 10 ods. 7 zákona č. 301/2005 Z. z. – Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Model kariérneho postupu a profesijného rozvoja príslušníkov Policajného zboru realizujúcich vyšetrovanie trestných činov by mal reflektovať potreby policajnej aplikačnej praxe a výzvy, s ktorými sú v súčasnosti príslušníci služby kriminálnej polície v oblasti vyšetrovania konfrontovaní.

Autori sa v príspevku budú zaoberať súčasnými zákonnými predpokladmi a profesionálnymi nárokmi kladenými na osobu vyšetrovateľa, ktorých poznanie je nevyhnutné pre identifikáciu možností zefektívnenia modelu kariérneho rastu a profesijného rozvoja vyšetrovateľov a tým aj ďalšieho zvyšovanie kvality ich práce.

Vyšetrovanie ako špecifický proces poznávacej činnosti

Zákonné predpoklady a profesionálne nároky kladené na osobu vyšetrovateľa vyplývajú zo špecifik samotného procesu vyšetrovania trestných činov, ktorý tvorí hlavnú obsahovú náplň činnostnej stránky práce vyšetrovateľa. Proces vyšetrovania trestnej činnosti vo svojej podstate nie je ničím iným ako procesom poznania určitého javu alebo udalosti, ktorým je v tomto prípade spáchaný trestný čin.

Poznanie procesu odhaľovania a vyšetrovania trestnej činnosti prebieha podľa platných všeobecných gnozeologických zásad, najmä zákonitostí teórie odrazu.

Tento špecifický predmet poznania, podmieňuje do určitej miery špecifickosť taktických a metodických postupov, prostriedkov, operácií k dosiahnutiu týchto cieľov. Všeobecné logické postupy a myšlienkové procesy zostávajú zachované, ale sú do určitej miery modifikované, pričom metódy a nesporene aj pramene tohto poznania budú podmienené daným predmetom poznania a jeho jednotlivými okolnosťami. Tieto skutočnosti determinujú osobitosti poznávania predmetu vyšetrovania, ktorý predstavuje trestný čin.

Sú to predovšetkým tieto skutočnosti:

- trestný čin ako jav prebehol v minulosti. Z toho vyplýva, že tu ide o poznávanie faktov a okolností, ktoré mali miesto v minulosti a ide o poznávanie faktov minulosti. Takýmto charakterom sa vyznačuje väčšina poznávaných faktov a okolností o spáchanom trestnom čine, okrem okolností, ktoré viedli k trestnej činnosti alebo umožnili jej páchanie. Z toho tiež vyplýva, že tieto fakty a okolnosti je možné poznávať len sprostredkované a to za pomoci zanechaných stôp a iných prameňov, bez priameho pozorovania. Jedine okolnosti o príčinách a podmienkach vedúcich a napomáhajúcich spáchaniu trestného činu spravidla pretrvávajú aj naďalej a je ich možné preto poznávať aj v prítomnosti,¹²³
- na rozdiel od iných procesov poznania, proces vyšetrovania trestných činov prebieha v určitej zákonom regulovanej forme a jeho produkt prijíma podobu presne určených trestnoprávných aktov v podobe rozhodnutí, úkonov a opatrení.¹²⁴

Okrem toho v žiadnej inej oblasti poznávacieho procesu sa nekladie taký význam na metódy a prostriedky, ktoré uskutočňujú jeho subjekty s cieľom vyriešiť základnú otázku „poznanie skutkového stavu“, ako je tomu v oblasti poznávania okolností a skutočností v trestnom konaní.

V prípade spáchania trestného činu, keď vyšetrovateľ pristupuje k vyšetrovacej činnosti, nachádza spravidla už len následky danej udalosti, ktoré prebehli v minulosti, čiže zmeny v stave situácie v podobe hmotných a nehmotných objektov, ku ktorým došlo následkom určitého konania v dôsledku spáchania trestného činu. V danom prípade ide potom o poznávanie a získavanie informácií o príčinách následkov, čo predstavuje prvú zvláštnosť poznávacieho procesu pri odhaľovaní a vyšetrovaní trestnej činnosti.

Proces poznania, ktorý vedie od následku k príčine alebo od príčiny k následku, je typický pre proces odhaľovania väčšiny trestných činov. Tento proces poznania zároveň

¹²³ Viktoryová, J. a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava: Akadémia PZ, 2015, s. 16.

¹²⁴ Postup vyšetrovania trestných činov je primárne upravený zákonom č. 301/2005 Z. z. – Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

ukazuje aj na celkové zameranie v poznaní skutkového stavu veci, ktoré musí byť jeho výsledkom.

Dôležitý prameň poznania spočíva vo využívaní zovšeobecnených skúseností z praxe pri odhaľovaní a vyšetrovaní trestnej činnosti, ako aj osobných praktických vedomostí vyšetrovateľa.

Odhaľovanie alebo vyšetrovanie trestného činu nezačína ani neprebíha za situácie, keď je dostatok východiskových informácií alebo poznatkov o trestnom čine a jeho javoch. Obvykle pôjde len o jednotlivé údaje, kde chýbajú reťazce spájajúce ich v jednotný celok a umožňujúce vytvoriť si jasnú predstavu o udalosti ako celku.

Prax pri odhaľovaní a vyšetrovaní trestnej činnosti ukazuje, že praktická činnosť vyšetrovateľov nie je ani možná bez využívania zovšeobecnených skúseností z praxe a bez využívania osobných znalostí a osobných praktických skúseností, ktoré získavajú dlhoročnou praxou pri odhaľovaní a vyšetrovaní trestnej činnosti.

Názorným príkladom využívania zovšeobecnených skúseností praxe je skúmanie možnosti inscenovania a predstierania spáchania trestného činu. Vyšetrovateľ v týchto prípadoch vychádza z predpokladu, že keď bol spáchaný trestný čin určitou osobou, musel byť spáchaný určitým spôsobom, a že len tieto a nie iné stopy sa môžu nachádzať na mieste činu.

Na začiatku procesu odhaľovania a vyšetrovania trestných činov veľakrát nie sú známe konkrétne poznatky o udalosti, ktorá je predmetom vyšetrovania, ale len jednotlivé poznatky, ktoré netvoria navzájom prepojenú reťaz súvislostí, ktorá by viedla k jasnej predstave aspoň o jednotlivých skutočnostiach spáchaného trestného činu. Často býva jediným prameňom vedomosti o niektorých skutočnostiach len zovšeobecnenie praxe, osobných znalostí a vlastnej praktickej skúsenosti. Vyšetrovatelia sú však povinní hľadať pramene poznatkov, formovať verzie k jednotlivým znakom trestného činu a o udalosti ako celku.

Z hľadiska filozofie prebieha poznávací proces podľa všeobecných zákonitostí aj pri poznávaní trestného činu. Z uvedeného vyplýva, že aj na tomto úseku spoločenskej činnosti si uvedená metóda ponecháva svoju všeobecnú platnosť, čiže cesta poznania aj pri odhaľovaní a vyšetrovaní trestnej činnosti vedie od zmyslového vnímania k abstraktnému mysleniu a od neho k praxi.

Proces myslenia pri odhaľovaní a vyšetrovaní trestných činov prebieha často vo dvoch formách:

- vo forme myslenia tvorivého (obrazného),
- vo forme myslenia logického (diskurzívneho).¹²⁵

Logické myslenie je vždy možné len za predpokladu existencie určitých konkrétnych informácií o zisťovanej udalosti - skutočnosti, ktoré sú k dispozícii.

Tvorivé myslenie vo väčšine prípadov predchádza mysleniu logickému, ale často sa prvky oboch foriem navzájom prelínajú.

Tvorivé myslenie vystupuje pred vyšetrovateľom vtedy, keď sa logické myslenie nemôže plne uplatniť, a to z toho dôvodu, že nie je dostatok potrebných východiskových poznatkov, spravidla je to situácia, kedy je potrebné ako sa často hovorí „pohnúť s prípadom z miesta“. Podobná situácia môže vzniknúť aj vtedy, keď nie je možné urobiť si jasnú predstavu o činnosti páchatel'a, spôsobe spáchania trestného činu alebo predstava nie je v súlade so zistenými poznatkami.

Aby bola vyšetrovacia činnosť zákonná a efektívna musí v sebe zahŕňať a reflektovať:

- úlohy zamerané na rýchle, objektívne a kvalitné objasnenie a vyšetrovanie trestnej činnosti a zistenie ich páchatel'ov,

¹²⁵ Viktoryová, J. , Blatnický, J.: Teória dokazovania – logika v dokazovaní. Bratislava: Akadémia PZ, 2021, s. 24.

- právne základy, ktoré tvoria sústavu právnych noriem trestno-právneho charakteru (Trestný zákon, Trestný poriadok), ako aj rezortné právne predpisy upravujúce problematiku vyšetrovania a skráteného vyšetrovania.

Cieľom vyšetrovacej činnosti je objasniť každý trestný skutok a vytvoriť predpoklady k tomu, aby bola napĺňaná požiadavka neodvratnosti trestného postihu za spáchaný trestný čin. V tejto súvislosti treba uviesť, že jedným z dôležitých činiteľov umožňujúcich naplnenie tohto cieľa je intenzívna, vysoko kvalifikovaná a účinná činnosť pri odhaľovaní trestných činov, zisťovaní ich páchatel'ov, vyšetrovaní, dokazovaní a predchádzaní trestnej činnosti. Vyšetrovacia činnosť v tomto smere je predovšetkým zameraná na:

- prípravu a vykonanie konkrétnych vyšetrovacích úkonov a opatrení,
- podchytenie priebehu a výsledkov procesných úkonov,
- hodnotenie získaných výsledkov a určenie ich dôkazného významu vo vyšetrovanej trestnej veci,
- metodiku postupu použitia jednotlivých metód a prostriedkov pri vyšetrovaní,
- uplatnenie odporúčanej metodiky vyšetrovania jednotlivých druhov trestných činov.¹²⁶

Okrem toho je potrebné uviesť, že v rámci vyšetrovacej činnosti sa využívajú aj poznatky z ďalších spoločenských, prírodných a technických vied, ako aj poznatky a vedecké znalosti kriminalistickej a policajno-bezpečnostnej vedy, ktoré sú dôležité a veľmi potrebné pre odhaľovanie, dokumentovanie, vyšetrovanie a predchádzanie trestnej činnosti.

Zákonné predpoklady a profesionálne nároky kladené na osobu vyšetrovateľa

Zo zákona o Policajnom zbore vypláva, že jednou zo základných úloh, ktoré plní Policajný zbor je vykonávanie vyšetrovania a skráteného vyšetrovania trestných činov.¹²⁷ Jedným z primárnych subjektov, ktorý pomáha Policajnému zboru túto úlohu naplňať reálne v praxi je vyšetrovateľ - príslušník služby kriminálnej polície.¹²⁸

Aby mohol byť príslušník PZ (policajt) určený za vyšetrovateľa, musí spĺňať určité zákonom stanovené podmienky. Policajta za vyšetrovateľa určuje minister vnútra Slovenskej republiky. Za vyšetrovateľa možno určiť policajta, ktorý má vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v odbore právo, bezpečnostné služby alebo študijnom programe bezpečnostnoprávna ochrana osôb a majetku a ako vyšetrovateľ čakateľ v prípravnej štátnej službe alebo v stálnej štátnej službe úspešne vykonal záverečnú vyšetrovateľskú skúšku. Záverečná vyšetrovateľská skúška sa nevyžaduje u policajta, ktorý vykonal štátnu záverečnú skúšku z teórie vyšetrovania.

Minister vnútra Slovenskej republiky môže výnimočne určiť za vyšetrovateľa aj policajta, ktorý má iné vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa ako v odbore právo, bezpečnostné služby alebo študijnom programe bezpečnostnoprávna ochrana osôb a majetku a úspešne vykonal záverečnú vyšetrovateľskú skúšku.

Dĺžka čakateľskej praxe vyšetrovateľa čakateľa je jeden rok. Výnimku z tejto dĺžky praxe môže udeliť minister vnútra Slovenskej republiky len osobám, ktoré majú vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v odbore právo alebo bezpečnostné služby alebo policajtovi, ktorý vykonával skrátené vyšetrovanie v trvaní najmenej tri roky¹²⁹

Úlohy, ktoré plní vyšetrovateľ na úseku vyšetrovania vyplývajú zo zákona o Policajnom zbore a Trestného poriadku, ktorý upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov. V zmysle príslušných ustanovení týchto zákonov:

¹²⁶ Viktoryová, J. a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava: Akadémia PZ, 2015, s. 18.

¹²⁷ Pozri § 2 ods. 1 písm. d) zákona č. 171/1993 Z. z. - o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

¹²⁸ Pozri aj iné subjekty – vid' čl. 5 – 16 nariadenia MV SR č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

¹²⁹ Pozri bližšie § 34 zákona č. 73/1998 Z. z. - o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície v znení neskorších predpisov.

- vykonáva vyšetrovanie spravidla osobne (výnimku tvoria prípady, kedy je potrebné vykonať úkony formou dožiadania),
- vykonáva vyšetrovanie tak, aby čo najrýchlejšie zadovážil podklady na objasnenie skutku v rozsahu potrebnom na posúdenie prípadu a zistenie páchatel'a trestného činu,
- vo svojej činnosti je procesne samostatný a je viazaný iba ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi, ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi a medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná (okrem prípadu, na ktorý je v zmysle Trestného poriadku potrebné rozhodnutie alebo súhlas sudcu pre prípravné konanie alebo prokurátora) a je povinný ich vykonať v súlade so zákonom a včas,
- vykonáva vyšetrovanie tak, aby zadovážil dôkazy bez ohľadu na to, či svedčia v prospech alebo v neprospech obvineného.
- je oprávnený vyžadovať od služieb Policajného zboru v súlade so zákonmi a inými všeobecne záväznými právnymi predpismi zabezpečenie vykonania úkonov a opatrení nevyhnutných pre vyšetrovanie, ktoré vzhľadom na ich povahu nemôže vykonať sám.¹³⁰

Medzi základné faktory, ktoré najviac ovplyvňujú kvalitu realizácie a výsledkov procesu vyšetrovania patrí aj úroveň odbornej, špeciálnej prípravy vyšetrovateľov. Na profesionálnu prípravu vyšetrovateľov má mimoriadny význam neustále skvalitňovanie nielen ich teoretickej prípravy, ale aj rozvíjanie a overovanie nimi získaných teoretických vedomostí v praktickej činnosti.

Predovšetkým ide o skvalitnenie prípravy vyšetrovateľov na úseku plánovania vyšetrovania trestných činov, organizácie vlastnej práce, kvalifikovaného a kvalitného vykonávania procesných úkonov, ako sú obhliadka miesta činu, domová prehliadka, výsluchy obvinených osôb, schopnosť nadviazať kontakt a jednáť s ľuďmi, ako aj znalosť základov profesionálnej etiky. S nárastom skúseností konkrétneho vyšetrovateľa sa zdokonaľuje aj kvalita jeho celkovej práce v procese vyšetrovania. Súbežne s teoretickou prípravou sa je potrebné dôkladne pripraviť aj na vyšetrovateľskú prax, pretože vyšetrovateľ, ktorý sa učí až v praxi, učí sa na jej úkor, pričom cena takejto výučby je neúmerne veľká. Často znamená neodôvodnené alebo oneskorené začatie trestného stíhania, nedostatočnú kvalitu vyšetrovania a vykonávania procesných úkonov.

Práca vyšetrovateľa je jedným z najzložitejších druhov právnej činnosti, ktorej realizácia sa nezaobíde bez dostatočnej prípravy a získania nevyhnutného rozsahu teoretických a praktických poznatkov.

Vzdelávanie má v tomto smere, v systéme teoretickej a praktickej prípravy na výkon činnosti vyšetrovania v prípravnom konaní, svoje nezastupiteľné miesto. V tejto súvislosti je potrebné zohľadňovať fakt, že ťažisko činnosti v jednotlivých fázach vyšetrovania spočíva v efektívnosti práce vyšetrovateľa. Hlavne z uvedeného dôvodu je potrebné venovať osobitnú pozornosť príprave vyšetrovateľov, ako orgánov činných v trestnom konaní, ich vedomosti musia byť hlbšie a všestrannejšie.

Vyšetrovanie akejkoľvek trestnej veci je zložitý proces. V každej etape tohto procesu je potrebné uskutočňovať v záujme úplného a zákonného vyšetrenia veci celý rad úkonov. Táto skutočnosť je predovšetkým podmienená zložitou vyšetrovanej udalosti, ako aj tým, že o nej má vyšetrovateľ spravidla len veľmi neúplné poznatky. Bez povšimnutia nie je ani okolnosť, že poznávacia činnosť vyšetrovateľa je vo väčšine prípadov v protiklade so záujmami páchatel'a a jeho pomocníkov, ktorí nemajú záujem na správnom a rýchlom vyšetrení veci a snažia sa zničiť stopy a vecné dôkazy spáchaného trestného činu.

Práve naopak požiadavka rýchleho, úplného a objektívneho vyšetrenia veci vyžaduje čo najrýchlejšie vykonanie všetkých vyšetrovacích úkonov podľa určitého premysleného a

¹³⁰ Pozri bližšie najmä § 201 zákona č. 301/2005 Z. z. - Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a § 7 zákona č. 171/1993 Z. z. - o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

stanoveného plánu, za účelom dosiahnutia cieľa, na základe realizácie trestno-procesných noriem.

Aby vyšetrovateľ mohol na vysokej profesionálnej úrovni hodnotiť protispoločenské konanie, rýchlo sa orientovať a samostatne rozhodovať, musí okrem právnych znalostí vyšetrovateľskej činnosti disponovať najmä:

- schopnosťou presadzovať a propagovať zákony, morálne princípy a pravidlá právnej a demokratickej spoločnosti, vzbudzovať úctu k zákonu, čo má potvrdzovať svojím osobným príkladom,
- správať sa v konkrétnych prípadoch v súlade so svojim postavením predstaviteľa štátnej moci,
- správne a zákonne objasniť a určiť právnu kvalifikáciu vyšetrovanej udalosti a správne aplikovať normy trestného práva,
- schopnosťou kvalifikovane, s využitím všetkých poznatkov, naplánovať jednotlivé vyšetrovacie úkony a byť schopný vykonať akýkoľvek vyšetrovací úkon,
- vedieť správne vysvetliť právne normy, dodržiavať ich a nedopustiť rozpor medzi zákonnosťou a účelom realizovať svoju právomoc v súlade s dodržiavaním zákonnosti,
- zaujímať sa o nové prostriedky a spôsoby práce s dôkazmi, hodnotiť ich, vnášať do praxe a pozitívne výsledky propagovať,
- schopnosťou realizovať vyšetrovaciu činnosť v rámci svojej kompetencie.

Z pohľadu psychologických zvláštností vyšetrovateľskej práce by mal vyšetrovateľ disponovať:

- schopnosťou sa sústrediť a dlhodobo udržiavať pozornosť k záujmovým objektom a s profesionálnou pozornosťou súčasne vnímať a fixovať v pamäti väčšie množstvo pozorovaných objektov,
- vedieť rýchlo sa orientovať v zložitých situáciách a zároveň nachádzať správne riešenie, svojou tvorivou predstavivosťou, schopnosťou analyzovať fakty a javy, byť schopný pozorovať súčasne celok aj jeho jednotlivé detaily, vedieť zostaviť model problémovej situácie, vytýčiť správne vyšetrovacie verzie a spracovať plán vyšetrovania až do podrobností,
- vytvoriť psychologický kontakt s osobami, s ktorými prichádza do styku v trestnom procese, vedieť nadviazať kontakt a vybudovať si odolnosť proti stresovým situáciám, byť emocionálne vyrovnaný, rýchlo a správne sa vedieť vysporiadať s provokáciou,
- byť ostražitý, dbať na svoju bezpečnosť ako aj na bezpečnosť kolegov,
- ochraňovať utajované skutočnosti a získané poznatky zo súkromného života jednotlivých osôb,
- byť schopný prekonávať znechutenie v situáciách, keď sa vyšetrovanie dostalo do slepej uličky.

Z hľadiska organizačných schopností by mal vyšetrovateľ disponovať spôsobilosťou dlhodobo pracovať a sústrediť sa, pracovať v špecifických podmienkach pri existencii prekážok a v časovej tiesni.

Taktiež by mal byť schopný pracovať na viacerých trestných veciach naraz a v čo najväčšej miere odstraňovať neproduktívnu stratu času, síl a prostriedkov, ako aj organizovať prácu v tíme.

Vyšetrovateľ by mal byť schopný v prípade potreby zapojiť do vyšetrovania verejnosť a odborníkov, na želanej úrovni organizovať súčinnosť s ostatnými službami Policajného zboru a spoluprácu s orgánmi štátnej a verejnej správy, samosprávy, záujmovými združeniami občanov, ako aj z fyzickými a právnickými osobami.

K splneniu týchto úloh je potrebné, aby vyšetrovateľ ovládal prácu s technickými prostriedkami, ktoré sú k dispozícii, ako aj techniku získavania údajov z evidenčno-registračných a iných informačných systémov. V neposlednom rade je potrebné, aby dokázal

vychádzať z etických zvláštností procesu vyšetrovania a tieto vedel vo svojej práci zohľadňovať a rešpektovať. Vyšetrovateľ by mal disponovať takými vlastnosťami, ako je takt pri vyšetrovaní intímnych okolností vyšetrovanej udalosti, chápať a porozumieť problémom a útrapám zúčastnených osôb na trestnom konaní, zachovávať dôstojnosť, správať sa v súlade s morálnymi pravidlami. Vo vyšetrovateľskej činnosti by sa mal vyvarovať profesionálnej deformácii, správať sa rozvážne a korektne aj v konfliktných situáciách a chápať plnenie požiadaviek zákona v spojitosti s etickými zvláštnosťami vyšetrovacej situácie.

Tieto osobitosti predstavujú obsah profesionálnej prípravy vyšetrovateľov, ktoré vyplývajú z vysokých nárokov a požiadaviek kladených na prácu, na ich kvality, profesionálne schopnosti a vlastnosti.¹³¹

Záver

Vyšetrovanie je možné charakterizovať ako zákonom upravený postup vyšetrovateľov, ktorý je zameraný na zistenie skutočností a dôkazov dôležitých pre rozhodnutie, či v danej veci má byť podaná obžaloba alebo či má byť vydané iné rozhodnutie.

Vyšetrovatelia sa pri tejto činnosti neustále stretávajú s prípadmi z najrôznejšej oblasti ľudskej činnosti, pričom páchatelia sú čoraz vynaliezavejší, čomu nasvedčujú aj nové formy páchania trestných činov. Z uvedeného dôvodu sa boj s trestnou činnosťou nezaobíde bez zvyšovania efektívnosti v činnosti vyšetrovateľa a tým aj rýchlosti realizácie celého prípravného konania. Je nepochybné, že rýchlosť vykonania jednotlivých vyšetrovacích úkonov, a to hlavne v počiatočnej etape vyšetrovania, má dôležitú úlohu z hľadiska úspešného priebehu celého prípravného konania. Vývoj a dynamika trestnej činnosti v súbehu s narastajúcou úrovňou kvalifikovanosti páchatel'ov, kladú na prácu vyšetrovateľov čoraz väčšie nároky.

Aby boli vyšetrovatelia v procese vyšetrovania úspešní musia spĺňať prísne predpoklady, či už na úrovni odborných, osobnostných, manažérskych, profesionálnych, psychologických alebo etických požiadaviek.

Vyšetrovatelia sa musia v rámci svojej činnosti v prvom rade dobre orientovať v právnych predpisoch a tieto vedieť následne v konkrétnej situácii aplikovať, musia byť schopní dlhodobo udržiavať koncentráciu, pozornosť a pracovať v špecifických podmienkach pri existencii prekážok a v časovej tiesni, musia byť schopní nadviazať psychologický kontakt s osobami, s ktorými prichádza do styku v trestnom procese, vybudovať si odolnosť proti stresovým situáciám, byť emocionálne vyrovnaní, musia byť schopní sa vedieť rýchlo orientovať v zložitých situáciách a zároveň nachádzať správne riešenia, prostredníctvom tvorivého a logického myslenia, predstavivosti a schopnosti analyzovať fakty a javy, byť schopní poznávať súčasne celok ako aj jeho jednotlivé detaily, vedieť zostaviť model problémovej situácie, vytýčiť správne vyšetrovacie verzie, spracovať plán vyšetrovania a na základe neho, čo najrýchlejšie, za dodržania zákonnosti, vykonať stanovené vyšetrovacie úkony, analyzovať a vyhodnotiť získané poznatky a samostatne vo veci rozhodnúť. Taktiež by mali byť schopní pracovať na viacerých trestných veciach súčasne, vedieť koordinovať prácu v tíme zohľadňujúc, čo najefektívnejšieho využitie času, síl a prostriedkov. V neposlednom rade by mal byť schopní pri svojej práci reflektovať aj na etické zvláštnosti procesu vyšetrovania. Z tohto pohľadu by mali byť schopní chápať a porozumieť postaveniu a problémom osôb zúčastnených na trestnom konaní, zachovávať dôstojnosť, správať sa v súlade s morálnymi pravidlami, vyhýbať sa profesionálnej deformácii, správať sa nestranné, rozvážne a korektne aj v konfliktných situáciách a chápať plnenie požiadaviek zákona v spojitosti s etickými zvláštnosťami vyšetrovacej situácie.

¹³¹ Viktoryová, J. a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava: Akadémia PZ, 2015, s. 25-28. V súvislosti s etickými požiadavkami na prácu vyšetrovateľa pozri aj publikáciu Viktoryová, J., Pažitka, J.: Etika vyšetrovania. Bratislava: Akadémia PZ, 2003, 119 s. ISBN 80-8054-286-4.

Zoznam bibliografických odkazov

Čentěš, J. a kol.: Trestný poriadok: Veľký komentár. Žilina: Eurokódex, 2022, 1083 s. ISBN 978-80-8155-109-3.

Ivor, J., Polák, P., Záhora, J.: Trestné právo procesné I: Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, 595 s. ISBN 978-80-571-0332-5.

Viktoryová, J., Pažitka, J.: Etika vyšetrovania. Bratislava: Akadémia PZ, 2003, 119 s. ISBN 80-8054-286-4.

Viktoryová, J. a kol.: Vyšetrovanie. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2015, 686 s., ISBN 978-80-8054-643-4.

Viktoryová, J., Blatnický, J.: Teória dokazovania – logika v dokazovaní. Bratislava: Akadémia PZ, 2021, 253 s. ISBN 978-80-8054-889-6.

Nariadenie MV SR č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov PZ a útvarov MV SR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a o postupe v trestnom konaní v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 171/1993 Z. z. - o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 73/1998 Z. z. - o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. – Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje

JUDr. Juraj Drugda, PhD.

Katedra vyšetrovania

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: juraj.drugda@minv.sk

JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.

Katedra vyšetrovania

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: jaroslav.blatnický@minv.sk

Ing. Ladislav Šimon, PhD.

Katedra vyšetrovania

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: ladislav.simon2@minv.sk

KOOPERÁCIA PRÍSLUŠNÍKOV POLICAJNÉHO ZBORU S VEREJNOSŤOU V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

COOPERATION OF POLICE OFFICERS WITH THE PUBLIC IN THE CONDITIONS OF THE SLOVAK REPUBLIC

Ludovít Fidler

Anotácia: Autor v obsahu predkladaného odborného článku, na základe poznania policajno-bezpečnostnej praxe, vymedzuje potrebu a činnosti spájané s plnením úloh súvisiacich so zabezpečovaním kontroly kriminality príslušníkmi Policajného zboru v spolupráci s verejnosťou. Pri napĺňaní tejto ambície, osobitnú pozornosť orientuje formám spolupráce, ktoré sú regulované v zákone o Policajnom zbore a Trestnom poriadku. Rešpektujúc uvedené poznanie predkladá odbornej verejnosti *de lege ferenda* návrhy, ktoré môžu podľa jeho názoru skvalitniť zapájanie občanov do plnenia úloh na úseku kontroly kriminality a tým zvýšiť účinnosť a efekty trestného konania.
Kľúčové slová: spolupráca, občan, verejnosť, Policajný zbor

Annotation: In the content of the presented expert article, the author, on the basis of his knowledge of police-security practice, defines the need and activities associated with the performance of tasks related to the provision of crime control by members of the Police Force in cooperation with the public. In fulfilling this ambition, it directs special attention to the forms of cooperation that are regulated in the Law on the Police Force and the Criminal Procedure Code. Respecting the above knowledge, it makes *de lege ferenda* proposals to the professional public that can improve the involvement of citizens in the performance of crime control tasks and thus increase the efficiency and effects of criminal proceedings.

Keywords: cooperation, citizen, public, Police Force

Úvod

Aktuálne policajné teórie (sumarizované v konštituovaných policajných vedách) považujú spoločnosť a políciu za partnerov. Pri zdôvodňovaní tejto tézy je možné využiť celý rad argumentov. Policajná prax potvrdzuje, že je potrebné, aby polícia vo vzťahu k občanom zmenila svoju stratégiu. Predovšetkým úzkou spoluprácou s verejnosťou (napríklad na miestnej úrovni) je potrebné sa pokúsiť obnoviť samo regulujúce mechanizmy neformálnej spoločenskej kontroly. Zo zahraničných skúseností je možné uviesť, že tendenciou prístupu v demokratických štátoch je model *Community Policing* (spoločenská policajná práca).¹³² Tento model je vytvorený za účelom zvyšovania efektivity kontroly kriminality, na znižovanie strachu z kriminality, na zvýšenie kvality života a zlepšenie služobnej činnosti i legitimacy polície (upevňovanie pozície a roly príslušníkov polície) v konkrétnom vzťahu s občanom.¹³³ V kontexte postulátov tohto modelu je možné uviesť, že od príslušníkov polície sa očakáva, aby:

- správne pochopili a presadzovali svoju spoločenskú pozíciu a funkciu,
- zvyšovali úroveň svojej osobnej zodpovednosti,
- disponovali požadovaným profesionálnym majstrovstvom,
- boli autonómni, kreatívni a „zdravo“ iniciatívni,
- vytvárali predpoklady k permanentnej kooperácii s občanom v požadovanej pokore k jeho reálnym a očakávaným požiadavkám a pod.¹³⁴

¹³² TALLO, A., KLAČAN, M. 1998. Niekoľko myšlienok o "Community policing" vo Švajčiarsku . In. Policajná teória a prax. roč. 6, č. 4/1998, s. 79-87.

¹³³ ROVER, D. 2003. Službiť a chrániť, ľudské a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily. Bratislava: Príroda, 2003, s. 51.

¹³⁴ LISOŇ, M., VAŠKO, A. a kol. 2019. Teória kriminálno-policajného poznania. s. 8-9.

Zastávame názor, že aj tieto skutočnosti potvrdzujú, že pozícia polície v spoločnosti je formulovaná, avšak jej vytváranie a upevňovanie je spájané s celou plejádou historických, súčasných a predpokladaných rozporov. Zjednodušene povedané, policajná prax permanentne preukazuje, že príslušníci Policajného zboru (*d'alej len „PZ“*) pri plnení úloh bez konštruktívnej spolupráce s verejnosťou (*občanmi*) nedosahujú požadovanú účinnosť a efektivitu. Bez potreby ďalšieho zdôvodňovania, sú povinní vytvárať vhodné podmienky pre zapájanie občanov a to tak vo vzťahu k saturácii služobných potrieb súvisiacich s plnením delegovaných úloh, ako aj potrieb konkrétneho občana (*verejnosť, spoločnosť*). Pritom si musia uvedomiť, že existenčná pôsobnosť týchto vzťahov je založená na vzájomnom poznaní sa a dôvere.

Dôvera je predpokladom zadanej realizácie sociálnych zámerov a prispieva k budovaniu tvorivej spoločenskej atmosféry.¹³⁵

V súčasnej dobe ide o neľahkú úlohu, pretože dôvera občana v akcieschopnosť príslušníkov PZ je naštiepená. Prehľbuje sa najmä neprofesionálnou medializáciou registrovaných káuz a celou plejádou iných faktorov, ktoré majú objektívny a subjektívny charakter. V daných súvislostiach zastávame názor, že práve aj tieto skutočnosti majú byť ďalším dôvodom pre motiváciu príslušníkov PZ k spolupráci s verejnosťou. Pojem dôvera označuje primárne vzťah medzi dvoma entitami. Chápe sa ako náklonnosť veriť, ako viera k niekomu alebo k niečomu.¹³⁶

Význam kooperácie príslušníkov PZ s občanmi

Na základe poznania policajnej reality k uvedenému dodávame, že príslušníci PZ plnia rôzne spoločenské funkcie. Z tohto hľadiska je ich konanie možné posudzovať - ako službu, poslanie, predovšetkým pri zabezpečovaní ochrany práv a slobôd občanov, ich životov, zdravia a majetku a pod. Z uvedeného vyplýva, že v štrukturálnej realizácii týchto činností má občan konkrétny status, ktorý sú príslušníci polície povinní rešpektovať.¹³⁷ Napríklad vo vzťahu k úspešnému odhaľovaniu a objasňovaniu trestných činov je dôležité, aby príslušníci polície boli „blízko“ pri občanovi, aby ich občania „videli“, aby mali pocit istoty, a aby im boli pomocníkom a radcom v krízových situáciách. Sú povinní občanom preukázať, že sú pre nich zásadne dosiahnuteľní a potom môžu počítať s tým, že im občania budú svojou všímavosťou a svojimi informáciami pomáhať pri zabezpečovaní týchto úloh.¹³⁸ V tomto kontexte si občana (*verejnosť*) môžu získať najmä presadzovaním absolútnej ochrany záujmov spoločnosti. Dosiahnutím presvedčenia, že konajú výlučne v jeho záujme a záujme spoločnosti. Svojou intencionálnou činnosťou zabezpečujú pocit bezpečnosti a istoty, ochrany ich práv a slobôd. Nemožno však očakávať zvyšovanie dôvery v prípade, ak príslušníci PZ svoje konanie konfrontujú s verejnosťou len v rámci používania represie, napr. sankcionovanie. Základnou metou v ich sférach činností má byť v tomto smere najmä prevencia. Prax potvrdzuje, že realizáciou preventívnych opatrení, osobitne ich účinnosťou a dosiahnutými efektmi si vytvárajú pevný základ pre potreby systémovej kooperácie s občanmi.

K uvedeným axiómam je vhodné uviesť, že v niektorých policajných zložkách je registrovaná absencia odbornosti pri bežnom styku ich príslušníkov s verejnosťou,

¹³⁵ BILSKÝ, P. PAJPACHOVÁ, M. 2002. *Vývoj dôveryhodnosti PZ u občanov Slovenskej republiky a analýza faktorov, ktoré ju ovplyvňujú*. Bratislava: Akadémia PZ.

¹³⁶ HERZOGOVÁ, Z. 2003. *Policejní etika*. Praha: vlastním nákladem. s. 9. ... „Vzťah príslušníkov PZ k verejnosti, budovaný na základe spolupráce, je založený na dôvere. Verejnosť stráca dôveru k tomu, kto neplní sľuby, či povinnosti, alebo také konanie nemôže predvídať, a preto v ňom vzbudzuje neistotu a strach.“

¹³⁷ Prax potvrdzuje, že občan vo vzťahu ku kriminalite nesmie byť apatický (pasívny). Je nevhodné, ak je registrovaná situácia, v ktorej občan, ako keby toleroval kriminalitu, dokonca naučil sa paralelne s ňou žiť (zámerne nie je použitá formulácia „tolerancia trestného činu“). Registrované prejavy jeho apatie vo vzťahu ku kriminalite (v mnohých prípadoch podvedomá apatia) sú spoločensky mimoriadne závažné. Ako príklad je možné uviesť rešpektovanie a schvaľovanie výskytu „samojustície“ a iných protiprávných prístupov a nežiaducich postupov pri kvázi „riešení“ otázok súvisiacich so zabezpečovaním kontroly kriminality.

¹³⁸ LIŠNÝ, M. 2012. *Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality*. Bratislava: Akadémia PZ.

konštruktívna odborná komunikácia a vzájomný rešpekt. Z nedostatočnej komunikácie vychádza aj negatívny postoj občanov k činnosti príslušníkov PZ. Osobitne je tomu tak v prípadoch, v ktorých nesplnia očakávané požiadavky občana a nevysvetlia dôvody, ktoré zapríčinili vznik tohto stavu. V praxi sú povinní príslušníci PZ rešpektovať zásadu, že je potrebné náležite objasniť občanovi dôvody, kvôli ktorým sa jeho požiadavke nevyhovelo. Zároveň musia náležitým spôsobom preukázať profesionalitu pri riešení existujúcich a vznikajúcich problémov za dodržiavania platných zákonov a etických princípov.

Týmito konštatáciami sme sa rozhodli zvýrazniť, že niektorí príslušníci PZ nedoceňujú význam spolupráce s občanmi pri plnení stanovených úloh (*u nich evidentne absentuje profesionálny kontakt*). Neuvedomujú si, že práve občania disponujú relevantnými informáciami priamo zo záujmového prostredia. V tomto kontexte spoluprácu s verejnosťou nevnímajú ako zosúladzovanie aktivít v záujme dosiahnutia vyššej účinnosti svojej práce. V neposlednom rade neakceptujú, že určujúcim činiteľom ich spolupráce s občanmi, sú ich úlohy. Pozitívom však je, že tento prístup k hodnoteniu spolupráce s občanmi je nevýrazný. Príslušníci PZ si uvedomujú, že spolupráca s občanmi má axiomatický základ v ich činnostiach. Prostredníctvom spolupráca sa:

- zvyšuje efektívnosť a účinnosť odhaľovania, objasňovania a predchádzania trestnej činnosti,
- posilňuje demokratická kontrola dodržiavania zákonnosti príslušníkmi polície,
- pozitívne ovplyvňuje právne vedomie, pocit bezpečnosti a právnej istoty občanov,
- zamedzuje vzniku neakceptovateľnej zásady, že „*občan sa musí naučiť žiť s kriminalitou*“, ktorá predstavuje chorobu demokratickej spoločnosti, a pod.

Vzhľadom nato, že zastávajú pozíciu orgánov štátnej správy pri vytváraní kooperačných vzťahov s občanmi, rešpektujú právnu reguláciu kompetencií, ktoré na nich deleguje občan zákonom.

Tak, ako sme uviedli, kooperáciu príslušníkov PZ s občanmi je možné poznávať, hodnotiť a vysvetľovať využitím celej plejády kritérií. Ako príklad uvádzame:

- kooperácia - forma koordinácie,
- kooperácia - metóda policajnej práce,
- kooperácia - prostriedok činnosti,
- kooperácia - funkcia (*dôsledok, práca s informáciami, poskytovanie služieb*) činnosti a pod.

Z analógie uvedeného je zrejmé, že kooperácia má procesuálny charakter. Ten určujú aktivity kooperujúcich subjektov v počiatočnom, realizačnom a výstupnom štádiu.

Základným predpokladom pred zapojením verejnosti do plnenia ich úloh je zodpovedanie celého radu otázok, napríklad:

- Aké úlohy môžu plniť spolu s občanmi (*pri predchádzaní a zamedzovaní trestných činov, získavaní impulzov, pomoci obetiam trestných činov, pátraní po osobách a veciach, zadržaní páchatel'ov a pod.*)?
- Aké formy policajno-bezpečnostných činností môžu realizovať pri plnení úloh v spolupráci s občanmi a dosahovaní stanovených cieľov?
- Ktoré princípy v rámci spolupráce budú akceptované pri plnení úloh (*dobrovoľnosť, sloboda rozhodovania, utajovanie*)?¹³⁹

V tejto súvislosti je vhodné akceptovať, že pozícia a rola občana pri plnení úloh polície je dôležitá pre každú službu PZ, teda nejde len o špecifické oblasti pôsobenia. To je ďalšie pravidlo, ktoré sú povinní rešpektovať príslušníci PZ pri plnení svojho poslania. Tí, každý kontakt s občanom účelovo využívajú pre vytváranie vhodných kooperačných vzťahov.

¹³⁹ LISOŇ, M. 2016. *Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality*. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave.

Napríklad v tomto smere rozvíjajú osobnú a miestnu znalosť, ktorej dispozičná úroveň výrazne determinuje kooperáciu.

Prax potvrdzuje, že okrem uvedeného bežného kontaktu s občanom pri výkone služobnej činnosti je nevyhnutné zapojiť osoby do cielenej systémovej kooperácie. Tú príslušníci PZ realizujú v súlade a rozsahu zákona č. 171/1993 Z.z. v znení neskorších predpisov (zákon o PZ), ako aj zákonov č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov (Trestného zákona) a zákona č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov (Trestného poriadku).

Kooperácia príslušníkov PZ s občanmi v zmysle zákona o PZ

*Policajný zbor pri plnení svojich úloh spolupracuje s orgánmi verejnej moci, ozbrojenými silami, ozbrojenými bezpečnostnými zbormi, ozbrojenými zbormi, Slovenskou informačnou službou, s právnickými osobami a fyzickými osobami; s orgánmi územnej samosprávy spolupracuje najmä pri určovaní priorít prevencie kriminality, ochrany verejného poriadku a zamerania boja s kriminalitou.*¹⁴⁰

Stav a úroveň spolupráce príslušníkov polície s verejnosťou je jedným z dôležitých prvkov, ktorý výraznou mierou ovplyvňuje účinnosť a efektívnosť ich konania, osobitne odhaľovania a objasňovania trestných činov.¹⁴¹

Pojmom spolupráca príslušníkov polície s verejnosťou je možné označiť zosúlad'ovanie ich aktivít v záujme dosiahnutia vyššej účinnosti pôsobenia v určitej oblasti. Určujúcim činiteľom vymedzujúcim túto oblasť, t.j. obsah spolupráce, sú úlohy polície, napríklad, ktoré sú rámcovo uvedené v ustanovení § 2 zákona NR SR č. 171/1993 o PZ, v platnom znení.¹⁴²

Osobitnú formu tejto spolupráce predstavuje systematická a cieľavedomá činnosť príslušníkov PZ, ktorí sú oprávnení používať prostriedky operatívno-pátracej činnosti (*d'alej len operatívni pracovníci*).¹⁴³ Tí, v súlade a rozsahu ustanovenia §-u 41 sú oprávnení používať osoby konajúce v prospech PZ pri utajovanom:

- cielenom pôsobení, získavaní a odovzdávaní relevantných informácií,
- odovzdávaní náhodne získaných informácií,

¹⁴⁰ § 3 Zákona č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

¹⁴¹ BUBELÍN, J. 1997. Spolupráca Policajného zboru s verejnosťou. In. Kriminalistika č. 1/1997, s. 75.

¹⁴² LISOŇ, M. *Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality*. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave

¹⁴³ Zákon č. 171/1993 Z.z. v znení neskorších predpisov (zákon o PZ), ustanovenie § 39, ods. 1.

Právny základ pre spoluprácu s osobou konajúcou v prospech Policajného zboru je uvedený v zákone č. 171/1993 Z.z. o PZ (zákon o PZ) v znení neskorších predpisov. Príslušníci Policajného zboru pri naplňaní účelu Zákona o PZ sú oprávnení realizovať operatívno-pátraciu činnosť (OPČ), ktorej obsah tvorí spravidla systém utajených, spravodajských opatrení na účely predchádzania, zamedzovania, odhaľovania a dokumentovania trestnej činnosti a zisťovania jej páchatel'ov, zabezpečovania ochrany určených osôb a strážených objektov, technicky chránených objektov, zabezpečovania a poskytovania ochrany a pomoci ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi, ochrany štátnej hranice a vypátrania osôb a vecí (ustanovenie § 38a). Pri naplňaní účelu tohto Zákona sú v zmysle § 39 ods. 1 oprávnení používať prostriedky operatívno-pátracej činnosti – „sledovanie osôb a vecí, monitorovanie osôb a dopravných prostriedkov, kontrolovaná dodávka, kriminálne spravodajstvo, používanie krycích dokladov, nástrahová a zabezpečovacia technika a využívanie osôb konajúcich v prospech Policajného zboru, objekty a miesta používané pod legendou a predstieraný prevod vecí.

Podľa Zákona o PZ, je „Policajný zbor oprávnený používať prostriedky operatívno-pátracej činnosti pri odhaľovaní úmyselných trestných činov a pri zisťovaní ich páchatel'ov, pri ochrane legalizanta a agenta, pri zabezpečovaní ochrany určených osôb, ochrany strážených objektov, ochrany štátnej hranice a v prípadoch uvedených v § 36 a osobitnom predpise. Zároveň, prostriedky operatívno-pátracej činnosti, v súvislosti s činnosťou kriminálneho spravodajstva, je Policajný zbor oprávnený používať pri vykonávaní bezpečnostnej previerky podľa osobitného predpisu. Na účely Zákona o Policajnom zbore sa monitorovaním osôb a dopravných prostriedkov rozumie „spracúvanie informácií o osobách a dopravných prostriedkoch v rozsahu údajov podľa Schengenského dohovoru, ktoré získali útvary Policajného zboru pri plnení svojich úloh.“

- poskytovaní služieb a poskytovaní nehnuteľných alebo hnuťelných prostriedkov, ktorými osoba disponuje a pod.

Osobou konajúcou v prospech Policajného zboru sa podľa zákona o PZ rozumie *fyzická osoba, ktorá dobrovoľne, utajovaným spôsobom poskytuje informácie a služby Policajnému zboru pri odhaľovaní trestnej činnosti*. Policajný zbor môže viesť evidenciu týchto osôb len počas plnenia jednotlivých úloh, pričom takouto osobou nesmie byť príslušník Slovenskej informačnej služby, príslušník Vojenského spravodajstva a príslušník Národného bezpečnostného úradu.¹⁴⁴

Z legálnej definície osoby konajúcej v prospech PZ vyplýva, že dosiahnutie určitého veku nie je podmienkou pre spoluprácu takejto osoby s PZ.¹⁴⁵

Podľa Občianskeho zákonníka¹⁴⁶ má fyzická osoba spôsobilosť na práva a povinnosti (*právnou subjektivitu*) a spôsobilosť na právne úkony (vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti). Spôsobilosť na práva a povinnosti nadobúda fyzická osoba bez ohľadu na vek a zdravotný stav, naproti tomu spôsobilosť na právne úkony závisí od veku a zdravotného stavu. Odráža intelektovú a vôľovú vyspelosť fyzickej osoby a v závislosti od jej schopnosti ovládať svoje konanie a rozpoznať jeho následky rozlišujeme:

- spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu
- obmedzenú spôsobilosť na právne úkony.

Spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu vzniká fyzickej osobe dosiahnutím plnoletosti, v podmienkach Slovenskej republiky dovŕšením osemnásteho roku veku. Okrem uvedeného možno plnoletosť nadobudnúť len uzavretím manželstva, ak manželstvo uzavrie osoba staršia ako šesťnásť rokov s povolením súdu.

V zmysle Trestného zákona¹⁴⁷ je fyzická osoba trestne zodpovedná dovŕšením štrnásteho roku svojho veku (výnimkou je § 201 sexuálne zneužívanie – dovŕšením pätnásteho roku veku).

Okrem uvedených právnych predpisov aj ďalšie berú zreteľ na dosiahnutie určitého veku fyzickej osoby pri uplatňovaní určitých práv, najmä s prihliadnutím na intelektovú a vôľovú vyspelosť fyzickej osoby.

V tomto smere tieto skutočnosti uvádzame najmä preto, lebo z výkladu týchto ustanovení vyplýva celý rad legitímnych otázok. Napríklad: „*Máme za to, že pre naplnenie účelu zákona o PZ nie je potrebná obdobná úprava veku?*“, „*Skutočne záujem odhalenia trestného činu prevažuje nad ochranou respektíve záujmom jednotlivca?*“, „*Aký dopad môže mať spolupráca fyzickej osoby s PZ na jej budúcnosť?*“ a iné.

Argumentácia, že je to v záujme príslušníka PZ, aby vyhodnotil spôsobilosť takejto osoby spolupracovať, podľa nášho názoru nie je postačujúca. Pri objektivizácii platnosti tohto argumentu uvádzame, že ani jeden príslušník PZ nie je kompetentný hodnotiť duševnú vyspelosť fyzickej osoby pre túto spoluprácu. Treba si uvedomiť, že takáto osoba podáva informácie, na základe ktorých môže dôjsť k zásahu do základných ľudských práv a slobôd. Z tohto dôvodu máme za to, že pri ďalšej novelizácii zákona o PZ by mali zaviesť aj vekovú hranicu do tohto ustanovenia. Zároveň predpokladáme, že mnohí sa v praxi ani nestretli alebo aj keď streli, nevyužili osoby mladšie ako osemnásť rokov ako prostriedok OPČ – ako osobu

¹⁴⁴ § 41 Zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

¹⁴⁵ Rovnako nie je podmienka veku pre spoluprácu osôb upravená v Zákone č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov, v Zákone č. 4/2001 Z.z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov a v Zákone č. 35/2019 o Finančnej správe v znení neskorších predpisov. Výnimku tvorí iba Zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov, ktorý ustanovuje v § 11 ods. 4, že osobou konajúcou v prospech Vojenského spravodajstva sa rozumie fyzická osoba staršia ako 18 rokov.

¹⁴⁶ § 7 až 10 Zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

¹⁴⁷ § 22 Trestného Zákona č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov

konajúcu v prospech PZ. Tento predpoklad taktiež zakladá odôvodnenosť zavedenia vekovej hranice pre spoluprácu s PZ.

Ďalšími podmienkami sú dobrovoľnosť a utajovanie spolupráce.¹⁴⁸ Kooperácia príslušníkov PZ s fyzickou osobou musí byť vedomá, na základe dobrovoľnosti. Je nemysliteľné, aby príslušník PZ aj v tzv. „dobrom úmysle“ mohol spáchať trestný čin, napr. cez útok na osobnú slobodu, alebo vydieraním získavať informácie alebo vynútiť poskytovanie služieb.

Uvedené podmienky vytvárajú základ pre vzájomnú dôveru, ktorá je nevyhnutná pri tejto forme spolupráce. O predmete plnenia tejto kooperácie subjekty musia mať možnosť sa dohodnúť. Kľúčovým pojmom v oblasti kooperácie s osobou je teda dohoda. Predpokladom dohody je dispozícia, ktorá vyplýva z ustanovenia zákona, ktorá umožňuje subjektom dohody autonómne regulovať svoju činnosť.

Odvetvie správneho práva predvída spôsob riešenia tohto problému prostredníctvom správnych dohôd. Podmienky k uzatvoreniu týchto dohôd by mali rešpektovať (*vychádzať*):

- norma správneho práva umožňuje uzatvárať dohody,
- zhodný prejav vôle dvoch alebo viacerých subjektov,
- jeden zo subjektov je nositeľ verejnej moci,
- bezprostredná zámernosť na vznik, zmenu či zánik vzťahov správneho práva.

V právnom poriadku Slovenskej republiky chýba zákonná norma, ktorá by výslovne pripúšťala využitie správnych dohôd, pričom prípustnosť takého riešenia je možné odôvodniť len systematickým výkladom právnych noriem odvetvím súkromného práva (*záväzkové dohody*) a práva verejného.

Domnievame sa, že v prípade zavedenia písomných dohôd medzi príslušníkmi PZ a osobami spolupracujúcimi s PZ resp. vo vzťahu k ústnej zmluve príslušníkov PZ s osobami konajúcimi v prospech PZ, by sa za splnenia určitých podmienok mohlo prihliadať na ich konanie ako okolnosť vylučujúcu protiprávnosť – *Výkon práv a povinností*¹⁴⁹ v zmysle § 28 Trestného zákona v znení neskorších predpisov. Išlo by o plnenie iných úloh (*zmluvy*) vyplývajúcich z dohody, ktoré neodporujú všeobecne záväznému právnomu predpisu ani ho neobchádzajú.

Utajovanie spolupráce je zároveň nevyhnutnou súčasťou, pretože osoba môže disponovať takými informáciami, ktoré by po vyzrazení jej totožnosti mohli ohroziť jej právom chránené záujmy, najmä život a zdravie. Zákon vymedzuje iba fakultatívnu možnosť vedenia evidencie týchto osôb a výlučne len počas trvania jednotlivých úloh. Z uvedeného možno vyvodiť, že toto ustanovenie má tri stránky:

- možnosť kontroly,
- ochranu príslušníka PZ,
- ochranu osoby konajúcej v prospech PZ.

Predmetom kooperácie je poskytovanie informácií a služieb PZ. Ide teda o rozsiahle možnosti využitia tohto prostriedku OPČ pri zabezpečovaní kontroly kriminality.

¹⁴⁸ Operatívni pracovníci túto formu kooperácie s osobami konajúcimi v prospech PZ realizujú podľa vlastného uváženia s prihliadnutím na operatívnu situáciu a operatívne úlohy, pričom sa pri výbere riadi zásadami ako sú cieľavedomosť, schopnosť, vhodnosť a spoľahlivosť. Na základe poznania praxe dôležitú funkciu pre úspešnosť tejto formy spolupráce plní motivácia osoby pre dobrovoľnú spoluprácu s PZ. Tá môže spočívať v jednom alebo aj v niekoľkých záujmoch (napr. vykonávanie spoločensky prospešnej práce, snaha o riešenie vlastného prípadu, snaha spôsobiť niekomu škodu, ziskuchtivosť, a pod.)

¹⁴⁹ Čin inak trestný nie je trestným činom, ak ide o výkon práva alebo povinnosti vyplývajúcich zo všeobecne záväzného právneho predpisu, z rozhodnutia súdu alebo iného orgánu verejnej moci, z plnenia pracovných či iných úloh alebo zo zmluvy, ktorá neodporuje všeobecne záväznému právnomu predpisu ani ho neobchádza; spôsob výkonu práv a povinností nesmie odporovať všeobecne záväznému právnomu predpisu

V súvislosti s poskytovaním služieb ide o konkrétnu činnosť pri aplikácii jednotlivých metód a foriem OPČ, resp. pri nasadení niektorých jej prostriedkov, napríklad:

- pri vykonávaní operatívneho preverovania,
- k zisťovaniu prameňov dôkazných informácií,
- k ovplyvneniu osôb zúčastnených na trestnej činnosti, aby túto činnosť oznámili,
- pri realizovaní operatívnych kombinácií,
- k zisťovaniu a odstráneniu príčin trestnej činnosti a podmienok jej dokonania,
- pri operatívnom pozorovaní,
- pri operatívnych prehliadkach,
- pri pátraní po osobách a veciach,
- pri operatívnej kontrole záujmových osôb,
- pri zabezpečovaní ochrany určených osôb a objektov,
- pri zriaďovaní oporného bodu, konšpiratívnych pracovísk,
- pri priamom výkone opatrení po zavedení prostriedkov nástrahovej techniky, predstieranom prevode vecí, a pod.

Osoba konajúca v prospech PZ kooperuje **pri odhaľovaní trestnej činnosti**. Zákon o PZ ani iný právny predpis však pojem „odhaľovanie“ nevymedzuje. Vzhľadom na túto skutočnosť prichádza do úvahy iba teoretické vymedzenie tohto pojmu: „*Odhaľovaním trestnej činnosti sa označujú také činnosti, ktoré sú vykonávané k zisteniu samotnej existencie skutku, ktorý je možné kvalifikovať ako trestný čin a ktorý nebol oznámený orgánom polície a nie je inak evidovaný v príslušných štatistikách.*“¹⁵⁰. V tomto ponímaní osobu konajúcu v prospech PZ ako prostriedok OPČ podľa zákona o PZ možno využiť len na účel odhalenia latentnej kriminality. Zákon o PZ nepočíta s alternatívou využitia tohto prostriedku pri objasňovaní trestnej činnosti v rámci trestného konania.

Kooperácia príslušníkov PZ s občanmi v zmysle Trestného zákona a Trestného poriadku

Prostriedky OPČ sú vymedzené aj v zákone č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok, avšak v taxatívnom výpočte týchto prostriedkov osoba konajúca v prospech PZ absentuje. To znamená, že v trestnom konaní nemožno tento inštrument využiť. Zákonodarca zrejme tento inštitút vynechal na základe potreby dodržania základných zásad trestného konania a jeho absenciu sa snažil nahradiť zavedením zákonnej povinnosti svedčiť podľa § 127 Trestného poriadku č. 301/2005 Z.z., ktorý znie: „*Každý je povinný dostaviť sa na predvolanie orgánov činných v trestnom konaní a súdu a vypovedať ako svedok o tom, čo mu je známe o trestnom čine a o páchateľovi alebo o okolnostiach dôležitých pre trestné konanie. Každý je povinný napomáhať splnenie tejto povinnosti.*“ Táto povinnosť je však reálne nevynútiteľná a neexistujú účinné právne prostriedky na jej dosiahnutie.

Prax potvrdzuje, že ľudia v značnej miere prípadov nie sú ochotní svedčiť, pretože sa neradi stavajú do pozície „udavačov“, nechcú byť konfrontovaní s páchateľmi (z obavy *potenciálneho ohrozenia*). Obdobne to platí aj vo vzťahu k obave z opakovaných predvolávaní pred orgány činné v trestnom konaní a pred súd (*osobitne z časovej straty, ktorá vznikne v prípade zákonnej povinnosti opakovane vypovedať o tých istých skutočnostiach a taktiež vnímajú, že zväčša ide o zdĺhavé konania trvajúce roky*). Pritom mnohokrát tieto osoby disponujú relevantnými informáciami, ktoré by mohli viesť k objasneniu trestného činu alebo k zisteniu jeho páchateľa.

Právna úprava jednotlivých foriem inštitútu spolupracujúcej osoby má v skutočnosti dve roviny, ktoré súvisia s dvomi základnými časťami trestného konania (*predsúdne konanie a*

¹⁵⁰ STIERANKA, J., VAŠKO A. 2021. *Odhaľovanie trestných činov (nová stratégia a prístupy)*. Praha: Leges, 2021, s. 14.

súdne konanie) a s niektorými štádiami týchto častí (*prípravné konanie, preskúmanie obžaloby, predbežné prejednanie obžaloby, hlavné pojednávanie a konanie o odvolaní*).¹⁵¹

Inštitút spolupracujúcich osôb a ich právnu úpravu v Slovenskom právnom poriadku možno nájsť vo viacerých ustanoveniach, konkrétne ide o ustanovenia v:

- Trestnom poriadku č. 301/2005 Z.z. – § 205 - *Dočasné odloženie vznesenia obvinenia*¹⁵², § 215 - *Zastavenie trestného stíhania*¹⁵³, §§ 218, 219 - *Podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného*¹⁵⁴, § 228 - *Prerušenie trestného stíhania*¹⁵⁵.
- Trestnom zákone č. 300/2005 Z.z. – § 36 písm. n) a o) - *Polahčujúce okolnosti*¹⁵⁶, § 39 - *Mimoriadne zníženie trestu*¹⁵⁷.

Analýzou a právnym výkladom vyššie uvedených zákonných ustanovení možno konštatovať, že v každom z uvedených možností spolupráce sa odráža evidentný záujem štátu využiť dostupné možnosti získavania informácií, aj za cenu toho, že určité, menej závažné druhy protiprávnych konaní bude orgán presadzujúci právo za určitých okolností ignorovať

¹⁵¹ POLÁK P., *Svedok v trestnom konaní*. Bratislava: EUROKODEX, 2011. s. 247.

¹⁵² Ak by vznesenie obvinenia podstatne sťažilo objasnenie korupcie, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, alebo zločinu spáchaného organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou, trestného činu úkladnej vraždy alebo trestných činov terorizmu alebo zistenie páchatel'a tohto trestného činu, môže policajt s predchádzajúcim súhlasom prokurátora na nevyhnutnú dobu dočasne odložiť vznesenie obvinenia pre taký trestný čin, alebo pre iný trestný čin osobe, ktorá sa významnou mierou podieľal na objasnení niektorého z týchto trestných činov alebo na zistení páchatel'a. Dočasne odložiť vznesenie obvinenia sa nesmie voči organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi trestného činu, na ktorého objasnení sa podieľal.

¹⁵³ Prokurátor môže zastaviť trestné stíhanie proti obvinenému, ktorý sa významnou mierou podieľal na objasnení korupcie, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, alebo zločinu spáchaného organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou alebo trestných činov terorizmu alebo na zistení alebo usvedčení páchatel'a tohto trestného činu a záujem spoločnosti na objasnení takého trestného činu prevyšuje záujem na trestnom stíhaní tohto obvineného pre taký trestný čin alebo pre iný trestný čin; zastaviť trestné stíhanie nie je možné voči organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi trestného činu, na ktorého objasnení sa podieľal.

¹⁵⁴ Prokurátor môže podmienečne zastaviť trestné stíhanie obvineného, ktorý sa významnou mierou podieľal na objasnení korupcie, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, alebo zločinu spáchaného organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou alebo trestných činov terorizmu, alebo na zistení alebo usvedčení páchatel'a tohto trestného činu a záujem spoločnosti na objasnení takého trestného činu prevyšuje záujem na trestnom stíhaní obvineného pre taký trestný čin alebo pre iný trestný čin; podmienečne zastaviť trestné stíhanie sa nesmie voči organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi trestného činu, na ktorého objasnení sa podieľal.

¹⁵⁵ Policajt s predchádzajúcim súhlasom prokurátora môže prerušiť trestné stíhanie, ak sa obvinený významnou mierou podieľal na objasnení korupcie, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny, alebo zločinu spáchaného organizovanou skupinou alebo zločineckou skupinou, trestného činu úkladnej vraždy alebo trestných činov terorizmu alebo na zistení alebo usvedčení páchatel'a tohto trestného činu, a to pre taký trestný čin alebo pre iný trestný čin; prerušiť trestné stíhanie sa nesmie voči organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi trestného činu, na ktorého objasnení sa podieľal.

¹⁵⁶ Polahčujúcou okolnosťou je to, že páchatel' napomáhal pri objasňovaní trestnej činnosti príslušným orgánom, alebo prispel k odhaleniu alebo usvedčeniu organizovanej skupiny, zločineckej skupiny alebo teroristickej skupiny.

¹⁵⁷ Súd môže znížiť trest pod dolnú hranicu trestnej sadzby ustanovenej týmto zákonom aj vtedy, ak odsudzuje páchatel'a, ktorý sa zvlášť významnou mierou podieľal na objasnení trestného činu korupcie podľa ôsmej hlavy tretieho dielu osobitnej časti Trestného zákona, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny podľa § 297 alebo obzvlášť závažného zločinu spáchaného organizovanou skupinou, zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, alebo na zistení alebo usvedčení jeho páchatel'a tým, že poskytol v trestnom konaní dôkazy o takom čine, ak vzhľadom na povahu a závažnosť ním spáchaného trestného činu má súd za to, že účel trestu možno dosiahnuť aj trestom kratšieho trvania; znížiť trest odňatia slobody pod dolnú hranicu trestnej sadzby sa nesmie voči organizátorovi, návodcovi alebo objednávateľovi trestného činu, o ktorom poskytol dôkazy v trestnom konaní.

(tolerovať) v záujme objasnenia závažnej trestnej činnosti. Štát pri plnení svojich funkcií a pre dosiahnutie tohto cieľa je ochotný pristúpiť na zabezpečenie beztretnosti spolupracujúcej osoby prípadne pre spolupracujúcu osobu zabezpečiť zníženie trestu.

Zastávame názor, že v týchto prípadoch ide o bezkonkurenčnú motiváciu obvineného pre získanie zvýhodnenej pozície z bezvýhodiskovej situácie. Je zrejmé, že nikto nechce prísť o svoju slobodu, a keď sa dostane do postavenia obvineného a hrozí mu vysoký trest, jeho pohnútky k spolupráci môžu byť rozličné. V daných súvislostiach, však z toho vyplýva legitímna otázka: „*Aká je miera morálnej zásady „kajúcnika“, aby vypovedal pravdu a nevypovedal len v záujme toho, aby pre seba získal beztretnosť?*“. V súlade s našim poznaním, my na túto otázku odpovedáme, že v rámci dokazovania je takmer isté, že v prípade dostatočnej dôkaznej situácie nie je v záujme štátu zastúpeného orgánom činným v trestnom konaní alebo súdom, pristúpiť na ktorúkoľvek z uvedených možností „dohody“ medzi štátom a kajúcnikom. O tejto skutočnosti svedčí aj samotná fakultatívnosť použitia týchto inštitútov, ktorá je v každom prípade vyjadrená pojmom „*môže*“. V prípravnom konaní je to výlučne na posúdení orgánov činných v trestnom konaní. Práve z uvedených dôvodov sa domnievame, že uvedené inštitúty sa v praxi využívajú najmä v prípadoch, kedy orgány činné v trestnom konaní a súdy nemajú inú možnosť pre naplnenie cieľa trestného konania, pretože sa nachádzajú v dôkaznej núdzi. Zároveň treba podotknúť, že tieto inštitúty sú k dispozícii v čase, kedy je osobe vznesené obvinenie. Teda zo strany kajúcnika je to možný spôsob získania beztretnosti.

Aj tieto nami formulované konštatácie potvrdzujú, že je správne, ak na existujúcu bezpečnostnú situáciu štát dokáže adekvátne reagovať a to právnou úpravou činnosti, ktoré realizujú orgány činné v trestnom konaní pri participácii zabezpečovania neodvratnosti trestného postihu za páchané a spáchané trestné činy.

V tejto súvislosti a v rámci dosiahnutého poznania predkladáme odbornej verejnosti návrhy de lege ferenda, ktoré podľa nášho názoru môžu zvýšiť účinnosť trestného konania. Máme za to, že by sa inštitút obdobný pozície *osoby konajúcej v prospech PZ* uplatnil aj v rámci trestného konania. Zavedením takéhoto inštitútu pod názvom „*spolupracujúca osoba*“ ako prostriedku OPČ v trestnom konaní by sa podľa nášho názoru zefektívnilo objasňovanie (vyšetrovanie). Prikláňame sa k názoru, že takto získaná informácia by bola vo svojej podstate relevantným dôkazom a zároveň zákonným prostriedkom pre získanie ďalších dôkazov pre potreby trestného konania. Takéto informácie môžu mať zásadný vplyv aj pre zistenie skutočností, ktoré iným spôsobom nemožno dosiahnuť a sú smerodajné pre objasnenie skutku a zistenie jej páchatel'a (napr. na základe takejto informácie vykonať prehliadku nebytového priestoru, v ktorom sa má nachádzať odcudzená vec a pod.). Je zároveň zrejmé, že zavedenie tohto inštitútu si vyžaduje aj nastavenie určitých limitujúcich opatrení s možnosťou využitia iba na istý okruh procesných úkonov, ktoré by nezasahovali v neprimeranej miere do práv osôb.

Resumé

Spolupráca príslušníkov PZ s verejnosťou je dôležitá pri plnení ich úloh a predstavuje neoddeliteľnú súčasť policajnej praxe. Z tohto dôvodu považujeme za nevyhnutné, aby sa spolupráca s ňou neustále prehlbovala, a aby sa vytvárali vhodné podmienky na úspešnú realizáciu spolupráce nielen v procese odhaľovania, ale aj v procese objasňovania trestných činov a zisťovania jej páchatel'ov. V aktuálnej právnej úprave možno nájsť rôzne formy tejto spolupráce, ide najmä o právne predpisy, ktoré sa týkajú odhaľovania – predovšetkým zákon o Policajnom zbore, a právny predpis, ktorý upravuje trestné konanie resp. objasňovanie – Trestný poriadok.

Sme toho názoru, že zvýšenie efektívnosti objasňovania trestnej činnosti v trestnom konaní by sa dosiahlo zavedením inštitútu „*spolupracujúca osoba*“ ako prostriedku OPČ. Jeho zavedením by sa v konečnom dôsledku odstránila absencia úpravy využitia zákonne získanej informácie pre potreby trestného konania a zároveň by sa otvoril priestor pre zvýšenie dôvery,

ktorá tvorí základný pilier kooperácie osôb s orgánmi činnými v trestnom konaní pri objasňovaní (*vyšetrovaní*) trestnej činnosti.

Resume

The cooperation of police officers with the public is important in the performance of their tasks and is an integral part of police practice. For this reason, we consider it necessary to continuously deepen cooperation with it and to create appropriate conditions for the successful implementation of cooperation not only in the process of detection, but also in the process of clarification of crimes and detection of its perpetrators. Various forms of such cooperation can be found in the current legislation, in particular the Police Force Act, and the Criminal Procedure Code.

We are of the opinion that an increase in the efficiency of the clarification of criminal activities in criminal proceedings would be achieved by the introduction of the institution of the "cooperating person" as a means of the operative and search activities. Its introduction would ultimately eliminate the lack of regulation of the use of lawfully obtained information for the purposes of criminal proceedings and at the same time would open up space for increasing trust, which is the basic pillar of cooperation between persons and law enforcement authorities in the clarification (investigation) of criminal activity.

Zoznam bibliografických odkazov

- BILSKÝ, P. PAJPACHOVÁ, M. 2002. Vývoj dôveryhodnosti PZ u občanov Slovenskej republiky a analýza faktorov, ktoré ju ovplyvňujú. Bratislava: Akadémia PZ. 2002. 74 s.
- BUBELÍN, J. 1997. Spolupráca Policajného zboru s verejnosťou. In. Kriminalistika č. 1/1997.
- ROVER, C. 2003. Služba a chrániť, ľudské a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily. Bratislava: Príroda, 2003.
- ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný poriadok - Veľký komentár. 2022, Žilina: Eurokodex, 2022, 1083 s., ISBN 978-80-8155-109-3.
- HERZOGOVÁ, Z. 2003. Policejní etika. Praha: vlastním nákladem, 2003, 327 s. ISBN 80-238-9984-8.
- LISON, M. 2016. Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2016, 248 s. ISBN 978-80-8054-673-1.
- LISON, M., VAŠKO, A. a kol. 2019. Teória kriminálno-policajného poznania. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, 389 s. ISBN 978-80-8168-838-6.
- POLÁK, P. 2011. Svedok v trestnom konaní. Bratislava: EUROKODEX, 2011, 247 s., ISBN: 978-80-89447-49-7.
- STIERANKA, J., VAŠKO A. 2021. Odhaľovanie trestných činov (nová stratégia a prístupy). Praha: Leges, 2021, 270 s. ISBN 978-80-7502-512-8.
- TALLO, A., M. KLAČAN. Niekoľko myšlienok o "Community policing" vo Švajčiarsku. In. Policajná teória a prax. roč. 6, č. 4/1998, s. 79-87.
- Zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 35/2019 o Finančnej správe v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje

Mgr. Bc. Ľudovít Fidler
Katedra kriminálnej polície
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská č. 1
835 17 Bratislava
Slovenská republika
e-mail:ludovit.fidler@akademiapz.sk

ANALÝZA VYBRANÝCH TRENDOV V PÁCHANÍ ENVIRONMENTÁLNEJ KRIMINALITY

ANALYSIS OF SELECTED TRENDS IN THE COMMISSION OF ENVIRONMENTAL CRIME

Michaela Kiššová

Anotácia: Predkladaná práca sa zameriava na vývoj a trendy v páchaní environmentálnej kriminality v Slovenskej republike. V úvode je vymedzený pojem environmentálna kriminalita a viaceré delenia, ktoré vypracovali autori prostredníctvom typologickej metódy vymedzenia tohto pojmu. Následne je z policajného hľadiska poukázané na viaceré špecifiká environmentálnej kriminality a popis jej stavu, štruktúry a dynamiky v období rokov 2009 – 2021 v Slovenskej republike. Autorka sa zamerala na rozličné trestné činy, ktoré sú zaradené do environmentálnej kriminality a zároveň poukázala na viaceré aktuálne prípady v predmetných oblastiach. S poukázaním na policajnú vyšetrovateľskú prax v oblasti environmentálnej kriminality autorka sprístupnila výskumnú sondu k predmetnej problematike.

KLúčové slová: environmentálna kriminalita, neoprávnené nakladanie s odpadmi, nelegálna ťažba dreva, krádež dreva, nezákonné obchodovanie s pesticídmi.

Annotation: The presented work will focus on the development and trends in the commission of environmental crime in the Slovak Republic. In the introduction, the concept of environmental crime is defined and several divisions developed by the authors through the typological method of defining this concept. Subsequently several specifics of environmental crime and a description of its state, structure and dynamics in the period 2009 – 2021 in the Slovak Republic are pointed out from the police point of view. The author focused on various crimes that are included in environmental crime and at the same time pointed out several current ones in the subjects. Referring to the police investigative practice in the field of environmental crime, the author made available a research probe on the issue in question.

Keyword: environmental crime, waste crime, illegal logging, wood theft, illegal trade in pesticides.

Úvod

Environmentálna kriminalita zahŕňa porušenia širokého spektra nielen legislatívnych, ako aj spoločenských noriem, ktoré upravujú environmentálnu legislatívu na medzinárodnej ako aj na národnej úrovni. Predmetné konanie spôsobuje nielen ohrozenie, ale aj poškodenie viacerých chránených objektov a to najvýraznejších a neobnoviteľných do pôvodného nenarušeného stavu akými sú ľudské zdravie a životné prostredie, či už jednotlivo alebo súbežne. Súčasné napredovanie a vyvíjanie sa spoločnosti podporuje často v nepriaznivej miere činnosti, ktoré škodlivo vplývajú na životné prostredie aj keď nemusia byť na prvý pohľad viditeľné a takto vnímané spoločnosťou. K takýmto činnostiam môžeme zaradiť napríklad zvyšujúcu sa úroveň znečistenia, degradáciu voľne žijúcich živočíchov, zníženie biodiverzity, narušenie ekologickej rovnováhy, neúnosné vyčerpávanie prírodných zdrojov a pod.

Každoročne vytvárané výrazné legálne zisky podporujú aj naďalej páchanie environmentálnej kriminality. EEB¹⁵⁸ odhaduje, že tieto nelegálne zisky sa pohybujú v hodnote okolo 258 miliárd USD za rok, pričom tieto obraty z environmentálnej kriminality sa každoročne zvyšujú. Na základe uvedeného je v súčasnosti environmentálna kriminalita považovaná za jednu z najziskovejších oblastí, ktorú aktívne podporujú skupiny organizovanej kriminality. Podľa nášho názoru danú skutočnosť podporujú najmä štyri skupiny príčinných faktorov. Prvou skupinou faktorov sú nízke trestné sankcie za páchanie environmentálnej kriminality a to nielen v Slovenskej republike, ale aj v ďalších krajinách Európskej únie a vo

¹⁵⁸ EEB - European Environmental Bureau – je najväčšia sieť environmentálnych občianskych organizácií v Európe. V súčasnosti ju tvorí 180 členských organizácií z 38 krajín, ich cieľom je zabezpečiť trvalo udržateľný rozvoj, environmentálnu spravodlivosť a participatívnu demokraciu.

svete. Druhou skupinou faktorov je problematické získavanie a odoberanie kriminalistických stôp z miesta činu, z dôvodu pôsobenia klimatických podmienok, ktoré nepriaznivo ovplyvňujú stopy, ako aj neprístupnosť miesta činu v prírodnom prostredí. Treťou skupinou faktorov je vysoká miera latencie environmentálnej kriminality, ktorá sa prejavuje nielen v neevidovaní či nezistení páchatel'ov, ale aj v neohlásení páchania takejto trestnej činnosti. Štvrtou skupinou faktorov je prepojenie environmentálnej kriminality na ďalšie formy organizovanej kriminality ako napríklad na legalizáciu príjmov z trestnej činnosti, financovanie terorizmu a pod.

Environmentálnu kriminalitu môžeme charakterizovať ako trestnú činnosť, ktorá je páchaná proti životnému prostrediu. V tomto prípade je trestné porušenie noriem environmentálnej legislatívy a to do tej miery, že sú spôsobené významné škody alebo riziká poškodenia životného prostredia či ľudského zdravia alebo aj oboje.¹⁵⁹ Na základe uvedeného konštatujeme, že ide o pomerne rozsiahlu definíciu, ktorá v širšom slova zmysle zahŕňa jednotlivé oblasti porušenia ochrany životného prostredia z hľadiska zložiek a to ochranu prírody krajiny a lesov (lesov, zvierat, rastlín), ochranu akosti množstva vôd a ich racionálne využívanie, ochranu ovzdušia a ozónovej vrstvy, územné plánovanie a stavebný poriadok, odpadové hospodárstvo, geologický výskum a prieskum.

V rámci porušenia noriem environmentálnej kriminality z územného hľadiska môže ísť o trestnú činnosť, ktorá je páchaná globálne, nadnárodné a národne. Prvou skupinou je globálna (celosvetová) environmentálna kriminalita, ktorá zoskupuje niektoré trestné činy alebo škody na životnom prostredí, ktoré majú celosvetový charakter, napríklad trestné činy v oblasti porušovania ochrany ovzdušia, ktoré môžu viesť ku zmene klímy. Druhou skupinou je nadnárodná environmentálna kriminalita, ktorá presahuje hranice jedného štátu a môžeme do nej zaradiť napríklad obchodovanie s voľne žijúcimi živočíchmi a rastlinami, nezákonný obchod s látkami poškodzujúcimi ozónovú vrstvu, nezákonné skladovanie a prepravu nebezpečného odpadu, nezákonnú ťažbu dreva či nezákonný a neregulovaný rybolov a pod. V medzinárodnom meradle nadnárodná environmentálna kriminalita využíva rozvojové krajiny, ktoré majú menej prísne legislatívne predpisy súvisiace so životným prostredím a podkopáva ich zriadenie prostredníctvom korupcie či zneužívaním moci zo strany organizovaných a zločineckých skupín. Treťou skupinou je národná environmentálna kriminalita, ktorá zahŕňa páchanie trestných činov environmentálnej kriminality nepresahujúce hranice jedného štátu napríklad týranie zvierat, zanedbanie starostlivosti o zvieratá.¹⁶⁰

Niektoré definície environmentálnej kriminality sú vytvorené pomocou typologických prístupov napríklad autor White pri definovaní jednotlivých environmentálnych trestných činov ich rozdelil podľa farieb z hľadiska rôznych typov škôd na tri skupiny a to na hnedé, zelené a biele environmentálne trestné činy. Prvou skupinou sú „hnedé“ protiprávne činy, ktoré sa definujú ako environmentálne škody v mestskej krajine t.j. škody vyplývajúce z mestského života a znečistenia a môžeme do tejto skupiny zaradiť napríklad trestné činy poškodzujúce kvalitu ovzdušia. Druhou skupinou sú „zelené“ protiprávne činy, ktoré sa týkajú škôd na životnom prostredí a súvisia s oblasťou ochrany prírody a krajiny ako je ochrana voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín a môžeme do tejto skupiny zaradiť napríklad nelegálne postupy pri ťažbe dreva. Treťou skupinou sú „biele“ protiprávne činy, ktoré sa zameriavajú na škody spôsobené vedeckými laboratóriami a vplyvmi nových technológií, ako napríklad

¹⁵⁹ EUROPEAN ENVIRONMENTAL BUREAU. 2020. *Crime and punishment*, s. 3. [online]. [cit.2022-09-03] Dostupné na internete: <https://eeb.org/wp-content/uploads/2020/03/Crime-and-punishment-March-2020.pdf>.

¹⁶⁰ THE INTERNATIONAL CENTRE FOR CRIMINAL LAW REFORM AND CRIMINAL JUSTICE POLICY. 2011. *Victims of environmental crime – mapping the issues*, s. 27 – 28. [online]. [cit.2022-09-03]. Dostupné na internete: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2017/12/ICCLR-Victims-of-Environmental-Crime.pdf>.

zvýšená produkcia elektronického odpadu alebo rozširovanie geneticky modifikovaných organizmov.¹⁶¹

Môžeme vidieť, že environmentálna kriminalita sa vyznačuje viacerými definíciami a deleniami, ale vychádzajúc „z filozofie vedy by sa dalo tvrdiť, že príliš veľa pojmových definícií a nekonečné rozdeľovanie pojmov na menšie časti v skutočnosti skôr zhoršuje, než podporuje rozvoj hlbšieho poznania aj v tejto oblasti.“ Prikláňame sa k názoru autora Lyncha, že „treba dbať ma to, aby bola zabezpečená užitočnosť definícií, aby sa svojvoľne nemnožili bez účelu, aby nebránili porozumeniu a aby sa ich tvorba nestala náhradou za rozvoj poznania a porozumenia.“¹⁶² Z tohto dôvodu pod environmentálnou kriminalitou môžeme rozumieť „trestnú činnosť, kde objektom útoku páchatela je životné prostredie ako celok alebo niektorá z jeho častí“.¹⁶³ Táto definícia v plnej miere berie do úvahy charakterizovanie tohto druhu kriminality, ktorú rešpektujú v užšom či širšom slova zmysle aj ostatné krajiny Európskej únie.

Súčasný trendy v páchaní environmentálnej kriminality v Slovenskej republike

Na vymedzenie jednotlivých trendov v páchaní environmentálnej kriminality je podľa nášho názoru dôležité poznať jej aktuálny vývoj na území Slovenskej republiky.

Na vývoj environmentálnej kriminality nahliadame z policajného - fenomenologického hľadiska t.j. zo zameraním na analýzu stavu, štruktúry a dynamiky tohto druhu kriminality. Environmentálna kriminalita sa prejavila v období rokov 2009 - 2021 kolísavým trendom vývoja. Od roku 2009 do roku 2011 sa počet evidovaných trestných činov zvýšil z 1607 skutkov na 2110 skutkov, čo predstavuje nárast o 503 skutkov. V roku 2012 počet evidovaných trestných činov klesol o 481 skutkov a v roku 2013 ich počet stúpol na 1711 skutkov. Od roku 2014 do roku 2016 sa počet evidovaných trestných činov pohybuje v rozpätí od 1547 trestných činov do 1573 trestných činov. V roku 2017 počet evidovaných trestných činov rapídne klesol o 269 skutkov. Od roku 2018 počet trestných činov environmentálnej kriminality každoročne stúpa a presahuje hranicu 1400 skutkov. V roku 2021 ako v poslednom uzavretom roku bol počet evidovaných trestných činov environmentálnej kriminality 1852 skutkov, čo predstavuje najvyšší počet za posledných desať rokov.

Na základe analýzy štatistických údajov konštatujeme, že environmentálna kriminalita je aktuálnou problematikou, ktorej je potrebné venovať pozornosť a to z dôvodu jej zvyšujúceho sa počtu evidovaných trestných činov.

V Slovenskej republike z hľadiska štruktúry environmentálnej kriminality môžeme do tejto kategórie zaradiť nasledujúce trestné činy a to:

- ohrozovanie zdravia závadnými potravinami a inými predmetmi,
- krádež - krádež vecí z úrody, ktorý patrí do poľnohospodárskeho pôdneho fondu, krádež dreva a drevnej hmoty, krádež rýb¹⁶⁴,
- nedovolená výroba a držanie jadrových materiálov, rádioaktívnych látok, vysoko rizikových chemických látok a vysoko rizikových biologických agensov a toxínov,
- neoprávnené uskutočňovanie stavby,
- ohrozenie a poškodenie životného prostredia,
- neoprávnené nakladanie s odpadmi,
- neoprávnené vypúšťanie znečisťujúcich látok,

¹⁶¹ THE INTERNATIONAL CENTRE FOR CRIMINAL LAW REFORM AND CRIMINAL JUSTICE POLICY. 2011. *Victims of environmental crime – mapping the issues*, s. 32. [online]. [cit.2022-09-03] Dostupné na internete: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2017/12/ICCLR-Victims-of-Environmental-Crime.pdf>.

¹⁶² LYNCH, M., J. 2020. *Green Criminology and Environmental Crime: Criminology That Matters in the Age of Global Ecological Collapse*. In: *Journal of White Collar and Corporate Crime*, 1(1), 50–61. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1177/2631309X19876930>.

¹⁶³ KIŠŠOVÁ, M., JURISOVÁ, M. 2022. *Kriminológia – osobitná časť. 2. diel*, s. 15.

¹⁶⁴ V zmysle § 212 ods. 1 písm. e) Trestného zákona.

- porušovanie ochrany vôd a ovzdušia,
- neoprávnená výroba a nakladanie s látkami poškodzujúcimi ozónovú vrstvu,
- porušovanie ochrany rastlín a živočíchov (vrátane nelegálneho obchodu s nimi),
- týranie zvierat,
- zanedbanie starostlivosti o zviera,
- organizovanie zápasov zvierat,
- porušovanie ochrany stromov a krov,
- šírenie nákazlivej choroby zvierat a rastlín,
- únik organizmov,
- pytliactvo.

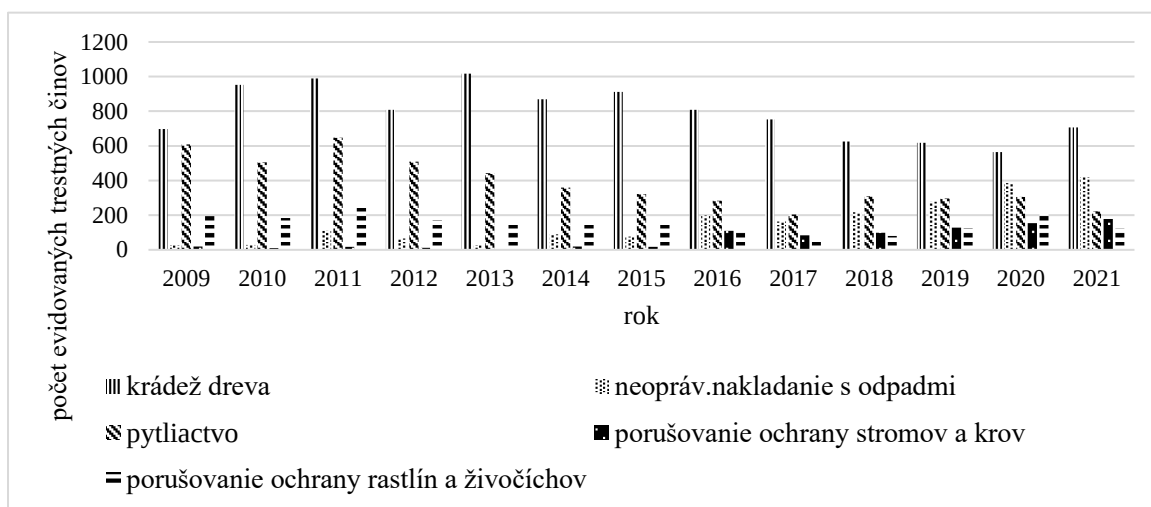
V Slovenskej republike v období rokov 2009 - 2021 boli z spomedzi uvedených trestných činov environmentálnej kriminality v najnižšej miere evidované trestné činy ohrozovanie zdravia závadnými potravinami a inými predmetmi, nedovolená výroba a držanie jadrových materiálov, rádioaktívnych látok, vysoko rizikových chemických látok a vysoko rizikových biologických agensov a toxínov, neoprávnené uskutočňovanie stavby, porušovanie ochrany vôd a ovzdušia, neoprávnená výroba a nakladanie s látkami poškodzujúcimi ozónovú vrstvu, ohrozovanie životného prostredia, šírenie nákazlivej choroby zvierat a rastlín, zanedbanie starostlivosti o zviera, organizovanie zápasov zvierat a únik organizmov. Nižšia miera evidovania uvedených trestných činov sa pohybuje do 17 trestných činov za rok. Najčastejšie v tejto kategórii je páchaný trestný čin ohrozenie a poškodenie životného prostredia, ktorý sa pohybuje v rozpätí od 2 do 43 trestných činov v závislosti od konkrétneho roka.

Za sledované obdobie rokov sa najvýraznejšie zmenil trend vývoja trestného činu týrania zvierat v zmysle § 378 Trestného zákona. Od roku 2009 do roku 2015 bolo evidovaných do 30 trestných činov za rok, avšak od roku 2016 (evidovaných bolo 32 trestných činov týrania zvierat) sa začal trend vývoja tohto trestného činu meniť a trestný čin týranie zvierat načal prudko stúpať. Okrem roku 2017, kedy bolo evidovaných 15 trestných činov týrania zvierat. V roku 2018 bolo evidovaných 40 trestných činov a ich počet v nasledujúcom roku stúpol na evidovaných 63 trestných činov. V roku 2021 bolo v zmysle § 378 – týranie zvierat evidovaných 7 trestných činov. V zmysle § 305a týranie zvierat bolo v roku 2021 evidovaných 99 trestných činov. Následne môžeme konštatovať, že trestný čin týranie zvierat má stúpajúci trend vývoja.

Nízka miera evidovania trestných činov organizovanie zápasov zvierat môže byť aj z dôvodu, že daný trestný čin bol zaradený do Trestného zákona pomerne nedávno a to novelou č. 288/2020 Z. z. Danou novelou sa trestný čin týranie zvierat a trestný čin zanedbanie starostlivosti o zviera zaradilo do šiestej hlavy – trestné činy všeobecne nebezpečné a proti životnému prostrediu a do druhého dielu – trestné činy proti životnému prostrediu. Zároveň sa zmenilo aj ich číselné paragrafové označenie. Týranie zvierat bolo uvedené v § 378 a v súčasnosti je v § 305a. V prípade trestného činu zanedbávanie starostlivosti o zvieratá sa zmenil aj nadpis a to na zanedbávanie starostlivosti o zviera. Zmena v prípade tohto trestného činu nastala aj v jeho rozšírení o ďalší odsek. Daný trestný čin bol pôvodne zaradený do § 378a a v súčasnosti je uvedený v § 305b. Predmetnou novelou sa § 378 a § 378a vrátane nadpisov vypustili a doplnili sa o § 305d spoločné ustanovenia, ktoré vymedzujú pojem zviera na účely § 305a až 305 c.

V období rokov 2009 - 2021 boli v Slovenskej republike najčastejšie páchané trestné činy environmentálnej kriminality - krádež dreva, neoprávnené nakladanie s odpadmi, pytliactvo, porušovanie ochrany stromov a krov a porušovanie ochrany rastlín a živočíchov (viď Graf 1).

Graf 1 Najčastejšie páchané trestné činy environmentálnej kriminality v období rokov 2009 - 2021

Zdroj: vlastné spracovanie z Evidenčno-štatistického systému kriminality.

Okrem uvedených trestných činov s environmentálnou kriminalitou súvisia aj ďalšie druhy kriminality ako napríklad organizovaná kriminalita, hospodárska kriminalita a drogová kriminalita a pod.

Environmentálna kriminalita je často páchaná skupinami organizovanej kriminality, ktoré pôsobia na vnútorných či vonkajších hraniciach jednotlivých štátov a vyznačujú sa najmä nadnárodným charakterom a vysokou mierou organizovanosti vo svojich činnostiach. Táto činnosť sa prejavuje napríklad vo falšovaní dokladov, v rôznych druhoch podvodov, taktiež aj ublížením na zdraví či utajovaním dôkazov a falšovaním rôznych druhov potvrdení a povolení a pod.

Environmentálna kriminalita v spojitosti s hospodárskou kriminalitou sa objavuje najmä v spôsobenej škode po finančnej stránke na národných či medzinárodných ekonomikách a to napríklad vo forme daňových podvodov, neoprávneného podnikania, legalizáciou príjmov z trestnej činnosti, úplatkárstvom, korupciou, spreneverou a pod.

Vzťah environmentálnej kriminality a drogovej kriminality sa prejavuje vo vytvorení priamej škody na životnom prostredí. Drogový trh môže predstavovať malý príspevok k celkovej environmentálnej stope na celosvetovej úrovni, ale nezákonný drogový priemysel môže mať dôležitú úlohu na životnom prostredí danej krajiny či regiónu. Tento faktor sa môže objavovať napríklad v prípade pestovania psychoaktívnych látok vo voľnej prírode, čo môže narušovať rozmanité pôvodné druhy rastlín a poškodzovať prirodzené ekosystémy v lesných rezerváciách či prírodných parkoch. Taktiež môže toto pestovanie ovplyvňovať kvalitu pôdy a podzemnej vody. Pri pestovaní prírodných látok so psychoaktívnymi účinkami sa často využívajú rôzne druhy pesticídov, ktoré negatívne ovplyvňujú životné prostredie, ako aj organizmy žijúce vo vode či v pôde.

Výroba syntetických psychoaktívnych látok vplýva na životné prostredie vo forme neoprávneného nakladania s odpadmi ako napríklad ukladanie odpadov a vytváranie nelegálnych skládok, zneškodňovanie odpadu, vypúšťanie odpadov do vôd, ktoré má výrazne negatívny vplyv a vytvára nepriame účinky na živé organizmy, zvieratá a celkovo aj na potravinový reťazec ľudí. Pri výrobe syntetických psychoaktívnych látok sa vo výraznej miere využívajú prekursori a preprekursori, ktoré podporujú zvyšovanie objemu odpadu. Taktiež táto výroba vplýva na kvalitu ovzdušia a negatívne ovplyvňuje uhlíkovú stopu.¹⁶⁵

¹⁶⁵ UNODC, 2022. *Drugs and the environment*, s. 15-16 [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2022.html>.

Aktuálnosť páchania environmentálnej kriminality je charakterizovaná aj intenzitou páchania a v nových spôsoboch páchania trestných činov zaradených z policajného hľadiska do tohto druhu kriminality. Následne sme sa zamerali na tri oblasti environmentálnej kriminality a to na neoprávnené nakladanie s odpadmi, trestnú činnosť v oblasti lesného hospodárstva a nezákonné obchodovanie s pesticídmi. Tieto oblasti sme si vybrali z dôvodu rozličnosti pôsobenia na území Slovenskej republiky z hľadiska rozsahu páchania od najčastejšie evidovanú trestnú činnosť až po výrazne latentnú trestnú činnosť.

Neoprávnené nakladanie s odpadmi

Neoprávnené nakladanie s odpadmi zahŕňa zber, prepravu, vývoz, dovoz, zhodnocovanie, zneškodňovanie a ukladanie odpadov. V Slovenskej republike sa v rokoch 2009 - 2010 počet evidovaných trestných činov neoprávneného nakladania s odpadmi¹⁶⁶ pohyboval v rozpätí od 26 do 28 skutkov. V roku 2011 ich počet stúpol na 109 evidovaných trestných činov. V rokoch 2012 až 2013 ich počet klesal z 66 trestných činov na 27 trestných činov. V roku 2014 ich počet stúpol na 90 trestných činov a v roku 2015 ich počet klesol na 76 trestných činov. Daný rok je posledný v rámci sledovaného obdobia, v ktorom bol počet trestných činov neoprávneného nakladania s odpadmi pod hranicou 100 trestných činov. Počet evidovaných trestných činov od roku 2016 prudko stúpol o viac ako 200 % (na 198 trestných činov). V roku 2017 ich počet mierne klesol na 164 trestných činov a v roku 2018 ich počet opäť stúpol o 52 trestných činov. Od roku 2018 trestný čin neoprávnené nakladanie s odpadmi prekročil hranicu 200 skutkov a ich počet v nasledujúcich rokoch stúpал až na hranicu 421 evidovaných trestných činov v roku 2021.

Na základe analýzy štatistických informácií môžeme konštatovať, že dané trestné konanie súvisiace s neoprávneným nakladaním s odpadmi sa výrazne prejavuje najmä v období posledných šiestich rokov aj v Slovenskej republike. Páchatelia sú jednotlivci alebo aj organizované skupiny.

Následne uvádzame prípad organizovanej skupiny, ktorá bola odhalená na začiatku roku 2022 v súvislosti s trestným konaním nelegálneho dovozu odpadu do Slovenskej republiky. *„Daný prípad súvisí s deviatimi prípadmi tejto trestnej činnosti vo viacerých okresoch v Slovenskej republike. Páchatelia mali po vzájomnej dohode dovážať na Slovensko rôzne druhy odpadu, vrátane nebezpečného. Časť mali uložiť v prenajatých objektoch a s časťou mali obchodovať ako s certifikovaným palivom. Odpad sa mal dovážať z Talianska a Poľska na Slovensko. V súčasnosti je voči nim začaté trestné konanie.“*¹⁶⁷

Výrazným problémom, ktorý je zaregistrovaný vo viacerých krajinách Európskej únie je nelegálna preprava a obchodovanie s odpadom. Podľa EEB sa táto nelegálna činnosť odhaduje na približne 25 % všetkých zásielok odpadu. Nezákonné obchodovanie s odpadom zahŕňa nelegálnu prepravu, spracovanie, zneškodňovanie, recykláciu alebo zhodnotenie rôznych odpadových materiálov.

Obchodovaný odpad zahŕňa odpad, ktorý nie je nebezpečný a odpad, ktorý je nebezpečný a to vrátane chemického odpadu, stavebného odpadu, tuhého komunálneho odpadu, priemyselného odpadu, olejov, plastového odpadu z elektronických zariadení, vozidiel a autodiélov, kovového šrotu, tekutého hnoja či čierneho odpadu (t.j. odpad z alkalických batérií) a pod.

Odpadové hospodárstvo je veľmi lukratívna a rýchlo sa rozvíjajúca oblasť nelegálnej činnosti organizovaných skupín páchatel'ov, ako aj jednotlivcov. Páchatelia obchodujú

¹⁶⁶ Za nakladanie s odpadmi sa na účely Trestného zákona rozumie - zber, preprava, vývoz, dovoz, zhodnocovanie, zneškodňovanie a ukladanie odpadov. (§ 131 ods. 2 Trestného zákona).

¹⁶⁷ POLÍCIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2022. *Akcia Medúza: Enviro polícia na stope medzinárodného gangu, ktorý na Slovensko vozil odpad z Talianska a Poľska*. [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/policiaslovakia/posts/5214098685286978/>.

s odpadom medzi rôznymi krajinami a využívajú predovšetkým legálne obchodné štruktúry, na ktoré sú napojené nelegálne organizované zločinecké skupiny. Páchatelia na páchanie kriminality využívajú aj zakladanie si obchodných spoločností pôsobiacich v rôznych fázach odpadového cyklu v rozličných krajinách, ktoré majú odlišné právne predpisy v tejto oblasti. Páchateľmi môžu byť aj jednotlivci pracujúci v spoločnosti, ktorá nakladá s odpadom ako napríklad manažéri spoločností, alebo aj zamestnanci porušujúci národné a medzinárodné legislatívne normy a normy regulujúce zber, spracovanie a likvidáciu odpadu s cieľom maximalizovať zisky. Páchanie trestného činu neoprávneného nakladania s odpadmi je úzko prepojené aj s páchaním ďalších trestných činov ako napríklad s ekonomickými podvodmi, daňovými únikmi, korupciou, legalizáciou príjmov z trestnej činnosti, alebo aj skládkovaním odpadu z nelegálnej výroby psychoaktívnych látok. Od vypuknutia pandémie COVID-19 Europol identifikoval potencionálny nárast nezákonného nakladania aj so sanitárnym odpadom.¹⁶⁸

Trestná činnosť v lesnom hospodárstve

Trestná činnosť v lesnom hospodárstve tvorí najväčší podiel environmentálnej kriminality a odhaduje sa na 51 – 152 miliárd USD za rok. Do tejto trestnej činnosti sa zaraďuje nelegálna ťažba dreva, odlesňovanie na účely rozvoja poľnohospodárstva a krádež dreva. Niektorí autori do tejto trestnej činnosti zaraďujú aj nezákonné využívanie vysokohodnotných ohrozených drevín (uvedených v zozname CITES), nezákonnú ťažbu dreva na rezivo, stavebný materiál a nábytok, nezákonnú ťažbu dreva spojená s legalizáciou príjmov z trestnej činnosti prostredníctvom plantážnych a poľnohospodárskych spoločností na dodávku celulózy do papierenského priemyslu, využívanie značne neregulovaného obchodu s drevným palivom a drevným uhlím na utajenie nezákonnej ťažby dreva.

Nelegálna ťažba dreva a krádež dreva

Nelegálnou ťažbou dreva sa rozumie ťaženie dreva, jeho preprava a obchodovanie s ním v rozpore s platnou legislatívou, ktorá sa zaoberá zákonným právom na ťažbu dreva, daňami a poplatkami, právami tretích osôb a obchodovaním s drevom. Nelegálna ťažba dreva predstavuje 10 - 30 % celkovej ťažby dreva na svete, pričom niektoré odhady konštatujú, že ide o vyššie hodnoty a to konkrétne 20 - 50 %.

Nelegálna ťažba dreva negatívne pôsobí a ohrozuje viaceré oblasti života či už z ekonomického, environmentálneho či sociálneho hľadiska. Z ekonomického hľadiska má nezákonná ťažba dreva za následok stratu príjmov a ušlý zisk, ktorý mohol vzniknúť z legálnej ťažby lesov. Keď sú stromy vyrúbané bez príslušných povolení a nelegálne prepravované do zahraničia, vlády daných krajín a štátov strácajú finančné prostriedky, ktoré mohli získať pri legálnom obchode a preprave dreva napríklad vo forme daní a ciel. Taktiež to podporuje nespravodlivú hospodársku súťaž medzi drevárskymi spoločnosťami, pričom tie ktoré sa správajú nezákonne môžu poraziť svojich konkurentov, ktorí dodržiavajú legislatívne normy. Z environmentálneho hľadiska je nelegálna ťažba dreva spojená s odlesňovaním, zmenou klímy a stratou biodiverzity, ako aj s ponechávaním stôp po zjavnom a neodbornom ničení stromov a následným poškodením lesa či jeho časti. Zo sociálneho hľadiska je nelegálna ťažba dreva spojená s konfliktmi o pôdu a o základné zdroje, ako aj so stratou postavenia a živobytia miestnych a domorodík komunít a znižovaním či zhoršovaním postavenia spoločností, ktoré legálne ťažia drevo.

Nezákonná ťažba dreva taktiež priamo či nepriamo podporuje korupciu a vznik ozbrojených konfliktov. Zároveň ohrozuje riadne fungovanie legálnych trhov a legálneho podnikania v tejto oblasti, tým že sprístupňuje lacnejšie, ale nelegálne získané drevo a výrobky

¹⁶⁸ EUROPOL. 2021. *EU SOCTA 2021 - Serious And Organised Crime Threat Assessment, A Corrupting Influence: The infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime*, s. 54.

z neho na trhu, čím zvyšuje tlak na ťažobné drevárske spoločnosti, aby konali rovnako a to ďalej zvyšuje straty vlád a spúšťa nekonečný kolobeh ziskov a strát na trhu.¹⁶⁹

Z hľadiska páchania tejto trestnej činnosti je nelegálna ťažba dreva často spojená so skupinami organizovanej kriminality a to najmä z dôvodu „*rastúcej ziskovosti plynúcej z predaja dreva a jeho vedľajších produktov. V posledných rokoch účasť organizovaného zločinu v lesnom hospodárstve narastá a ich páchanie je čoraz organizovanejšie, sofistikovanejšie a má výrazný medzinárodný charakter. Na utajenie využívajú medzinárodnú sieť kvázi legítimných podnikov a podnikových štruktúr, čo v sebe integruje aj kreatívne účtovníctvo na legalizáciu príjmov z trestnej činnosti alebo tajné dohody s vysokými štátnymi úradníkmi.*“¹⁷⁰ Nezákonná ťažba dreva je páchaná či už na cezhraničnej úrovni, ako aj na vnútroštátnej úrovni.

Trestné činy v lesnom hospodárstve môžu byť páchané počas ôsmich fáz. Prvou fázou je povolenie na ťažbu dreva, ktoré je možné získať nezákonne to napríklad podvodom, úplatkom či kybernetickým podvodom a pod. Druhou fázou je ťažba dreva, ktorá sa prebieha buď bez povolenia, alebo v chránených oblastiach, prípadne aj nad rámec vydaného povolenia či koncesie. Treťou fázou je doprava dreva, ktorá sa realizuje bez povolenia alebo opakovaným použitím povolenia na iné druhy dreva, prípadne aj prostredníctvom úplatku a korupcie úradníkov na zaistenie prechodu cez kontrolované úseky a body. Štvrtou fázou je spracovanie dreva, ktoré prebieha miešaním legálne a nelegálne vyťaženého dreva prípadne aj nesprávnym deklarovанím množstva dreva, ktoré vstupuje do spracovateľského závodu alebo nesprávne deklarovanie využiteľnosti dreva t.j. kvality dreva. Piatou fázou je vývoz dreva či už vnútroštátny, alebo cezhraničný, pri ktorom sú uvádzané nesprávne alebo nepravdivé informácie o dreve, alebo chýbajúce osvedčenia či ich falšovanie. Taktiež sa využíva aj opätovné použitie vydaných predchádzajúcich povolení na vývoz dreva. Šiestou fázou je dovoz dreva, pri ktorom sú nesprávne deklarované informácie o pôvode dreva, druhu dreva, množstve dreva, prípadne aj chýbajúce osvedčenia či licencie. V neposlednom rade to môžu byť aj nedostatky v povoleniach. Siedmou fázou je vnútorný obchod s drevom, pri ktorom sú využívané legislatívne medzery v medzinárodných a národných nariadeniach či predpisoch. Ôsmou fázou je predaj dreva, ktorý sa uskutočňuje bez osvedčení alebo s falšovanými osvedčeniami.¹⁷¹

V Slovenskej republike sú v tejto oblasti najmä problémy spojené s výrubom a spaľovaním dreva vysokej kvality na energetické účely. Ďalším problémom je nadmerná ťažba dreva v niektorých regiónoch, ktorá je spôsobená tým, že plány obhospodarovania lesov nie sú v súlade so smernicou o biotopoch.¹⁷²

„*Inštitút environmentálnej politiky upozornil na skutočnosť, že krádeže dreva tvoria až 51 % evidovanej envirokriminality. Denne príslušníci Policajného zboru zachytia 2-3 krádeže*

¹⁶⁹ EUROPEAN COMMISSION, 2021, *Forest* [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/environment/forests/illegal_logging.htm.

¹⁷⁰ WWF, 2021. *Odporúčania na zlepšenie presadzovania práva v súvislosti s trestnou činnosťou v lesnom hospodárstve*, s. 6. [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_eu_forest_crime_recommendation_v05_sk_final_web.pdf.

¹⁷¹ WWF, 2021. *Odporúčania na zlepšenie presadzovania práva v súvislosti s trestnou činnosťou v lesnom hospodárstve*, s. 12-13. [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_eu_forest_crime_recommendation_v05_sk_final_web.pdf.

¹⁷² EURÓPSKA KOMISIA. 2019. *Preskúmanie vykonávania environmentálnych právnych predpisov a politik. Správa o krajine Slovensko*, s. 13 [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_sk_sk.pdf.

*dreva. Keďže v Zelených správach MPRV SR sa nelegálna ťažba a prevoz dreva neobjavujú, nie je možné evidenciu krádeží dreva priamo spojiť s nelegálnou ťažbou dreva.*¹⁷³

Analýzovali sme vývoj trestného činu krádeže dreva od roku 2009 do roku 2021 a zistili sme, že je najčastejšie páchaným trestným činom environmentálnej kriminality v Slovenskej republike. Počet evidovaných trestných činov krádeže dreva má kolísavý trend vývoja. V období rokov 2009 - 2013 ich počet stúpol zo 698 skutkov na 1018 skutkov. Výnimkou bol rok 2012, kedy bol zaznamenaný pokles o 181 skutkov oproti predchádzajúcemu roku. Od roku 2014 do roku 2020 ich počet klesol z 870 trestných činov na 564 trestných činov. Okrem roku 2015, v ktorom bol zaznamenaný nárast o 42 trestných činov oproti predchádzajúcemu roku. V roku 2021 ich počet stúpol o 143 evidovaných trestných činov.

Na základe uvedeného môžeme povedať, že prípady páchania trestného činu krádeže dreva majú kolísavý smer vývoja v sledovanom období rokov. Následne uvádzame jeden prípad, ktorý bol spáchaný v tomto roku. Krádež dreva bola zaznamenaná, keď osoba odcudzila z lesného pôdneho fondu vyťažené drevo. Drevo bolo v celkovom počte 86 kusov s dĺžkou jedného metra a bolo naložené na príviesny vozík pripevnené k vozidlu, s ktorým z miesta činu odišiel. Následne poverený príslušník Okresného riaditeľstva Policajného zboru vzniesol obvinenie voči osobe z trestného činu krádeže. Daný prípad je považovaný za trestný čin voči životnému prostrediu.¹⁷⁴ Následne môžeme vidieť, že práve takéto trestný čin najčastejšie páchajú jednotlivci nesofistikovaným spôsobom, bez ďalšieho utajovania svojej nezákonnej činnosti.

Nezákonné obchodovanie s nelegálnymi pesticídmi

Používanie pesticídov¹⁷⁵ je základným vstupom do poľnohospodárskej výroby na podporenie veľkého nárastu priemerných výnosov a globálnej produkcie hlavných obilnín. Pesticídy vzhľadom na svoju toxickú povahu môžu predstavovať aj značnú hrozbu pre životné prostredie a môžu mať škodlivé účinky na kvalitu ovzdušia, pôdy, vody ako aj fauny a flóry. Silný regulačný rámec kontroluje používanie pesticídov v agropotravinárskom priemysle, ako aj v životnom prostredí a celkovo aj v spoločnosti. Vo väčšine krajín sú pesticídy povolené na predaj až po nezávislom hodnotení a vedecky podložených hodnoteniach rizík, aby bolo zaistené správne používanie pesticídov, ktoré nebude mať nepriaznivé účinky na ľudské zdravie a životné prostredie. Aj keď sú tieto hodnotenia legitímne a nevyhnutné sú nákladné a vytvárajú obmedzené množstvá dostupných výrobkov na trhu, čím sa zvyšuje ich cena. Nezákonný obchod s nelegálnymi pesticídmi sa týka akejkolvek formy obchodu s pesticídmi, ktoré nie sú legálne uvedené na trh v danej krajine, ako napríklad falzifikáty pesticídov, nedovolené pesticídy, alebo zastarané pesticídy a pod.¹⁷⁶

Nezákonné obchodovanie s nelegálnymi pesticídmi vytvára celosvetové ročné straty v odhadovanej hodnote viac ako 6 - 10 miliárd USD, čo je porovnateľné s ročnou stratou pri neoprávnenom nakladaní s odpadmi, ktorá je v odhadovanej hodnote 10 - 12 miliárd USD, alebo ročnou stratou pri nezákonnom obchodovaní s chránenými a ohrozenými druhmi fauny

¹⁷³ MINISTERSTVO ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA, 2021. *Rezort životného prostredia presadzuje fěrové nakladanie s drevom* [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: <https://www.minzp.sk/spravy/rezort-zivotneho-prostredia-presadzuje-ferove-nakladanie-drevom.html>.

¹⁷⁴ POLÍCIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY – BRATISLAVSKÝ KRAJ, 2022. *Krádež vyťaženého dreva z lesa*. [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: <https://m.facebook.com/KRPZBA/photos/1344927682596425/>.

¹⁷⁵ Pesticídy sú definované ako chemikálie používané na potláčanie organizmov, ktoré sú škodlivé pre zdravie ľudí alebo zvierat alebo spôsobujú škodu na prírodných alebo vyrobených materiáloch. Medzi tieto škodlivé organizmy patria škodcovia a zárodky (t.j. plesne a baktérie).

¹⁷⁶ OECD. 2016. *New Digital Technologies to Tackle Trade in Illegal Pesticides*, s. 6-7 [online]. [cit.2022-09-15] Dostupné na internete: <https://croplife.org/wp-content/uploads/2020/09/200908-OECD-paper-9383b310-en-005.pdf>.

a flóry, ktorá je 7 - 23 miliárd USD. Nelegálne získavanie takto výrazných finančných prostriedkov posúva nezákonné obchodovanie s danými látkami na jeden z desiatich najlukratívnejších artiklov pri páchaní organizovanej kriminality.¹⁷⁷ Výsledkom nezákonného obchodovania s pesticídmi sú aj obrovské daňové straty príjmov pre krajiny Európskej únie jej členské štáty, ako aj poškodzovanie európskeho hospodárstva, poškodzovanie legálneho podnikania a potláčanie inovácií pri výrobe. V neposlednom rade predmetné nezákonné obchodovanie predstavuje vážne riziká pre životné prostredie, zdravie osôb a bezpečnosť jednotlivých krajín.

Na základe odhalení porušení právnych predpisov súvisiacich s nezákonným dovozom pesticídov bolo v roku 2021 novým trendom dovoz prípravkov na ochranu rastlín fyzickými osobami do Slovenskej republiky, ktorý je zakázaný. Následne bolo zaistených „41,008 litrov tekutých a 72,94 kilogramov práškových prípravkov na ochranu rastlín - herbicídov, pesticídov, fungicídov, insekticídov s obsahom rôznych účinných chemických látok.“¹⁷⁸ Dané látky boli zaistené prílušníkmi finančnej správy z Colného úradu v Michalovciach, z čoho vyplýva, že tieto látky nebudú ohrozovať život a zdravie osôb a nebudú pôsobiť deštruktívne na životné prostredie.

Výskumná sonda v oblasti environmentálnej kriminality

Na základe teoretických východísk a štatistických informácií o evidovanej environmentálnej kriminalite v Slovenskej republike sme sa rozhodli realizovať výskumnú sondu (kvalitatívny prieskum) s vyšetrovateľom, ktorý je pracovne zaradený na okresnom riaditeľstve Policajného zboru. Využili sme prieskumnú metódu riadený rozhovor, ktorý pozostával z ôsmich otázok. Zvolený prístup a postupy sú realizované systémovo v rámci plnenia vedecko-výskumnej úlohy: „Zisťovanie úrovne právneho vedomia občanov Slovenskej republiky s dôrazom na drogovú kriminalitu“, registrovanej na Akadémii Policajného zboru v Bratislave pod číslom VÝSK 259 z roku 2021.

Otázka č. 1 - S akými trestnými činmi environmentálnej kriminality ste sa stretli počas Vašej vyšetrovateľskej praxe?

- Počas svojej dvojročnej vyšetrovateľskej praxe som sa v oblasti environmentálnej kriminality stretol najmä s trestnými činmi ako pytliactvo, neoprávnené nakladanie s odpadmi, týranie zvierat, krádež dreva.

Otázka č. 2 - Ktoré z uvedených trestných činov (viď odpoveď č. 1) boli najčastejšie páchané vo Vašom územnom obvode?

- Najčastejšie bolo páchané pytliactvo a to najmä v rybárstve.

Otázka č. 3 - Aké trestné činy environmentálnej kriminality sú častejšie páchané z nedbanlivosti a ktoré úmyselne?

- Nestretol som sa s páchaním environmentálnej kriminality z nedbanlivosti a úmyselne bolo páchané pytliactvo a neoprávnené nakladanie s odpadmi.

Otázka č. 4 - Ktoré trestné činy environmentálnej kriminality páchajú jednotlivci a ktoré organizované skupiny?

- Jednotlivci páchajú najčastejšie pytliactvo, neoprávnené nakladanie s odpadmi, týranie zvierat, krádež dreva a s páchaním environmentálnej kriminality organizovanou skupinou som sa nestretol.

¹⁷⁷ OECD. 2016. *New Digital Technologies to Tackle Trade in Illegal Pesticides*, s. 12 [online]. [cit.2022-09-15] Dostupné na internete: <https://croplife.org/wp-content/uploads/2020/09/200908-OECD-paper-9383b310-en-005.pdf>.

¹⁷⁸ FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2022. *Nielen cigarety a alkohol, ale aj mäso, pesticídy či drogy* [online]. [cit.2022-09-15]. Dostupné na internete: https://www.financnasprava.sk/sk/pre-media/novinky/archiv-noviniek/detail-novinky/_nielen-cigarety-ts.

Otázka č. 5 - Na základe Vašich skúseností, aký predpokladáte vývoj environmentálnej kriminality v Slovenskej republike?

- Predpokladám, že vývoj environmentálnej kriminality bude stagnujúci oproti súčasnému stavu vývoja environmentálnej kriminality.

Otázka č. 6 - Aké skutočnosti či príčiny podľa Vášho názoru prispievajú k latencii environmentálnej kriminality v Slovenskej republike?

- Podľa môjho názoru sú to tieto faktory:
- problematické odhaľovanie a objasňovanie environmentálnej kriminality,
- dokazovanie v akej miere bolo poškodené či znečistené životné prostredie napríklad v prípade vypúšťania emisií napríklad firmy v súkromnom sektore.
- jednoduchšie zistenie následkov, ale problematická až nezistiteľná osoba páchatel'a napríklad nájdenie vyvezeného odpadu za obcou. V prípade, ak je tento odpad na súkromnom či obecnom pozemku je potrebné ho následne odstrániť, čo je povinnosť majiteľa či obce na vlastné náklady, ktoré sú často vysoké pre daný subjekt.
- problematické preukazovanie spáchaného environmentálneho trestného činu konkrétnemu páchatel'ovi ako napríklad páchatel' jednotlivec trestného činu pytlactva, či neoprávneného nakladania s odpadmi.
- nedostatočná legislatívna úprava v environmentálnej oblasti.

Otázka č. 7 - Akým spôsobom získavate podnety týkajúce sa spáchania environmentálnej kriminality vo Vašom územnom obvode?

- Podnety získavam vlastným vyhľadávaním a taktiež získavam podnety od rybárskej stráže (najčastejšie o pytlactve – v rybárstve), obce (najčastejšie o neoprávnenom ukladaní odpadov).

Otázka č. 8 - S akými spôsobmi utajovania páchania environmentálnej kriminality alebo konkrétneho trestného činu environmentálnej kriminality ste sa najčastejšie stretli?

- Podľa môjho názoru sa trestné činy environmentálnej kriminality neutajujú v takej miere ako pri iných druhoch kriminality. Na základe mojich skúseností sa neoprávnené nakladanie s odpadmi neutajuje a ani pytlactvo.

Na základe čiastkových informácií o vyšetrovaní environmentálnej kriminality z policajnej praxe sme zistili, že tento druh kriminality sa vyznačuje viacerými špecifikami oproti iným druhom kriminality a to v rozdielnosti odhaľovania a zisťovania páchatel'a environmentálnej kriminality, latencie páchania tohto druhu kriminality, ako aj v spôsoboch utajovania páchania trestných činov environmentálnej kriminality.

Dané informácie sú prínosné pre ďalšie skúmanie predmetnej problematiky a skúmania príčin a podmienok, ktoré podporujú a uľahčujú páchanie environmentálnej kriminality v Slovenskej republike.

Záver

Environmentálna kriminalita nie je kriminalitou bez obetí ako sa to môže na prvý pohľad javiť. Obetami sú jednotlivé zložky životného prostredia, ako aj ľudské zdravie v tom najširšom, ale zároveň aj v najužšom slova zmysle. Prečo práve ľudské zdravie? Z jednoduchého dôvodu, lebo každá zložka životného prostredia pôsobí na jedinca a poškodená či zničená zložka narušuje zdravie a život jedinca z krátkodobého či dlhodobého hľadiska. Okrem priameho ohrozenia environmentálna kriminalita predstavuje aj bezpečnostnú hrozbu nielen pre krajiny Európskej únie, ale aj vo svete z dôvodu, že často je jej páchanie prepojené so skupinami organizovanej kriminality, ktoré svojimi nelegálnymi ziskami môžu podporovať a aj podporujú povstalecké skupiny a dokonca až teroristické skupiny.

Cieľom predkladanej práce bolo poukázať na páchanie environmentálnej kriminality, ale aj na dynamiku vývoja environmentálnej kriminality ako celku ale aj na jej jednotlivé trestné činy, ktoré sa rozvíjajú rovnako rýchlo a možno niekedy aj rýchlejšie ako pri iných druhoch

kriminality. Zároveň poukázať na názor vyšetrovateľa z policajnej praxe na predmetnú problematiku.

Resumé

Environmentálna kriminalita je oblasť páchania kriminality, ktorá sa v posledných rokoch považuje za veľmi lukratívnu najmä pre skupiny organizovanej kriminality. Z tohto dôvodu sa objavujú snahy o jej nelegálny rozvoj vo viacerých oblastiach akými sú napríklad neoprávnené nakladanie s odpadmi, nelegálna ťažba dreva, nezákonné obchodovanie s pesticídmi. Dané páchanie sa objavuje aj v Slovenskej republike vo väčšej či menšej miere.

Na základe analýzy štatistických údajov z evidenčnoštatistického systému kriminality Policajného zboru sme zistili, že environmentálna kriminalita má v období rokov 2009 – 2021 kolísavý trend vývoja. Avšak v období posledných šiestich rokov sa prejavuje stúpajúci trend vývoja vybraných trestných činov environmentálnej kriminality. Autorka poukázala aj na viaceré prípady, ktoré boli odhalené v Slovenskej republike počas tohto roka s poukázaním na páchanie environmentálnej kriminality jednotlivcami alebo aj organizovanými skupinami.

Odhalenie a včasné reagovanie na trendy v páchaní environmentálnej kriminality znižujú možnosti poškodenia či zničenia životného prostredia, ktoré je nenahradiťelné pre život ľudí a všetky živé organizmy na našej planéte z dlhodobého hľadiska. Z tohto dôvodu sa kladie mimoriadny dôraz na prácu vyšetrovateľov environmentálnej kriminality na všetkých úrovniach v rámci Policajného zboru.

Resume

Environmental crime is an area of crime that has been considered very lucrative in recent years, especially for organized crime groups. For this reason, attempts are being made to develop it illegally in several areas, such as unauthorized disposal of waste, illegal logging, and illegal trade in pesticides. This crime also appears in the Slovak Republic to a greater or lesser extent.

Based on the analysis of statistical data from the statistical system of crime of the Police Force, we found that environmental crime has a fluctuating development trend in the period 2009-2021. However, in the period of the last six years, a growing trend in the development of environmental crime is evident. The author also drew attention to several cases that were revealed in the Slovak Republic in recent years involving the commission of environmental crime by individuals or organized groups.

Detection and timely response to trends in the commission of environmental crime with the possibility of damage or destruction of the environment, which is irreplaceable for the life of people and all living organisms on our planet in the long term. For this reason, it places special emphasis on the work of environmental crime investigators at all levels within the Police Force.

Zoznam bibliografických odkazov

EUROPOL. 2021. EU SOCTA 2021 - Serious And Organised Crime Threat Assessment, A Corrupting Influence: The infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime. Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2021, 104 s. ISBN 978-92-95220-23-2.

EUROPEAN COMMISSION, 2021, Forest [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/environment/forests/illegal_logging.htm.

EURÓPSKA KOMISIA. 2019. Preskúmanie vykonávania environmentálnych právnych predpisov a politík. Správa o krajine Slovensko, s. 13 [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_sk_sk.pdf.

EUROPEAN ENVIRONMENTAL BUREAU. 2020. Crime and punishment. [online]. [cit.2022-09-03] Dostupné na internete: <https://eeb.org/wp-content/uploads/2020/03/Crime-and-punishment-March-2020.pdf>.

FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2022. Nielen cigarety a alkohol, ale aj mäso, pesticídy či drogy [online]. [cit.2022-09-15]. Dostupné na internete: https://www.financnasprava.sk/sk/pre-media/novinky/archiv-noviniiek/detail-novinky/_nielen-cigarety-ts.

KIŠŠOVÁ, M., JURISOVÁ, M. 2022. Kriminológia – osobitná časť. 2. diel. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2022, 154 s. ISBN 978-80-8054-933-6.

LYNCH, M., J. 2020. Green Criminology and Environmental Crime: Criminology That Matters in the Age of Global Ecological Collapse. In: Journal of White Collar and Corporate Crime, 1(1), 50–61. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1177/2631309X19876930>.

MINISTERSTVO ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA, 2021. Rezort životného prostredia presadzuje férové nakladanie s drevom [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: <https://www.minzp.sk/spravy/rezort-zivotneho-prostredia-presadzuje-ferove-nakladanie-drevom.html>.

OECD. 2016. New Digital Technologies to Tackle Trade in Illegal Pesticides. [online]. [cit.2022-09-15] Dostupné na internete: <https://croplife.org/wp-content/uploads/2020/09/200908-OECD-paper-9383b310-en-005.pdf>.

POLÍCIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2022. Akcia Medúza: Enviro polícia na stope medzinárodného gangu, ktorý na Slovensko vozil odpad z Talianska a Poľska. [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/policiaslovakia/posts/5214098685286978/>.

POLÍCIA SLOVENSKEJ REPUBLIKY – BRATISLAVSKÝ KRAJ, 2022. Krádež vyťaženého dreva z lesa. [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: <https://m.facebook.com/KRPZBA/photos/1344927682596425/>.

Štatistický výkaz kriminality za obdobie rokov 2009 – 2021. Banská Bystrica, UCEP.

Trestný zákon č. 300/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov.

THE INTERNATIONAL CENTRE FOR CRIMINAL LAW REFORM AND CRIMINAL JUSTICE POLICY. 2011. Victims of environmental crime – mapping the issues. [online]. [cit.2022-09-03] Dostupné na internete: <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2017/12/ICCLR-Victims-of-Environmental-Crime.pdf>.

UNODC, 2022. Drugs and the environment, s. 15-16 [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2022.html>.

WWF, 2021. Odporúčania na zlepšenie presadzovania práva v súvislosti s trestnou činnosťou v lesnom hospodárstve. [online]. [cit.2022-09-11]. Dostupné na internete: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_eu_forest_crime_recommendation_v05_sk_final_web.pdf.

Kontaktné údaje

Mgr. Michaela Kiššová, PhD.
Katedra kriminológie
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská č. 1
835 17 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: michaela.kissova@akademiapz.sk

KRIMINALISTICKÉ SKÚMANIE PEČIATOK A ODTLAČKOV PEČIATOK CRIMINALISTICS EXAMINATION OF STAMP AND STAMP IMPRESSION

Magdaléna Krajníková - Soňa Masnicová

Anotácia: V príspevku sa autorky venujú kriminalistickému skúmaniu pečiatok a odtlačkov pečiatok na listinách a dokumentoch. Pečiatky sú veľmi často falšované so zámerom vzbudiť dojem, že daná listina je pravá. Falošné pečiatky sa vyskytujú na rôznych druhoch listín a dokumentoch, ktoré môžu zakladať, meniť, alebo rušiť určité oprávnenia. Autorky popisujú správne zaistenie spornej listiny, pečiatky a odtlačku pečiatky ako porovnávacieho materiál, ktoré má vplyv na kriminalistické skúmanie

Kľúčové slová: pečiatka, odtlačok pečiatky, zaistenie porovnávacieho materiálu, kriminalistické skúmanie

Annotation: In the article, the authors deal with the criminalistics examination of stamp and stamp impression on documents. Stamp is very often forged with the intention of creating the impression that the document in question is original. Fake stamp can be found on various types of deeds and documents that can establish, change, or cancel certain authorizations. The authors describe the correct ensure of the questioned documents, stamp and stamp impression as comparative material, which has an impact on criminalistics examination.

Keywords: stamp, stamp impression, ensure comparative material, criminalistics examination

Úvod

Pečiatky a odtlačky pečiatok sú nenahraditeľný inštitút, ktorý si prešiel dlhým vývojom. Pravidelne sa s nimi stretávame a sú bežnou súčasťou nášho života a to pracovného ako aj súkromného. Niektoré subjekty pri vydávaní listín majú povinnosť používať pečať sú to napr. notári, znalci a pod. Pečiatky a odtlačky pečiatok sú zvyčajne falšované za účelom vzbudiť dojem, že daná listina resp. dokument boli vydané oprávneným subjektom a zakladajú určité práva, nároky resp. potvrdzujú určitý stav.

Podľa nášho právneho poriadku delíme listiny na verejné a súkromné. Presná definícia verejnej či súkromnej listiny chýba a bolo by potrebné upresniť právnu i technickú stránku definície. Pri charakteristike verejnej listiny sa vychádza z názorov súdov vyjadrených v publikovanej judikatúre, kde sa uvádza aké atribúty by mala verejná listina obsahovať. Verejná listina je vydávaná oprávneným subjektom na základe zákona, alebo iného všeobecne platného predpisu. Ide väčšinou o dokument na ktorom je spravidla odtlačok pečiatky vydávajúceho orgánu, alebo úradu a podpis oprávnenej osoby. Obsah verejnej listiny sa považuje za pravdivý a správny, až do doby kedy sa prípadne dokáže opak. Napríklad: Potvrdenie o strate občianskeho preukazu sa považuje za pravdivé bez preverovania. V prípade, že je spochybnená pravosť verejnej listiny, dôkazné bremeno nesie ten, kto jej pravosť spochybňuje t.j. musí dokázať, že nejde o pravú listinu.

Súkromná listina je vydávaná súkromnými subjektami v súkromnom záujme (zmluva, prehlásenie, splnomocnenie, zmenka ...) má v našom právnom poriadku menšiu dôkaznú silu t.j. jej obsah sa musí dokazovať. Pri súkromných listinách sa skúma ich pravosť ako aj ich pravdivosť. Znamená to, že ak jedna strana spochybní obsah listiny, druhá strana (tá ktorá listinu predložila vo svoj prospech) má povinnosť dokazovať pravosť listiny – správnosť obsahu. Platí tu uznesenie najvyššieho súdu SR z 24.2.2010, sp. zn 4 Cdo 13/2009 „*U súkromných listín je treba rozlišovať ich pravosť, teda skutočnosť, že súkromná listina pochádza od toho, kto je uvedený ako vystaviteľ, a správnosť, t.j. pravdivosť. Ak vystaviteľ popiera pravosť súkromnej listiny, leží dôkazné bremeno ohľadne pravosti listiny na tom*

účastníkovi, ktorý zo skutočnosti v listine uvedených, vyvodzuje pre seba priaznivé právne dôsledky.“¹⁷⁹

Jedným zo spoločných verejnej a súkromnej listiny je odtlačok pečiatky daného subjektu a podpis oprávnenej osoby.

Pečiatka je malá pomôcka, nástroj, ktorý zanecháva farebný odtlačok určitého textu, alebo znaku. Preto sa pečiatky vyznačujú dvomi základným znakmi pri ich používaní a to jednoznačnosťou a nezameniteľnosťou s inou pečaťou. Výsledkom je odtlačok, ktorý potvrdzuje autentickosť a pravosť dokumentu, listiny na ktorom je umiestnená. Je to zjednodušené vkladanie opakujúceho sa textu, obrazca, erbu alebo iného grafického prvku danej osoby alebo inštitúcie.

Pečiatky je možné deliť podľa viacerých kritérií. Jedným kritériom je materiál, z ktorého sú pečiatky vyrobené. Uvádzame najzákladnejšie druhy: *Drevené ručné pečiatky*, *Plastové pečiatky*, *Gumové pečiatky*, *Kovové pečiatky*

Účel, ktoré pečiatky zastávajú sa rozlišuje podľa sféry ich použitia. Podľa účelnosti ich delíme na „*Overovacie pečiatky*, *Manipulačné pečiatky*, *Číslovacie pečiatky*, *Dátumové pečiatky*, *Propagačné pečiatky* a *Ostatné pečiatky*“¹⁸⁰

Ostatné druhy pečiatok sú používané za nedefinovaným účelom. Sem zaraďujeme napríklad: detské pečiatky, pečiatky používané v súkromnej sfére napríklad pri rôznych oslavách svadbách, pečiatky a mnohé ďalšie.

Podľa tvaru ich autori najčastejšie delia na „*kruhové pečiatky* a *pečiatky iných tvarov*“¹⁸¹

Hlavným deliacim kritériom je sféra využitia, právna sila subjektu a hlavne kde a kedy osoby s nimi prichádzajú do kontaktu. Ide o:

Úradne pečiatky – Druhy pečiatok podľa metodického pokynu, ktoré používajú krajské, obvodné úrady a orgány špecializovanej miestnej správy sú:

„*Okrúhla pečiatka so štátnym znakom, s priemerom 36 mm*, - označujú sa ňou rozhodnutia pochádzajúce zo správneho konania, nariadenia a príkazy prednostu úradu ďalšie prípady kedy sa používa daný druh pečiatky sú uvedené v Metodickom pokyne MVSR 203/2003.

Okrúhla pečiatka so štátnym znakom, s priemerom 17 mm alebo 22mm – používaná na úradných tlačivách, korešpondenciách, v bankovníctve či pri vydávaní preukazov či znehodnocovaní kolkovej známky. Miesto odtlačenia pečiatky je presne určené v tlačive ak nie tak priamo pod text ktorého obsah sa potvrdzuje.

Nápisová obdĺžniková pečiatka v bežnom administratívnom styku na úradoch. Pečiatka obsahuje všetky podstatné náležitosti o úrade. Odtlačka sa modrou farbou a to buď v pravej polovici listiny pod textom alebo v hornej ľavej časti ale to len v prípade, že listina nemá záhlavie.

Prezentačná pečiatka je obdĺžnikového tvaru a používa sa na úradoch, a ich sekciách, ktoré majú evidenčný charakter. sú odtlačané červenou farbou na presne určené miesto, ktorým je ľavá horná polovica listiny.

A iné pomocné pečiatky používané v administratívnom styku“¹⁸² je to skupina pečiatok využívaných na úradoch, a ktoré nemožno zaradiť do vyššie uvedených skupín. Zaraďujeme sem pečiatky na označovanie obálok, označovanie utajených spisov a ďalšie.

Pečiatky súkromné. Ako samotné kritérium tak aj podstata ich využitia je v rôznych oblastiach súkromného života ľudí. Oblasti je mnoho vybrali sme zopár typov, s ktorými

¹⁷⁹ Uznesenie najvyššieho súdu SR sp. zn 4 Cdo 13/2009 dostupné na <https://www.nsud.sk/data/att/6901.pdf>

¹⁸⁰ https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/131285/Books_2010_2019_063-2014-1_10.pdf

¹⁸¹ https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/131285/Books_2010_2019_063-2014-1_10.pdf

¹⁸² Metodický pokyn Ministerstva vnútra SR 203/2003, 1. časť, 2. článok, odsek 1,

prichádzame do kontaktu. Sú to: „*Umelecké pečiatky Podpisové pečiatky Detské pečiatky Monogramy vo forme pečiatky, Darčkové pečiatky Svadobné pečiatky*“¹⁸³

V kriminalistickej praxi sa najčastejšie stretávame s falšovaním úradných pečiatok. Keďže pečiatky jednotlivých inštitúcií zastávajú ich postavenie v spoločnosti a zastupujú istú vážnosť a nenahradiťnosť. Ich používanie je zakotvené v našom právnom poriadku „*Metodickým pokynom Ministerstva vnútra Slovenskej republiky zo 11. decembra 2003 číslo 203-2003/09405 pre krajské úrady, obvodné úrady a úrady orgánov špecializovanej miestnej štátnej správy o Vyhотовovaní, evidovaní, používaní a likvidovaní úradných pečiatok a o označení budov krajských úradov a obvodných úradov a budov úradov orgánov špecializovanej miestnej štátnej správy štátnymi symbolmi a tabuľami s názvom úradu.*“¹⁸⁴

Predmetom celého metodického pokynu je používanie úradných pečiatok a všetky podstatné náležitosti čo s nimi súvisia a ďalej aj označovanie konkrétnych úradov štátnymi symbolmi. „*Úradnou pečiatkou sa rozumie gumová alebo plastová matrica a jej farebný odtlačok na papieri*“¹⁸⁵

Keď ide o pečiatky využívané na úradoch majú dva základne tvary a to okrúhle, ktoré majú v strede umiestnený štátny znak a po obvode kruhu je vpísaný názov úradu, ktorému daná pečiatka patrí. Ojedinele môže byť v daných pečiatkach uvedené aj sídlo úradu. Otláčajú sa červenou farbou. Odtlačok sa na liste papiera istej písomnosti umiestňuje „*v strede listiny, dva až tri riadky pod spodným okrajom textu*“¹⁸⁶ Pečiatka bez podpisu stráca na svojej vierohodnosti, preto sa na úradných listinách podpis nachádza vpravo od pečiatky a dbá sa na to aby do pečiatky nezasahoval.

Ďalší tvarom sú obdĺžnikové, ktoré sú využívané v bežnejšom administratívnom styku. V týchto typoch pečiatok nie je vyobrazený štátny znak. Podľa počtu úradov a jednotlivých oddelení sa môže stať, že sa vyskytujú viaceré pečiatky s rovnakým textom a tvarom. Vtedy je potrebné aby boli označené čitateľným a dobre viditeľným číslom, ktoré ich bude rozlišovať. Zodpovednosť za správne, oprávnené používanie pečiatky nesú vedúci zamestnanci jednotlivých úradov.

S používaním úradných pečiatok úzko súvisí aj ich likvidácia, keď ich doba používania skončila, keď došlo k ich poškodeniu a v prípade keď text uvedený na razidle pečiatky je nečitateľný. Zodpovednosť za poškodenie, stratu nesie osoba zapísaná pri koncertnej pečiatke v evidencii úradných pečiatok. „*Úrad vytvorí likvidačnú komisiu, ktorá zabezpečí nezvratne zničenie pečiatok.*“¹⁸⁷ Návrh sa predkladá komisii od organizačného útvaru, ktorý je poverený vedením evidencie úradných pečiatok. Rozhoduje komisia o likvidácii pečiatky je nezvratne. Pre užívateľa pečiatky to znamená, že pečiatky pod vedením evidenčným číslom už nie je možné obnoviť.

Delenie pečiatok nie je založené len na type materiálu razidla, ale najmä na umiestnení zdroja atramentu. Stretávame sa so štyrom základnými typmi pečiatok a to: *Ručná pečiatka, Samonamáčacia pečiatka, Vopred nasýtená pečiatka, Pečiatka s plošným razidlom*¹⁸⁸

¹⁸³ <https://www.thestampmaker.com/rubber-stamps/wedding-stamps.aspx>

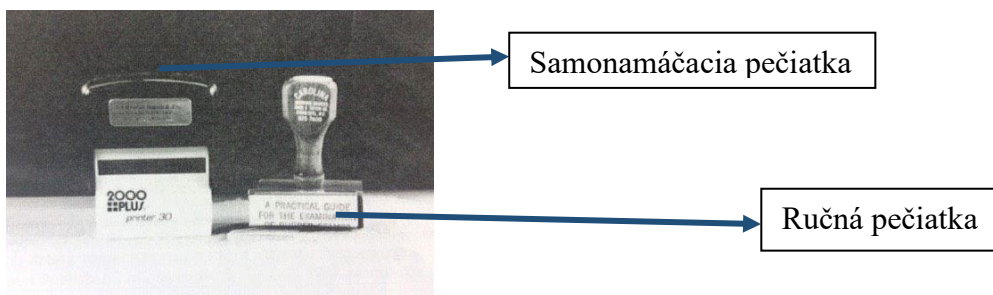
¹⁸⁴ Metodický pokyn Ministerstva vnútra SR 203/2003, 1. časť, 1. článok, odsek 1,

¹⁸⁵ Metodický pokyn Ministerstva vnútra SR 203/2003, 1. časť, čl. 2., odsek 4,

¹⁸⁶ Metodický pokyn Ministerstva vnútra SR 203/2003, 1. časť, čl. 5., odsek 1.,

¹⁸⁷ Metodický pokyn Ministerstva vnútra SR 203/2003, 1. časť, čl. 5., odsek 1.,

¹⁸⁸ Kelly, J. S.: Ruber Stamps str,250

Obr. 1- Ručná a samonamáčacia pečiatka

Pečiatky a odtlačky pečiatok sú falšované so zámerom vzbudzovať dojem skutočného vydania nejakej listiny, dokumentu, napr. vydanie úradného súhlasu s určitou činnosťou a pod. Falošné pečiatky sa môžu vyskytovať na rôznych listinách a dokumentoch akými sú peňažné poukážky, bankové doklady, dokumenty povoľujúce export-import atď.

Overenie pravosti pečiatky pomôže vyšetrovateľovi pri zisťovaní či bol spáchaný trestný čin najmä v súvislosti s konkrétnou pečiatkou.

Kriminalistické skúmanie pečiatok nám pomáha zodpovedať otázky:

- aké je znenie textu v predloženej pečiatke
- aké je znenie textu v odtlačku pečiatky
- či bol odtlačok nejakým spôsobom pozmenený. (napr. text, šírka, veľkosť písma a podobne. Sleduje sa vizuálna stránka odtlačku.)
- či sporný odtlačok bol vytvorený pravou alebo falošnou pečiatkou. Pri falošných pečiatkach ide hlavne o odtlačovanie cez šablónu, kopírovanie ale aj fotomechanické techniky.
- či sporný odtlačok pečiatky bol vyhotovený zaistenou pečiatkou

Zaist'ovanie kriminalistických stôp

Zaist'ovanie stôp patrí medzi rozhodujúce úkony v ich kriminalistickom skúmaní. Kriminalistické stopy sa vždy zaist'ujú až po ich dokumentácii. Pri predložení žiadosti o expertízu musí byť vždy spracovaný prehľadný písomný zoznam predkladaných stôp. Sporné materiály sa predkladajú vždy v stave, v ktorom boli zaistené. Kriminalistickou stopu môže byť:

- Sporná písomnosť, kde sa nachádza sporný odtlačok pečiatky.
- Sporná pečiatka,
- Pečiatková farba

Každá listina sa zaist'uje v pôvodnom stave bez akéhokoľvek zásahu do nej. Zaistená listina sa vloží do obálky s popisom uloženej listiny. Poškodené, roztrhané alebo inak znehodnotenú dokumenty sa zaist'ujú s ohľadom na ich stav (rozmočené, zotreté a pod.) opatrne, tak aby nedošlo k ich ďalšiemu poškodeniu, najlepšie pinzetou s hladkými hrotmi, každý útržok samostatne do jemného papiera. Roztrhané písomnosti sa nesmú skladať do pôvodnej podoby, pretože by sa mohla znehodnotiť trhová (prípadne strihová) strana útržku pre ďalšie skúmanie. V žiadnom prípade sa útržky nezlepujú, nepodlepujú, nezošívajú ani nespájajú kancelárskou sponkou.¹⁸⁹

Sporná pečiatka sa zaist'uje v takom stave ako bola nájdená (in natura). Daná pečiatka sa nečistí ani neupravuje. Ak je sporných pečiatok viacero každá jedna z nich sa označí príslušným číslom a poznáča sa aj údaje o majiteľovi pečiatky.

Pečiatka by sa mala chrániť pred poškodením správnym zabalením. Na zabalenie je možné použiť bublinkovú obálku aj keď najvhodnejšie je pečiatku vložiť do krabice, ktorá sa

¹⁸⁹ Krajník, V. a kol.: Kriminalistika, str227-228

vyloží vatou alebo jemným papierom aby nedošlo k odretiu, alebo narazeniu tlačiacich plôch pečiatky. V prípade väčšieho počtu pečiatok sa každá balí do osobitne.

K sporným materiálom zaraďujeme aj pečiatkovú farbu. Pri zaist'ovaní sa odoberú vzorky. Musíme dbať na to, aby nedošlo k vyliatiu a znehodnoteniu vzorky.

Pri vyrábaní falošných pečiatok používa mnoho iných pomôcok, ktoré tiež zaist'ujeme podobne ako pečiatky. K týmto pomôckam zaraďujeme napríklad rôzne modelovacie hmoty, štočky, farby alebo odliatky.

Existujú však dôvody kedy pečiatku nemožné zaistiť in natura a vydať na kriminalistické skúmanie. Ide hlavne o prípady kedy sa pečiatka používa v úradnom styku. Ak nie je možné zaistiť pečiatku in natura vyhotovujú sa skúšobné odtlačky pečiatky na papier zhodnej farby a kvality, ktorý sa stotožňuje so sporným dokumentom. Na skúmanie je potrebné dodať dostatočný počet kontrolných odtlačkov a to 15 až 20.

Pri vyhotovovaní kontrolných odtlačkov treba dbať na to aby boli odtlačky čitateľné a pri ich vytváraní bol použitý slabý, stredný alebo silný nátlak. Počet minimálne trikrát a na mäkkej a tvrdej podložke. Zaistené odtlačky na liste papiera sa vložia do obálky, s príslušným číslom zhodujúcim sa s označením pečiatky. Vyhotovenie kontrolných odtlačkov je veľmi dôležité a je mu potrebné venovať dostatok pozornosti. Pretože od zaistených kontrolných odtlačkov závisí ďalšie skúmanie a výsledky skúmania.

Kontrolné odtlačky pečiatky je potrebné najprv urobiť bez namočenia pečiatky. Cieľom je odtlačiť pečiatku s pôvodnou pečiatkovou farbou. V prípade, že je pečiatka úplne suchá, navlhčíme malú plochu pečiatky vhodnou tekutinou u gumových pečiatok je najvhodnejší alkohol. Robíme to opatrne, aby sme získali pôvodnú pečiatkovú farbu a aby sme pri tom nepoškodili žiadny z charakteristických a špecifických znakov. Tento postup sa neaplikuje u samonamáčacích pečiatok.

Kontrolné odtlačky by sa mali vyhotoviť s čistou pečiatkovou poduškou. Samonamáčacie nepotrebujú podušku, kým nevyschne, alebo kým nie je odstránená.

„Ak je pri úradnom vydávaní používaná špeciálna podložka, vyhotoviť kontrolne odtlačky aj na tejto podložke.

Pri jednom namočení pečiatky otláčime pečiatku 3-4 krát v jednom. Postup zopakovať 3-5 krát. (zaplniť celú stranu)¹⁹⁰

Niekedy je zložité vyhotoviť kontrolné odtlačky na príliš tvrdý povrch. Tento problém sa zvyčajne vyskytuje u kovových pečiatkových štočkov, ktoré sú montované na rukoväť bez pružnej vložky. V tomto prípade môžeme pod papier použiť vhodnú podložku

„Ak je pri úradnom vydávaní používaná špeciálna podložka, vyhotoviť kontrolne odtlačky aj na tejto podložke.

Dôraz zamerať na potrebu zaistenia aj minimálne jedného úplne čitateľného kontrolného odtlačku, ak to opotrebovanie pečiatky neumožňuje, potrebné predložiť na expertízu samotnú pečiatku. Ak nie je možné túto zaistiť, je nutné zapísať presné textové znenie pečiatky včítane diakritických znamienok, a opísať rozsah poškodenia pečiatky.

Ak uplynulo od vydania dokumentu dlhšie časové obdobie, je potrebné získať dostatok ukážok (15-20) dokumentov zo sledovaného obdobia, ktoré sú opatrené predmetnými odtlačkami. Ukážky odtlačkov zaistiť aj v prípade, ak už nie je k dispozícii pečiatka, ktorou by mohli byť vyhotovené kontrolne odtlačky¹⁹¹

Nastaviteľné a skladacie pečiatky, ako dátumové a stavebnicové pečiatky (pri ktorých je možné používať rôzne kombinácie) by sa pri zaist'ovaní odtlačku mala nastaviť kombinácia, ktorá sa zhoduje so sporným odtlačkom. Predtým je však potrebné zaznamenať pôvodné nastavenie pečiatky.

¹⁹⁰ Smernica pre výkon znaleckých činností a odborných činností v Policajnom zbore str.95

¹⁹¹ Smernica pre výkon znaleckých činností a odborných činností v Policajnom zbore str.95

Atramentové nasýtenie a uhol, pod ktorým sa razidlo pečiatky dotklo s podkladom určuje to, či budú chyby razidla na odtlačkoch opakované. Silno napustené odtlačky nemusia odhaliť malé chyby z dôvodu vyplnenia prázdnych miest atramentom. To, ako podozrivý držal pečiatku, a pod akým uhlom sa razidlo pečiatky dotklo papiera nie je známy. Kvôli týmto neznámym faktorom sa vykonáva viac pokusných odtlačkov, pričom obmieňajú atramentové nasýtenie a uhly dotyku razidla s papierom. Správnou metódou získavanie odtlačkov s progresívnym znižovaním atramentového nasýtenia je zbieranie série odtlačkov bez opakovaného zafarbovania razidla pečiatky.

Pri samonamáčacích alebo ručných pečiatkach je potrebné sa uistiť pred urobením prvého odtlačku, či je razidlo adekvátne nasýtené. Atramentové pokrytie bude optimálne v prvom odtlačku. Ak sa neopakuje nasycovanie razidla medzi odtlačkami, atramentové nasýtenie sa postupne znižuje pri každom ďalšom odtlačku, čiže od desiateho do dvadsiateho postupného vykonaného odtlačku vyšetrovateľ vidí zníženie nasýtenia atramentu.

Určenie klasifikácie spornej pečiatky môže byť vykonané na základe rozsahu jej atramentového nasýtenia. Napríklad odtlačok urobený z ručnej alebo samonamáčacej pečiatky bude mať väčšie množstvo atramentového nasýtenia v porovnaní s odtlačkom vyrobeným z razidla pečiatky, ktoré nie je napúšťané medzi odtlačkami.

Niektoré pečiatky majú atrament v razidle napustený vopred. Expert skúmajúci tento typ pečiatky musí vyrobiť postupné odtlačky rýchlo za sebou, aby mohol sledovať aspoň malé zníženie atramentového nasýtenia. Pri tomto type pečiatok nie je množstvo atramentového nasýtenia tak veľké, pretože plnič razidla je zložený z impregnovaných alebo mikrokapsulovaných atramentových buniek.

Postupné odtlačky musia byť urobené rýchlo, aby sa atramentovým bunkám zabránilo dopĺňovanie atramentu navrch razidla, kým sa dotkne papiera. Napríklad pečiatky s plošnými razidlami sú kategorizované ako vopred nasýtené pečiatky, a teda získanie slabšieho odtlačku z postupných odtlačení je ťažké, pretože atrament vystupuje len cez otvorené póry textu, takže prívod atramentu nie je vyčerpaný. Charakteristický znak odtlačkov pečiatok s plošným razidlom je to, že atramentové nasýtenie je rovnaké od prvého až po dvadsiaty postupný odtlačok.

Ďalším krokom je zmena uhla a tlaku kontaktu razidla s papierom počas vytvárania odtlačkov. Získavanie odtlačkov aplikáciou tlaku na razidlo dovoľuje expertovi určiť rozptýlenie atramentu cez text. Odtlačky vyrobené kontaktom razidla a papiera nerovnako, teda v rôznych uhloch, dovoľujú expertovi sledovať vyobrazovanie odtlačku pri aplikácii zmeny uhlov a tlakov. Kývanie pečiatky zo strany na stranu alebo zozadu dopredu môže spôsobiť prechodné znaky, ktoré sú priamo pripisované nesprávnej manipulácii s pečiatkou počas vytvárania odtlačkov. Akonáhle je urobený pokusný odtlačok, vykonáva sa porovnávanie so sporným odtlačkom bok po boku na zistenie, či pochádzajú z toho istého zdroja.

Vyšetrovateľ by mal znalcovi tak isto poskytnúť informáciu o tom koľko existuje originálnych pečiatok ktoré majú rovnaký dizajn ako sporná pečiatka a aký počet ľudí ich malo k dispozícii

Kriminalistické skúmanie pečiatok a odtlačkov pečiatok

Skúmanie pečiatok a pečatidiel je veľmi zložitý proces, ktorý svojou podstatou dokáže spresniť hypotézy, poskytnúť výsledky a sformulovať závery k zaisteným dokumentom. Listiny a dokumenty, ktoré obsahujú pečiatky sú vecou, s ktorou sa mohlo voľne manipulovať preto nemusia byť v dobrom stave. Ide napríklad pokrčenie, škvrny od atramentu alebo iných tekutín. Podobne to je aj z odtlačkami pečiatok pri skúmaní ktorých musíme brať ohľad na isté skutočnosti, ktoré boli spôsobené pečiatkou. Ide napríklad o výrobný proces, materiál použitý na pečiatke, použitý atrament, materiál na ktorý sa odtláča pečiatka a štýl vykonania odtlačku pečiatky, ktorý závisí od individuálneho ovládania pečiatky.

Porovnávanie odtlačkov pečiatky

Základný grafický dizajn odtlačkov pečiatky sa skúma porovnávaním sporných odtlačkov pečiatky s originálnymi odtlačkami metódou optickej komparácie pomocou komparačného mikroskopu resp. spracovaním obrazu vhodný počítačovým softvérom. Zisťujeme a skúmame:

- všeobecné znaky
- defekty
- znaky opotrebovania
- ostatné defekty

Porovnávanie pečiatok alebo odtlačkov pečiatok sa skladá z dvoch štádií: *Vizuálne skúmanie a Mikroskopické skúmanie*

Vizuálne skúmanie

Pečiatku je potrebné najprv skúmať vizuálne. Detailne si všímame jej grafický dizajn, snažíme sa zistiť či sa pečiatkový štoček nevyznačuje poškodením, či na ňom nie sú prilnuté rôzne mechanické nečistoty. Určuje sa prítomnosť trvalých a krátkodobých defektov. Vizuálna kontrola pečiatky by mala predchádzať kontrolným odtlačkom, aby nedošlo k strate dôležitých znakov. Počas vizuálneho pozorovania môže byť taktiež stanovený zdroj atramentu, stav razidla pečiatky, nádoba a atramentová podložka. Na nádobu alebo rukoväti môže byť vyobrazený názov výrobcu pečiatky alebo obchodu, ktorý vyrobil pečiatku. Táto informácia je užitočná na identifikáciu podniku, ktorý pečiatku vyrobil. Všetky zistené skutočnosti sa uvádzajú do záznamu, ktorú dopĺňa vhodná obrazová dokumentácia.

Mikroskopické skúmanie

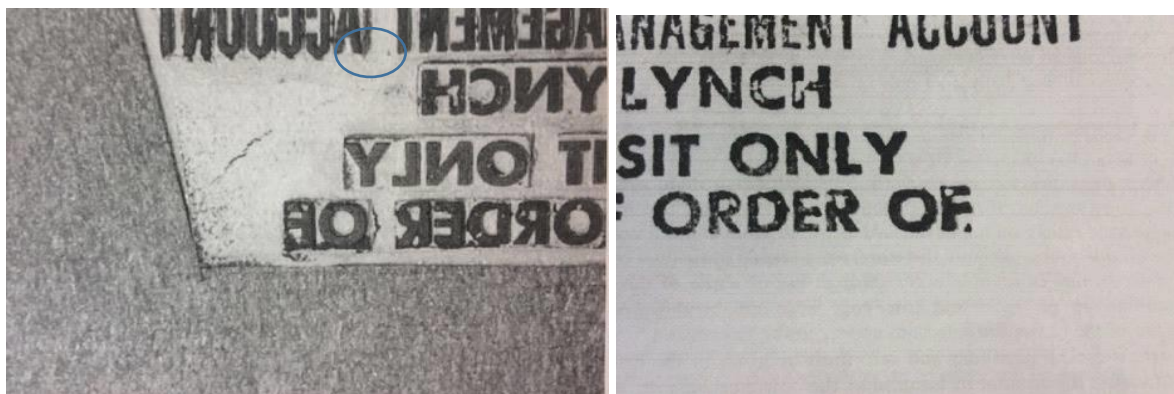
Pred samotným skúmaním je potrebné mikroskopicky zistiť či ide o sporný odtlačok pečiatky alebo či obrázok pečiatky je vytvorený inou tlačiarenskou technikou ako napríklad kopírovanie, atramentová tlač, alebo iný druh tlače. Ak bol obrázok pečiatky vytvorený iným tlačiarenským procesom a nie odtlačením pečiatky, tak sa skúmanie obmedzuje len na skúmanie hrubých znakov textu napríklad to, že obrázok a pečiatka majú rovnaké všeobecné typové znaky štýlu písma, veľkosti, úprav a dizajnu. Po tomto kroku nasleduje porovnanie predloženej gumenej pečiatky a sporného odtlačku, konkrétne ich typové znaky ako veľkosť písma, štýl písma, úprava a dizajn.

V prípade ich zhody sa pokračuje v skúmaní, avšak ak sa nezhodujú odôvodňuje sa vylúčenie a formulácia záveru, že predložená pečiatka nemohla vytvoriť sporný odtlačok.

Pri mikroskopickom skúmaní sa zameriavame na vyhľadávanie anomálií. Aj pri tomto skúmaní skúmania sa celý postup dokumentuje slovne a fotograficky. Fotografie pečiatky a jej razidla zachytávajú podmienky, v ktorých bola pečiatka zaistená a skúmaná. Na pečiatkovom štočku sa môžu nachádzať rôzne defekty (trhliny rezy, úlomky...), na ktorých sa nenachádza pečiatková farba. Čo sa na odtlačkoch prejaví prerušením kontúry, linky.

Defekty

Medzi krátkodobé a dlhodobé defekty vyskytujúce sa na pečiatkach môžeme zaradiť vzduchové bubliny vzniknuté pri procese výroby pečiatky. Determinácia toho, či sú druhovým alebo individuálnym znakom závisí na znalosti o tom, kedy vzduchové bubliny vznikli. Ak vzduchové bubliny vznikli na ložiskovej doske, je to klasifikované ako druhový znak. Ak však vzduchové bubliny vznikli ako výsledok zachytenia vzduchu počas kladenia gumy na vrch ložiskovej dosky, je to individuálny znak.

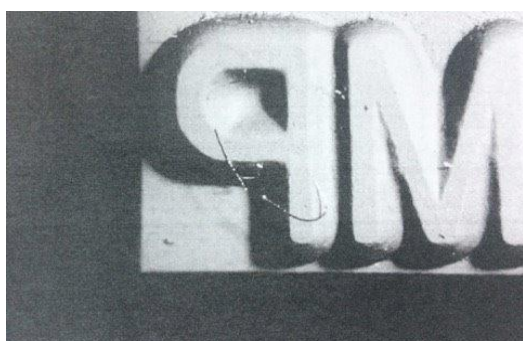

Obr. 2 Vzduchové bubliny vzniknuté na razidle pečiatky sa v odtlačku pečiatky prejavia ako neodtlačená plocha.¹⁹²

Ostatné defekty

Subjekty používajúce pečiatky s nimi manipulujú v rôznom prostredí, kde môže ľahko dôjsť k ich znečisteniu. Stačí mala prachová častica alebo smietka, ktorá spôsobí vytvorenie odtlačku odlišného od originálu. Často je to voľným okom nepostrehnuteľné vidíme to len pri niekoľko násobnom zväčšení. Pri manipulácii z pečiatkami pri ktorých sa zistilo, že na razidle majú istú nečistotu musíme byť opatrní. Lebo nevieme kedy sa tam tá nečistota dostala a či nebude dôležitá pre ďalšie pozorovanie. Musíme dbať aby nebola odstránená alebo popripade znehodnotená.

Po absolvovaní dôkladného skúmania razidla sa vykonáva skúmanie odtlačku. Urobí sa veľký počet kontrolných odtlačkov z predloženej pečiatky na substráte podobnom materiálu, na ktorom je aj sporný odtlačok. Ak je razidlo predloženej pečiatky pokryté prechodným materiálom ako napr. chlípky, nahromadený atrament alebo špina, a sporný odtlačok neodráža tieto chyby, je nutné vyčistiť pečaťku na získavanie odtlačkov bez tohto prechodného materiálu, čiže aby boli rovnaké so sporným odtlačkom. Čistením razidla pečiatky skôr ako sa vyrobí pokusný odtlačok sa môže odstrániť prechodný materiál. Pokusné odtlačky razidla tak ako boli zaistené musia byť urobené skôr ako sa razidlo bude čistiť.

Obr.3 Chlípky, vlasy zachytené na razidle pečiatky na odtlačku zanechávajú neotlačené miesto¹⁹³

Závery kriminalistického skúmania odtlačkov pečiatok

Kriminalistické skúmanie v rámci svojich štádií zaist'uje, skúma, pozoruje a následne vyvodzuje závery skúmania. Pri skúmaní a porovnávaní sporného odtlačku a kontrolných

¹⁹² Kelly, J. S.: Ruber Stamps str. 260

¹⁹³ Kelly, J. S.: Ruber Stamps str. 263

odtlačkov zistíme všeobecné znaky, rozdiely a podobnosti medzi nimi. Výsledkom skúmania je:

- Zhoda

Sporný odtlačok bol vyhotovený zaistenou pečiatkou

- Rozdiel

Sporný odtlačok nebol vyhotovený zaistenou pečiatkou

- Reprodukcia

Sporný odtlačok bol vyhotovený inou tlačiarenskou technikou

a)

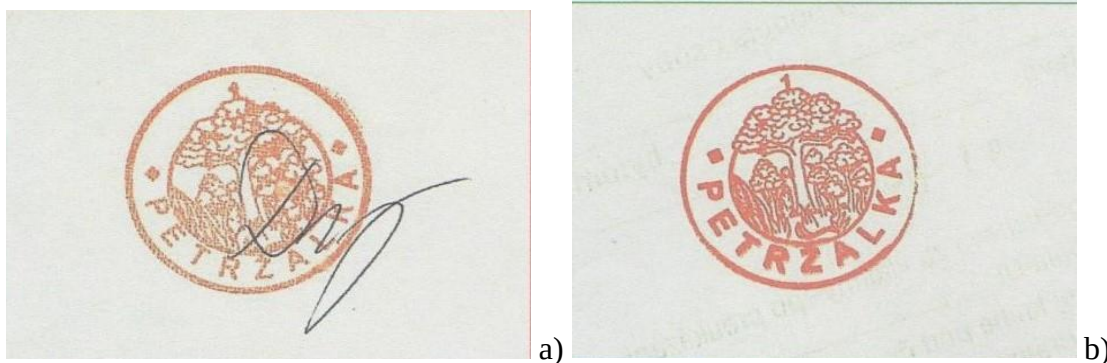
b) Obr. 4 a)

Sporný odtlačok výplatnej známky, b) zaistený kontrolný odtlačok výplatnej známky

Obr. 5 Prekrytie sporného a kontrolného odtlačku výplatnej známky

Výsledok kriminalistického skúmania je jednoznačný. Ako vidíme na obrázkoch ide o prípad, kde sa znaky sporného odtlačku a znaky zaisteného kontrolného odtlačku sú totožne. Sporný odtlačok a kontrolný odtlačok boli vytvorené tou istou pečiatkou.

Obr. 6 a) Sporný odtlačok pečiatky Bratislavskej mestskej časti - Petržalka z kúpnej zmluvy.
b) Odtlačok originálnej pečiatky mestskej časti Bratislava – Petržalka: Porovnávací materiál

Obr. 7 Prekrytie v zobrazení sporného a porovnávacieho materiálu.

Pri tomto kriminalistickom skúmaní odtlačkov pečiatok vidieť rozdiel v grafickom dizajne medzi originálnym odtlačkom pečiatky a sporným odtlačkom pečiatky na spornom dokumente. Záverom je zistenie, že sporný odtlačok a zaistený porovnávací materiál sú vytvorené rôznymi pečiatkami.

Záver

Pečiatky a odtlačky pečiatok a sú bežnou súčasťou nášho života. Nachádzajú sa na rôznych druhoch listín a dokumentoch s ktorými sa stretávame v pracovnej aj súkromnej sfére. Pečiatky a odtlačky pečiatok sú zvyčajne falšované za účelom vzbudiť dojem, že daná listina resp. dokument boli vydané oprávneným subjektom a zakladajú určité práva, nároky resp. potvrdzujú určitý stav. V kriminalistickej praxi sa najčastejšie stretávame s falšovaním úradných pečiatok. Pečiatky jednotlivých inštitúcií zastávajú ich postavenie v spoločnosti a zastupujú istú vážnosť a nenahraditeľnosť. Pečiatky a odtlačky pečiatok sú falšované so zámerom vzbudzovať dojem skutočného vydania nejakej listiny, dokumentu. Zaistovanie stôp patrí medzi rozhodujúce úkony pre ich kriminalistické skúmanie. Každá listina sa zaistuje v pôvodnom stave bez akéhokoľvek zásahu do nej. Vyhotovenie kontrolných odtlačkov pečiatok je veľmi dôležité a je mu potrebné venovať dostatok pozornosti. Pretože od zaistených kontrolných odtlačkov závisí ďalšie skúmanie a výsledky skúmania. Cieľom kriminalistického skúmania je zistiť či sporný odtlačok a kontrolné odtlačky pečiatky boli vyhotovené tou istou pečiatkou. Overenie pravosti pečiatky pomôže vyšetrovateľovi pri zisťovaní, či bol spáchaný trestný čin v súvislosti s danou listinou a konkrétnou pečiatkou na tejto listine.

Zoznam bibliografických odkazov

KRAJNÍK, V. a kol.: 2005. Kriminalistika. 1. vyd. Bratislava: Akadémia PZ, 2005. 356 s. ISBN 80-8054-356-9.

LINDBOLOM, B.S., KELLY, J. S.: Scientific Examination of Question Document. Second edition 2006, Taylor & Francis Group LLC, p.423, ISBN-10:0-8493-2044-5

Metodický pokyn Ministerstva vnútra Slovenskej republiky zo 11. decembra 2003 číslo 203-2003/09405 pre krajské úrady, obvodné úrady a úrady orgánov špecializovanej miestnej štátnej správy o vyhotovení, evidovaní, používaní a likvidovaní úradných pečiatok a o označení budov krajských úradov a obvodných úradov a budov úradov orgánov špecializovanej miestnej štátnej správy štátnymi symbolmi a tabuľami s názvom úradu

SMERNICA PRE VÝKON ZNALECKÝCH ČINNOSTÍ A ODBORNÝCH ČINNOSTÍ V POLICAJNOM ZBORE. 2006. KEÚ PZ v Bratislave. ISBN 80-969623-9-6, str.212.

Odporúčanie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky číslo 203-2005/06626 z 30. júna 2005, pre orgány územnej samosprávy na používanie štátnych symbolov, označovanie budov samosprávnych orgánov a používanie symbolov územnej samosprávy

ORDWAY, H., Scientific Examination of Questioned Documents., CRC Press; 2006., p.464., ISBN-13: 978-0849320446

ŠIMURDIAKOVÁ M.: Kriminalistické skúmanie pečiatok a pečatidiel. BP. Akadémia PZ v Bratislave, 2018

UZNESENIE NAJvyššieho súdu SR z 24.2.2010, sp. zn 4 Cdo 13/2009 dostupné na <https://www.nsud.sk/data/att/6901.pd>

https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/131285/Books_2010_2019_063-2014-1_10.pdf

<https://www.thestampmaker.com/rubber-stamps/wedding-stamps.aspx>

Kontaktné údaje

JUDr. Magdaléna Krajníková, PhD.

Katedra kriminalistiky a forenzných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

email: magdalena.krajnikova@minv.sk

doc. RNDr. Soňa Masnicová, PhD.

Katedra kriminalistiky a forenzných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

email: sona.masnicova@minv.sk

PRÁVNE ASPEKTY TRESTU ODŇATIA SLOBODY V KORELÁCII SO ZÁKLADNÝMI SOCIÁLNYMI PRÁVAMI ODSÚDENÉHO¹⁹⁴ LEGAL ASPECTS OF PUNISHMENT IN CORRELATION WITH BASIC SOCIAL RIGHTS OF THE CONVICT¹⁹⁵

Lucia Kurilovská - Patrícia Krásná - Claude Trelaj

Anotácia: *Právne aspekty trestu odňatia slobody sú podstatnou súčasťou jeho výkonu a realizácie. Všetky relevantné právne hľadiská výkonu trestu odňatia slobody je bezpodmienečne potrebné, aby boli rešpektované a taktiež, aby bola ich kvintesencia efektívne uplatňovaná. Autorky vedeckého článku spracovali v jeho obsahu podstatné náležitosti spojené s právnymi aspektmi trestu odňatia slobody a taktiež v rámci uvádzaného dbali na prezentovanie opodstatnených skutočností spojených so základnými sociálnymi právami odsúdeného. Predložený vedecký článok bol spracovaný v rámci projektu APVV-19-0090 „Právna metodológia pre dobu právneho pluralizmu“.*

Kľúčové slová: *právny aspekt, výkon trestu odňatia slobody, prijímanie odsúdeného, základné sociálne práva odsúdeného.*

Annotation: *Legal aspects of imprisonment are an essential part of its execution and implementation. It is absolutely necessary that all relevant legal aspects of the execution of the prison sentence be respected and that their quintessence be effectively applied. The authors of the scientific article processed in its content the essential elements connected with the legal aspects of the prison sentence and also took care to present justified facts connected with the basic social rights of the convicted within the scope of the article. The presented scientific article was processed within the project APVV-19-0090: „Legal methodology for the age of legal pluralism“.*

Key words: *legal aspects, execution of a prison sentence, admission of a convicted person, basic social rights of a convicted person.*

Úvod

Výkon trestu odňatia slobody je špecifický mnohými aspektmi, ktoré sú s ním spojené. Najpodstatnejšou skutočnosťou je, že osobe, ktorej bol uložený trest odňatia slobody sa siahajú na základné ľudské práva a slobody. Samozrejme, pre účel trestu je to bezpodmienečne dôležité. S prihliadnutím na primárne atribúty, aj právne, ktoré s výkonom trestu súvisia je dôležité vnímať ich opodstatnenie a význam. Každý relevantný prvok výkonu trestu odňatia slobody ovplyvňuje jeho realizáciu, ale tiež samotného odsúdeného. Je preto podstatne dôležité venovať patričnú pozornosť právnym aspektom výkonu trestu odňatia slobody, ktoré zabezpečujú jeho spravodlivé a účelné uskutočňovanie.

Autorky príspevku sa zamerali počas jeho spracovania na prezentovanie vedeckých skutočností spojených s právnymi aspektmi trestu odňatia slobody, prijímaním odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody v korelácii so základnými sociálnymi právami odsúdeného a pripravovanou novelizáciou Zákona č. 475/2005 Z. z. Zákona o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Ich cieľom bolo predostrieť podstatu a význam právnych aspektov trestu odňatia slobody, prijímania odsúdeného a tiež prezentovať účel základných sociálnych práv odsúdeného. Činili tak v rámci prezentovania výsledkov vedeckého skúmania projektu zameraného na právnu metodológiu pre dobu právneho pluralizmu. Pretože „Plurál práva“ vystihuje nie iba skutočne existujúce/platné právo, ale v ešte väčšej miere definície, vymedzenia a chápania právnej metodológie. Uvedená silná verzia

¹⁹⁴ Tento príspevok vznikol v rámci projektu APVV-19-0090 „Právna metodológia pre dobu právneho pluralizmu“.

¹⁹⁵ This paper is a result of the project APVV-19-0090: „Legal methodology for the age of legal pluralism“.

právneho pluralizmu počíta s právom ako s normatívnym systémom (systémami) určitých vlastností spätých s inštitúciami verejnej moci.¹⁹⁶

V súlade s uvádzanými cieľmi vedeckého článku si stanovili, autorky, tiež základné výskumné otázky, na ktoré počas realizácie výskumu nachádzali odpovede. Prvá vedecká otázka znela: „*Aké poznáme právne aspekty výkonu trestu odňatia slobody a prijímania odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody?*“ Ďalšie formulované výskumné otázky boli: „*Súvisia právne aspekty výkonu trestu odňatia slobody so základnými sociálnymi právami odsúdeného?*“, „*Akými základnými sociálnymi právami disponuje odsúdený a aké majú opodstatnenie?*“, „*Ovplyvňuje právna metodológia, resp. právny pluralizmus samotný výkon trestu odňatia slobody a základné sociálne práva odsúdeného?*“ Realizácia výskumu prebiehala v intenciách jednoznačných cieľov, pretože spravodlivý, správne fungujúci justičný systém a tiež efektívny výkon trestu odňatia slobody sú kľúčovými prvkami modernej demokratickej spoločnosti.

Pri spracovaní vedeckého článku autorky využívali opodstatnené vedecké metódy, ktoré im napomáhali pri plnení vytýčených cieľov, zodpovedaní vymedzených výskumných otázok, deskripcii a explikácii relevantných vedeckých poznatkov. Uvádzanými využívanými vedeckými metódami boli analýza, syntéza, zovšeobecňovanie, dedukcia a indukcia. Následne autorky tiež predikovali podnety pro futuro.

Právne aspekty trestu odňatia slobody

V súčasnosti, najmä kvôli medializovaným prípadom, vzrastá záujem o poznatky, resp. aspekty spojené so samotným výkonom trestu odňatia slobody. Máme za to, že je bezpodmienečne potrebné prezentovať vedecké, relevantné, skutočnosti spojené s výkonom trestu odňatia slobody tak odbornej, ako i laickej verejnosti. Bez prezentácie a upriamovania pozornosti na reálne informácie spojené s výkonom trestu odňatia slobody nie je možné tiež zabezpečiť efektívnu prevenciu trestnej činnosti, ale ani účelnú resocializáciu odsúdených. I práve z týchto dôvodov sme sa rozhodli spracovať predložený vedecký článok a reflektovať tak na aktuálne indikujúce otázky, ktoré v spoločnosti vznikajú.

Samotný výkon trestu odňatia slobody, tak ako bolo už nami uvádzané, predikuje množstvo skutočností, ktoré v súčinnosti s ním vznikajú. Úlohou štátu a legislatívy je však potrebné určiť jednoznačné hranice, v ktorých bude výkon trestu odňatia slobody realizovaný. V súčasnosti v podmienkach Slovenskej republiky sú zreteľne vymedzené právne aspekty výkonu trestu v rámci národnej legislatívy, primárne v Zákone č. 475/2005 Z. z. Zákone o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej už iba „ZoVTOS“), vo Vyhláske Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody (ďalej už iba „Vyhláška“), v Zákone č. 300/2005 Z. z. Trestnom zákone v znení neskorších predpisov, v Zákone č. 301/2005 Z. z. Trestnom poriadku v znení neskorších predpisov a v Ústavnom zákone č. 460/1992 Zb. Ústave Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Pre potreby nášho vedeckého článku sa budeme podrobnejšie venovať ZoVTOS, jeho aktuálne navrhovanej novelizácii a Vyhláske. Opodstatnenie ZoVTOS tkvie v jeho predmete, ktorým sú ustanovenia spôsobu výkonu trestu odňatia slobody, práva, povinnosti odsúdených, dozor a kontrola nad výkonom trestu odňatia slobody.

Pre zreteľné uvádzanie všetkých následne prezentovaných relevantných skutočností považujeme za podstatné uviesť charakteristiku účelu samotného trestu. ZoVTOS jasne určuje, že: „*Účelom výkonu trestu je chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestnej činnosti, zabrániť odsúdeným v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvárať podmienky umožňujúce podporovať*

¹⁹⁶ BARÁNI, E. *Dôsledky právneho pluralizmu pre právnickú metodológiu*. In Právny obzor, Roč. 103, 2020, č. 4, s. 258.

a rozvíjať pozitívne osobnostné rezervy pre ich resocializáciu, aby viedli riadny život.“¹⁹⁷ Táto charakteristika je tiež predmetom spomínanej navrhovanej novelizácie, kedy je navrhnuté, aby boli v § 1a za slovo „viedli“ vložené slová „po prepustení na slobodu“.¹⁹⁸

Vyššie bolo už nami spomínané, že počas výkonu trestu sú odsúdenému obmedzené jeho základné práva a slobody. Počas výkonu trestu odňatia slobody sa môžu odsúdenému obmedziť len tie občianske práva, ktorých výkon by bol v rozpore s účelom výkonu trestu, alebo ktoré sa nemôžu vzhľadom na výkon trestu uplatniť.¹⁹⁹

Samozrejme je podstatné si uvedomiť, že v prípade, ak je odsúdený vo výkone trestu odňatia slobody je obmedzený najmä v práve na nedotknuteľnosť osoby, jej súkromia, slobode pohybu, pobytu, zachovaní listového tajomstva, tajomstva dopravovaných správ a iných písomností, v práve slobodnej voľby povolania a v práve na nakladanie s vecami osobnej potreby. Osoba obmedzená na osobnej slobode si zachováva, tzv. relatívnu alebo zostatkovú slobodu, do ktorej môže byť v rámci výkonu trestu odňatia slobody zasiahnuté v rôznych stupňoch intenzity v závislosti na okolnostiach daného prípadu.²⁰⁰

V nadväznosti na už uvádzané skutočnosti je potrebné tiež dbať na to, aby boli pre odsúdených vytvárané také podmienky, ktoré by im existenciu v ústave na výkon trestu odňatia slobody čo najviac približovali podmienkam života v bežnej spoločnosti. Pri reflektovaní na poznatky penitenciárnej praxe je dôležité upriamiť pozornosť i na niektoré inštitúty trestu odňatia slobody, ktoré je nutné revidovať. Uvádzané následne bude mať vplyv aj na zjednodušenie náročného systému reintegračného pôsobenia na odsúdených. Pretože tak, ako sa zhodujú viacerí autori a my sa dovolíme k nim pridať, „*trest odňatia slobody v tradičnej podobe je prakticky trestom odňatia slobodného pohybu a príležitosti na uspokojenie mnohých potrieb*“.²⁰¹

Izolácia jedinca v kontexte špecifických podmienok, ktoré sa eklatantne odlišujú od reálneho života, mimo ústavu na výkon trestu odňatia slobody, je sama o sebe relatívne vážnou prekážkou už spomínanej reintegrácie odsúdeného do spoločnosti. Dané je podmienené aj tou skutočnosťou, že výkon trestu odňatia slobody má zvláštne sociálno-psychologické aspekty.²⁰² Tieto netypické sociálno-psychologické aspekty sú podmienené i skutočnosťou, že výkon trestu odňatia slobody, okrem iného, je charakterizovaný mnohými činiteľmi, ktoré pôsobia tak na exogénnu, ako aj na endogénnu štruktúru odsúdeného. Zmierňujúcimi faktormi týchto sociálno-psychologických sú aj základné zásady výkonu trestu, ktorých plnenie je jedným z jeho kľúčových posolstiev.

Základnými zásadami výkonu trestu sú nasledovne uvádzané. Rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, zákaz používať kruté, neľudské alebo ponižujúce spôsoby zaobchádzania alebo trestania a zásada rovnakého zaobchádzania so všetkými odsúdenými. Počas výkonu trestu sa podporujú také postoje a schopnosti, ktoré odsúdenému pomôžu pri opätovnom zaradení do spoločnosti, ale zmiernenie obmedzení vo výkone trestu nesmie ohroziť ochranu spoločnosti pred páchatelmi trestnej činnosti. Trest sa vykonáva diferencovane, podmienky výkonu trestu sú rozdielne podľa stupňa stráženia. Na zvýšenie účinnosti výkonu trestu sa vykonáva aj vnútorná diferenciácia v jednotlivých stupňoch stráženia. Počas výkonu trestu je odsúdený povinný podrobiť sa obmedzeniam tých základných práv, ktorých výkon by bol v rozpore s účelom výkonu trestu. Ide najmä o obmedzenia, ktoré neumožňujú odsúdeným štrajkovať,

¹⁹⁷ § 1a Zákona č. 475/2005 Z. z. Zákona o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁹⁸ LP/2022/438 Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁹⁹ TITLOVÁ, M. *Zákon o výkone trestu odňatia slobody. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 32.

²⁰⁰ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 473/2019 z 9. júna 2020.

²⁰¹ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. *Psychologie v právu*. Praha: C. H. Beck, 1997, s. 58.

²⁰² BANSKÝ, J., KOPP, P., KAČÁNI, P., PŠENKO, M. *Penitenciárna psychológia. 2. prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: Centrum polygrafických služieb MV SR, 2016, s. 53.

slobodne sa zhromažďovať a združovať sa v spolkoch či združeniach, zakladať politické strany a odborové organizácie. Odsúdený si nemôže slobodne vybrať lekára, zdravotné zariadenie a nemôže vykonávať volené a iné verejné funkcie.²⁰³

Cieľom trestu je rovnako tak poskytnúť páchateľovi dostatočný čas na nápravu a uvedenie si dôsledkov, ktoré vychádzajú z páchania trestného činu a následne tým tak obmedziť jeho kriminálne správanie.²⁰⁴

Odsúdený je počas výkonu trestu odňatia slobody umiestnený v ústave na výkon trestu odňatia slobody s určením na aký stupeň strázenia sú prispôsobené a ktorá kategória odsúdených v nich bude umiestnená. Z dôvodu zlého zdravotného stavu odsúdených môže byť miestom výkonu trestu aj nemocnica pre obvinených a odsúdených a na potrebný čas aj iné zdravotnícke zariadenie. Výkon trestu, strázenie, dozor, dohľad a zaobchádzanie s odsúdenými zabezpečuje Zbor väzenskej a justičnej stráže. Jeho príslušníci majú oprávnenie vydávať pokyny, príkazy a v súlade so zákonom aj donucovacie prostriedky.²⁰⁵

Znenie § 5 ZoVTOS upravuje podrobnejšie miesto výkonu trestu odňatia slobody a tiež je súčasťou navrhovanej spomínanej novelizácie ZoVTOS. V jej kontexte má byť vytvorené oddelenie pre výkon trestu matiek s deťmi. Táto zmena je považovaná za jednu z nosných pilierov novelizácie. Ako príklad si dovoľíme uviesť, že v Českej republike takýto špecializovaný oddiel pre výkon trestu odňatia slobody matiek s deťmi vo veku od 1 a spravidla do 3 rokov je vo Věznici Světlá nad Sázavou zriadený už od roku 2002.²⁰⁶ Ďalej taktiež má vzniknúť otvorené oddelenie pre odsúdených zaradených v minimálnom stupni strázenia. Opodstatnene by oddelenie pre výkon trestu matiek s deťmi a otvorené oddelenie boli organizačnou súčasťou príslušného ústavu alebo ústavu na výkon väzby.

Prijímanie odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody

Následne máme za to, že v rámci zodpovedania nami vytýčených vedeckých otázok je potrebné venovať sa i konkrétnostiam spojeným s prijímaním odsúdených. Uvádzané je odôvodnené skutočnosťou, že chápanie práva, právnej metodológie a právneho pluralizmu sú exponovanými prvkami v kontexte vnímania právnych aspektov výkonu trestu odňatia slobody. Reálnosť samotného prijímania odsúdeného do výkonu trestu odňatia slobody je podmienené, samozrejme, právnym rámcom. ZoVTOS upravuje prijímanie odsúdeného v § 7 ods. 1 - ods. 5 a taktiež v § 2 - § 6 Vyhlášky.

Analýzou a syntézou relevantných skutočností sme dospeli k následnému prezentovaniu opodstatnených faktov. Odsúdeného možno prijať na výkon trestu len na základe právoplatného rozsudku súdu, ak sa preukáže jeho totožnosť a príslušný súd vydal nariadenie výkonu trestu. Ak k nariadeniu výkonu trestu nie je pripojené písomné vyhotovenie právoplatného rozsudku, súd rozsudok zašle ústavu dodatočne. Na výkon trestu sa nastupuje v ústave na výkon väzby. Daná veta je v rámci novelizácie doplnená o slovné spojenie „v nemocnici“ a teda za slová „v ústave na výkon väzby“ sa vložia slová „v nemocnici“.

Ak odsúdený dodaný do výkonu trestu príslušníkmi Policajného zboru, Vojenskej polície alebo ozbrojenými príslušníkmi finančnej správy nemá žiadny doklad, ktorým môže preukázať svoju totožnosť, možno ho prijať, len ak jeho totožnosť písomne potvrdí orgán, ktorý ho do výkonu trestu dodal. Ak totožnosť odsúdeného nemožno overiť, ústav odsúdeného do výkonu trestu neprevezme. Na overenie podoby tváre a správnosti údajov zapísaných v doklade totožnosti predloženom odsúdeným, ktorý nastúpil do výkonu trestu sám na základe

²⁰³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4Sžk/11/2016 zo dňa 08. novembra 2017.

²⁰⁴ ČENTÉŠ, J. *Trestný zákon: Veľký komentár. 2. aktualiz. vyd.* Žilina: EUROKÓDEX, 2015, s. 42.

²⁰⁵ MAMOJKOVÁ, E., NOVÁK I. *Základy penológie*. Bratislava: Tlačiareň Ministerstva vnútra Slovenskej Republiky, 2015, s. 102.

²⁰⁶ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. [cit. 2022.10.11.] Dostupné na internete: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/zakladni-informace>.

nariadenia výkonu trestu súdom, poskytne na písomné, v rámci zmeny a doplnenia ZoVTOS sa má slovo „písomne“ odstrániť, požiadanie ústavu príslušný útvar Policajného zboru, ktorý doklad vydal, informáciu z informačného systému Policajného zboru²⁰⁷ obdobne sa postupuje, ak vznikne podozrenie zo zámeny osoby vo výkone trestu.

Každý odsúdený je povinný podrobiť sa po prijatí na výkon trestu osobnej prehliadke, zdravotnej prehliadke, hygienickým, protiepidemickým opatreniam a iným výkonom v rozsahu a za podmienok podľa osobitných predpisov.²⁰⁸

Osobnú prehliadku odsúdeného po prijatí do výkonu trestu vykoná príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže rovnakého pohlavia. Ak bol odsúdený dodaný do výkonu trestu príslušníkmi Policajného zboru, Vojenskej polície, Zboru väzenskej a justičnej stráže alebo ozbrojenými príslušníkmi finančnej správy osobná prehliadka sa vykoná za prítomnosti príslušníka orgánu, ktorý odsúdeného dodal do výkonu trestu. Po vykonaní osobnej prehliadky sa o výsledku osobnej prehliadky vyhotoví písomný záznam, ktorý obsahuje jasne definované následne uvádzané náležitosti. Zoznam odňatých vecí, ktoré definujeme v ďalšom texte. Údaj o prevzatí osobných dokladov, údaj o prevzatí peňažných prostriedkov a cenín²⁰⁹, záznam o vyjadrení odsúdeného, či, kým a kedy bolo voči nemu použité fyzické násilie, záznam o zistení viditeľných stôp po fyzickom násilí alebo zranení na tele odsúdeného, časový údaj s uvedením dátumu, hodiny a minúty vykonania osobnej prehliadky a vykonania písomného záznamu.

Záznam podpíše príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže, ktorý osobnú prehliadku vykonával, odsúdený, ktorý sa osobnej prehliadke podrobil a príslušník orgánu, ktorý odsúdeného do výkonu trestu dodal. Ak odsúdeného do výkonu trestu dodal príslušník iného pohlavia ako dodaný odsúdený, tento príslušník podpíše písomný záznam potvrdzujúci všetky okolnosti pravdivosti jeho obsahu, okrem záznamu o zistení viditeľných stôp po fyzickom násilí alebo zranení na tele odsúdeného. Písomný záznam o vykonaní osobnej prehliadky odsúdeného sa vyhotovuje v dvoch výťažkoch. Jeden výťažok sa vydá odsúdenému a jeden sa založí do osobného spisu odsúdeného, ktorý sa mu vytvorí pri prijatí do výkonu trestu odňatia slobody, tak ako je uvedené v ZoVTOS.

Pre zabezpečenie ochrany života a zdravia odsúdeného, príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže, ale aj ostatných odsúdených, či iných osôb sa odsúdenému odnímu vecí, ktorými by mohol byť ohrozený život, zdravie, majetok alebo bezpečnosť, marený účel výkonu trestu, či narušovaný ústavný poriadok, ako aj vecí, ktoré by mohli byť zneužitú na útek, prostriedky audiovizuálnej techniky a návykové látky²¹⁰. Odsúdený nemôže prechovávať tlačoviny alebo predmety propagujúce národnostnú, rasovú, etnickú alebo náboženskú neznášanlivosť, fašizmus alebo iné hnutia smerujúce k potláčaniu práv a slobôd občanov, násilie, krutosť, ohrozujúce mravnosť alebo popisujúce zhotovenie zbrane, streliva, výbušnín, návykových látok a akékoľvek predmety, ktorými by mohol mať účel výkonu trestu.

V súvislosti s uvádzaným by sme sa rady zmienili o veľmi často, aplikačnou praxou, pripomienkovanvej skutočnosti v rámci tlačovín ohrozujúcim mravnosť odsúdeného. Právo na informácie v sebe zahŕňa aj právo prijímať informácie, ktoré šokujú, sú kontroverzné, lascívne a pre určitú časť spoločnosti poburujúce alebo v rozpore s ich svetonázorom, pričom je zaručené právo prijímať tieto informácie aj v obrazovej, vizuálnej podobe. Zákonnú úpravu

²⁰⁷ § 69 Zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

²⁰⁸ Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. § 51 ods. 1 písm. d) Zákona č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁰⁹ § 28 ods. 3 písm. a) a ods. 6 písm. a) Zákona č. 475/2005 Z. z. Zákona o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

²¹⁰ § 130 ods. 5 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov.

zákazu prechovávať tlačoviny a predmety ohrozujúce mravnosť v zmysle ZoVTOS je potrebné chápať ako absolútne preferovanie záujmu týkajúceho sa ochrany morálky, bezpečnosti, záujmu týkajúceho sa predchádzania nepokojom a zločinnosti v ústave na výkon trestu odňatia slobody, ako aj záujmu týkajúceho sa ochrany práv a slobôd odsúdených, oproti právu na informácie odsúdených v podobe prístupu k tlačovine s pornografickým obsahom. Pri zákonnej úprave zákazu prechovávať tlačoviny a predmety ohrozujúce mravnosť v zmysle ZoVTOS je potrebné dôverovať racionálnemu zákonodarcovi, že pri úprave zákazu prechovávať tlačoviny ohrozujúce mravnosť vychádzal z expertných poznatkov o prevažujúcom negatívnom vplyve prístupu odsúdených k pornografii a nevyhnutnej potrebe upraviť uvedený zákaz ako nevyhnutný prostriedok ochrany morálky, bezpečnosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti v ústave na výkon trestu odňatia slobody, ako aj ochrany práv a slobôd odsúdených, ibaže by sa v konaní podľa čl. 125 ods. 1 Ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov nepreukázala nevyhnutnosť zákonnej úpravy opísaného kategorického zákazu prechovávať tlačoviny a predmety ohrozujúce mravnosť.²¹¹

Taktiež odsúdený nemôže prechovávať a používať mobilný telefón, či iné technické zariadenie umožňujúce komunikáciu alebo záznam informácií. O odňatí spomínaných vecí sa taktiež pre účely správnosti a komplexnosti uvedenia všetkých potrebných skutočností spojených s prijímaním odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody spíše záznam.

Následne je tiež bezpodmienečne potrebné, aby bol odsúdený pri prijímaní do výkonu trestu poučený o právach a povinnostiach podľa ZoVTOS, o dĺžke trvania jeho výkonu trestu a o možnostiach prepustenia z výkonu trestu. V prípade, ak uvedenému poučeniu bráni zdravotný stav odsúdeného alebo iné závažné dôvody, odsúdený sa poučí ihneď po odpadnutí takýchto dôvodov. O oboznámení s právami a povinnosťami, ktoré má odsúdený vo výkone trestu, dĺžke trestu odňatia slobody a možnosti podmieneného prepustenia sa urobí záznam, ktorý odsúdený potvrdí svojím podpisom. V prípade ak odsúdený záznam odmietne podpísať, príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže o tom urobí poznámku v zázname.

Nástup, resp. prijímanie, odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody je veľmi často nesprávne interpretovaný. V rámci odbornej diskusie je potrebné, podľa nášho názoru, dbať na jasné, zreteľné a najmä správne prezentovanie skutočností spojených s prijímaním odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody. Oboznámenie sa s daným je opodstatnené, samozrejme, i v rámci prezentovania právnych aspektov výkonu trestu a úmyslu predloženia podstaty zmien v chápaní právnej metodológie pre dobu právneho pluralizmu.

Odsúdený nastupuje na výkon trestu v určenom ústave na výkon väzby a to buď priamo po predchádzajúcej väzbe, sám na základe nariadenia výkonu trestu súdom alebo dodaním do výkonu trestu príslušníkmi Policajného zboru, Vojenskej polície, Zboru väzenskej a justičnej stráže alebo ozbrojenými príslušníkmi finančnej správy.

Inštitút dodania do výkonu trestu príslušníkmi Policajného zboru, Vojenskej polície, Zboru väzenskej a justičnej stráže alebo ozbrojenými príslušníkmi finančnej správy je realizovaný bezprostredne po rozhodnutí, podľa ktorého sa má vykonať trest odňatia slobody a stalo sa vykonateľným. Predseda senátu príslušného súdu prvého stupňa alebo odvolacieho súdu ihneď vydá príkaz na zadržanie odsúdeného na účel jeho dodania do výkonu trestu odňatia slobody a zároveň nariadi výkon trestu odňatia slobody a dodanie odsúdeného do výkonu trestu odňatia slobody, ak je vo väzbe, bol mu uložený trest odňatia slobody prevyšujúci dva roky, je obava, že ujde, alebo sa bude skrývať, aby sa tak vyhol výkonu trestu.

Dodanie do výkonu trestu odňatia slobody prichádza do úvahy aj v prípade, ak odsúdený nenastúpi do výkonu trestu v lehote, ktorá mu bola poskytnutá, alebo ak je obava, že ujde, alebo

²¹¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 819/2016 z 15. marca 2017.

sa bude skrývať. Predseda senátu preto v týchto odôvodnených prípadoch nariadi, aby bol do výkonu trestu dodaný.²¹²

Ak nie je známe miesto pobytu odsúdeného, použije sa na príkaz na jeho dodanie do výkonu trestu primerane zatknutie, ktoré vykonávajú na podklade príkazu príslušníci Policajného zboru, Vojenskej polície a ozbrojení príslušníci finančnej správy, ktorí sú tiež povinní, ak je to na vykonanie príkazu potrebné, vypátrať pobyt obvineného.²¹³ V súlade s potrebami implementácie Schengenského aquis a s tým súvisiacou aplikáciou príslušných ustanovení, ktorými je Slovenská republika viazaná bol vytvorený pre potreby pátrania po osobách a po totožnosti nájdených mŕtvol systém PATROS.²¹⁴ Ak je miesto pobytu odsúdeného známe môže policajt vstúpiť do obydlija, iných priestorov a na pozemok podľa ustanovenia zákona.²¹⁵

Prijímanie odsúdených do výkonu trestu odňatia slobody sa vykonáva nepretržite. Odsúdeného, ktorý je dodaný do výkonu trestu príslušníkmi Policajného zboru, Vojenskej polície, Zboru väzenskej a justičnej stráže alebo ozbrojenými príslušníkmi finančnej správy, môže prijať aj iný ústav na výkon väzby ako ústav určený na nástup do výkonu trestu v nariadení výkonu trestu. Ak bol takýmto spôsobom odsúdený dodaný do výkonu trestu na základe príkazu súdu, prijíma ho ústav na výkon väzby, ktorý overí v príslušnom ústave správnosť údajov. Ak je odsúdený prijatý do výkonu trestu v pracovný deň po 15.00 hodine alebo v deň pracovného voľna alebo pracovného pokoja, podrobí sa lekárskej prehliadke, hygienickým a protiepidemickým opatreniam a zdravotným výkonom v najbližší pracovný deň.

Príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže, ktorý pri osobnej prehliadke, po prijatí odsúdeného do výkonu trestu, zistí, že na tele odsúdeného sú viditeľné stopy po fyzickom násilí alebo zranení, zabezpečí bez zbytočného odkladu jeho prehliadku lekárom. Ak lekár pri vstupnej lekárskej prehliadke zistí na tele odsúdeného stopy po fyzickom násilí alebo zranení alebo zistí, že odsúdená je tehotná, ústav o tom upovedomí súd, ktorý je oprávnený rozhodnúť o prerušení výkonu trestu, a prokurátora, ktorý vykonáva dozor nad zachovávaním zákonnosti v ústave tak, ako uvádza Vyhláška.

Ústav na výkon väzby ihneď pri prijatí odsúdeného zabezpečí jeho izoláciu, ak je podozrivý z infekčného a parazitárneho ochorenia až do vykonania lekárskej prehliadky.

Strelnú zbraň alebo strelivo odňaté odsúdenému pri prijatí do výkonu trestu ústav odovzdá v mene odsúdeného do úschovy najbližšiemu policajnému útvaru, ktorý o tomto úkone vydá potvrdenie. Pri dodaní odsúdeného, príslušníkmi Policajného zboru, Vojenskej polície, Zboru väzenskej a justičnej stráže alebo ozbrojenými príslušníkmi finančnej správy, ústav strelnú zbraň alebo strelivo od príslušníka Policajného zboru neprevezme.

Dovolíme si poukázať i na skutočnosti súvisiace s vecami, ktoré môže mať odsúdený pri výkone trestu odňatia slobody pri sebe. Veľmi často totiž dochádza, v aplikačnej praxi, taktiež k nesprávnej interpretácii týchto objektívne jestvujúcich faktov. Odsúdený môže mať pri sebe v cele alebo izbe fotografie, vlastné knihy, časopisy a študijné materiály. Taktiež aj písomnosti, ktoré bezprostredne súvisia s konaním vo veci, v ktorej odsúdený vykonáva trest, ako aj písomnosti týkajúce sa iných právnych vecí odsúdeného, osobnú korešpondenciu, potreby na korešpondenciu a hygienické potreby.

Okrem spomínaných môže mať odsúdený pri sebe potraviny, veci osobnej potreby a iné veci, ktoré si kúpi v predajni zriadenej v ústave. Takýto nákup v spomínanej predajni je umožnené realizovať odsúdeným najmenej raz za kalendárny týždeň v určený pracovný deň, v primeranom množstve s prihliadnutím na možnosť ich bezpečného uloženia v skrinke, v cele,

²¹² § 408 ods. 1 a ods. 4 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

²¹³ § 73 ods. 3 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

²¹⁴ ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 - 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 372.

²¹⁵ § 103 ods. 2 Zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov.

a v súlade s podmienkami zabezpečenia zdravotnej neškodnosti potravín. Nákup je povolený len formou bezhotovostného styku okrem otvoreného oddelenia, kde je nákup povolený platbou v hotovosti v ústave alebo mimo ústavu. Výška nákupu nesmie presiahnuť v kalendárnom mesiaci trojnásobok sumy životného minima podľa osobitného predpisu.²¹⁶

Odsúdený môže mať pri sebe tiež hodinky, elektrický holiaci strojček, ponorný varič alebo rýchlovarnú kanvicu, ak je v cele alebo izbe elektrická zásuvka a ďalšie veci povolené riaditeľom ústavu. Elektrický spotrebič musí spĺňať podmienky bezpečnej prevádzky a nesmie mať inštalované zariadenie umožňujúce nedovolený prenos informácií. Vykonanie technickej kontroly zabezpečí ústav. V odôvodnených prípadoch sa vykoná opätovná technická kontrola. Všetky náklady spojené s vykonaním technickej kontroly a používaním vlastného elektrického spotrebiča znáša odsúdený. Novelizácia ZoVTOS navrhuje úpravu daného znenia tak, aby sa hodinky odsúdenému vydali až na základe vykonanej kontroly, ak nie sú nepovolenou vecou podľa osobitného predpisu.²¹⁷

Ostatné veci, okrem vyššie spomínaných, vrátane peňažných prostriedkov, cenností a dokladov ústav prevezme od odsúdeného do úschovy a vydá mu ich pri odchode z výkonu trestu odňatia slobody.

S prijímaním odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody súvisí aj úprava jeho zovňajšku. Po nástupe na výkon trestu sa odsúdený oholí a ostrihá. Vlasý na zadnej časti temena hlavy nesmú siahať nižšie ako po golier košeľe, bočné partie vlasov môžu siahať do polovice ušnic. Odsúdený si môže ponechať fúzy do úrovne kútikov úst a nakrátko pristrihnúť bradu. Úprava vlasov sa neobmedzuje u odsúdenej ženy.²¹⁸

Následne po všetkých vyššie spomínaných úkonoch, teda prijatí odsúdeného, ústav odosiela hlásenie o nástupe odsúdeného do výkonu trestu súdu, ktorý vo veci rozhodoval v prvom stupni a útvaru Policajného zboru príslušnému podľa miesta trvalého pobytu odsúdeného. Po nástupe odsúdeného na výkon trestu, ktorý je poberateľom dôchodku, zašle ústav príslušnému orgánu sociálneho poistenia, príslušnej dôchodkovej správcovskej spoločnosti a príslušnej poisťovni podľa osobitného predpisu²¹⁹ oznámenie o začatí výkonu trestu poberateľa dôchodku. Od doručenia tohto oznámenia nie je možné poukazovať dôchodok odsúdenému na účet v banke alebo pobočke zahraničnej banky, alebo na výplatu v hotovosti. V prípade ak existuje stav, kedy odsúdený vo výkone trestu poberá dôchodok, je povinný nahradiť z dôchodku trovy výkonu trestu a to vo výške 50 % dôchodku, najviac však za kalendárny mesiac v sume rovnajúcej sa výške časti mzdy nepostihnuteľnej výkonom rozhodnutia podľa osobitného predpisu.²²⁰ Trovy výkonu trestu sa zaokrúhľujú na celé eurocenty smerom nadol.

Pokiaľ je odsúdený cudzinec²²¹ alebo osoba bez štátnej príslušnosti pri nástupe do výkonu trestu sa postupuje podľa osobitného právneho predpisu²²²

²¹⁶ § 2 písm. a) zákona č. 601/2003 Z. z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Aktuálne 234,42 eura mesačne, ak ide o jednu plnoletú fyzickú osobu.

²¹⁷ § 15 ods. 6 a § 55 ods. 4 písm. a) Zákona č. 4/2001 Z. z. Zákona o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.

²¹⁸ § 5 ods. 2 Zákona č. 475/2005 Z. z. Zákona o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

²¹⁹ Zákon č. 43/2004 Z. z. Zákon o starobnom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Zákon č. 461/2003 Z. z. Zákon o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov. Zákon č. 328/2002 Z. z. Zákon o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²²⁰ § 1 ods. 1 Nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 268/2006 Z. z. o rozsahu zrážok zo mzdy pri výkone rozhodnutia.

²²¹ § 2 ods. 2 Zákona č. 404/2011 Z. z. Zákona o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²²² § 114 Zákona č. 404/2011 Z. z. Zákona o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Následne považujeme, v nadväznosti na nami skúmané javy, za dôležité tiež reflektovať na potrebu všeobecného vyšpecifikovania *psychologického vyšetrenia pri prijímaní odsúdeného do výkonu trestu odňatia slobody*.

Jedným z prvých úkonov, ktorému sa odsúdený podrobuje pri prijímaní, teda pred umiestnením do príslušného ústavu, je psychologické vyšetrenie. Psychologické vyšetrenie osobnosti odsúdeného je zamerané na zistenie jeho potrieb, na určenie programu zaobchádzania, ale tiež je zamerané na diagnostiku jeho osobnosti. Osobnosť páchatel'a trestného činu je objektom pozornosti ako kriminológov, v súvislosti s kriminogenezou, tak aj penitenciárnych odborníkov, zvlášť penitenciárnych pedagógov a penitenciárnych psychológov.

Diagnóza odsúdeného vypracovaná psychológom tvorí základ pre určenie najúčinnějších spôsobov zaobchádzania prispôbovaných individualite odsúdeného a je východiskom pre stanovenie konkrétnych cieľov v rôznych oblastiach rozvíjania osobnosti v súlade s reedukačným programom, resp. programom zaobchádzania s odsúdeným. Skúmanie osobnosti páchatel'a je náročné pretože ide o rozpoznávanie značného množstva vzájomne pôsobiacich príčin a podmienok objektívneho i subjektívneho charakteru. S daným je spojený aj veľmi dôležitý spôsob prístupu k skúmaniu osobnosti páchatel'a. Z tohto dôvodu možno hovoriť o empirických klasifikáciách, ktoré sú zamerané na vonkajšiu stránku osobnosti a zaoberajú sa symptomatológiou správania alebo prostredia, a teoretických klasifikáciách odsúdených.²²³

Psychodiagnostika sa bežne definuje ako oblasť aplikovanej psychológie patriacej predovšetkým do odboru klinickej psychológie. Psychodiagnostika v kontexte podmienok výkonu trestu odňatia slobody je v tomto zmysle vytváraná všeobecnými zásadami psychodiagnostickej praxe a súborom psychodiagnostických metód. Je možné v tomto prípade hovoriť o „určovaní a hodnotení charakteristík osobnosti, duševných funkcií a stavov pomocou pozorovania, interview, psychodiagnostických testov a iných psychologických metód vhodných na postihnutie, kvalifikáciu, meranie a hodnotenie individuálnych odlišností na základe kvalitatívnej a kvantitatívnej analýzy dát“.²²⁴

Na základe psychodiagnostiky odsúdeného a záverov odporúčaní psychologického vyšetrenia je následne určená riaditeľom ústavu na návrh komisie diferenciačná skupina, do ktorej je odsúdený umiestnený.²²⁵

V predchádzajúcom texte sme vymedzili odpovede na nami vytýčené vedecké otázky. Venovali sme sa právnym aspektom výkonu trestu odňatia slobody a prijímania odsúdeného na výkon trestu odňatia slobody. Máme za to, že správne chápanie a interpretovanie právnej metodológie je späté i s pochopením a uvedením si základných všeobecných aj konkrétnych atribútov, ktoré boli prezentované v predchádzajúcej časti nami spracovaného vedeckého článku.

Následné vedecké otázky, ktoré boli spojené s vytýčenými cieľmi vedeckého článku zneli: „Súvisia právne aspekty výkonu trestu odňatia slobody so základnými sociálnymi právami odsúdeného?“, „Akými základnými sociálnymi právami disponuje odsúdený a aké majú opodstatnenie?“ Preto sa budeme v ďalšom texte venovať interpretácii ďalších odborných skutočností získaných počas realizácie výskumu.

²²³ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie: III. Díl. Negativní jevy ve vězení*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, s. 45.

²²⁴ KOPP, P. *Penitenciárna psychológia*. 1. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave - Katedra kriminológie, 2004, s. 25.

²²⁵ BANSKÝ, J., KOPP, P., KAČÁNI, P., PŠENKO, M. *Penitenciárna psychológia. 2. prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: Centrum polygrafických služieb MV SR, 2016, s. 55.

Základné sociálne práva odsúdeného

Jedna z podstatných myšlienok, ktorú prináša novela ZoVTOS sa dotýka *práva odsúdeného na ubytovanie*, kedy je navrhovaná zmena priestoru, v ktorom odsúdený žije. Pôvodne sa odsúdenému poskytuje ubytovanie v cele alebo izbe. Ubytovacia plocha v cele alebo izbe pre odsúdeného je najmenej 3,5 m². Ak sa na nadmerne zvýši počet odsúdených v ústave, možno ubytovaciu plochu na nevyhnutne potrebný čas znížiť. Navrhované je, aby sa táto plocha zväčšila najmenej na 4 m² v uzamykanej cele a 3,5 m² v neuzamykanej cele alebo izbe.

Medzi základné sociálne práva odsúdeného patrí aj právo na to, aby každý odsúdený mal v cele alebo izbe lôžko s matracom, podhlavníkom, prikrývkou, lôžkovou bielizňou a stoličku. V cele alebo izbe je potrebné, aby bol stolík, rozhlas a elektrické osvetlenie. Na uloženie osobných vecí, odevu a bielizne sa každému odsúdenému poskytne uzamykateľná skrinka, tak ako uvádza ZoVTOS. Dovoľme si interpretovať ďalej základné pojmy, ktoré s právom odsúdeného na ubytovanie súvisia.

Celou sa podľa ZoVTOS rozumie ubytovacia miestnosť v ústave, v ktorej je odsúdený umiestnený. Cela pre odsúdených zaradených do ústavu s maximálnym stupňom strázenia a pre odsúdených, ktorí sú uzamykaní na cele, je vybavená bezpečnostnými dverami, signalizačným zariadením, oddeleným hygienickým zariadením, umývadlom s pitnou vodou a ak to stavebno-technické možnosti objektu umožňujú, aj sprchou. Odsúdeným v diferenciálnych skupinách „A“ a „B“ sa povolí primeraná estetická úprava ubytovacích priestorov. Vyhláška upravuje i spôsob úpravy cely, izby, lôžka a priestorov na uloženie osobných vecí odsúdeného, o ktorých rozhoduje riaditeľ ústavu alebo ním určený príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže.

Kompenzačná miestnosť je miestnosť špeciálne upravená tak, aby si odsúdený nemohol spôsobiť ujmu na zdraví. Do kompenzačnej miestnosti sa umiestni odsúdený na dobu do skončenia príznakov jeho nekontrolovateľného agresívneho správania, ktorým by mohol ohroziť svoj život, zdravie alebo život a zdravie inej osoby. Kompenzačná miestnosť neslúži na ubytovanie odsúdeného. O umiestnení odsúdeného do kompenzačnej miestnosti rozhoduje riaditeľ ústavu na odporúčanie lekára. Kompenzačná miestnosť sa môže zriadiť v oddiele špecializovaného zaobchádzania a podľa novelizácie ZoVTOS sa odsúdený môže umiestniť do kompenzačnej miestnosti maximálne na 24 hodín.

Izbou sa podľa ZoVTOS rozumie ubytovacia miestnosť v ústave, v ktorej je odsúdený umiestnený. Izba spravidla nie je vybavená bezpečnostnými dverami. Ubytovacie priestory oddielov s izbami môžu byť vybavené spoločným hygienickým zariadením vrátane spích a umývadlami s pitnou vodou. Cela a tiež izba je potrebné, aby spĺňali požiadavky na denné osvetlenie, umelé osvetlenie, požiadavky na tepelno-vlhkostnú mikroklimu, vykurovanie a vetranie ustanovené osobitným predpisom.²²⁶

Podľa potrieb odsúdených sa, podľa ZoVTOS, zriaďujú fajčiarske a nefajčiarske cely. V cele určenej pre fajčiarov nemôžu byť umiestnení nefajčiari. Ak nemožno zabezpečiť oddelenie fajčiarskych a nefajčiarskych ciel, fajčenie sa povolí v stanovenom čase vo vyhradenom fajčiarskom priestore.

Medzi základné sociálne práva, ktoré upravuje ZoVTOS a Vyhláška, odsúdeného patrí aj *právo na stravovanie*. Odsúdenému sa poskytuje trikrát denne strava, ktorá zodpovedá odporúčaným výživovým dávkam. Pri danom sa prihliada na druh a náročnosť vykonávanej práce, vek a zdravotný stav odsúdeného. Pri stravovaní sa prihliada aj na kultúrne a náboženské tradície odsúdených. Medzi vydávaním jedál nesmie byť väčší časový odstup ako sedem hodín.

Ďalším základným sociálnym právom, ktorým odsúdený disponuje je *právo na odievanie*. Odsúdenému sa poskytuje odev a obuv, ktoré zodpovedajú klimatickým a mikroklimatickým podmienkam. Odev a obuv je potrebné, aby zabezpečili odsúdenému

²²⁶ § 20 Zákona č. 355/2007 Z. z. Zákona o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

ochranu jeho zdravia pred nepriaznivými účinkami klimatických a mikroklimatických podmienok. Odsúdenému ústav poskytuje aj iné súčasti výstroja podľa určených vzorov a noriem. Riaditeľ ústavu alebo ním poverený príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže môže odsúdenému povoliť používať vlastnú spodnú bielizeň a ponožky v určenom množstve. Ak je odsúdenému podľa ZoVTOS povolené používať vlastný odev a obuv, musia byť hygienicky nezávadné, odsúdený musí mať zabezpečenú ich pravidelnú obmenu na vlastné náklady. Kontrolu prinesených súčastí odevu určených na obmenu vykonáva príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže v prítomnosti osoby, ktorá ich priniesla, o čom urobí záznam. Jednotlivé časti vlastného odevu nesmú sťažovať identifikáciu odsúdeného, nesmú byť označené názvami ozbrojených zborov, nesmú byť výstredné alebo v rozpore so ZoVTOS²²⁷. Dodanie a následnú obmenu vlastného odevu a obuvi je možné vykonať individuálnou donáškou do ústavu v čase a termíne určených riaditeľom ústavu. Ak nastane situácia, kedy bol odsúdený prijatý do výkonu trestu v odevu a obuvi, ktoré nezodpovedajú klimatickým podmienkam, na požiadanie, sa mu umožní prijať balík s vhodným odevom a obuvou donáškou do ústavu alebo balík s vhodným odevom a obuvou. V iných odôvodnených prípadoch môže prijatie vhodného odevu a obuvi povoliť riaditeľ ústavu. Prijatý odev a obuv sa až do prepustenia odsúdeného z výkonu trestu uschovávajú v určenom priestore ústavu. Pracovný odev odsúdeného je označený viditeľným spôsobom, čo však neplatí pre odsúdeného v otvorenom oddelení. Konkrétne podmienky používania odevu a obuvi určí riaditeľ ústavu i v kontexte Ústavného poriadku pre odsúdených, ktorý je pre každý ústav špecifický.

Pre zrejmu identifikáciu odsúdeného je potrebné, aby nosil preukaz odsúdeného vždy, keď sa nachádza mimo izby alebo cely. Jeho stratu ihneď nahlási odsúdený príslušníkovi Zboru väzenskej a justičnej stráže tak, ako je to uvedené vo Vyhláske.

Odsúdený má *právo na spánok*, a to nepretržite osem hodín na lôžku. Odsúdený môže odpočívať na lôžku aj mimo času nočného pokoja. Osvetlenie sa v čase nočného pokoja v cele a izbe zhasína, ale krátkodobé osvetlenie je pri kontrole povolené. Počas nočného pokoja sa odsúdený zdržiava na svojom lôžku a nevykonáva žiadne činnosti, ktoré by mohli rušiť ostatných odsúdených. Počas osobného voľna vymedzeného v časovom rozvrhu dňa v trvaní najmenej jednej hodiny môže odsúdený, napr. využívať väzenskú knižnicu, priestory určené na kultúrne, športové a záujmové činnosti, venovať sa sebazvedelávaniu, uspokojovaniu duchovných potrieb alebo odpočívať tak, ako je uvedené vo Vyhláske.

Každý odsúdený má *právo na základné potreby osobnej hygieny*, ktoré mu poskytne ústav. Ak odsúdený nemá peňažné prostriedky a predchádzajúci kalendárny mesiac nenakupoval v predajni zriadenej v ústave, ústav zabezpečí odsúdenému aj ďalšie potreby osobnej hygieny. Peňažné prostriedky poskytnuté ústavom na ďalšie potreby osobnej hygieny je odsúdený povinný uhradiť z peňažných prostriedkov evidovaných na jeho konte. Ak odsúdený nemá v čase prepustenia z výkonu trestu alebo po rozúčtovaní poslednej pracovnej odmeny peňažné prostriedky, peňažné prostriedky poskytnuté ústavom na ďalšie potreby osobnej hygieny alebo ich časť sa stanú nenávratnými, tak ako uvádza ZoVTOS. Odsúdený má právo na sprchovanie najmenej dvakrát v kalendárnom týždni. Ak to vyžaduje výkon práce, do ktorej je odsúdený zaradený, alebo iné okolnosti, umožní sa mu sprchovanie podľa potreby.

Odsúdený má *právo mať pri sebe v cele alebo izbe veci osobnej potreby*, ktoré boli už nami v texte vedeckého článku charakterizované. Na uloženie vecí osobnej potreby sa každému odsúdenému poskytne uzamykateľná skrinka. Odsúdený kedykoľvek umožní príslušníkovi Zboru väzenskej a justičnej stráže nahliadnuť do svojich osobných vecí. Náhradné kľúče od skrinky sú uložené v kancelárii pedagóga príslušného oddielu tak, aby bolo vylúčené ich zneužitie tak, ako je to uvedené vo Vyhláske.

²²⁷ § 40 písm. i) Zákona č. 475/2005 Z. z. Zákona o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

Opodstatnenie základných sociálnych práv odsúdeného tkvie v skutočnosti, že i keď je osoba pozbavená slobody je potrebné, aby jej boli zarúčené všetky sociálne práva v čo možno najvyššej uskutočniteľnej miere, pretože i na základe týchto práv sa následne odsúdený jednoduchšie začlení do spoločnosti po výkone trestu odňatia slobody. V kontexte uvádzaného sme taktiež zároveň zodpovedali ďalšiu vedeckú otázku: „Súvisia právne aspekty výkonu trestu odňatia slobody so základnými sociálnymi právami odsúdeného?“, kedy je zrejmé, že právne aspekty výkonu trestu odňatia slobody bezpodmienečne súvisia so základnými sociálnymi právami odsúdeného. Pretože i základné sociálne práva odsúdeného sú jedným z prvkov, činiteľov, ktoré vytvárajú a podporujú efektívny právny aspekt výkonu trestu odňatia slobody.

Posledná vedecká otázka, ktorej koncept vyplýval z hlavných cieľov vedeckého článku znela: „Ovplyvňuje právna metodológia, resp. právny pluralizmus samotný výkon trestu odňatia slobody a základné sociálne práva odsúdeného?“ Dovoľme si konštatovať a uviesť, že právna metodológia, resp. právny pluralizmus jednoznačne ovplyvňujú výkon trestu odňatia slobody v Slovenskej republike a tiež aj základné sociálne práva odsúdeného tak, ako je to možné chápať v kontexte nami prezentovaných skutočností. Ďalším dôkazom toho je i racionálna humanizácia trestov, výkonu trestu a teda aj uplatňovania základných sociálnych práv odsúdených.

Návrhy do diskusie, podnety pro futuro a záver

Predložený vedecký článok reaguje na potrebu aplikácie, ale i prezentovania právnych aspektov trestu odňatia slobody v korelácii so základnými sociálnymi právami odsúdeného. Vedecký článok po korektnej analýze prezentuje hodnotenie a sumarizáciu podstatných hľadísk jednotlivých právnych aspektov trestu odňatia slobody, prijímania odsúdeného do výkonu trestu odňatia slobody, psychologického vyšetrenia odsúdeného pri nástupe do výkonu trestu odňatia slobody a základných sociálnych práv odsúdeného. Tiež prináša skutočnosti, ktoré vyplývajú z navrhovanej novely ZoVTOS.

Dovoľme si konštatovať, že podnety pro futuro sú kreované v závislosti na prezentovaných skutočnostiach. Právne aspekty výkonu trestu odňatia slobody je potrebné neustále inovovať a prispôbovať potrebám aktuálnej právnej teórie a praxi, ale samozrejme aj aplikačnej penitenciárnej praxi.

Máme za to, že samotný obsah vedeckého článku obsahuje viacero podnetov do diskusie v rámci špecifikácie či už samotného právneho aspektu výkonu trestu, prijímania odsúdených alebo základných sociálnych práv odsúdeného. Dovoľme si uviesť, že rezervy, ktoré existujú pri vedeckej rozprave spojenej s nami riešenou problematikou je potrebné ďalej špecifikovať a nachádzať riešenia, ktoré budú systematicky nadväzovať na právnu metodológiu pre dobu právneho pluralizmu. Preto je možné konštatovať, že konkrétnosť a systémový prístup pri riešení právnych aspektov výkonu trestu odňatia slobody, ktorý je prezentovaný vo vedeckom článku, prehĺbuje právnu metodológiu pri kreovaní jeho teórie a následnej využiteľnosti v aplikačnej praxi.

Resumé

Tému „Právne aspekty trestu odňatia slobody v korelácii so základnými sociálnymi právami odsúdeného“ si autorky zvolili z dôvodu potreby reflektovania na prezentovanie a konkrétnu aplikáciu vedeckých poznatkov získaných počas realizácie vedeckého skúmania projektu APVV-19-0090 „Právna metodológia pre dobu právneho pluralizmu“. Cieľom vedeckého článku bolo predostrieť podstatu a význam právnych aspektov trestu odňatia slobody, prijímania odsúdeného a tiež prezentovať účel základných sociálnych práv odsúdeného v intenciách národných legislatívnych dokumentov a pripravovanej novelizácie Zákona č. 475/2005 Z. z. Zákona o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení

niektorých zákonov. Pri spracovaní vedeckého článku autorky využívali konkrétne vedecké metódy - analýzu, syntézu, zovšeobecňovanie, dedukciu a indukciu.

Resume

The authors chose the topic "Legal aspects of imprisonment in correlation with the basic social rights of the convicted" due to the need to reflect on the presentation and specific application of scientific knowledge obtained during the implementation of the scientific investigation of the project APVV-19-0090 „Legal methodology for the age of legal pluralism“. The aim of the scientific article was to highlight the essence and significance of the legal aspects of imprisonment, acceptance of the convicted, and also to present the purpose of the basic social rights of the convicted in the intentions of national legislative documents and the upcoming amendment of Act No. 475/2005 Coll. Act on the execution of a prison sentence and on the amendment of certain laws. When preparing the scientific article, the authors used specific scientific methods - analysis, synthesis, generalization, deduction and induction.

Zoznam bibliografických odkazov

- BANSKÝ, J., KOPP, P., KAČÁNI, P., PŠENKO, M. Penitenciárna psychológia. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Centrum polygrafických služieb MV SR, 2016. 102 s. ISBN 978-80-8054-668-7.
- BARÁNI, E. Dôsledky právneho pluralizmu pre právnickú metodológiu. In Právny obzor, Roč. 103, 2020, č. 4, s 258 – 270. ISSN 2729-9228.
- ČENTÉŠ, J. Trestný zákon: Veľký komentár. 2. aktualiz. vyd. Žilina: EUROKÓDEX, 2015, s. 42. 892 s. ISBN 978-80-8155-053-9.
- ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. Trestný poriadok I. § 1 - 195. Bratislava: C. H. Beck, 2021. 1232 s. ISBN 978-80-89603-88-6.
- KOPP, P. Penitenciárna psychológia. 1. vyd. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave - Katedra kriminológie, 2004, 103 s. ISBN 80-8054-326-7.
- MAMOJKOVÁ, E., NOVÁK I. Základy penológie. Bratislava: Tlačiareň Ministerstva vnútra Slovenskej Republiky, 2015. 198 s. ISBN 978-80-8054-651-9.
- NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. Psychologie v právu. Praha: C. H. Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6.
- SOCHŮREK, J. Kapitoly z penologie: III. Díl. Negativní jevy ve vězení. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 69 s. ISBN 978-80-7372-205-0.
- TITTLOVÁ, M. Zákon o výkone trestu odňatia slobody. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 305 s. ISBN 978-80-8168-702-0.
- LP/2022/438 Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 819/2016 z 15. marca 2017.
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky č. k. I. ÚS 473/2019 z 9. júna 2020.
- Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 268/2006 Z. z. o rozsahu zrážok zo mzdy pri výkone rozhodnutia.
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4Sžk/11/2016 zo dňa 08. novembra 2017.
- Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody.
- Zákon č. 4/2001 Z. z. Zákon o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 43/2004 Z. z. Zákon o starobnom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 328/2002 Z. z. Zákon o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 404/2011 Z. z. Zákon o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 461/2003 Z. z. Zákon o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 475/2005 Z. z. Zákon o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. [cit. 2022.10.11.] Dostupné na internete: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/zakladni-informace>.

Kontaktné údaje

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

Ústav štátu a práva SAV

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: lucia.kurilovska@flaw.uniba.sk

kpt. JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M.

Katedra vyšetrovania

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava 35

Slovenská republika

e-mail: patricia.krasna@akademiapz.sk

JUDr. Claude Trelaj

Advokát, externý doktorand na Akadémii Policajného zboru v Bratislave

M. R. Štefánika 7580/30

940 02 Nové Zámky

Slovenská republika

e-mail: trelaj.claude@gmail.com

VYBRANÉ TRESTNÉ ČINY NARUŠUJÚCE OCHRANU VONKAJŠEJ HRANICE EURÓPSKEJ ÚNIE A SPÔSOB ICH PÁCHANIA

SELECTED CRIMES VIOLATING THE PROTECTION OF THE EXTERNAL BORDER OF THE EUROPEAN UNION AND THE WAY THEY ARE COMMITTED

Nina Laca

Anotácia: Predkladaný príspevok je zameraný na trestnú činnosť páchanú na vonkajšej hranici Európskej únie. Autorka sa zamerala na vybrané trestné činy zakotvené v Trestnom zákone, ktoré sa viažu k ochrane štátnej hranice ako aj na predmet a rozsah dokazovania pri daných trestných činoch.

KPúčové slová: vonkajšie hranice Európskej únie, trestné činy narušujúce ochranu vonkajších hraníc Európskej únie, dokazovanie

Annotation: The submitted contribution is focused on criminal activity committed at the external border of the European Union. The author focused on selected criminal acts enshrined in the Penal Code, which are related to the protection of the state border, as well as on the subject and scope of evidence for the given criminal acts.

Keywords: external borders of the European Union, crimes violating the protection of the external borders of the European Union, evidence

Úvod

V podmienkach Slovenskej republiky predchádzanie, odhaľovanie a objasňovanie vzniku trestnej činnosti na vonkajšej hranici Európskej únie hlavne zabezpečuje činnosť služby hraničnej a cudzineckej polície. Pre zefektívnenie ochrany vonkajšej hranice Európskej únie príslušníci služby hraničnej a cudzineckej polície kooperujú nielen s príslušníkmi pohraničnej stráže iných štátov, ale aj s ďalšími subjektmi ako sú Europol, Interpol, Frontex a iné. Vytvorenie schengenského priestoru si vyžaduje prijatie takých opatrení, ktoré by zabráňovali ohrozeniu vnútornej bezpečnosti a verejného poriadku členských štátov v nadväznosti na možnosť zneužívania voľného cezhraničného pohybu ku kriminálnym aktivitám. Tieto opatrenia označujeme ako kompenzačné bezpečnostné opatrenia a primárne sú nevyhnutné opatrenia zavedené na vonkajších hraniciach schengenského priestoru. Významnú úlohu pri ochrane vonkajších hraníc Európskej únie zohráva agentúra Frontex, ktorá na základe svojho poslania vysielá príslušníkov bezpečnostných zložiek z členských štátov EÚ na misie, ktoré sú realizované za účelom ochrany vonkajšej hranice EÚ. K ochrane občanov a štátu pred trestnou činnosťou prispieva aj trestné právo, ktoré rigidne vymedzuje trestné činy, ktoré narušajú ochranu vonkajších hraníc Európskej únie.

Vybrané trestné činy narušujúce ochranu štátnej hranice

Nelegálnou migráciou môže dôjsť k narušeniu suverenity štátov pričom zvýšené riziko ohrozenia pripadá aj na samotných migrantov, ktorí sa vystavujú sociálnym a ekonomickým ťažkostiam a nedôstojnému zaobchádzaniu s nimi. Bytie v takýchto podmienkach môže viesť migrantov k páchaniu kriminality, keďže na splatenie dlhu voči prevádzzačovi za prevoz budú nútení získať finančné prostriedky aj možnou protiprávnou činnosťou. Organizovanie nelegálnej migrácie patrí k značne ziskovým činnostiam pričom v rámci tejto činnosti, môže byť prepojená aj s ďalšími nelegálnymi aktivitami ako sú:

- Obchodovanie s ľuďmi,
- Pašovanie drog, zbraní a streliva,
- Odcudzenie motorových vozidiel a iné.

Na základe týchto poznatkov si dovoľíme vymenovať rigidne vymedzené trestné činy implementované v Trestnom zákone, ktoré sa viažu k ochrane štátnej hranice:

- Násilné prekročenie štátnej hranice,
- Prevádzačstvo,
- Nedovolené prekročenie štátnej hranice.

Násilné prekročenie štátnej hranice.

Dané paragrafové znenie je upravené v §354 Trestného zákona, ktoré znie nasledovne: „Kto prekročí štátnu hranicu za použitia násilia alebo hrozby bezprostredného násilia, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov.“²²⁸

Násilím treba predovšetkým rozumieť použitie fyzickej sily, ktorou sa prekoná odpor. Násilie je možné využiť či už voči osobe alebo proti veci. Spravidla môžeme násilím rozumieť použitie zbrane alebo motorového vozidla, ktoré môže byť využité napríklad proti prekážke alebo voči príslušníkovi polície. Za hrozbu bezprostredného násilia považujeme takú hrozbu násilia, ktorá má byť vykonaná ihneď, v prípade, že sa napadnutý človek nepodrobí vôli útočníka. Táto hrozba je vyjadrená výslovne, ale stačí aj konkludentné prejavovanie hrozby, ak je zrejmé, že násilie sa uskutoční. „Násilie alebo hrozba bezprostredného násilia však musí smerovať k dosiahnutiu možnosti prekročenia štátnej hranice. Nie je rozhodujúce či k takému činu dôjde na hraničnom prechode alebo na inom mieste hranice.“²²⁹

Prevádzačstvo

V Trestnom zákone je prevádzačstvo vymedzené v §355 nasledovne: „Kto pre osobu, ktorá **nie je** štátnym občanom Slovenskej republiky alebo osobou s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky,

- **organizuje nedovolené prekročenie štátnej hranice Slovenskej republiky alebo,**
- **prechod cez jej územie,**
- **alebo také konanie umožní,**
- **alebo v ňom pomáha, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.**

Kto v úmysle **získať** pre seba alebo **iného** priamo či nepriamo **finančnú výhodu** alebo inú materiálnu výhodu **pre osobu, ktorá nie je štátnym občanom Slovenskej republiky** alebo osobou s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky,

- **(a) organizuje nedovolené prekročenie štátnej hranice Slovenskej republiky alebo prechod cez jej územie, alebo také konanie umožní, alebo v ňom pomáha, alebo**
- **na účel podľa písmena a) vyrobí, zaobstará, poskytne alebo drží falošný cestovný doklad alebo falošný doklad totožnosti, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov.**

V § 356 Trestného zákona je prevádzačstvo doplnené:

Kto v úmysle **získať** pre seba, alebo **iného** priamo či nepriamo **finančnú výhodu, alebo inú materiálnu výhodu osobe, ktorá nie je občanom Slovenskej republiky alebo občanom iného členského štátu Európskej únie alebo občanom zmluvného štátu Dohody o Európskom hospodárskom priestore, alebo nemá trvalý pobyt na ich území, umožní, alebo pomáha zotrvať, alebo sa nedovolené zamestnať na území Slovenskej republiky, iného členského štátu Európskej únie alebo zmluvného štátu Dohody o Európskom hospodárskom priestore, potrestá sa odňatím slobody na dva roky až osem rokov.**²³⁰

²²⁸ §354 Trestného zákona

²²⁹ Viktorová. J., Palarec, J., Blatnický. J. 2012. Metodika vyšetrovania násilného prekročenia štátnej hranice, prevádzačstva a nedovoleného prekročenia štátnej hranice. s. 8.

²³⁰ §355, §356 Trestného zákona

Prevažná časť nelegálnej migrácie je tvorená na základe existencie dobre organizovaných²³¹ medzinárodných prevádzачských skupín. V súvislosti s nelegálnou migráciou a prevádzachtvom by sme nemali venovať výlučne pozornosť len cudzincom ako takým, ale mali by sme sa zamerať aj na určitý okruh osôb, ktoré by mohli byť prevádzané. Na základe týchto podnetov by sme si dovolili rozdeliť cudzincov na:

- **Osoby požívajúce práva spoločenstva na voľný pohyb.**

1. Občania EÚ a štátni príslušníci tretích krajín, ktorí sú rodinnými príslušníkmi občanov EÚ.
2. Štátni príslušníci tretích krajín a ich rodinný príslušníci bez ohľadu na štátnu príslušnosť.

- **Štátni príslušníci tretích krajín, čo je každá osoba, ktorá nie je občanom EÚ.**

Prevádzachtvo predstavuje určitú činnosť, ktorá sa za posledné roky výrazne nezmenila. Máme tým na mysli, spôsob prevedenia osôb cez štátnu hranicu do cieľovej krajiny. Spôsob, akým budú prepravení migranti do nimi zvolených cieľových krajín závisí predovšetkým od finančnej situácie jednotlivých migrantov. Spravidla solventnejší nelegálni migranti sa v prvom rade pokúšajú zaobstarať si prostredníctvom medzinárodných prevádzачských organizácií **falošné alebo pozmenené cestovné doklady** a ostatní migranti využívajú najmä nelegálne prechody. Vychádzajúc z vlastnej aplikačnej praxe pri výkone realizovania hraničnej kontroly musí byť príslušník pohraničnej stráže, ktorý hraničnú kontrolu vykonáva skúmať či predkladaný dokument nevykazuje známky falšovania alebo pozmeňovania. Zozbieraním informácií z vyšetrovacích spisov, sme dospeli aj k novým formám prevádzachtva a samotného organizovania prevádzachtva, resp. jeho riadenia, ktoré sa prejavuje v nasledovných bodoch:²³²

- Prekročenie štátnej hranice inou osobou organizuje, zosnuje alebo riadi spravidla organizovaná skupina.
- Páchateľ pre osobu, ktorá nie je štátnym občanom Slovenskej republiky alebo pre osobu s trvalým pobytom na jej území organizuje nedovolené prekročenie štátnej hranice Slovenskej republiky alebo prechod cez jej územie.
- Umožní prekročenie štátnej hranice pešo alebo motorovým vozidlom alebo v ňom pomáha.
- Vymyslí plán prechodu štátnej hranice pešo alebo motorovým vozidlom alebo v ňom pomáha.
- Nájde, určí a vyznačí trasu, prípadne zabezpečí prevádzачa.
- Určí čas, pripraví úkryt pre prevádzanú osobu, zabezpečí vhodné oblečenie, stravu, falošné alebo odcudzené pravé doklady, prispôsobí vzhľad osoby a zabezpečí peniaze v cudzej mene.
- Zabezpečí alebo vyrobí úkryt vo vozidle, v ktorom bude osoba prevádzaná cez štátnu hranicu, vo vozni vlaku, a pod. .
- Poskytne informácie o najvhodnejšej trase, príp. túto trasu ukáže (priamo v teréne alebo na mape).
- Poskytne údaje o najvhodnejšom čase prechodu vzhľadom na pohyb hliadok na štátnej hranici.
- Skontaktuje osobu, ktorá chce nelegálne prekročiť štátne hranice s prevádzachom.
- Ukryje u seba osoby, ktoré majú byť prevedené, príp. poskytne inú pomoc (páchateľ nadväzuje kontakty s osobami bývajúcimi blízko štátnych hraníc).

²³¹ Organizovanou skupinou sa rozumie spolčenie najmenej troch osôb na účel spáchania trestného činu, s určitou deľbou určených úloh medzi jednotlivými členmi skupiny, ktorej sa v dôsledku toho vyznačuje plánovitosťou a koordinovanosťou, čo zvyšuje pravdepodobnosť úspešného spáchania trestného činu.

²³² Viktoryová. J., Palarec, J., Blatnický. J. 2012. Metodika vyšetrovania násilného prekročenia štátnej hranice, prevádzachtva a nedovoleného prekročenia štátnej hranice. s. 9-10.

- Nelegálny vstup cudzincov na územie Slovenskej republiky organizovanými medzinárodnými prevádzачskými skupinami, ktoré spolupracovali s domáci skupinami.
- Prekročenie štátnej hranice cez hraničný prechod s použitím falošných, pozmenených, resp. cudzích dokladov, príp. v úkrytoch dopravných prostriedkov za účasti prevádzáčov, cez „zelenú“ príp. modrú hranicu.
- Zneužitím udeľovania víz.
- Nelegálne prekročenie hraníc Slovenskej republiky cez rieku Moravu za využitia člnov do Rakúska.
- Využitie pobytu v našich utečeneckých zariadeniach, k následnému pokračovaniu v nelegálnej migrácii.

Formy prevádzachstva považujeme za bezodnú studňu nápadov na jeho realizáciu. Jednou z ďalších foriem prevádzachstva je využívanie taxikárov, ktorí nelegálnych migrantov vyvážali do Rakúska a do krajín Schengenu. Vychádzajúc aj z analýzy rizík jednou z foriem prevádzachstva je aj udeľovanie falošných voucherov cestovnými kanceláriami tretích krajín za účelom udelenia jednotného Schengenského turistického víza. Takto organizovaná prevádzachská skupina zabezpečuje aj nelegálne zamestnanie napríklad aj na území Slovenskej republiky. Vyskytujú sa prípady, že cudzinci sú donútení prevádzachmi, prostredníctvom nátlaku alebo iných hrozieb k nútenej práci v zahraničí. *„Organizovaná skupina páchatel'ov, ktorá po vzájomnej dohode a rozdelení si úloh s cieľom získať pre seba alebo iného finančnú výhodu, zabezpečí možnosť nedovolené sa zamestnať na území Slovenskej republiky štátnym občanom napr. Ukrajiny týmto zabezpečí udelenie víz, ktoré ich oprávňujú na vstup na územie Slovenskej republiky bez toho, aby tieto osoby mali udelené povolenie na zamestnanie, alebo zneužívajúc podvodne vydané povolenie na zamestnanie zamestnancom Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny a zaeľovania týchto cudzincov na práce u rôznych tuzemských podnikateľských subjektov, ktoré vopred zabezpečili.“*²³³

Jednou z ďalších možností realizácie prevádzachstva je organizovanie a navádzanie na uzatvorenie sobášov občanov Slovenskej republiky s občanmi tretích krajín. V takýchto prípadoch sú daným jednotlivcom známe právne podmienky, keďže na príslušných oddeleniach žiadajú o pridelenie trvalého pobytu v Slovenskej republike za účelom zlúčenia rodiny. Prevádzachstvo zaberá širokospektrálny rozsah, ktorý je potrebné poznať za účelom realizovania preventívnych alebo represívnych opatrení. V súvislosti s nelegálnym prekročením štátnej hranice sa najčastejšie využívajú nasledovné trasy:

- **Severná trasa** – tá vedie cez mestá Snina, Humenné, Prešov, Liptovský Mikuláš, Žilina a Bratislava.
- **Južná trasa** – tá vedie z južnej časti Slovenska cez mestá Sobrance, Michalovce, Košice, Rožňava, Lučenec, Nové Zámky, Galanta, Senec a Bratislava.

Trasy sa celkovo spájajú v Bratislave odkiaľ migranti pokračujú do štátov západnej Európy. Jedna trasa vedie cez Česko do Nemecka a ostatných štátov EÚ. Druhá vedie z Bratislavy do Rakúska, Talianska, Francúzska a Španielska. Nelegálne prekračovanie štátnej hranice spravidla nesúvisí s obťažnou prípravou. Páchatelia často nemajú vopred premyslenú taktiku, vytypujú si vhodný okamih a situáciu. *„Páchatelia prevádzachstva, najmä organizovaného, sú veľmi cynickí a neváhajú úplne vyčerpaného migranta nechať v zložitých horských terénoch a nepriaznivých klimatických podmienkach na pospas osudu.“*²³⁴

²³³ Viktoryová, J., Palarec, J., Blatnický, J. 2012. Metodika vyšetrovania násilného prekročenia štátnej hranice, prevádzachstva a nedovoleného prekročenia štátnej hranice. s. 11.

²³⁴ Viktoryová, J., Palarec, J., Blatnický, J. 2012. Metodika vyšetrovania násilného prekročenia štátnej hranice, prevádzachstva a nedovoleného prekročenia štátnej hranice. s. 11.

Nedovolené prekročenie štátnej hranice

V Trestnom zákone je nedovolené prekročenie štátnej hranice definované v §357 nasledovne: „Kto poruší predpisy o medzinárodných letoch tým, že vznikne vzdušným dopravným prostriedkom na územie Slovenskej republiky, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“²³⁵

Nedovolené prekročenie štátnej hranice sa v podmienkach Slovenskej republiky vyskytuje veľmi ojedinele. Podstatou tohto trestného činu je každý nedovolený vlet na územie Slovenskej republiky. Za vzdušný dopravný prostriedok môžeme považovať lietadlá, balóny, rogala, teplovzdušné balóny, vrtuľníky, drony a iné. Utajovanie tohto druhu trestnej činnosti predovšetkým závisí od spôsobu jeho páchania. V dôsledku toho, že na vnútorných hraniciach boli zrušené hraničné kontroly, narástla možnosť organizátorov tejto trestnej činnosti a na druhej strane znížila sa možnosť presunu nelegálnych migrantov cez vnútrozemie do ďalších štátov EÚ. Už v prípade vzniku náboru alebo získania potencionálnych migrantov je snaha hlavných organizátorov utajiť trestnú činnosť. Organizátori nemajú vôľu byť v priamom kontakte s migrantmi, ich úlohou je vybaviť víza na zastupiteľských úradoch v domovských krajinách migrantov. Páchatelia tejto trestnej činnosti sa vyznačujú vysokou mierou tvorivosti napr.:

- Úkrytov pre osoby v domoch, v budovách, dopravných prostriedkoch, nákladných alebo osobných motorových vozidlách, karavanových prívesoch, obaloch na rozmerné tovary alebo pod sypkým materiálom.
- Vyrábajú, zabezpečujú alebo prispôbujú falošné cestovné doklady alebo víza.²³⁶
- Zahladzujú stopy v teréne, odpútavajú pozornosť hliadky hraničnej kontroly a iné.

Mať znalosť o spôsobe páchania danej protiprávnej činnosti napomáha zamerať vyšetrovanie a tvorbu vyšetrovacích verzií určitým smerom a prispieva k zisteniu okolností, ktoré uľahčili alebo umožnili spáchať trestný čin.

Falšovanie a pozmeňovanie verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky

Vychádzajúc z poznatkov z aplikačnej praxe tak smelo môžeme napísať, že s nelegálnou migráciou osôb je veľmi úzko previazaná aj samostatná oblasť falšovania a pozmeňovania identifikačných dokladov. Máme predovšetkým na mysli pozmeňovanie:

- Cestovných dokladov.

²³⁵ §357 Trestného zákona

²³⁶ <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-2&sprava=organizovana-skupina-falsovala-doklady> cit. Online [10.09.2022]

V januári tohto roku (19. 01. 2016) sa Národná kriminálna agentúra začala venovať prípadu falšovania dokladov, už vo februári (23. 02. 2016) vyšetrovateľ začal vo veci trestné stíhanie a pred dvoma dňami (20. 09. 2016) obvinil troch členov organizovanej skupiny. Národná kriminálna agentúra v spolupráci s ďalšími policajnými zložkami z Bratislavy, Nitry a Trenčína zasahovala v utorok v skorých ranných hodinách (20. 09. 2016 o 05.00 h.). Počas zaistovacej akcie policajti zadržali troch podozrivých, ktorí sú už obvinení, vykonali prehliadky tela a tiež sedem domových prehliadok a prehliadok iných priestorov. Zaistili viaceré dôkazy, okrem iného aj ďalšie falzifikáty a vypočuli svedkov. Organizovaná skupina sa mala zaoberať výrobou a predajom falošných dokladov. Išlo o občianske a vodičské preukazy, cestovné pasy, pobytové preukazy občana Európskej únie, rôzne certifikáty a osvedčenia, aj služobné preukazy príslušníkov bezpečnostných zložiek. Trestnú činnosť mali páchať najmenej od roku 2015 na území Trnavského a Nitrianskeho kraja. Organizátorom mal byť Ján S. (52), ktorý mal prijímať objednávky na falošné doklady. Tie mal vyrábať Andrej B. (39) a podklady k ich zhotoveniu mal zabezpečovať Štefan N. (57), ktorý mal mať na starosť aj ich prepravu a rovnako ako Ján S. aj prijímanie objednávok. Členovia organizovanej skupiny sú obvinení z prečinu falšovania a pozmeňovania verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky, za čo im v prípade dokázania viny hrozí trest odňatia slobody na jeden až päť rokov. Prokurátor podal návrh na ich väzobné stíhanie, o čom dnes bude rozhodovať súd.

- Pobytových dokladov a iných dokumentov, ktoré predkladajú cestujúci pri prekračovaní vonkajšej hranice alebo pri legalizovaní ich pobytu na území SR.

Takéto skúmanie prebieha v dvoch úrovniach. Prvá úroveň je realizovaná vo forme vykonávania odbornej činnosti podľa § 141 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. Dané skúmanie vykonávajú pri svojej činnosti útvary ÚHCP. Ide o skúmanie dokladov ako sú napr. cestovné doklady slúžiace na identifikáciu držiteľa ako cestovné pasy, identifikačné karty, pobytové karty, vodičské preukazy, odtlačky vstupných a výstupných pečiatok a pod. Druhá úroveň je realizovaná prostredníctvom znaleckej činnosti podľa § 142, 143 a 147 Trestného poriadku, ktorú zabezpečuje KEÚ PZ ako znalecký ústav zapísaný v zozname znalcov na MS SR. Jedná sa predovšetkým o doklady, ktoré vykazujú známky vysokej ochrany, u ktorých sa predpokladá ich falzifikácia alebo pozmenenie.²³⁷

S falšovanými dokumentmi sa stretávajú aj príslušníci cudzineckej polície a to hlavne v konaní o udelenie štatútu Slováka žijúceho v zahraničí. Dokumenty, ktoré sú preverované v preukazovaní príslušnosti k slovenskej národnosti vykonáva Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Tento orgán je jediným orgánom štátnej správy, ktorý rozhoduje o priznaní štatútu Slováka žijúceho v zahraničí. V prípade existencie podozrenia z falšovania a pozmeňovania podporných dokumentov, sú tieto bezprostredne zasielané na skúmanie KEÚ PZ. *„V rámci výmeny informácií z oblasti falšovania a pozmeňovania dokumentov je žiaduce zintenzívniť národnú a medzinárodnú spoluprácu formou účasti špecialistov z útvarov ÚHCP a expertov (znalcov) z KEÚ PZ na odborných seminároch a konferenciách a taktiež doplniť techniku naskúmanie a overovanie pravosti dokladov aj na útvaroch služby hraničnej a cudzineckej polície vo vnútrozemí.“*²³⁸

Podnety, osobitosti opatrení, neodkladných úkonov, neopakovateľných úkonov a zaistovacích úkonov

Všetky trestné činy, ktoré sme popísali v predchádzajúcej kapitole predstavujú vo väčšine prípadov latentný druh trestnej činnosti, kde podnety od občanov vo forme oznámení bývajú veľmi zriedkavé. Častejšie sa v aplikačnej praxi podnety získavajú napríklad od:

- Oddelenia operatívnej činnosti a vyšetrovania národnej jednotky boja proti nelegálnej migrácii Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru (využívanie informačno-technických prostriedkov a prostriedkov operatívno-pátracej činnosti).
- Policajných zložiek akými sú napr. Interpol, Europol.
- Kriminálnej polície v rámci operatívno-pátracej činnosti.
- Spravodajských služieb (SIS, VOS).
- Civilných zložiek (Ministerstvo zahraničných vecí, Migračný úrad MV).

Samozrejme podnety môžu byť získané aj vlastnou vyšetrovacou činnosťou. V prípade počiatkovej etapy vyšetrovania to môžu byť napr.:²³⁹

- Výzva na vydanie vecí.
- Pátranie po páchatelovi.
- Zaistenie vecí.
- Osobná prehliadka.
- Zaistenie miesta činu.
- Obhliadka miesta činu.
- Výsluch oznamovateľa.

²³⁷ Národná stratégia integrovaného riadenia hraníc na roky 2019 až 2022, [cit. 10.09.2022]. Dostupné na: file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/vlastny_mat.pdf

²³⁸ Národná stratégia integrovaného riadenia hraníc na roky 2019 až 2022, [cit. 10.09.2022]. Dostupné na: file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/vlastny_mat.pdf

²³⁹ VIKTORYOVÁ, J. et. All. 2013. Vyšetrovanie. s. 637.

- Výsluch podozrivého.
- Prehliadka iných priestorov a pozemkov.
- Domová prehliadka.
- Prehliadka dopravného prostriedku.

V počiatočnej etape vyšetrovania je možné podľa okolností prípadu využiť niektoré špecifické dôkazné prostriedky akými sú napr.:

- Sledovanie osôb a vecí (sledovanie prevádzáčov, organizátorov a iných).
- Agent.
- Odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky.
- Vyhodenie obrazových zvukových a obrazovo-zvukových záznamov.
- Kontrolovaná dodávka.

„Pri vyšetrovaní trestných činov súvisiacich s ochranou štátnej hranice je potrebné najskôr určiť, ktoré neodkladné úkony, neopakovateľné úkony a zaistovacie úkony a opatrenia sú pre tieto trestné činy typické a ktoré špecifické. Jednotlivé úkony a opatrenia sa môžu meniť, ako aj ich poradie vykonania podľa konkrétnych okolností prípadu.“²⁴⁰

Zadržanie a obmedzenie osobnej slobody podozrivej osoby

V tomto prípade sa bude jednať najmä o prevádzáčov, ako i nelegálnych migrantov, kde netreba zabúdať pri takýchto osobách zrealizovať dôkladnú osobnú prehliadku. Predpokladom pri takejto osobe je, že bude disponovať materiálom (zbrane, trasy, mapy a iné), ktorý môže slúžiť pre ďalšie vyšetrovanie.

Obhliadka miesta činu

V súvislosti s trestným činom prevádzáčstva sa môže realizovať aj obhliadka. Obhliadka bude hlavne slúžiť na obhliadnutie miesta nedovoleného prekročenia štátnej hranice. Účelom samotnej obhliadky je nájdenie všetkých možných stôp, ktoré môžu súvisieť s objasnením tejto trestnej činnosti. V našom prípade to budú hlavne stopy:

- Trasologické,
- Biologické.
- Daktyloskopické.
- Odorologické.

Na mieste činu môžeme nájsť vecné a listinné dôkazy, ktoré mohli patriť páchatel'ovi alebo, ktoré na mieste zanechal (mapy, kompasy, buzoly, doklady, zbrane a pod.).

Výsluch oznamovateľa

Celkovo výsluch oznamovateľa má nesmierny prínos pre celé vyšetrovanie, ako aj pre využitie špecifických dôkazných prostriedkov, vykonanie zaistovacích a neodkladných úkonov. Výsluch je potrebné hlavne zamerať na objasnenie nasledovných skutočností:²⁴¹

- Ako sa oznamovateľ dozvedel o príprave nedovoleného prekročenia štátnej hranice.
- Kto je organizátor a kto sa na nedovolení štátnej hranice spolupodieľal.
- Kedy a ako došlo k nedovolenému prekročeniu štátnej hranice.
- Kde, prípadne koľko nelegálnych migrantov sa ukrýva.
- Komu patril, prípadne komu patrí a kde sa nachádza dopravný prostriedok.
- Kto zabezpečil prípadnú úpravu dopravného prostriedku.
- V prípade vedomosti, kto vyrobil falošné doklady a dokumenty, evidenčné čísla.
- Ďalšie okolností, ktoré sú mu známe pre objasnenie prípadu.

²⁴⁰ VIKTORYOVÁ, J. et. All. 2013. Vyšetrovanie. s. 637.

²⁴¹ VIKTORYOVÁ, J. et. All. 2013. Vyšetrovanie. s. 638.

Výsluch podozrivého

Pri výsluchu podozrivého je potrebné uplatniť istú taktiku, ktorá je založená aj na tom, či vypočúvaný je organizátor, prevádzka, falšovateľ dokladov alebo v rámci páchania trestnej činnosti realizoval inú skutočnosť. Jeho výsluchom by sme mali najmä uplatniť:²⁴²

- Spôsob akým sa podieľal na páchaní trestnej činnosti.
- S kým sa podieľal na páchaní trestnej činnosti.
- Aké prostriedky použil pri páchaní danej trestnej činnosti.
- V koľkých prípadoch.
- Množstvo osôb, ktoré boli prevedené cez hranicu.
- Čas a miesto prevedenia osôb.
- Dôvod prečo prevádzanie realizoval.
- V prípade falšovanie dokladov, výroby falošných evidenčných čísel, berieme do úvahy aj odcudzené zahraničné evidenčné čísla, s kým sa na tom spolupodieľal.
- Kto ho o odcudzenie evidenčných čísel na motorové vozidla požiadal.
- Čo za odcudzenie evidenčných čísel motorových vozidiel dostal.
- V prípade, že prevádzal migrantov cez štátnu hranicu, kto ho o to požiadal a čo za to dostal.
- Kto určil trasu, čas a miesto prechodu.
- V prípade nelegálneho migranta, prečo to urobil, miesto – štát, kde sa chcel dostať.

Domová prehliadka a prehliadka iných priestorov a pozemkov

Tento dôkazný prostriedok sa realizuje v prípade zistenia poznatkov, že v domoch, bytoch, iných priestoroch a pozemkoch sa ukrývajú nelegálni migranti, nachádzajú sa tu úkryty, dopravné prostriedky upravené na ich prevoz, falošné alebo odcudzené doklady, oblečenia migrantov, peniaze v cudzej mene a iné. Prehliadkou predpokladáme získanie konkrétnych stôp/dôkazov a na základe toho je potrebné zvoliť správnu taktiku a to aj napr. zaobstaraním dostatočného počtu príslušníkov Policajného zboru a potrebné technické vybavenie. Realizovanie neodkladných a neopakovateľných úkonov napomáha orgánom činným v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“) monitorovať situáciu a orientovať sa v prípade.²⁴³

Predmet a rozsah dokazovania

Vzhľadom k tomu, že daná problematika ochrany vonkajšej hranice EÚ je náročná je potrebné si uvedomiť, že úloha vyšetrovania nie je obmedzená len zistenie tých spoločenských vzťahov, ktorým bola fakticky spôsobená škoda. Obsah objektívnej stránky je sústredený na zistenie príčinnej súvislosti medzi konaním a následkom konania. Dané konanie musí byť bezpodmienečne zistené nielen ako akt ľudského konania, ale tiež ako reálna udalosť v konkrétnej situácii, v čase a priestore. Pod pojmom subjekt trestného konania máme spravidla na mysli výlučne páchatel'a trestnej činnosti. Avšak pod subjektom by sme mali rozumieť aj účastníkov konania, ktorí môžu byť:

- Objednávateľ.
- Organizátor.
- Návodca.
- Pomocník.

Nemenej dôležitým predpokladom je objasňovanie subjektívnej stránky, od ktorej záleží zaistenie viny páchatel'a, jej formy, motív a cieľ trestného činu ako aj stupeň spoločenskej nebezpečnosti. Objasnenie základných znakov skutkovej podstaty trestného činu slúži na

²⁴² VIKTORYOVÁ, J. et. All. 2013. Vyšetrovanie. s. 639.

²⁴³ Viktoryová. J., Palarec, J., Blatnický. J. 2012. Metodika vyšetrovania násilného prekročenia štátnej hranice, prevádzachstva a nedovoleného prekročenia štátnej hranice. s. 16-17.

objasnenie nielen trestných činov, ktoré sú predmetom našej dizertačnej práce, ale každého trestného činu. Predmetom vyšetrovania predmetných trestných činov je poznanie postupu páchatel'a k štátnej hranici, inak napísane poznať miesto, kde došlo k nedovolenému prekročeniu štátnej hranice, zistiť smer pohybu v rámci Slovenskej republiky, spôsob pohybu ako aj styk s ďalšími osobami. Nevyhnutné je zistiť a prípadných spolupáchateľov a iných účastníkov.

V prípade výskytu falošných a pozmenených dokumentov alebo iných dokladov totožnosti je potrebné zaznamenať informácie o miestach výskytu a čase ich nájdenia, prípadne zadokumentovať informácie o osobách, ktoré prišli s danými dokumentmi do styku. Vyšetrovanie takto náročnej a zložitej trestnej činnosti má nekonečné možnosti vyšetrovania, kde našu pozornosť môžeme sústrediť aj na ďalšie otázky, podľa konkrétneho prípadu:²⁴⁴

- Spôsob konania páchatel'a.
- Spôsob prekročenia štátnej hranice (letecky, pešo, za použitia dopravného prostriedku a iné.)
- V prípade násilného prekročenia štátnej hranice – aké prostriedky boli na to využité.
- Či boli k spáchaniu trestného činu použité nejaké osobité prostriedky alebo pomôcky (falošné, pozmenené dokumenty).
- Počet osôb zúčastnených na trestnom čine.
- Cieľ páchatel'a, ktorý viedol páchatel'a k spáchaniu trestnej činnosti.
- Motív a cieľ prevádzaných osôb (ekonomické, vojenské, politické, náboženské a iné).
- Okolností v prípade zločineckej skupiny (deľba úloh a iné).

V prípade rozsahu - hraníc dokazovania sa sústreďujeme na množstvo a kvalitu dôkazov získaných z dôkazných prostriedkov.

Záver

Trestná činnosť, ktorá narúša ochranu vonkajších hraníc Európskej únie, je ovplyvňovaná vonkajšími podmienkami vo svetovom meradle ako aj vnútornými pohnútkami páchatel'ov týchto trestných činov. Pri konštatovaní trestných činov, ktoré narúšajú ochranu štátnej hranice sa budeme opierať o Trestný zákon, kde sú rigidne vymedzené jednotlivé druhy trestných činov, ktoré majú potrestať páchatel'a, ktorý sa dopúšťa napríklad nedovoleného prekročenia štátnej hranice, násilného prekročenia štátnej hranice alebo prevádzačstva. Nakoľko uvedené trestné činy vykazujú latentnosť je potrebné v prvom rade pôsobiť preventívne, posilnením ochrany vonkajších hraníc v Európskej únii, ako aj preventívne pôsobiť v tretích štátoch.

Zoznam bibliografických odkazov

VIKTOYOVÁ, J., PALAREC, J., BLATNICKÝ, J. 2012. Metodika vyšetrovania násilného prekročenia štátnej hranice, prevádzačstva a nedovoleného prekročenia štátnej hranice. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 39 s. ISBN 978-80-8054-536-9.

VIKTORYOVÁ, J. et. Al. 2013. Vyšetrovanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 653 s. ISBN 978-80-8054-548-2.

Zákon NR SR č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Národná stratégia integrovaného riadenia hraníc na roky 2019 až 2022, [cit. 10.09.2022].

Dostupné na: file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/vlastny_mat.pdf

²⁴⁴ Viktoryová, J., Palarec, J., Blatnický, J. 2012. Metodika vyšetrovania násilného prekročenia štátnej hranice, prevádzačstva a nedovoleného prekročenia štátnej hranice. s. 19.

Kontaktné údaje

JUDr. Nina Laca, PhD.

Katedra verejnoprávných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: nina.laca@akademiapz.sk

**PÔSOBNOSŤ SLUŽBY PORIADKOVEJ POLÍCIE
PROSTREDNÍCTVOM VYBRANÝCH DRUHOV ORGANIZAČNO-
TAKTICKÝCH FORIEM ČINNOSTI NA MIESTE VZNIKU
POLICAJNE RELEVANTNEJ UDALOSTI
THE SCOPE OF THE ORDER POLICE SERVICE THROUGH SELECTED
ORGANIZATIONAL-TACTICAL FORMS OF ACTIVITY AT THE PLACE
OF OCCURRENCE OF A POLICE-RELEVANT EVENT**

Boris Löffler

Anotácia: Vedecký článok „Pôsobnosť služby poriadkovej polície prostredníctvom vybraných druhov organizačno-taktických foriem činnosti na mieste vzniku policajne relevantnej udalosti“ je súčasťou záverečných výstupov výskumnej úlohy 3/2004 – Metódy výskumu a vývoja policajných činností (výsk. VVÚ 130). Článok charakterizuje v teoreticko- spoločenskej rovine policajne relevantnú udalosť ako spúšťač element následných policajno- bezpečnostných činností verejno-poriadkového charakteru. Autor vedeckého článku vymedzuje stálu službu, hliadkovú službu, obchôdzkovú službu ako nosné organizačno- taktické formy činnosti služby poriadkovej polície, prostredníctvom ktorých táto pôsobí na mieste pri vzniku policajne relevantných udalostí. Súčasťou článku je aj výpočet konkrétnych aktivít a činností realizovaných v priamej nadväznosti na vzniknutú policajne relevantnú udalosť.

Kľúčové slová: policajne relevantná udalosť, organizačno-taktické formy činnosti, stála služba, hliadková služba, obchôdzková služba

Annotation: The scientific article "The scope of the order police service through selected organizational-tactical forms of activity at the place of occurrence of a police-relevant event" is part of the final outputs of the research task 3/2004 - Methods of research and development of police activities (ex. VVÚ 130). The article characterizes a police-relevant event on a theoretical-social level as a triggering element of subsequent police-security activities of a public order nature. The author of the scientific article defines permanent service, patrol service, patrol service as the basic organizational-tactical forms of activity of the order police service, through which it acts on the spot when police-relevant events occur. The article also includes a calculation of specific activities and activities implemented in direct connection to the police-relevant incident.

Keywords: police-relevant event, organizational-tactical forms of activity, permanent service, patrol service, patrol service

Úvod

Medzi policajne relevantnými udalosťami a činnosťami polície je úzka súvislosť a nadväznosť. Podľa toho, o aký druh a dynamiku vývoja, resp. zmenu vo vývoji policajne relevantných udalostí pôjde, závisí aj druh, kvalita a úspešnosť realizovaných policajných činností. Práve z tohto dôvodu sú pre výkon, realizáciu špeciálnych policajných činností dôležité zákonitosti vzniku, zmeny a zániku policajne relevantných udalostí. Policajne relevantné udalosti podmieňujú vznik, priebeh a zánik policajne relevantných situácií.

Policajne relevantná udalosť je dej, ktorý sa pripravuje, vzniká, má svoj priebeh a zaniká a ktorý má za následok vznik policajne relevantnej situácie, na riešenie ktorej je oprávnená a spôsobilá polícia.

1. Policajne relevantná udalosť

Policajne relevantná udalosť je dej, ktorý sa obvykle stal v minulosti (napr. dokonaný trestný čin). Rovnako ňou možno rozumieť i dej, ktorý sa ešte len pripravuje alebo dej, ktorý práve prebieha.

Klasifikácia policajne relevantných udalostí sa vykonáva podľa viacerých kritérií. Medzi najvýznamnejšie determinujúce kritériá patria napríklad:

- právne posúdenie udalosti,
- zavinenie danej udalosti,
- spôsobenie následku danou udalosťou.

V nadväznosti na delenie podľa právneho posúdenia sa policajne relevantné udalosti kategorizujú do troch skupín:

- trestné činy,
- priestupky,
- iné spoločensky nežiaduce udalosti²⁴⁵.

Za policajne relevantnú udalosť sa považuje príprava na trestný čin, pokus trestného činu, ako aj spáchaný, resp. dokonaný trestný čin. Polícia bezprostredne po zistení, že sa páchatel pripravuje na spáchanie trestného činu alebo že ho práve pácha, resp. pokračuje v jeho páchaní, je povinná podľa zásady oficiality začať konať. To znamená, že je povinná svojou činnosťou (opatreniami a úkonmi) zabrániť spáchaniu trestného činu, pokiaľ sa konanie páchatel'a nachádza v štádiu prípravy alebo jeho dokonaniu, pokiaľ sa konanie páchatel'a nachádza v štádiu pokusu. Ak bol trestný čin už spáchaný, resp. bol dokonaný, je povinnosťou polície zistiť, resp. odhaliť jeho páchatel'a, vykonať voči nemu trestné stíhanie a v rámci neho zabezpečiť dostatok dôkazov pre rozhodnutie súdu tak, aby súd mohol o trestnom čine objektívne rozhodnúť a jeho páchatel'ovi uložiť podľa zákona trest alebo uložiť ochranné opatrenie.

Policajne relevantnou udalosťou je aj udalosť posudzovaná normami správneho práva ako priestupok. To znamená, že musí ísť o zavinené konania, ktoré porušujú alebo ohrozujú chránené záujmy spoločnosti a sú za priestupky výslovne označené v zákone o priestupkoch alebo v iných právnych normách správneho práva, pokiaľ nejde o tzv. iný správny delikt postihnutelný podľa osobitných právnych predpisov. Aj udalosť posudzovaná ako priestupok je konanie, ktoré má určitý stupeň nebezpečnosti pre spoločnosť. Tento stupeň je však nižší, ako stupeň spoločenskej nebezpečnosti trestného činu. Zákon o priestupkoch presne uvádza, že stupeň spoločenskej nebezpečnosti priestupku je len nepatrný. Zatiaľ čo stupeň spoločenskej nebezpečnosti trestného činu musí byť podľa trestného zákona aspoň vyšší než nepatrný. Policajne relevantná udalosť označovaná ako priestupok vyvoláva vznik špecifickej činnosti polície označovanej ako správno-právna činnosť polície, ktorá spočíva v objasňovaní a prejednávaní priestupkov. Policajné orgány podľa ustanovení zákona o priestupkoch niektoré priestupky objasňujú, to znamená, že obstarávajú podklady o priestupku potrebné pre rozhodnutie správneho orgánu.

Za policajne relevantné udalosti sa považujú aj iné policajne relevantné udalosti ako trestné činy alebo priestupky. Ide o udalosti, ktoré nie sú kvalifikované podľa uvedených právnych noriem ani ako trestné činy, ani ako priestupky, ale ktoré taktiež poškodzujú alebo ohrozujú verejný poriadok, životy, zdravie a majetok občanov a preto vyvolávajú aktivitu polície. Takýmito udalosťami môže byť napríklad požiar, ktorý vznikol samozápalom horľavého materiálu, povodeň, víchrica, zemetrasenie, výbuch plynu, samovražda a podobne.²⁴⁶

Miesta, na ktorých došlo k policajne relevantnej udalosti podľa právneho posúdenia, predstavujú pre Policajný zbor miesto, ktoré možno označiť za miesto činu vzniku policajne relevantnej udalosti.

Každý protiprávny čin či čin poškodzujúci, ohrozujúci chránené záujmy je spáchaný, resp. vzniká na určitom mieste a v určitom čase. Toto miesto predstavuje **miesto činu** vzniku protiprávnej udalosti (policajne relevantnej udalosti). Za miesto činu môžeme označiť konkrétny územný priestor (miesto), kde došlo k objasňovanej udalosti, ako i každé iné miesto, ktoré je v príčinnej súvislosti, spojitosti s objasňovaným skutkom. Presná **definícia termínu**

²⁴⁵ NESVADBA A. Teória policajných a bezpečnostných činností. Bratislava 2004 s. 17-18.

²⁴⁶ NESVADBA, A. Teória policajných a bezpečnostných činností, Bratislava 2004 s. 18-20.

miesta činu nie je záväzne normatívne stanovená. Možno teda konštatovať, že ide o výraz právne neurčitý, ktorý je však pre príslušníkov Policajného zboru podieľajúcich sa na objasňovaní predmetnej udalosti dôležitý z viacerých hľadísk:

- prvotne určuje miestnu príslušnosť realizátora následných činností,
- je dôkazom o spáchaní protiprávneho činu,
- je východiskom pre ďalšie objasňovanie a pátranie po páchatelovi,
- je miestom výskytu stôp a dôkazov,
- vykonaním ohliadky na mieste možno následne získať poznatky ku spôsobu spáchania ako i času spáchania skutku.

2. Služba poriadkovej polície a organizačno-taktické formy jej činnosti

Vznik akejkoľvek policajne relevantnej udalosti vyvoláva bezprostrednú reakciu zo strany Policajného zboru ako celku, pričom každá zo služieb Policajného zboru na mieste policajne relevantnej udalosti vykonáva úkony a plní úlohy vyplývajúce zo špecializácie činností, na ktoré bola vytvorená (zriadená). Špecifické postavenie medzi službami, ktoré sa podieľajú pri pôsobení a plnení úloh na mieste policajne relevantnej udalosti (mieste činu) zastáva i služba poriadkovej polície.

Pokiaľ chceme charakterizovať význam služby poriadkovej polície a jej poslanie na mieste policajne relevantnej udalosti je nutné poukázať na jednu z jej charakteristických črt, ktorou je jej bezprostrednosť. To znamená, že plní úlohy v priamom kontakte s občanmi, organizáciami, podnikateľmi, právnickými osobami a podobne, pričom takmer všetku svoju služobnú činnosť realizuje v zmysle princípu verejnosti a transparentnosti. Medzi jej hlavné úlohy patrí ochrana verejného poriadku a boj s protiprávnou činnosťou. Tieto úlohy sú v rozhodujúcej miere zaistované výkonnými organizačnými zložkami (útvarmi) služby poriadkovej polície, najmä základnými útvarmi služby poriadkovej polície (obvodnými oddeleniami, pohotovostnou motorizovanou jednotkou) prostredníctvom jednotlivých **organizačno-taktických foriem činnosti** za využitia jej vlastných síl a prostriedkov. Možno konštatovať, že služba poriadkovej polície je jednou z najdôležitejších a nosných služieb Policajného zboru. A práve táto služba prispieva v potrebnom rozsahu na vytváranie podmienok pre činnosť ostatných policajných služieb, čo platí i vo vzťahu k miestu policajne relevantnej udalosti.²⁴⁷

Služba poriadkovej polície predstavuje výkonný a vnútorne štruktúrovaný aparát najpočetnejšej z policajných služieb. Ide o službu zameranú na riešenie širokospektrálnej problematiky vyplývajúcej z univerzálnosti pôsobnosti Policajného zboru v systéme bezpečnostných orgánov pôsobiach v Slovenskej republike pri ochrane verejného poriadku a eliminácii protiprávnej a inej nežiaducej činnosti, ktorá má za následok vznik konkrétnej policajne relevantnej udalosti vzťahujúcej sa i k miestu a času jej vzniku.

Obsahová náplň výkonu policajnej verejno-poriadkovej činnosti realizovanej službou poriadkovej polície v sebe zahŕňa rozsiahle spektrum problémov a cieľových oblastí, medzi ktoré spadá i realizácia úkonov a opatrení vzťahujúcich sa k miestu vzniku policajne relevantnej udalosti.

Policajná verejno-poriadková činnosť, prostredníctvom ktorej vykonáva služba poriadkovej polície služobnú činnosť, predstavuje systém krokov, operácií a techník vykonávaných v zmysle zákona a interných predpisov, smerujúcich navonok do prostredia, s cieľom eliminovať reálne či predpokladané negatívne javy ohrozujúce želanú úroveň stavu verejného poriadku a vnútornej bezpečnosti v spoločnosti. Tento cieľavedomý, zámerný a koordinovaný spôsob postupu subjektov pôsobiach v rámci organizačnej štruktúry služby poriadkovej polície pri plnení vytýčených cieľov v oblasti výkonnej ochrany verejného

²⁴⁷ CHMELA, Z. Management výkonných organizačných článků, Praha 2007 s. 7.

poriadku v sebe zahŕňa náležitosti (determinanty) určujúce charakter reakcie na tieto negatívne javy, prostredníctvom ktorej tieto včas a efektívne eliminuje či minimalizuje negatívne dôsledky jej vzniku. Úspešnosť tohto konania je teda podmienená včasnou, operatívnou a adekvátnou reakciou kompetentných subjektov a ich spôsobilosťou, odzrkadľujúcou sa v schopnosti účelne a efektívne konať z pohľadu organizácie a taktiky následne realizovaných činností. Bez adekvátnej reakcie z pohľadu organizácie a taktiky následných činností nie je možné dosiahnuť požadovanú úroveň kvality verejného poriadku a vnútornej bezpečnosti v spoločnosti. Forma, ktorou policajné poriadkové orgány navonok pôsobia pri výkone policajnej verejno-poriadkovej činnosti na mieste policajne relevantnej udalosti môže rozhodujúcim spôsobom ovplyvniť ďalší priebeh a celkový výsledok pri eliminácii vzniku možných škôd, ako i procesu objasňovania udalosti a zistenia páchatel'a predmetnej udalosti.

Organizačno-taktické formy činnosti obvodných oddelení služby poriadkovej polície, prostredníctvom ktorých najčastejšie pôsobí služba poriadkovej polície na mieste policajne relevantnej udalosti (mieste činu) alebo prostredníctvom činnosti ktorej bezprostredne ovplyvňuje dianie na mieste policajne relevantnej udalosti (mieste činu) možno kategorizovať nasledovne:

- **stála služba,**
- **hliadková služba,**
- **obchôdzková služba.**

Stála služba

Stála služba je základnou organizačno-taktickou formou činnosti služby poriadkovej polície, ktorá sa vykonáva nepretržite v plánovaných zmenách operačného dňa, väčšinou v 12 hodinových zmenách, ktoré korešpondujú so zmenami krajských operačných strediskách. Výkon stálej služby musí byť zabezpečený **nepretržite**.²⁴⁸

Stálu službu na obvodnom oddelení Policajného zboru vykonáva najčastejšie uniformovaný policajt zaradený na funkciu **referent stála služba**. Pri plnení jednotlivých úloh stálej služby sú využívané technické prostriedky určené na výkon stálej služby, medzi ktoré patria telefonické a rádiové prostriedky, rádiodispečerské zariadenia, záznamová technika, atď.

Počas výkonu stálej služby plní policajt v nadväznosti na výkon služobnej činnosti či ovplyvňovanie diania na mieste vzniku policajne relevantnej udalosti najmä nasledujúce úlohy:

- prijíma ústne, telefonické, telegrafické a telefaxové oznámenia obsahujúce policajne relevantné informácie a vykonáva následné opatrenia, o čom vedie záznam v knihe fonogramov a hlásení, protokole udalostí a podľa potreby i v knihe inštrukcií,
- prijíma oznámenia o vzniku policajne relevantných udalostí,
- vysiela v neprítomnosti príslušného funkcionára príslušníkov vykonávajúcich hliadkovú a obchôdzkovú službu na miesto vzniku policajne relevantnej udalosti, pričom týchto náležite inštruuje o situácii na mieste vzniku policajne relevantnej udalosti, zabezpečuje koordináciu jednotlivých činností vzhľadom na rozsah jemu zverených kompetencií, ako i preberá po ukončení ich činnosti na mieste hlásenia o vykonaných úkonoch a dosiahnutých výsledkoch,
- plní pokyny operačného strediska, ktoré zväčša predstavuje nadriadený koordinálny orgán usmerňujúci dianie na mieste policajne relevantnej udalosti,
- vykonáva hlásnu službu o vzniku policajne relevantnej udalosti v stanovenom rozsahu a čase, smerom k určeným adresátom,
- plní úlohy na úseku ochrany objektov, ak je na obvodnom oddelení nainštalovaný pult centralizovanej ochrany.

²⁴⁸ Nariadenie prezidenta Policajného zboru č. 80/2018 o činnosti základných útvarov služby poriadkovej polície Policajného zboru

Pomôcky určené pre výkon stálej služby určené k evidovaniu údajov o vzniknutých a zabezpečovaných policajne relevantných udalostiach:

Kniha fonogramov a hlásení

Jej účelom je trvalé a v časovom slede nadväzujúce zaznamenávanie telefonických, faxových, služobných, ako i osobných oznámení verejnosti. Zápisy v knihe fonogramov a hlásení obsahujú zväčša údaje o oznamovaných, zistených, preverovaných, hlásených skutočnostiach, ako i opatreniach a krokoch, ktoré boli následne zo strany polície vykonané. Zápisy uvedené v knihe fonogramov a hlásení slúžia ako podklad pre vyplnenie knihy inštruktáží, protokolu udalostí, doplnenie pátracích pomôcok a usmernení potrebných pre ďalšiu služobnú činnosť.

Protokol udalostí²⁴⁹

Protokol udalostí vedie stála služba. Jeho obsahom sú písomne zaznamenané udalosti ako zistené a oznámené prípady trestnej činnosti a iných udalostí, vrátane vykonaných opatrení a odkazu na číslo registratúrneho denníka, denníka priestupkových spisov a denníka vyšetrovacích spisov.

Ďalej sa do protokolu udalostí zapisujú prípady predvedenia, zaistenia, zadržania alebo zatknutia osôb, ako i osôb, ktoré boli priamo predvedené na súd či iný štátny orgán na základe písomného dožiadania týchto orgánov. Tieto údaje sa zapisujú do protokolu udalostí červenou farbou. Do protokolu udalostí sa ďalej uvádza odovzdanie a prevzatie stálej služby a materiálu súvisiaceho s prijatými udalosťami. ***V súčasnosti sa spracováva výlučne elektronicky prostredníctvom modulu IIS SAP „Udalosť – stála služba“***

Výkon stálej služby je dôležitý nielen pre zabezpečenie riadneho chodu obvodného oddelenia, ale jeho význam zvyrazňuje široká škála okruhov činností, v ktorých sa realizuje. Policajti vykonávajúci stálu službu plní dôležitú úlohu pri koordinácii výkonu ostatných organizačno-taktických foriem činnosti príslušníkov, ktorých prvotne inštruuje, vysiela ich do výkonu služby na realizáciu služobných zákrokov, ***na miesta policajne relevantnej udalosti***, v prípade potreby koordinuje ich činnosť, zabezpečuje lustrácie v evidenciách a v závere výkonu služby sumarizuje výsledky dosiahnuté hliadkami. Taktiež plní úlohu v oblasti realizácie informačného toku formou realizácie hlásnej služby smerom ku určeným okresným či krajským operačným strediskám.

Najdôležitejšia úloha stálej služby spočíva v procese prijímania, evidovania a zaznamenávania oznámení verejnosti týkajúcich sa policajne relevantných udalostí či v bežnom poskytovaní rady či pomoci osobám o túto žiadajúcim. Občan, ktorý sa stal obeťou akéhokoľvek protiprávneho konania a chce osobne oznámiť túto udalosť na útvare Policajného zboru sa dostaví na podanie oznámenie zväčša práve na stálu službu obvodného oddelenia. Čiže prvotný kontakt medzi políciou a verejnosťou priamo na útvare Policajného zboru sprostredkovávajú práve policajti pracujúci na stálych službách obvodných oddelení. A práve na základe tohto prvotného kontaktu si poškodený či žiadajúci o pomoc následne vytvára pozitívny či negatívny obraz o akcieschopnosti, odbornej erudovanosti a právnej spôsobilosti Policajného zboru adekvátnym spôsobom zakročiť a konať v záujme ochrany jeho práv.

Dôležitým prvkom pri prijímaní oznámení sú komunikačné schopnosti policajta prijímajúceho osobné oznámenie na útvare, nakoľko neprofesionálne, netaktné, neempatické správanie pri prijímaní oznámenia môže u oznamovateľa vyvolať nedôveru v policajta a v konečnom dôsledku i v Policajný zbor ako celku, čoho dôsledkom môže byť sťaženie alebo dokonca *zmarenie procesu objasnenia policajne relevantnej udalosti*. Osoba na základe nadobudnutého negatívneho dojmu stratí dôveru, neposkytuje úplné informácie, informácie

²⁴⁹ V súčasnej dobe spracovávaný elektronicky avšak na niektorých útvaroch je spracovávaný duálne i v pôvodnej písomnej forme čo považuje autor článku za vhodné.

v požadovanej kvalite či informácie citlivého charakteru, týkajúce sa súkromia či intímneho života, súvisiace s objasňovanou udalosťou. Ďalej je dôležité vytvoriť pozitívny dojem u seniorov, mladistvých, maloletých či osôb evidentne príliš citlivých, ktorých uzatvorenie sa by mohlo vážne narušiť následný včasný priebeh dokumentovania miesta policajne relevantnej udalosti a následného **objasňovania policajne relevantnej udalosti**.

Pozitívnu rolu v tomto prípade zohráva i samotné prostredie, v ktorom sa predmetný dialóg medzi stálou službou a oznamovateľom odohráva. Väčšina priestorov, v ktorých sú vykonávané stále služby totiž v súčasnej dobe nespĺňa ani základnú požadovanú úroveň. Rovnako dôležitý je i spôsob komunikácie policajta vykonávajúceho stálu službu s oznamovateľom, ktorý oznamuje vznik policajne relevantnej udalosti telefonicky, veľa krát i anonymne, pretože až do chvíle, kedy sa nepreukáže opak, musíme brať každé jedno oznámenie ako pravdivé a preveriť ho. Mnohokrát sú prvotné informácie od takéhoto oznamovateľa jediným zdrojom poznatkov pre policajtov, ktorý musia na ich základe následne rozhodnúť o forme a metóde ďalšieho postupu či o výbere a následnom použití donucovacích prostriedkov či vlastnej ochrane pred útočníkom pri výkone služobného zákroku na **mieste policajne relevantnej udalosti**. Podcenenie spôsobu a formy prijatia informácií či neúplné a nedôsledné následné informovanie a inštruovanie zakročujúcich policajtov o faktoch a poznatkoch získaných z obsahu oznámenia viažuceho sa ku policajne relevantnej udalosti môže mať za následok zmarenie objasňovania predmetnej udalosti ako i iné negatívne následky viažuce sa k realizátorom predmetných činností na mieste policajne relevantnej udalosti (mieste činu).

Hliadková služba

Hliadkovou službou sa rozumie služobná činnosť hliadky Policajného zboru vykonávaná za účelom zabezpečenia ochrany verejného poriadku a plnenia ďalších bezpečnostných úloh. Výkon hliadkovej služby sa plánuje podľa stavu a vývoja bezpečnostnej situácie. Hliadkovú službu na obvodnom oddelení vykonáva spravidla **referent**.

Hliadkou rozumieme policajta alebo niekoľko policajtov zväčša v služobnej rovnošate (za istých okolností, ak tak rozhodne príslušný funkcionár, i v civilnom odevu). Hliadka vykonáva svoju činnosť v určenom **úseku hliadky**. Mimo určeného úseku hliadky môže vykonávať určenú činnosť, ak jej k tomu dá pokyn príslušný funkcionár. V určenom úseku hliadky musí hliadka dodržiavať vopred stanovené **pevné stanoviská**.²⁵⁰ Určený úsek hliadky opustiť či nedostaviť sa v stanovenom čase na určené pevné stanovište môže hliadka len v prípade, že si to vyžaduje úspešné dokončenie služobného zákroku alebo opatrenia, ktoré nemôže byť zabezpečené inak (patrí sem napr. prenasledovanie páchatel'a trestnej činnosti, poskytnutie pomoci zraneným osobám, náhla nevoľnosť člena hliadky, **zabezpečovanie miesta vzniku policajne relevantnej udalosti** alebo ak na to dá pokyn príslušný funkcionár. O opustení určeného úseku hliadky či o prípadnej neúčasti na kontrolnom stanovišti hliadka bezodkladne informuje so zdôvodnením stálu službu alebo operačné stredisko.

Hliadka vykonáva hliadkovú službu pešo, na služobnom motorovom vozidle alebo služobným plavidlom, pričom pomer medzi jazdou a peším hliadkovaním určí riaditeľ základného útvaru. Pri jazde v úseku hliadky je potrebné dbať, aby rýchlosť služobného vozidla umožňovala členom hliadky vizuálne sledovať bezpečnostnú situáciu v určenom úseku hliadky. Hliadka musí byť počas výkonu hliadkovej služby v neustálom rádiovom spojení so stálou službou a operačným strediskom.

Hliadka pred nástupom do výkonu hliadkovej služby absolvuje na útware **inštruktáž**, ktorú vykoná príslušný funkcionár či v jeho neprítomnosti stála služba. Účelom inštruktáže je oboznámiť hliadku s bezpečnostnou situáciou, pátraním po osobách a veciach, doplnenie

²⁵⁰ Nariadenie prezidenta Policajného zboru č.80/2018 o činnosti základných útvarov služby poriadkovej polície Policajného zboru

pátracích pomôcok, uloženie konkrétnych úloh, ktoré má hliadka v priebehu výkonu služby plniť, ďalšie pokyny a usmernenia, kontrola výstroje a výzbroje či úpravy zovňajšku, určenie úseku hliadky, kde bude vykonávať stanovenú činnosť a plniť jednotlivé úlohy, stanoviť kontrolné body, volací znak, čas a miesto odpočinku, služobné vozidlo či plavidlo, ktoré bude hliadka používať.²⁵¹

Policajti velení do hliadkovej služby používajú pri jej výkone **inštruktážny záznam a kartu úseku**. Inštruktážny záznam je základná administratívna pomôcka policajta vykonávajúceho hliadkovú službu alebo obchôdzkovú službu. Zapisujú sa do neho i údaje súvisiace s činnosťou policajta na mieste policajne relevantnej udalosti.

Karta úseku sa spracováva pre každý úsek hliadkovej služby. Jej obsahom sú údaje charakterizujúce a vymedzujúce úsek, dôležité objekty a miesta, ktorým je potrebné počas výkonu hliadkovej služby venovať zvýšenú pozornosť, rozpis základných povinností, pevné stanovišťa. Súčasťou karty úseku je aj mapa, prípadne plánik či schéma úseku. Pred ukončením výkonu služby spracuje policajt velený do hliadkovej služby **záznam zo služby**. Obsahom záznamu zo služby je sumár výsledkov dosiahnutých počas výkonu služby a splnenie stanovených úloh.

Obchôdzková služba

Obchôdzkovú službu vykonáva na obvodnom oddelení Policajného zboru primárne **referent s územnou a objektovou zodpovednosťou**. Obchôdzková služba sa vykonáva v pridelennej (zverenej) **územnej časti obvodu**. Za pridelenú územnú časť obvodu má policajt, ktorému táto bola zverená (pridelená), **územnú a objektovú zodpovednosť**.²⁵²

Ďalším dôležitým prvkom charakterizujúcim obchôdzkovú službu je **miestna a osobná znalosť**. Výkon obchôdzkovej služby sa plánuje podľa stavu a vývoja bezpečnostnej situácie. Policajt vykonávajúci obchôdzkovú službu nastupuje výkon služby spravidla na útvare obvodného oddelenia. Môže však nastúpiť výkon obchôdzkovej služby i priamo v územnej časti obvodu. Formu spôsobu komunikácie pri nástupe do územnej časti obvodu i jeho ukončenie, vykonanie inštruktáže pred nástupom určí riaditeľ. Obsahom inštruktáže je i stanovenie kontrolných bodov a ďalších náležitostí podobne, ako je tomu i pri hliadkovej službe.

Obchôdzkovú službu vykonáva policajt do nej velený v služobnej rovnošate. Na základe rozhodnutia príslušného funkcionára môže byť obchôdzková služba vykonávaná i v civilnom odeve. Obchôdzková služba môže byť vykonávaná pešo i na služobnom motorovom vozidle.

Dôležitou pomôckou určenou pre výkon obchôdzkovej služby je **karta územnej časti obvodu**.²⁵³ Túto vedú a aktualizujú určení policajti, ktorým je zverená príslušná územná časť obvodu. Obsahom karty územnej časti obvodu je číslo územnej časti obvodu, zoznam ulíc, obcí a osád, prehľad adries orgánov štátnej správy, súdov, prokuratúry, úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, iných dôležitých objektov a miest, napríklad objekty osobitnej dôležitosti, banky, peňažné inštitúcie, čerpacie stanice, ústavy na výkon trestu, detekčné ústavy zdravotnícke zariadenia, školské zariadenia, regionálne kancelárie, adresy dobrovoľných strážcov poriadku, prípadne ďalšie dôležité údaje a kontakty viažuce sa na miesta, osoby významné pre činnosť referenta s územnou a objektovou zodpovednosťou. Súčasťou karty územnej časti obvodu býva i mapa alebo plánik územnej časti obvodu ako i ústrižky označujúce zaevidované neobjasnené udalosti viažuce sa k príslušnej územnej časti obvodu.

²⁵¹ Nariadenie prezidenta Policajného zboru č. 80/2018 o činnosti základných útvarov služby poriadkovej polície Policajného zboru

²⁵² Nariadenie prezidenta Policajného zboru č.80/2018 o činnosti základných útvarov služby poriadkovej polície Policajného zboru

²⁵³ Príloha Nariadenia prezidenta Policajného zboru č. 80/2018 o činnosti základných útvarov služby poriadkovej polície Policajného zboru

Dalšou administratívnou pomôckou, podobne ako to je aj u hliadkovej služby je **inštruktážny záznam**. Po ukončení obchôdzkovej služby spíše policajt úradný záznam.

Obchôdzkovú službu možno považovať za **najdôležitejšiu organizačno-taktickú formu činnosti** vôbec vzhľadom na jej význam pri získavaní policajne relevantných informácií z vonkajšieho prostredia, ako i z hľadiska vytvárania pozitívnej verejnej mienky a prehlbovania dôveryhodnosti k Policajnému zboru. Policajt, ktorý dokáže nadviazať pozitívny kontakt s prostredím, v ktorom vykonáva obchôdzkovú službu, si dokáže vybudovať také vzťahy a zázemie, ktoré mu zaručia následné efektívne plnenie stanovených úloh. Je dôležité pôsobiť profesionálne, no pritom ľudsky, smerom k obyvateľom tých častí obcí a miest, kde vykonáva svoju pôsobnosť.

Ľudia žijúci v územnej časti obvodu by mali poznať svojho referenta s územnou a objektovou zodpovednosťou, aby sa na neho mohli v prípade núdze s dôverou obrátiť o radu a pomoc a referent s územnou a objektovou zodpovednosťou by im mal byť vždy pripravený podať pomocnú ruku. Je veľmi dôležité, aby sa referent s územnou a objektovou zodpovednosťou zúčastňoval na udalostiach dôležitých pre obec či územnú časť obce, kde pôsobí. Neustály kontakt s osadenstvom obce a preukázanie profesionálnej spôsobilosti v nadväznosti na plnenie si služobných povinností pri výkone služobnej činnosti, či vykonávaní služobných zákrokov vytvára základný predpoklad pre opätovné vytváranie pozitívneho obrazu verejnosti o činnosti Policajného zboru ako celku. V prípade, že si policajt pôsobiaci na funkcii referenta z územnou a objektovou zodpovednosťou dokáže získať na svoju stranu ľudí vo svojom obvode, vytvára tak významný predpoklad pre úspešné fungovanie následných súčinnostných vzťahov napríklad so službou kriminálnej, či cudzineckej polície pri eliminácii, či objasňovaní policajne relevantných udalostí súvisiacich so zvereným teritóriom. Podnietiť u občanov záujem o spoluprácu v boji s protiprávnou činnosťou si vyžaduje získanie ich dôvery a túto svojim následným pôsobením naďalej prehľbovať.

Špecifiká hliadkovej, obchôdzkovej služby vzťahujúce sa ku miestu vzniku policajne relevantnej udalosti

Hliadková a obchôdzková služba má isté špecifiká, ktoré ovplyvňujú formu, obsah i rozsah jej realizácie. Prvotným a nosným špecifikom príznačným najmä pre realizáciu obchôdzkovej služby je už spomínaná miestna a osobná znalosť ***Dokonalá miestna a osobná znalosť je pre účelný a efektívny postup na mieste policajne relevantnej udalosti a následný proces jej objasňovania nevyhnutná***. Ich význam spočíva v poznatkovej základni, ktorá tvorí informačnú databázu, na základe ktorej dokáže príslušný referent s územnou a objektovou zodpovednosťou vyhodnotiť možnosti svojho následného konania, smerujúceho k odstráneniu negatívnych dôsledkov pôsobenia potencionálnych či reálne konajúcich páchatel'ov policajne relevantných udalostí a ich protiprávne konanie predpokladať a následne prípadne i eliminovať. Bezprostredne tak s ňou súvisí celková efektívnosť realizácie krokov smerujúcich k ochrane verejného poriadku a bojom s protiprávnou činnosťou. Získanie dokonalej miestnej a osobnej znalosti je proces dlhodobý a súvisí s dobou pôsobenia určeného policajta v teritóriu územnej časti obvodu, jeho prístupom k výkonu svojej funkcie, morálnymi, osobnostnými charakteristikami a v neposlednom rade i v schopnosti komunikovať s okolím, v nadväzovaní kontaktov a získavaním si dôvery obyvateľov žijúcich v územnej časti jemu prideleného obvodu.

Miestnou znalosťou rozumieme dokonalú znalosť všetkých miest a objektov v pridelennej územnej časti obvodu, ktoré sú svojim významom a charakterom dôležité pre činnosť referentov s územnou a objektovou zodpovednosťou pri ochrane verejného poriadku v boji s protiprávnou činnosťou ako i pri eliminácii vzniku policajne relevantných udalostí. Pri miestnej znalosti ide o dôkladné poznanie:

- hraníc pridelenej územnej časti obvodu a hraníc celého územného obvodu obvodného oddelenia, kde je policajt zaradený,
- miest, kde dochádza k častému narušovaniu požadovanej úrovne verejného poriadku a k páchaniu protiprávnej činnosti,
- miest a objektov, kde dochádza k sústred'ovaniu osôb trestaných pre páchanie protiprávnej činnosti alebo osôb dopúšťajúcich sa protiprávnej činnosti (pohostinstvá a výčapy, rôzne úkryty ako napr. jaskyne, štôlne, parky, lomy, zrúcaniny, opustené neobývané a nevyužívané budovy fabrík, skladov, kotolní a pod.),
- miesta, kde dochádza ku nelegálnemu obchodu s kontrabandom, najmä tržníc, burzových a predajných miest či už oficiálne ho či neoficiálneho charakteru,
- znalosť dislokácie inštitúcií a organizácií, ktorých činnosť je dôležitá pre bezpečnosť a stabilitu v územnej časti obvodu (napríklad hasičské stanice, lekárska pohotovosť, havarijné a opravárenské služby, úrady štátnej správy či samosprávy),
- miesta, ktoré sú vo zvýšenej miere viktímne (čerpacie stanice, záložne, banky, večierky, pošty, herne, zlatníctva),
- miesta, ktorých charakter ich predurčuje na zvýšenú ochranu z dôvodu zaistenia bezpečnosti obyvateľstva (napr. zdroje pitnej vody, plynové a elektrické rozvádzacie stanice, jadrové elektrárne, podniky vyrábajúce produkty farmaceutického charakteru či laboratória ktoré s nimi pracujú, podniky vyrábajúce či pracujúce s nebezpečnými chemickými látkami, látky rizikového charakteru a pod.).

Osobnou znalosťou rozumieme dôkladnú znalosť osôb bývajúcich alebo majúcich iný vzťah k pridelenej územnej časti obvodu, ktoré sú z hľadiska výkonu svojej funkcie, či zamestnania alebo svojej doterajšej či predchádzajúcej činnosti dôležité pre plnenie úloh referentov s územnou a objektovou zodpovednosťou pri ochrane verejného poriadku a predchádzaníu a odhaľovaníu protiprávnej činnosti spadajúcej do pôsobnosti obvodného oddelenia.

Ide najmä o znalosť nasledovných osôb:

- osoby dôležité pre činnosť referentov s územnou a objektovou zodpovednosťou z hľadiska ich doterajšej protiprávnej činnosti. Dôležité je ovládať identifikačné údaje, prezývky, špecifické individuálne telesné znaky, tetovania, špecifické znaky ich protiprávneho pôsobenia úroveň a spôsob života, styky, kontakty, správanie, prípadné pracovné zaradenie, (ide o osoby viac krát súdne trestané, recidivistov, osoby navádzajúce na trestnú činnosť, osoby vyrábajúce, či zadovažujúce nástroje, či prostriedky na spáchanie protiprávnej činnosti, díleri omamných a psychotropných látok, pouličné gangy, osoby so sklonmi k mravnostnej trestnej činnosti a pod.),
- osoby, ktoré sú ochotné spolupracovať s Policajným zborom, poskytujú informácie o pripravovanej protiprávnej činnosti, informácie o pripravovanom narušovaní verejného poriadku, chuligánstva súvisiaceho so športovými podujatiami,
- osoby, ktoré z titulu svojej funkcie alebo zamestnania sú povinné spolupracovať s políciou, poprípade ohlasovať protiprávnu činnosť či narušenie verejného poriadku,
- osoby, ktorých poznatková základňa zaručuje úspešnú a efektívnu realizáciu policajnej verejno-poriadkovej činnosti, starosta, poslanci obecných či mestských zastupiteľstiev, pracovníci pohostinstiev a herní, poštovní doručovatelia, duchovní, pracovníci čerpacích staníc, domoví dôverníci, všímaví seniori dlhodobo žijúci v záujmových lokalitách,
- osoby, ktoré sú vo zvýšenej miere viktímne (môžu sa stať pre svoju dôverčivosť, či nízky stupeň inteligencie, duševnú nevyzretosť, finančnú tieseň ľahkou obeťou protiprávneho konania či môžu byť na spáchanie takéhoto konania zneužití).

Informácie, ktorými disponuje policajt s dokonalou miestnou a osobnou znalosťou, môžu vo veľmi výraznej miere priamo na **mieste vzniku policajne relevantnej udalosti** uľahčiť

následný proces operatívno-pátracích činností a tým i samotný proces objasňovania policajne relevantnej udalosti.

Ako ďalší príklad možno uviesť vykonávanie tzv. **postriežky**, ktorá sa vykonáva na základe nadobudnutých relevantných informácií svedčiacich o skutočnosti možného vzniku **protiprávnej udalosti smerujúcej ku konkrétnemu objektu (miestu), ktoré sa má stať miestom činu vzniku policajne relevantnej udalosti**. Táto špecifická podoba výkonu istej kumulovanej podoby strážnej a hliadkovej či obchôdzkovej služby sa vykonáva na základe rozhodnutia kompetentného funkcionára základného útvaru skryte či polo skryte v civilnom odeve s využitím možnosti utajenia vzhľadom na špecifiká, ktoré poskytuje okolie (terénne nerovnosti, prírodné útvary, okolité objekty) ako i využitie rôznych technických prostriedkov (ďalekohľad, termovízia, noktovízory), ktorými by mali byť policajti vykonávajúci túto činnosť vybavení s cieľom eliminácie predpokladaného bezprostredne hroziaceho vzniku policajne relevantnej udalosti a predísť tak možnému vzniku škôd.

Dôležitým špecifikom činnosti hliadkovej a obchôdzkovej služby je fakt, že **jej príslušníci bývajú v drvivej väčšine prípadov prvou zložkou Policajného zboru, ktorá prichádza na miesto policajne relevantnej udalosti** a osoba, ktorá sa stala obeťou páchatel'a protiprávneho konania sa prvotne stretá, **nadväzuje kontakt práve s policajtom vykonávajúcim hliadkovú či obchôdzkovú službu**. Je preto nesmierne dôležité, akým spôsobom dokáže policajt vyhodnotiť vzniknutú situáciu na mieste policajne relevantnej udalosti a následne adekvátnym spôsobom konať tak, aby vytvoril čo najlepšiu východiskovú pozíciu pre vykonanie následných operatívnych či procesných úkonov.

3. Praktické aspekty pôsobnosti služby poriadkovej polície na mieste vzniku policajne relevantnej udalosti

V sumáre možno konštatovať, že **služba poriadkovej polície** prostredníctvom svojich organizačno-taktických foriem činnosti a to stálej služby, hliadkovej služby a obchôdzkovej služby **plní dôležitú úlohu** ako jedna z nosných služieb podieľajúcich sa na pôsobení **v súvislosti s miestom policajne relevantnej udalosti (miestom činu)**. **Jej obsahom je nielen vykonanie služobného zákroku na mieste policajne relevantnej udalosti**, ale i množstvo následných činností viažucich sa k osobitným druhom policajných činností ako napríklad:

- **poskytnutie prvej pomoci** zraneným osobám na mieste policajne relevantnej udalosti (mieste činu),
- **zaistenie miesta policajne relevantnej udalosti** pre účely trestného či priestupkového konania (ohradenie miesta páskou),
- **zabránenie znehodnotenia** upotrebitelných **stôp** nachádzajúcich sa na mieste činu,
- **zabránenie odchodu osôb z miesta policajne relevantnej udalosti**, ktoré by svojim svedectvom mohli napomôcť k objasneniu udalosti,
- **zabránenie príchodu nepovolaných osôb na miesto** policajne relevantnej udalosti, ktoré by svojim konaním mohli cielene či z nebanlivosti znehodnotiť stopy, sťažiť objasňovanie a pod.,
- **zabezpečenie svedkov** schopných zreprodukovať policajne relevantné informácie umožňujúce objasnenie policajne relevantnej udalosti,
- **odklon dopravy** z miesta či okolia miesta policajne relevantnej udalosti ,
- **zamedzenie** vzniku ďalších majetkových **škôd**, ktoré by mohli vzniknúť v dôsledku protiprávnej činnosti páchatel'a,
- **informovanie stálej služby**, resp. operačného strediska o nadobudnutých poznatkoch a vývoji situácie na mieste vzniku policajne relevantnej udalosti z dôvodu prípadného nasadenia väčšieho množstva či druhu síl a prostriedkov, resp. informácie dôležité pre výkon činnosti iných služieb a zložiek, činnosť ktorých bude nevyhnutná na mieste policajne relevantnej udalosti,

- **koordinácia činností** prebiehajúcich **na mieste** policajne relevantnej udalosti (mieste činu), ak si to situácia vyžaduje,
- **spolupráca s ostatnými zložkami** integrovaného záchranného systému,
- **zhromažďovanie policajne relevantných informácií** viažucich sa k policajne relevantnej udalosti či k miestu policajne relevantnej udalosti,
- **súčinnosť s ostatnými službami** Policajného zboru na mieste činu,
- **spolupráca s ostatnými zložkami** podieľajúcimi sa na plnení úloh na mieste policajne relevantnej udalosti.

Záver

Je zrejmé, že z časového hľadiska až sekundárne (druhotne) po vykonaní uvedených úkonov prichádzajú na miesto policajne relevantnej udalosti príslušníci vykonávajúci zdokumentovanie priestupku, skrátené vyšetrovanie či vyšetrovanie, príslušníci kriminálnej polície, ktorí pokračujú vo vykonávaní následných operatívnych či procesných úkonov smerujúcich k objasneniu policajne relevantnej udalosti. Pôsobnosť služby poriadkovej polície prostredníctvom vybraných druhov organizačno-taktických foriem činnosti na mieste policajne relevantnej udalosti je na základe uvedených faktov nespochybniteľná.

Zoznam bibliografických odkazov

CHMELA, Z. 2007. Management výkonných organizačných článků. Policejní akademie ČR v Praze. Praha 2007. ISBN 978-80-7251-259-1.

Nariadenie prezidenta Policajného zboru č. 80/2018 o činnosti základných útvarov služby poriadkovej polície Policajného zboru

NESVADBA, A. 2004. Teória policajných a bezpečnostných činností. Bratislava. 2004. ISBN 80-8054-324-0.

KOČAN,Š.,LOFFLER,B.,ZÁMEK,D. Poriadková polícia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, ISBN: 978-80-7380-462-6, s. 393

LÖFFLER, B., BLATNICKÝ, J. Vedecká štúdia - Analýza potreby súčinnosti pri realizácii pôsobnosti vybraných zložiek na mieste vzniku policajne relevantnej udalosti / mieste činu/, Teoria a prax vyšetrovania- interdisciplinárne aspekty – zborník vedeckých prác, ISBN 978-80-8054-709-7, Akadémia PZ 2017

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Boris Löffler, PhD.

Katedra policajných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: boris.loffler@minv.sk

DETERMINANTY POSTUPU PRÍSLUŠNÍKA POLICAJNÉHO ZBORU VO VZŤAHU K DIEŤAŤU V POZÍCIÍ OBETE (SVEDKA) DOMÁCEHO NÁSILIA

DETERMINANTS OF THE PROCEDURE OF A MEMBER OF THE POLICE FORCE IN RELATION TO A CHILD IN THE POSITION OF A VICTIM / WITNESS OF DOMESTIC VIOLENCE

Vladislav Marko - Ivana Rubisová

Anotácia: Domáce násilie, ako mimoriadne závažný, patologický jav, označovaný aj ako násilie v rodine, kriminalita za zatvorenými dverami, predstavuje spravidla dlhodobo trvajúci jav. Zložitost' účinnej pomoci obeti domáceho násilia je okrem iného dôsledkom vysokej miery latencie tohto negatívneho javu. Práve príslušníci Policajného zboru môžu ukončiť cyklus domáceho násilia vymáhaním a presadzovaním zákona. Autori úvodom príspevku pojednávajú o teoretických východiskách (vnútroštátnej aj nadnárodnej povahy) relevantných k samotnému identifikovaniu javu domáceho násilia, reflektujúc osobitné postavenie dieťaťa v pozícii obete, resp. svedka domáceho násilia. Osobitná pozornosť autorov je venovaná výpočtu a náležitému, s ohľadom na rozsah príspevku, objasneniu vybraných foriem domáceho násilia upriamujúc pozornosť na zanedbávanie, ako jednu z najrozsiahlejších foriem (domáceho) násilia páchaného na deťoch. Súčasťou príspevku je, v kontexte významu pôsobenia polície na úseku zamedzenia šírenia predmetného negatívneho javu, analýza právnej reglementácie inštitútu vykázania zo spoločného obydlija.

KLúčové slová: domáce násilie, dieťa ako obeť domáceho násilia, zanedbávanie, syndróm CAN, vykázanie zo spoločného obydlija, neodkladné opatrenia, intervenčné centrá

Annotation: Domestic violence, as an extremely serious, pathological phenomenon, also referred to as violence in the family, crime behind closed doors, is usually a long-lasting phenomenon. The complexity of effective assistance to a victim of domestic violence is, among other things, a consequence of the high degree of latency of this negative phenomenon. Police officers can end the cycle of domestic violence by enforcing and enforcing the law. At the beginning of the paper, the authors discuss the theoretical starting points (of a national and transnational nature) relevant to the very identification of the phenomenon of domestic violence, reflecting the special position of the child in the position of a witness, or victims of domestic violence. Special attention of the authors is devoted to the calculation and proper, considering the scope of the contribution, clarification of selected forms of domestic violence, drawing attention to neglect, as one of the most extensive forms of (domestic) violence perpetrated against children. Part of this contribution is an analysis of the legal regulation of the institution of expulsion from a shared residence.

Keywords: domestic violence, child as a victim of domestic violence, child neglect, CAN syndrome, expulsion from the common residence, urgent measure, intervention centers

Úvod

S ohľadom na svoju zraniteľnú povahu zasluhuje dieťa v pozícii obete týrania, zneužívania a zanedbávania²⁵⁴, resp. svedka násilného konania agresora voči blízkej osobe obzvlášť citlivý a profesionálny prístup subjektov podieľajúcich sa na zamedzení páchania ako aj zmiernení následkov domáceho násilia. V tomto ohľade je nutné k tak zraniteľnej obeti, svedkovi pristupovať o. i. s cieľom zabránenia jeho opätovnej viktimizácii. Tak ako musí byť na jednej strane postup polície pri domácom násilí citlivý s ohľadom na zraniteľnú povahu jeho obete/obetí spravidla žien a detí, no zároveň aj dostatočne razantný s cieľom zamedzenia pokračovania domáceho konania. Ako konštatujú autori J. Hašanová a L. Dudor, služobná

²⁵⁴ Zjednocujúco označeného v (pojme širšieho významu) syndróme CAN. Syndrómom CAN možno rozumieť „akúkoľvek nenáhodnú preventabilnú, vedomú či nevedomú aktivitu či neaktivitu rodiča, vychovávateľa, alebo inej osoby voči dieťaťu, ktorá je v danej spoločnosti neprijateľná alebo odmietaná a ktorá poškodzuje telesný, duševný i spoločenský stav a vývoj dieťaťa, popripade spôsobuje jeho smrť ...“ Bližšie: SEJČOVÁ, Ľ. *Dieťa ako obeť násilia*. Bratislava 2010, s. 81.

činnosť a služobné zákroky príslušníkov Policajného zboru (ďalej aj ako „príslušníci PZ“) s fenoménom domáceho násillia súvisiace neboli v minulom storočí, kedy sa preferovala teória "čo sa doma udeje, to má zostať doma", náležite právne regulované a obe domáceho násillia boli mnohokrát, ako uvádzajú, nechávané napospas osudu. „Násillie páchané v domácnosti sa bagatelizovalo, obe domáceho násillia boli často odsudzované a vina za násillné správanie agresora bola neraz pripisovaná práve obetiam a ich nevhodnému, či provokatívnemu správaniu voči agresorovi. Policaťi, prípadne iné osoby, ktoré chceli obetiam domáceho násillia pomôcť, mali v minulosti častokrát zviazané ruky, keďže nemali oporu v legislatíve a proti násillníkovi mali obmedzené možnosti zakročenia, ak sa násillie páchalo za zatvorenými dverami, kam nemali legálny prístup.“²⁵⁵

Teoretické východiská identifikácie konania majúceho povahu domáceho násillia

Predpokladom efektívneho postupu príslušníkov PZ je rovnako na tomto úseku náležite poznanie charakteristických znakov domáceho násillia k jeho identifikovaniu, ako aj znalosť a náležite osvojenie si osobitných postupov uplatňovaných voči osobe agresora, obeti, svedkom s cieľom ukončenia domáceho násillia a zamedzenia opätovnej viktimizácie obetí domáceho násillia pri jeho objasňovaní. Štatistiky reflektujúce evidované prípady domáceho násillia sú s ohľadom na jeho latentnú povahu iba torzom reálneho počtu obetí domáceho násillia, čoho hlavnou príčinou sú zábrany na strane obete nahlásiť útoky zo strany agresora voči nim, alebo im blízkym osobám. Ako uvádzajú autori L. Vajzer a S. Šišulák,²⁵⁶ v prípade, že sa obe domáceho násillia vec rozhodnú oznámiť na políciu, je nutné, aby policať prijímajúci oznámenie vystupoval profesionálne a s náležitou dávkou empatie zohľadňujúc jej momentálne psychické rozpoloženie, či už ako stav vzniknúcí krátko po útoku zo strany agresora domáceho násillia, prípadne ako dôsledok dlhodobo, cyklicky zažívaného domáceho násillia. Policať bez zohľadnenia uvedeného, konajúci bez náležitého empatického, profesionálneho prístupu, vystavuje obe domáceho násillia opätovnej traume vyvolávajúcej pocit nespravodlivosti, frustráciu a izoláciu. Adekvátne pomoci obeti domáceho násillia vyžaduje zo strany príslušníka PZ znalosť súvisiacich teoretických východísk, poznanie jeho charakteristických znakov, kategorizácie obetí, ako aj foriem domáceho násillia.

K zadefinovaniu pojmu domáce násillie je nutné pristupovať optikou viacerých vedných disciplín. Neexistuje jediná a jednotná definícia predmetného pojmu. Relevantným prameňom poznania je v tomto kontexte jeho vymedzenie rovnako normami medzinárodného a európskeho práva. V zmysle čl. 3 Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácejmu násilliu a o boji proti nemu z roku 2011 sa pojmom domáce násillie rozumejú „všetky činy telesného, sexuálneho, duševného a ekonomického násillia, ktoré sa vyskytujú v rámci rodiny alebo domácej jednotky alebo medzi bývalými alebo súčasnými manželmi alebo partnermi, či už páchatel má, alebo v minulosti mal s obeťou spoločný pobyt.“ V texte Rezolúcie OSN o odstránení domáceho násillia voči ženám č. A/RES/58/147 prijatej v roku 2003 je domáce násillie definované ako násillie vyskytujúce sa vnútri súkromnej sféry, všeobecne medzi jednotlivcami, ktorí sú pokrvne alebo intímne príbuzní, pričom je však rovnako verejnou záležitosťou, zasluhujúcou zo strany štátov seriózne konanie v záujme ochrany jeho obetí ako aj prevencie na tomto úseku. Na webovom sídle Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, v rámci sekcie *Prevencia kriminality* je násillie v domácnostiach (špecifické práve tým, že k nemu dochádza v intímnych vzťahoch medzi najbližšími osobami majúci tak hlboký dopad

²⁵⁵ HAŠANOVÁ, J., DUDOR, L. Primeranosť služobných zákrokov príslušníka Policajného zboru v prípadoch domáceho násillia. In RUBISOVÁ, I. *Teoretické a praktické aspekty služobných zákrokov*. Bratislava 2018, s. 32.

²⁵⁶ VAJZER, L., ŠIŠULÁK, S. Zamedzenie sekundárnej viktimizácie obetí domáceho násillia a spolupráca vyšetrovateľa s občianskymi združeniami In POLÁK, P., TITLOVÁ, M. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia*. Bratislava 2017, s. 534.

na celú rodinu) definované ako násilie, cieľom ktorého je „ovládať alebo utláčať inú bytosť, a to ponižovaním a vyvolávaním strachu - slovným, fyzickým a citovým týraním. Domáce násilie netvorí len jedna bitka, či jeden príležitostný incident. Ide o opakovanú viktimizáciu, t.j. dlhodobo trvajúce násilie a týranie. Obet' je vystavovaná násiliu zas a znova, pretože medzi ňou a páchatel'om je blízky vzťah.“²⁵⁷

Domáce násilie je charakteristické prostredím, v ktorom sa odohráva, nakoľko ide o jav prebiehajúci v súkromí medzi blízkymi osobami, má charakter dlhodobo sa opakujúceho cyklu. Jeho formy a podoby sú rôzne (fyzické, psychické, sexuálne, sociálne, ekonomické ...). Dlhodobá povaha tohto javu je odrazom pôsobenia páchatel'a na svoju obeť formou psychického nátlaku v snahe sociálne ju izolovať. K obsahovému vymedzeniu domáceho násilia M. Tittlová uvádza, že je závislé od viacerých faktorov. „Jednak je to konkrétne odvetvie či oblasť, ktorá na tento problém nazerá, no súčasne je tu aj celý rad definícií, ktoré s domácim násilím narábajú odlišne. Od všeobecných definícií (ktoré nedokážu vystihnúť podstatu tohto javu), cez parciálne definície (ktoré len čiastkovo spracúvajú konkrétnu oblasť – obeť či druhov a foriem domáceho násilia) až k definíciám extenzívnym a reštriktívnym.“²⁵⁸ Zložitosť definovania domáceho násilia odôvodňuje radom problémov spojených napr. s veľkou rozmanitosťou domáceho násilia, ktoré tak môže nadobúdať rôzne formy a prejavy, so zužujúcim chápaním domáceho násilia, odlišnou interpretáciou súvisiacich pojmov (napr. manželstvo, partnerstvo, vzťah druhu a družky, intímne spolunažívanie...), ako aj sústavne sa posúvajúcimi hranicami vymedzenia kľúčových znakov domáceho násilia.

Napriek absencii legálnej definície domáceho násilia je v snahe o jeho teoretické vymedzenie možné vychádzať z charakteristických znakov spájajúcich pohľady mnohých autorov²⁵⁹ v tomto ohľade, a síce: pravidelne a dlhodobo sa objavujúce útoky v rámci domáceho násilia; postupne sa stupňujúca agresivita útokov (psychických, fyzických) až je napokon obeť postihovaná ako na zdraví alebo na osobnej slobode či iných právach veľmi intenzívne a formy útokov sa navzájom kombinujú;²⁶⁰ vzájomné prepojenie medzi obeťou a agresorom, či už citové medzi partnermi na rôznych úrovniach (manželia, partneri), rodinné (prostredníctvom detí), alebo majetkové; vzájomná blízkosť vzťahov (nakoľko osoby, medzi ktorými dochádza k domácej násilii, sa poznajú, ide o osoby na určitom stupni príbuznosti, napr. aktuálni alebo bývalí partneri, manželia, druh a družka, deti a rodičia, rodičia a deti, súrodenci a pod.); spoločné bývanie, čo spôsobuje závislosť obeť na agresorovi; neverejná povaha domáceho násilia, nakoľko k nemu dochádza v rámci súkromných vzťahov, do ktorých môžu oficiálne orgány štátu prenikať bez oznámení zo strany obeť len veľmi ťažko; nevyrovnaný vzťah medzi obeťou a agresorom, nakoľko agresor disponuje prevahou, mocou, dominanciou rôznej povahy nad obeťou (nielen fyzickou); zložitosť odhaľovania, objasňovania, dokazovania.²⁶¹

²⁵⁷ Bližšie: <https://www.minv.sk/?nasilie>

²⁵⁸ TITTOVÁ, M. Pojem a znaky domáceho násilia. In POLÁK, P., TITTOVÁ, M. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia*. Bratislava 2017, s. 25.

²⁵⁹ O. i. aj: MIŠKEJE, J., MIŠKEJE, M. *K problematike domáceho násilia (teoretické východiská a úvahy de lege ferenda aj v kontexte násilnej kriminality)*. Bratislava 2021, s. 53 – 54.

²⁶⁰ K cyklickosti, ako jednému zo znakov domáceho násilia, J. Klátik dopĺňa, že v tomto ohľade dochádza k striedaniu troch zložiek, a síce lásky, ktorá zo strany obeť aj napriek všetkému k páchatel'ovi pretrváva, nádeje obeť, že dôjde k zlepšeniu situácie, a napokon zložka strachu pociťovaného na strane obeť, že bude agresor v násilí aj naďalej pokračovať. Bližšie: KLÁTIK, J. Posilnenie ochrany obeť domáceho násilia elektronickým monitoringom osôb. In POLÁK, P., TITTOVÁ, M. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia*. Bratislava 2017, s. 85.

Rovnako relevantným je na úseku formulácie teoretických východísk domáceho násilia Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn.5 M Cdo 10/2012, ktorý svojou argumentáciou potvrdzuje mnohosť prístupov k zadefinovaniu (aj keď širšieho) pojmu násilie, ale s ohľadom na povahu vecí, ktorej sa predmetné rozhodnutie týkalo, pokladáme aj predmetný výklad pojmu za hodný pozornosti. „Hoci definície násilia sú rozdielne, spájajú ich však aj spoločné črty. Násilím je každá forma ubližovania, prejavu nadvlády, vyhrážania sa, zneužívania moci, fyzického a sexuálneho nátlaku. Násilie nie je konflikt, v konflikte sa stretnú rovnocenné

Čo sa kategorizácie foriem domáceho násilia týka, možno konštatovať všeobecné zosúladenie sa na štyroch základných formách domáceho násilia, a síce fyzické násilie, pri ktorom páchatel' narúša telesnú integritu svojej obeť; psychické násilie, pri ktorom páchatel' porušuje osobnú dôstojnosť obeť (najčastejšia forma domáceho násilia s najširším rozsahom spôsobov správania, od ponižovania až po vyhrážky, zastrašovanie, sledovanie...); sexuálne násilie, pri ktorom páchatel' porušuje intímnu, sexuálnu sféru obeť; ekonomické násilie, pri ktorom páchatel' narúša majetkové pomery obeť (úmyselné poškodzovanie majetku obeť, preberanie peňazí, dokumentov bez jej vedomia alebo povolenia...).

Zanedbávanie ako najčastejšia forma domáceho násilia páchaného na deťoch

Reflektujúc formy násilia judikované Najvyšším súdom SR (sp. zn. 5 M Cdo 10/2012) sústrediac sa na domáce násilie, ktorého obeťou je dieťa, osobitne upozorňujeme na najčastejšiu formu domáceho násilia páchaného na deťoch, a síce zanedbávanie. Český psychológ R. Ptáček v spoluautorstve s T. Pemovou v úvode monografie *Zanedbávání dětí* píše o zanedbávaní ako o jednom z najzávažnejších sociálno-patologických javov spoločnosti, ktorého rizikovosť plynie z množstva faktorov odlišujúcich tento jav od týrania a zneužívania ako ďalších foriem domáceho násilia páchaného na deťoch. Práve nenápadný a pomalý priebeh sťažuje jeho identifikáciu, ktorá je predpokladom ochrany, pomoci, zahájenia snahy o minimalizovanie dôsledkov akejkoľvek formy násilia páchaného na deťoch a na ich budúci vývoj. Závažnosť zanedbávania argumentujú rovnako tým, že škála vývojových potrieb dieťaťa je natoľko široká, že dlhodobé zanedbávanie určité jeho potreby môže byť veľmi jednoduché, nič menej následky môžu byť mimoriadne vážne a často s celoživotným doznievaním. I. Leitman, výkonný riaditeľ a zakladateľ občianskeho združenia Náruč – Pomoc deťom v kríze, rovnako konštatuje, že „v rámci skupiny detí zachytených v rámci opatrení sociálnoprávnej ochrany dŕvivú väčšinu tvoria zanedbávané deti.“²⁶² Vybrané formulácie potvrdzujú rovnako závery prezentované Inštitútom pre výskum práce a rodiny v rámci výskumnej správy zaoberajúcej sa prevalenciou násilia páchanom na deťoch. „Zanedbávanie býva v prieskumoch v porovnaní s ostatnými formami násilia (fyzické, psychické, sexuálne) evidované najčastejšie. Považuje sa za najviac rozšírenú formu zlého zaobchádzania s deťmi, pričom veľmi často sa vyskytuje aj s inými formami násilia. Paradoxom je, že sa už menej často stáva predmetom preventívnych opatrení.“²⁶³

Zanedbávanie dieťaťa možno charakterizovať ako obzvlášť latentnú formu násilia páchaného na deťoch. Rozumieme ním akútne a vážne ohrozenie dieťaťa „nedostatkom starostlivosti a podnetov dôležitých pre jeho zdravý fyzický a psychický vývoj, opustenie maloletej osoby alebo neschopnosť rodiča alebo fyzickej osoby, ktorej maloletá osoba bola zverená do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov, chrániť dieťa pred akýmkoľvek

strany, kým násilie je, keď jedna strana zneužije prevahu moci. Násilím je každý čin, ktorého následkom je, že obeť robí niečo, čo nechce robiť, alebo jej bráni robiť niečo, čo chce robiť, prípadne v nej vyvoláva strach. Násilie nemusí obsahovať fyzický kontakt s obeťou, pretože zastrašovanie, slovné vyhrážky a psychické násilie môžu mať rovnako silné následky. Psychické násilie je každé správanie, ktoré priamo narúša slobodnú vôľu a sebaúctu iného človeka. Nezanecháva síce žiadne viditeľné poranenia, napriek tomu môže byť najhoršou formou násilia. Je zvlášť účinné, ak sa spája s fyzickým násilím. Osobitnou formou násilia je sekundárna viktimizácia - druhotné ubližovanie. Násilím je aj nezabránenie násiliu.... Iná charakteristika násilia hovorí o akýchkoľvek aktoch, vrátane zanedbávania, ktoré ovplyvňujú život, fyzickú a psychickú integritu alebo slobodu jednotlivca, alebo poškodzujú rozvoj jeho osobnosti.“ Bližšie: Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 M Cdo 10/2012 zo dňa 15. októbra 2012

²⁶² Bližšie: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/poradne-organy/ludske-prava-narodnostne-mensiny-rodovu-rovnost-sr/vybor-deti-mladez/analiza-oz-naruc-pomoc-detom-v-krize.pdf>

²⁶³ REPKOVÁ, K. *Násilie na deťoch so zdravotným postihnutím – odporúčania pre verejné politiky založené na výskumnej evidencii*. Bratislava 2013, s. 53 – 54.

nebezpečenstvom.²⁶⁴ R. Ptáček s T. Pemovou definujú zanedbávanie dieťaťa ako také chovanie osoby zodpovednej za starostlivosť o dieťa, ktoré prekračuje alebo nedosahuje spoločnosťou formálne (zákonne) i neformálne (zvykovo) definované pravidlá riadnej starostlivosti a výchovy dieťaťa. Zanedbávanie definujú ako situáciu, kedy potreby dieťaťa nie sú adekvátne uspokojované, čo vedie k ohrozeniu jeho života, zdravia alebo vývoja.²⁶⁵ Podľa Š. Špeciánovej sa zanedbávanie vyznačuje nedostatkom starostlivosti spôsobujúcim závažné ohrozenie vývoja dieťaťa alebo nebezpečie pre dieťa.²⁶⁶ E. Bakošova a N. Vaculíková definovali zanedbávanie dieťaťa ako „*mnohotvárnny a mnohodimenzionálny jav, pokiaľ ide o príčiny formy prejavu a závažnosť dopadu na dieťa*“.²⁶⁷ Zdravotná komisia Rady Európy definuje zanedbávanie ako „*akýkoľvek nedostatok starostlivosti, ktorý spôsobuje vážnu ujmu vývoju dieťaťa alebo ohrozuje dieťa*“.²⁶⁸ Výbor OSN pre práva dieťaťa na svojom tridsiatom štvrtom zasadnutí (19. september - 3. október 2003) prijal Všeobecný komentár č. 13 Právo dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násilia, v zmysle ktorého znamená zanedbávanie „*neplnenie telesných a psychologických potrieb dieťaťa, zanedbávanie ochrany dieťaťa pred nebezpečenstvom alebo nezaregistrovanie dieťaťa u lekára, na matrike alebo na iných predpísaných miestach, či nezaistenie poskytovania služieb (zdravotných alebo iných), ktoré osoba zodpovedná za starostlivosť o dieťa mohla zaobstarať, vedela o nich a mala k nim prístup*“.²⁶⁹ Výbor vydáva predmetný komentár v reflexii na alarmujúci rozsah a intenzitu násilia páchaného na deťoch. Ako v tejto súvislosti uvádza, je nutné „*masívne posilniť a rozšíriť opatrenia na ukončenie násilia, pretože len takto sa podarí naozaj zastaviť tieto praktiky ohrozujúce rozvoj detí a rozvinúť potenciál nenásilného riešenia konfliktov v spoločnostiach*“.²⁷⁰

Podľa L. Sejčovej sa zanedbanosťou označujú spravidla následky nedostatku výchovy.²⁷¹ Výchova ako dlhodobý proces zasluhuje v kontexte terminologického vymedzenia zanedbávania osobitnú pozornosť. Pojem výchova v podmienkach Slovenskej republiky zákonodarcu bližšie nedefinuje a je používaný v rôznom kontexte právnej úpravy. „*V najširšom zmysle slova výchova ako významná zložka rodičovských práv a povinností je starostlivosť o komplexný rozvoj dieťaťa, a to rozvoj duševný, telesný, mravný, citový, zdravotný a rozumový, čo znamená rozhodovanie o dieťati v tom rámci, v akom dieťa o sebe nemôže rozhodovať samo*“.²⁷² Výchova dieťaťa je ako právom, tak aj povinnosťou rodičov a musí byť realizovaná riadne, teda v záujme dieťaťa, aby z neho vyrástol zdravý jedinec s pozitívnou hodnotovou orientáciou. Ako ustanovuje § 30 ods. 3 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov, majú rodičia pri výchove dieťaťa právo použiť primerané výchovné prostriedky²⁷³ takým spôsobom, aby nebolo ohrozené zdravie, dôstojnosť, duševný, telesný

²⁶⁴ Príručka o syndróme CAN. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Bratislava. 2013. s. 22.

²⁶⁵ PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha 2016, s. 34.

²⁶⁶ ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a znežívaného dítěte*. Praha 2003, s. 24.

²⁶⁷ BAKOŠOVÁ, E., VACULÍKOVÁ, N. *Základy sociologie práva*. Bratislava 2003, s. 27.

²⁶⁸ Citované podľa: SEJČOVÁ, L. *Dieťa ako obeť násilia*. Bratislava 2010, s. 88.

²⁶⁹ Všeobecný komentár Výboru OSN pre práva dieťaťa č. 13 (2011) o práve dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násilia, bod 20

²⁷⁰ Tamtiež, Odôvodnenie

²⁷¹ SEJČOVÁ, L. *Dieťa ako obeť násilia*. Bratislava 2010, s. 89.

²⁷² VLČEK, R., HRUBEŠOVÁ, Z. *Sociálněprávní ochrana maloletých. Vybrané aspekty*. Bratislava 2006. s. 14.

²⁷³ Na tomto mieste je vhodné doplniť, že Výbor OSN pre práva dieťaťa od začiatku skúmania správ zmluvných strán Dohovoru o právach dieťaťa vyzýval dotknuté štáty, aby zakázali telesné tresty v rodine ako aj všade inde. V roku 2000, keď Výbor OSN pre práva dieťaťa usporiadal prvú všeobecnú dvojročnú diskusiu o násilí páchanom na deťoch v jej závere formuloval odporúčania zahŕňajúce zákaz telesného trestania, po druhej diskusii rovnakého obsahu sledujú ochranu detí pred všetkými formami násilia z roku 2001 rozhodol Výbor pre práva dieťaťa o vydaní série všeobecných komentárov so zameraním na odstraňovanie násilia páchaného na deťoch. Osobitne uvádzame Všeobecný komentár č. 8 (2006) Právo dieťaťa na ochranu pred telesnými

a citový vývin dieťaťa. Prevedenie a intenzita výchovných prostriedkov musia zodpovedať veku dieťaťa, jeho telesnému a duševnému stavu, ako aj stupňu jeho vývinu. Za neprimerané možno pokladať každé fyzické, psychické násilie, ako aj iné formy násilia, ktoré podliehajú sankciám rodinného, občianskeho, ako aj trestného práva. Do oblasti starostlivosti o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývin maloletého dieťaťa možno zasiahnuť, ak žiaden z rodičov nemôže alebo nechce realizovať výkon svojich rodičovských práv a povinností, rovnako ak zanedbáva výchovu detí svojím správaním, životným štýlom v rozpore s etickými zásadami, čím predstavuje nevhodný príklad pre svoje maloleté deti.²⁷⁴

Okrem vymedzenia samotného pojmu zanedbávanie dieťaťa je nevyhnutné súčasne venovať pozornosť otázke intenzity zanedbávania. V praxi sa zvyčajne rozlišujú tri stupne intenzity zanedbávania, a síce kategória najmenšieho rizika subsumujúca prípady, kedy riziko ohrozenia dieťaťa možno považovať za potenciálne a dôsledky ohrozenia dieťaťa za malé, napr. nebezpečenstvo detských úrazov, ktorých početnosť a dôsledky možno znižovať vhodnými preventívnymi opatreniami, kategória stredného rizika subsumujúca prípady, kedy riziko ohrozenia dieťaťa stúpa, trvá dlhší časový úsek, napr. dlhodobá chudoba rodiny a z nej plynúci nedostatok kvalitnej výživy, nevhodné bytové podmienky, napokon kategória vážneho rizika predstavujúca situácie dlhodobého a/alebo kombinovaného ohrozenia dieťaťa, ktorého dôsledkom môže byť vážne poškodenie zdravia, či dokonca smrť dieťaťa, napr. vážne, hrubé nutričné zanedbávanie, zanedbávanie zdravotnej starostlivosti, zanedbávanie starostlivosti o duševné zdravie a rozvoj osobnosti dieťaťa.²⁷⁵

Charakteristickými prejavmi zanedbávania môžu byť zdravotne nevyhovujúce, závažné podmienky v domácnosti s dieťaťom, napr. v podobe nedostatku svetla, tepla, vytápania, prítomnosť plesní, nevyhovujúce podmienky pre spánok dieťaťa, prípadne absencia lôžka na spanie dieťaťa, nedostatok náležitej lekárskej starostlivosti, poruchy rastu dieťaťa, vývoja, retardácia, nerovnomernosť psychomotorického vývoja dieťaťa, podávanie jedla bez náležitej nutričnej hodnoty, nevyvážená strava, dlhodobo jednostranná strava, absencia návykov pri stravovaní, stolovaní, konzumácii určitých druhov pokrmov, nevhodné oblečenie dieťaťa, neadekvátne ročnému obdobiu, nechodiace sa veľkosťou, únava, ospalosť detí počas dňa, nedostatočná osobná hygiena, vrátane dentálnej, asociálne, deštruktívne správanie dieťaťa, zanedbávanie prevencie pred úrazmi dieťaťa, poruchy reči dieťaťa, nedostatočná kultivovanosť v správaní dieťaťa, citová plachosť, ľahostajnosť, absencia sociálnych zručností, sociálno-patologické správanie, dieťa vystupujúce v pozícii rodiča preberajúc zodpovednosť, starostlivosť za svojich súrodencov a pod.²⁷⁶

S cieľom skompletizovania teoretických východísk foriem (domáceho) násilia páchaného na deťoch doplníme **d'alšie formy CAN** a síce telesné a duševné týranie, pričom by

trestami a inými formami krutého alebo ponižujúceho trestania, v rámci obsahu ktorého Výbor OSN pre práva dieťaťa definuje „telesné“ alebo „fyzické“ trestanie ako „*akékoľvek trestanie, počas ktorého sa používa fyzická sila a ktorého úlohou je zapríčiniť určitý stupeň bolesti alebo nepohodlia, bez ohľadu na jeho mieru*“. Rovnako je ale na tomto mieste nutné neopomenúť, že odmietnutie násilia a ponižovania ako formy trestania detí neznamená, že by Výbor OSN pre práva dieťaťa absolútne odmietal pozitívnu koncepciu disciplíny, nakoľko uznáva, že rodičovstvo a starostlivosť o deti vyžaduje rovnako fyzické zásahy a intervencie s cieľom ochrany detí. Tie sa však zásadne líšia od zámerného trestajúceho použitia sily na spôsobenie určitého stupňa bolesti, alebo poníženia. Výbor OSN pre práva dieťaťa umožňuje použitie netrestajúcej a nevyhnutnej fyzickej sily na ochranu detí, nakoľko uznáva existenciu určitých mimoriadnych okolností, ktoré opodstatňujú využitie primeraných obmedzení na ich ochranu. V každom prípade sa ale v týchto situáciách musí uplatniť zásada minimálneho nevyhnutného použitia sily na čo najkratší nevyhnutný čas. Bližšie: Všeobecný komentár Výboru OSN pre práva dieťaťa č. 8 (2006) Právo dieťaťa na ochranu pred telesnými trestami a inými formami krutého alebo ponižujúceho trestania

²⁷⁴ BÁNOS, R., KOŠÚTOVÁ, M. *Zákon o rodine – Veľký komentár*. Žilina 2020, s. 126.

²⁷⁵ PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení*. Praha 2016, s. 30 – 31.

²⁷⁶ ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a znežívaného dítěte*. Praha 2003, 156 s. 23 – 24.

sme predpokladali ich výlučne aktívnu povahu, no rovnako je nutné vnímať telesné a duševné týranie pasívneho charakteru, ako aj dvojakú povahu sexuálneho zneužívania.

Konanie, resp. opomenutie konania svojou povahou napĺňajúce charakter domáceho násilia zákonným spôsobom postihujú inštitúty priznané normami trestného, správneho práva, ako aj občianskeho práva. Napriek tomu, že normy trestného práva pojem domáce násilie legálne nedefinujú, je možno niektoré jeho formy subsumovať pod vybrané ustanovenia Trestného zákona, ako napr. § 208 - týranie blízkej osoby a zverenej osoby, § 155 - ublíženie na zdraví, § 190 - hrubý nátlak, § 199 - znásilnenie, § 200 - sexuálne násilie, § 201 - sexuálne zneužívanie, § 360 - nebezpečné vyhrážanie, § 360a - nebezpečné prenasledovanie, § 211 - ohrozovanie mravnej výchovy mládeže a iné. Ako uvádzajú autori M. Titlová a J. Medelský, „konania, ktoré majú povahu domáceho násilia často nemusia vykazovať takú intenzitu, aby boli trestnoprávne postihnuteľné.“²⁷⁷

Kontrová proti Slovenskej republike

S cieľom poukazu na nutnosť uplatnenia náležitého postupu zo strany príslušníkov PZ konfrontovaných s oznámením²⁷⁸ domáceho násilia uvádzame známy prípad, neadekvátneho postupu zodpovedných subjektov, čo svojim rozhodnutím potvrdil rovnako Európsky súd pre ľudské práva, a síce prípad *Kontrová proti Slovenskej republike*. K skutkovým okolnostiam prípadu uvádzame nasledovné. Začiatkom novembra 2002 podala sťažovateľka trestné oznámenie na svojho manžela na OO PZ Michalovce. Obsahom oznámenia bolo napadnutie sťažovateľky jej manželom, pričom podľa lekárskej právny od traumatológa mala byť práceneschopná v dôsledku zranení sedem dní. V rámci oznámenia uviedla, že je manželom psychicky a fyzicky týraná už dlhodobo.

O niekoľko dní prišla sťažovateľka v sprievode svojho manžela na OO PZ Michalovce, aby svoje oznámenie vzala späť. „*Službukonajúci policajt H. im poradil, že ak chcú vylúčiť trestné stíhanie, musia predložiť takú lekársku správu, v ktorej bude uvedené, že po incidente nebola sťažovateľka práceneschopná viac ako šesť dní.*“ Tú sťažovateľka následne na OO PZ Michalovce predložila. „*Policajt H. v dôsledku toho rozhodol, že vec treba posúdiť podľa zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch a na základe § 60 ods. 3 písm. a) tohto zákona vec odložil.*“ Z 26. na 27. decembra, v noci, zatelefonovala sťažovateľkina príbuzná na operačné stredisko, aby oznámila, že sťažovateľkin manžel má strelnú zbraň a vyhráža sa zabitím seba a svojich, (a sťažovateľkiných) dvoch maloletých detí, uvedené neskôr v noci rovnako telefonicky oznámila sťažovateľka. „*Telefonické hovory prevzal službukonajúci policajt B., ktorý dal pokyn policajtom P.Š., aby vyslal na miesto policajnú hliadku. Hliadka našla sťažovateľku v obci Tušická Nová Ves, jej manžel však miesto opustil ešte pred jej príchodom.*“ Následne policajti odvieďli sťažovateľku do domu jej rodičov, vyzvali ju, aby sa v nasledujúce ráno dostavila na obvodné oddelenie k spisaniu úradného záznamu o incidente.

Dňa 27. decembra 2002, ráno, sa sťažovateľka, v sprievode svojho brata, dostavila na OO PZ Trhovište, kde komunikovala s policajtom M.Š. Ráno 31. decembra 2002 sa sťažovateľka dostavila na OO PZ Michalovce, hovorila s policajtom H., informovala sa vo veci svojho oznámenia z novembra 2002, rovnako opäť popísala okolnosti incidentu z noci

²⁷⁷ TITLOVÁ, M., MEDELSKÝ, J. *Zákon o Policajnom zbore, Komentár*. Bratislava 2017, s. 165

²⁷⁸ „Oznámenie môže podať obeť, prípadne iný oznamovateľ, napr. pracovníčka národnej linky, svedok, sused, ale i páchatel. Každé takého oznámenie má svoje špecifiká, ktoré musí policajt pri prijímaní prvotných informácií o skutku zohľadňovať. Policajti musia prijať oznámenie a správať sa profesionálne vo všetkých prípadoch a to bez ohľadu na predchádzajúcu históriu násilia v rodine a intervenciu polície... Obete najčastejšie kontaktujú telefonickú linku polície: bezprostredne po útoku; pri akútnom ohrození alebo vyhrážaní sa zo strany násilníka; ak násilník rozšíri priame násilie aj na iných členov rodiny; keď potrebujú informácie o možnej ochrane pred násilím a o možnostiach riešenia situácie násilia.“ Bližšie: PIETRUCHOVÁ, O., KURUC, A., BURAJOVÁ, B. 2019. *Metodika postupu polície v prípadoch domáceho násilia*. Bratislava 2019, s. 15.

z 26. na 27. decembra 2002. Dňa 31. decembra, teda v ten istý deň, medzi 11:00 a 11:15 zastrelil sťažovateľkin manžel obe ich maloleté deti a seba.²⁷⁹

Európsky súd pre ľudské práva v predmetnej veci konštatoval porušenie práva na život podľa čl. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a práva na účinný prostriedok nápravy podľa čl. 13 v spojení s čl. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. „*Pokiaľ ide sťažnosť pre porušenie článku 2 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, podľa názoru Európskeho súdu pre ľudské práva tento zahŕňa aj povinnosť štátu vykonať vhodné kroky na záchranu osôb nachádzajúcich sa pod jeho jurisdikciou, čo zahŕňa aplikáciu efektívnych ustanovení trestného poriadku v záujme predchádzania páchaniu trestných činov voči iným osobám. Zahŕňa tiež povinnosť štátu vykonať preventívne opatrenia na ochranu osôb, ktorých život je ohrozený z dôvodu nevhodného správania sa iných. Táto situácia sťažovateľky bola príslušným policajným orgánom známa, avšak vhodné preventívne opatrenia nevykonali. Preto Európsky súd pre ľudské práva rozhodol o porušení článku 2 odsek 1 Európskeho dohovoru zo strany Slovenskej republiky. ... Pokiaľ ide o porušenie článku 13, teda práva na účinný opravný prostriedok v súvislosti s právom na život, Európsky súd pre ľudské práva zdôraznil, že článok 13 Európskeho dohovoru zaručuje na vnútroštátnej úrovni dostupnosť prostriedkov na nápravu podstaty práv a slobôd v akejkoľvek forme. Požaduje teda existenciu vnútroštátnych ustanovení, ktoré pripustia podanie sťažnosti v záujme poskytnutia vhodnej nápravy s voľnou úvahou štátov. Náprava však musí byť účinná aj v praxi. Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že žalovaný štát je zodpovedný za to, že nezasiahol do konania na ochranu života detí sťažovateľky. Došlo teda k porušeniu článku 13 v spojitosti s článkom 2 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.*“²⁸⁰

Právna reglementácia inštitútu vykázania zo spoločného obydla

Účelom realizácie oprávnenia príslušníka PZ - vykázanie zo spoločného obydla, ako preventívneho prostriedku, je zaistenie ochrany obete pred násilím a súčasne posilnenie pozície obete, ktorá sama nie je schopná svoju situáciu vyriešiť. J. Hašanová a P. Melichár za účelom bližšej charakteristiky predmetného inštitútu uvádzajú, že ide „o prostriedok umožňujúci ohrozenej osobe vytvoriť dostatočný časový priestor na dôkladné preskúmanie vlastnej situácie, a to bez nátlakových vplyvov agresora v domácnosti a rozhodnúť, či a aké kroky podnikne, aby prestala byť obeťou domáceho násillia a zvažila či vyhľadá odbornú pomoc, podá návrh na súd na nariadenie neodkladného opatrenia a pod.“²⁸¹ V procese realizácie predmetného oprávnenia sleduje príslušník PZ jednak naplnenie už uvedeného účelu, ako aj jeho primeranosť vo vzťahu k osobe, proti ktorej sa zakročuje.

V podmienkach Slovenskej republiky bol inštitút vykázania zo spoločného obydla prvýkrát normovaný v zákone č. 491/2008 Z. z., ktorým sa zmenil a doplnil zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „zákon o Policajnom zbore“) rozšírením o ustanovenie § 27a Oprávnenie vykazať zo spoločného obydla, v znení²⁸²: „(1) Policajt je oprávnený vykazať z bytu alebo domu alebo iného priestoru spoločne obývaného s ohrozenou osobou a aj z jeho bezprostredného okolia (ďalej len „spoločné obydlie“) osobu, u ktorej možno na základe zistených skutočností očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby, najmä vzhľadom

²⁷⁹ Bližšie: PIROŠÍKOVÁ, M., BÁLINTOVÁ, M. *Judikatúra. Vybrané rozhodnutia ESĽP pre ľudské práva vo vzťahu k Slovenskej republike*. Bratislava 2017, s. 16 – 19.

²⁸⁰ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Kontrová proti Slovenskej republike z 31. mája 200737 (č. 7510/04). Citované podľa: BAKOŠOVÁ, L., ELBERT, Ľ., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, Ľ., LAZORČÁKOVÁ, T., MAREČEK, L. *Prípady z medzinárodného práva verejného*. Košice 2019, s. 121.

²⁸¹ HAŠANOVÁ, J., MELICHÁR, P. Oprávnenie príslušníka Policajného zboru vykazať zo spoločného obydla v podmienkach Slovenskej republiky. In *Bezpečnostní teorie a praxe*. 1/2022. s. 101.

²⁸² Vyberáme časti ustanovenia §27a zákona o Policajnom zbore, ktoré boli v neskoršom období menené.

na predchádzajúce takéto útoky; súčasťou vykázania zo spoločného obydľia je aj zákaz vstupu vykázanej osobe do spoločného obydľia počas 48 hodín od vykázania. Policajt je oprávnený vykázať zo spoločného obydľia takúto osobu aj počas jej neprítomnosti.

(5) Policajt vyzve vykázanú osobu na vydanie kľúčov od spoločného obydľia, poučí ju o následkoch neuposlúchnutia tejto výzvy^{11bg}) a súčasne vykázanej osobe umožní vziať si zo spoločného obydľia veci slúžiace výlučne jej osobným potrebám, osobné cennosti a dokumenty a prípadne v lehote do 24 hodín od oznámenia vykázania zo spoločného obydľia aj ďalšie osobné veci a veci nevyhnutné pre jej podnikanie alebo výkon povolania. Policajt vykázanej osobe poskytne informácie o možnostiach ubytovania a písomné poučenie o ďalšom postupe a následkoch nedostavenia sa na súdne pojednávanie o predbežnom opatrení, vrátane spôsobu predvolávania na súdne pojednávanie a spôsobu doručenia súdneho rozhodnutia. Písomné poučenie poskytne policajt tiež ohrozenej osobe.

(8) Vykázanie zo spoločného obydľia končí uplynutím 48 hodín od vykázania zo spoločného obydľia, ak ďalej nie je ustanovené inak. Doručením návrhu na vydanie predbežného opatrenia na súd^{11be}) počas vykázania zo spoločného obydľia sa trvanie vykázania zo spoločného obydľia predlžuje až do nadobudnutia vykonateľnosti rozhodnutia súdu o tomto návrhu, o čom sa vykázaná osoba upovedomí v rámci poučenia podľa odseku 5; útvar Policajného zboru poskytne ohrozenej osobe súčinnosť pri doručovaní návrhu predbežného opatrenia...“.

Predmetné ustanovenie prešlo od svojej platnosti viacerými zmenami sledujúc zvýšenie ochrany osoby ohrozenej domácim násilím. Prvú zmenu prináša zákon č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Predmetnou zmenou sa v § 27a ods. 1 a 8 pôvodné slová „48 hodín“ nahradili slovami „10 dní“, čo v praxi znamenalo navýšenie lehoty zákazu vstupu vykázanej osobe do spoločného obydľia počas 10 dní od vykázania. Precizáciu prináša rovnako doplnenie ods. 2, v zmysle obsahu ktorého je počas vykázania zo spoločného obydľia vykázaná osoba povinná nepribližovať sa k ohrozenej osobe na vzdialenosť menšiu ako 10 metrov. Dňa 01. novembra 2021 nadobudol účinnosť zákon č. 217/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 231/2019 Z. z. a ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov. Predmetný zákon inštitút vykázania zo spoločného obydľia upravil opäť na úseku času zákazu vstupu vykázanej osoby, s cieľom dosiahnutia efektívneho naplnenia účelu predmetného preventívneho opatrenia, v znení: „súčasťou vykázania zo spoločného obydľia je aj zákaz vstupu vykázanej osobe do spoločného obydľia počas 14 dní od vykázania“. Rovnako sa zákaz priblíženia k ohrozenej osobe navýšil z pôvodných 10 metrov na 50 metrov a ohrozená osoba má byť v dôsledku predmetnej novely príslušníkom PZ povinne poučená aj o možnosti obrátiť sa na intervenčné centrum, ktoré predstavuje v podmienkach Slovenskej republiky nový subjekt podieľajúci sa na ochrane obetí domáceho násillia. Aktuálne znenie predmetného inštitútu účinné od 1. júla 2022 normuje oprávnenie policajta vykázať osobu zo spoločného obydľia v znení: „Policajt je oprávnený vykázať z bytu alebo domu alebo iného priestoru spoločne obývaného s ohrozenou osobou a aj z jeho bezprostredného okolia (ďalej len „spoločné obydľie“) osobu, u ktorej možno na základe zistených skutočností očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby, najmä vzhľadom na predchádzajúce takéto útoky; súčasťou vykázania zo spoločného obydľia je aj zákaz vstupu vykázanej osobe do spoločného obydľia počas 14 dní od vykázania, pričom do tejto doby sa počíta aj deň vykázania. Policajt je oprávnený vykázať zo spoločného obydľia takúto osobu aj počas jej neprítomnosti.“²⁸³ Usmernenie k započítavaniu dňa vykázania do predmetnej lehoty je dôsledkom poslednej novely zákona o Policajnom zbore

²⁸³ Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, § 27a, ods. 1

v podobe zákona č. 187/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Čo sa formy realizácie predmetného inštitútu týka, vykoná policajt vykázanie zo spoločného obydľia ústne, pričom vykázanú osobu presne oznámi priestor, na ktorý sa vykázanie zo spoločného obydľia vzťahuje. „*Rozsah priestoru policajt určí podľa potreby preventívnej ochrany osoby, ktorá je ohrozená útokom...*“²⁸⁴ Policajt o vykázaní zo spoločného obydľia vyhotoví potvrdenie, to odovzdá ako osobe vykázanú tak aj ohrozenej. V predmetnom potvrdení policajt v zmysle ods. 4 § 27a zákona o Policajnom zbore uvedie meno, priezvisko, dátum narodenia vykázanú osobu a ohrozenej osoby, priestor, na ktorý sa vykázanie zo spoločného obydľia vzťahuje a čas, kedy policajt osobu zo spoločného obydľia vykázal. Vykázaná osoba oznámi policajtovi adresu a telefónne číslo, na ktorom bude zastihnuteľná počas trvania účinkov vykázaní, až do vydania rozhodnutia súdu o neodkladnom opatrení.²⁸⁵ Na tomto úseku pokladáme za vhodné zmieniť význam úpravy inštitútu neodkladných opatrení v zmysle Civilného sporového poriadku, čo potvrdzuje rovnako Krajský súd Bratislava formuláciou odôvodnenia jedného zo svojich rozhodnutí, v rámci ktorého uvádza „*Aplikácia neodkladného opatrenia v zmysle § 325 ods. 2 písm. e) C.s.p. je veľmi aktuálnym a účinným prostriedkom preventívneho riešenia problematiky násilia. V jeho prospech svedčí najmä to, že v dôsledku jeho uplatnenia - zákazu vstupovania násilnej osoby - sa ohrozenej osobe poskytuje pomerne rýchla ochrana, vďaka ktorej nemusí ďalej zotrvať v spoločnom obydľi s násilnou osobou, ani nemusí opúšťať svoje obydľie, ak sa chce chrániť pred opätovnými útokmi násilnej osoby; nemusí žiť v strachu a obavách o svoj život a zdravie, a ani sa nemusí zaťažovať hľadaním náhradného ubytovania.*“²⁸⁶

Súčasťou postupu policajta v procese realizácie inštitútu vykázaní zo spoločného obydľia je výzva policajta adresovaná vykázanú osobe k vydaniu kľúčov od spoločného obydľia. Vykázanú osobu sa umožní vziať si zo spoločného obydľia „*veci slúžiace výlučne jej osobným potrebám, osobné cennosti a dokumenty a prípadne v lehote do 24 hodín od oznámenia vykázaní zo spoločného obydľia aj ďalšie osobné veci a veci nevyhnutné pre jej podnikanie alebo výkon povolania.*“²⁸⁷ Policajt v zmysle zákona poskytne rovnako vykázanú osobe informácie o možnostiach ubytovania, ako aj písomné poučenie o ďalšom postupe

²⁸⁴ Tamtiež, § 27a ods. 3

²⁸⁵ V zmysle § 325 ods. 2 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilného sporového poriadku v znení neskorších predpisov, možno neodkladným opatrením strane uložiť najmä, aby „*e) nevstupovala dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivá z násilia, f) nevstupovala alebo iba obmedzene vstupovala do domu alebo bytu, na pracovisko alebo iné miesto, kde býva, zdržiava sa alebo ktoré pravidelne navštevuje osoba, ktorej telesnú integritu alebo duševnú integritu svojím konaním ohrozuje, h) sa na určenú vzdialenosť nepribližovala alebo iba obmedzene približovala k osobe, ktorej telesná integrita alebo duševná integrita môže byť jej konaním ohrozená.*“

²⁸⁶ Uznesenie Krajského súdu Bratislava sp. zn. 1Co/12/2018 zo dňa 13. 08. 2018

Pozri tiež: Uznesenie Krajského súdu Prešov sp. zn. 3Co/5/2022 zo dňa 26. 01. 2022, z obsahu ktorého v kontexte pojednávania vyberáme: „*Pred nariadením neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) CSP postačuje, ak je osvedčené dôvodné podozrenie z násilia. Osvedčenie dôvodného podozrenia z násilia znamená, že súd pomocou ponúknutých dôkazných prostriedkov zisťuje iba najvýznamnejšie skutočnosti (teda nie všetky rozhodujúce), pričom postačuje, že osvedčená skutočnosť sa mu vzhľadom na všetky okolnosti javí ako nanajvýš pravdepodobná, nakoľko nariadenie neodkladného opatrenia je okamžitým a účinným prostriedkom preventívneho riešenia problematiky násilia a v jeho prospech svedčí najmä to, že v dôsledku jeho uplatnenia - zákazu vstupovania násilnej osoby - sa ohrozenej osobe poskytuje pomerne rýchla ochrana, vďaka ktorej nemusí ďalej zotrvať v spoločnom obydľi s násilnou osobou, ani nemusí opúšťať svoje obydľie, ak sa chce chrániť pred opätovnými útokmi násilnej osoby; nemusí žiť v strachu a obavách o svoj život a zdravie... dokazovanie v konaní o nariadení neodkladného opatrenia nie je dokazovaním v rozsahu vyžadovanom v základnom konaní, teda je pojmovo vylúčené. Toto dokazovanie preto teória práva označuje ako osvedčovanie.*“

²⁸⁷ Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, 27a, ods. 6

a následkoch nedostavenia sa na súdne pojednávanie o neodkladnom opatrení, vrátane spôsobu predvolávania na súdne pojednávanie a spôsobu doručenia súdneho rozhodnutia, v zmysle ustanovení § 328 až 332 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Civilný sporový poriadok“), predmetom úpravy ktorých je nariadenie neodkladného opatrenia. Písomné poučenie poskytne policajt tiež ohrozenej osobe. Obsahom poučenia ohrozenej osoby je podanie informácie o možnosti podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa Civilného sporového poriadku. Pri doručovaní návrhu neodkladného opatrenia poskytne útvar Policajného zboru ohrozenej osobe súčinnosť.

Policajt ohrozenú osobu rovnako informuje, podľa možností v písomnej forme, o organizáciách na pomoc obetiam a intervenčných centrách,²⁸⁸ v zmysle ustanovenia § 28a zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov vrátane informácií o službách nimi poskytovaných a kontaktných údajoch. Na základe vykázania zo spoločného obydľia ponúkne intervenčné centrum obeti trestného činu domáceho násilia poskytnutie krízovej intervencie a odbornej pomoci v rozsahu udelenej akreditácie do 72 hodín od doručenia kópie úradného záznamu o vykázaní. Pričom pomoc intervenčného centra môže byť obeti domáceho násilia poskytnutá aj na základe vlastnej žiadosti.²⁸⁹ Obsah ustanovenia § 27a ods. 7 zákona o Policajnom zbore možno vnímať ako náležitú reflexiu zákonodarcu na nutnosť medzirezortnej spolupráce pri pomoci obetiam tohto závažného spoločenského javu a tak zaujatie multidisciplinárneho prístupu. Policajt je, v zmysle uvedeného ustanovenia, ako bolo predznamenané, povinný ohrozenú osobu osobitne informovať o činnosti intervenčného centra, pričom rovnako poskytne telefónne číslo ohrozenej osoby intervenčnému centru, o čom ohrozenú osobu informuje.

Čo sa ďalších, zákonom o Policajnom zbore normovaných, formálnych náležitostiach realizácie vykázania zo spoločného obydľia týka, policajt zabezpečí na vykonanie úkonov súvisiacich s realizáciou predmetného inštitútu prítomnosť nezúčastnenej osoby, pričom tak nemusí urobiť, ak by mohlo dôjsť k ohrozeniu života alebo zdravia, rovnako ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania.²⁹⁰ Policajt o vykázaní zo spoločného obydľia neodkladne spíše úradný záznam a do 24 hodín od vykázania zašle policajt v elektronickej podobe kópiu záznamu príslušnému intervenčnému centru. Zákonodarca rovnako reflektoval potrebu informovania orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v prípade, že v spoločnom obydľi žije dieťa, alebo je dieťa ohrozenou osobou. S cieľom náležitej ochrany ohrozenej osoby je útvar Policajného zboru povinný preverovať dodržiavanie vykázania zo spoločného obydľia v priebehu jeho trvania. Štandardne končí vykázanie zo spoločného obydľia uplynutím 14 dní od vykázania zo spoločného obydľia, predlžuje sa však dorúčením návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia na súd počas vykázania zo spoločného obydľia až do nadobudnutia vykonateľnosti rozhodnutia súdu o tomto návrhu. V prípade, že sa počas vykázania zo spoločného obydľia zistilo, že neboli splnené podmienky vykázania zo spoločného obydľia v zmysle ods. 1 ustanovenia § 27a, útvar Policajného zboru vykázanie zo spoločného obydľia ukončí, v tomto prípade, je ale nutné zdôrazniť nastávajúci postup, a síce že policajný útvar ako prvú upovedomenú ohrozenú osobu a až následne osobu vykázanú.²⁹¹

²⁸⁸ „Akreditovaný subjekt poskytujúci špecializovanú odbornú pomoc obetiam trestného činu domáceho násilia môže pôsobiť ako intervenčné centrum, ktoré poskytuje krízovú intervenciu a odbornú pomoc v rozsahu udelenej akreditácie na území kraja alebo území uvedenom v rozhodnutí o udelení akreditácie, ak na území jedného kraja pôsobí viac ako jedno intervenčné centrum.“ Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 28a ods. 1

²⁸⁹ Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 28a, ods. 2

²⁹⁰ Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, § 27a, ods. 8

²⁹¹ Tamtiež, § 27a, ods. 9 až 12

Záver

Ochrana dieťaťa v pozícii obete (svedka) domáceho násilia začína proaktívnym predchádzaním všetkým formám násilia ako aj explicitným zákazom všetkých foriem násilia. Výbor OSN pre práva dieťaťa v tomto kontexte rovnako upozorňuje na povinnosť štátov, ako zmluvných strán Dohovoru o právach dieťaťa, prijať všetky opatrenia nevyhnutné na to, aby „*dospelí zodpovední za starostlivosť, vedenie a výchovu dieťaťa rešpektovali a chránili práva dieťaťa.*“ K, v tomto ohľade relevantným preventívnym opatreniam, patria rovnako tie, ktoré sa týkajú verejného zdravotníctva ako aj iné opatrenia, ktoré pozitívne podporujú výchovu všetkých detí bez násilia a zameriavajú sa na riešenie základných príčin násilia na úrovni dieťaťa, rodiny, ale aj páchatel'a, komunity, inštitúcie a spoločnosti vôbec. V zmysle usmernení formulovaných textom Všeobecného komentára Výboru OSN pre práva dieťaťa č. 13 (2011) o práve dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násilia sa musia každého vyšetrovania prípadov násilia, ktorého obeťou (svedkom) je dieťa, ujať kvalifikovaní odborníci, ktorí, ako v tejto veci Výbor OSN pre práva dieťaťa odporúča „*boli príslušne vyškolení v danej oblasti, pričom sú povinní pristupovať citlivo k potrebám dieťaťa a rešpektovať jeho práva... V procese vyšetrovania je treba venovať extrémnu starostlivosť tomu, aby dieťa nebolo vystavené ďalšiemu ublíženiu. Aj v súvislosti s týmto sú všetci účastníci povinní vyzvať dieťa, aby vyjadrilo svoje názory a venovať im riadnu pozornosť.*“ V kontexte obsahového zamerania príspevku je rovnako relevantná reflexia Výboru OSN pre práva dieťaťa, v zmysle ktorej zastáva prvoradé postavenie pri ochrane dieťaťa, ako aj pri prevencii násilia páchaného na deťoch práve jeho rodina, Výbor ale v tejto súvislosti rovnako pripúšťa, že väčšina násilia sa odohráva v kontexte rodiny a preto je v čase, kedy sa dieťa stane obeťou zlého zaobchádzania alebo utrpenia v rodine, nevyhnutné zasiahnuť a poskytnúť mu náležitú, kvalifikovanú, odbornú pomoc a ochranu.

Resumé

S ohľadom na svoju zraniteľnú povahu zasluhuje dieťa v pozícii obete týrania, zneužívania a zanedbávania, resp. svedka násilného konania agresora voči blízkej osobe obzvlášť citlivý a profesionálny prístup subjektov podieľajúcich sa na zamedzení páchania ako aj zmiernení následkov domáceho násilia. Predpokladom efektívneho postupu príslušníkov PZ je v tomto ohľade rovnako náležité poznanie charakteristických znakov domáceho násilia k jeho identifikovaniu, ako aj znalosť a náležité osvojenie si osobitných postupov uplatňovaných voči osobe agresora, obeti s cieľom ukončenia domáceho násilia a zamedzenia opätovnej viktimizácie obetí domáceho násilia pri jeho objasňovaní. Zložitosť účinnej pomoci obeti domáceho násilia vôbec je okrem iného dôsledkom vysokej miery latencie tohto negatívneho javu. Práve príslušníci PZ môžu ukončiť cyklus domáceho násilia vymáhaním a presadzovaním zákona. Jedným z právnych nástrojov, zákonných inštitútov, oprávnení príslušníka PZ na tomto úseku uplatňovaných je vykázanie zo spoločného obydľia, účelom ktorého, ako preventívneho prostriedku, je zaistenie ochrany obete pred násilím a súčasne posilnenie pozície obete, ktorá sama nie je schopná svoju situáciu vyriešiť. Právna reglementácia predmetného inštitútu je imanentnou súčasťou predkladaného príspevku, spolu s náležitou charakteristikou teoretických východísk (vnútroštátnej aj nadnárodnej povahy) relevantných k samotnému identifikovaniu javu domáceho násilia, reflektujúc osobitné postavenie dieťaťa v pozícii svedka, resp. obete domáceho násilia.

Resume

Regarding its vulnerable nature, a child in the position of a victim of torture, abuse and neglect deserves, or a witness to the violent behavior of an aggressor against a close person, a particularly sensitive and professional approach of entities participating in the prevention of perpetration as well as mitigation of the consequences of domestic violence, including members

of the Police Force. In this regard, the prerequisite for the effective procedure of members of the Police Force is, in this respect, proper knowledge of the characteristic signs of domestic violence in order to identify it, as well as knowledge and proper adoption of special procedures applied to the person of the aggressor, the victim, with the aim of ending domestic violence and preventing the re-victimization of victims of domestic violence during its clarified. The complexity of effective help for a victim of domestic violence in general is, among other things, a consequence of the high degree of latency of this negative phenomenon. It is the members of the Police Force who can end the cycle of domestic violence by enforcing and enforcing the law. One of the legal instruments, legal institutes, and authorizations of a member of the Police Force is expulsion from the common dwelling, the purpose of which, as a preventive measure, is to ensure the protection of the victim from violence and at the same time strengthen the position of the victim who is unable to resolve his situation on his own. Likewise, the legal regulation of this institute is a part of this contribution, together with the appropriate characterization of the theoretical starting points (of a national and transnational nature) relevant to the very identification of the phenomenon of domestic violence, reflecting the special position of the child in the position of a witness, or victims of domestic violence.

Zoznam bibliografických odkazov

- BAKOŠOVÁ, E., VACULÍKOVÁ, N. 2003. Základy sociológie práva. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2003. 223 s. ISBN 978-80-7130-229-3.
- BAKOŠOVÁ, L., ELBERT, Ľ., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, Ľ., LAZORČÁKOVÁ, T., MAREČEK, L. 2019. Prípady z medzinárodného práva verejného. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Vydavateľstvo Šafárik Press, 2019. 145 s. ISBN 978-80-8152-824-8.
- BÁNOS, R., KOŠÚTOVÁ, M. 2020. Zákon o rodine – Veľký komentár. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2020. 492 s. ISBN 978-80-8155-092-8.
- HAŠANOVÁ, J., DUDOR, L. 2018. Primeranosť služobných zákrokov príslušníka Policajného zboru v prípadoch domáceho násillia. In RUBISOVÁ, I. 2018. Teoretické a praktické aspekty služobných zákrokov. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018. s. 30 – 43. ISBN 978-80-8054-789-9.
- HAŠANOVÁ, J., MELICHÁR, P. 2022. Oprávnenie príslušníka Policajného zboru vykázat zo spoločného obydlia v podmienkach Slovenskej republiky. In Bezpečnostní teorie a praxe 1/2022. s. 101 – 118. Dostupné na: <https://veda.polac.cz/wp-content/uploads/2022/04/Opravnenie-prislusnika-Policajneho-zboru-vykazat-zo-spolocneho-obydlia-v-podmienkach-Slovenskej-republiky.pdf>
- KLÁTIK, J. 2017. Posilnenie ochrany obetí domáceho násillia elektronickým monitoringom osôb. In POLÁK, P. TITTLOVÁ, M. 2017. Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 84 – 99 s. ISBN 978-80-8168-708-2.
- MIŠKEJE, J., MIŠKEJE, M. 2021. K problematike domáceho násillia (teoretické východiská a úvahy de lege ferenda aj v kontexte násillnej kriminality). Bratislava: FP PEVŠ, 2021. s. 118. ISBN 978-80-89453-90-0.
- PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. 2016. Zanedbávání dětí: příčiny, důsledky a možnosti hodnocení. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016. 200 s. ISBN 978-80-247-5695-0.
- PIETRUCHOVÁ, O., KURUC, A., BURAJOVÁ, B. 2019. Metodika postupu polície v prípadoch domáceho násillia. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2019. 47 s.
- PIROŠIKOVÁ, M., BÁLINTOVÁ, M. 2017. Judikatura. Vybrané rozhodnutia EŠLP pre ľudské práva vo vzťahu k Slovenskej republike. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2017. 776 s. ISBN 978-80-8168-658-0.

REP KOVÁ, K. 2013. Násilie na deťoch so zdravotným postihnutím – odporúčania pre verejnú politiku založené na výskumnej evidencii. Bratislava: Kancelária Svetovej zdravotníckej organizácie na Slovensku, 2013. 60 s. ISBN 978-80-971475-0-1.

SEJČOVÁ, Ľ. 2010. Dieťa ako obeť násilia. Bratislava: ALBUM, 2010. 210 s. ISBN 978-80-969908-3-2.

ŠPECIÁNOVÁ, Š. 2003. Ochrana týraného a znežívaného dieťaťa. Praha: LINDE s.r.o., 2003. 156 s. ISBN 978-80-86131-44-0.

TITTLOVÁ, M. 2017. Pojem a znaky domáceho násilia. In POLÁK, P. TITTLOVÁ, M. 2017. Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 18 – 29 s. ISBN 978-80-8168-708-2.

TITTLOVÁ, M., MEDELSKÝ, J. 2017. Zákon o Policajnom zbore. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer SR s. r. o., 2017. 396 s. ISBN 978-80-8168-578-1.

VAJZER, L., ŠIŠULÁK, S. 2017. Zamedzenie sekundárnej viktimizácie obetí domáceho násilia a spolupráca vyšetrovateľa s občianskymi združeniami In POLÁK, P. TITTLOVÁ, M. 2017. Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 533 – 541 s. ISBN 978-80-8168-708-2

VLČEK, R., HRUBEŠOVÁ, Z. 2006. Sociálnoprávna ochrana maloletých. Vybrané aspekty. Bratislava: EPOS, 2006. 254 s. ISBN 80-8057-675-0.

Dohovor OSN o právach dieťaťa

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Rezolúcia OSN o odstránení domáceho násilia voči ženám č. A/RES/58/147

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu

Všeobecný komentár Výboru OSN pre práva dieťaťa č. 8 (2006) Právo dieťaťa na ochranu pred telesnými trestami a inými formami krutého alebo ponižujúceho trestania

Všeobecný komentár Výboru OSN pre práva dieťaťa č. 13 (2011) o práve dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násilia

Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Kontrová proti Slovenskej republike z 31. mája 2007 (č. 7510/04)

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 M Cdo 10/2012 zo dňa 15. októbra 2012

Uznesenie Krajského súdu Bratislava sp. zn. 1Co/12/2018 zo dňa 13. augusta 2018

Uznesenie Krajského súdu Prešov sp. zn. 3Co/5/2022 zo dňa 26. januára 2022

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

Príručka o syndróme CAN. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Bratislava. 2013. s. 136. Dostupné na: https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/SSVaR/SPODaSK/Prirucka_CAN_NP_DEI.pdf

<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/poradne-organy/ludske-prava-narodnostne-mensiny-rodovu-rovnost-sr/vybor-deti-mladez/analyza-oz-naruc-pomoc-detom-v-krize.pdf>

<https://www.minv.sk/?nasilie>

Kontaktné údaje

mjr. JUDr. Vladislav Marko, PhD.
Katedra súkromnoprávných vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská č. 1
835 17 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: vladislav.marko@akademiapz.sk

npor. Mgr. Ivana Rubisová, PhD.
Katedra verejnoprávných vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská č. 1
835 17 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: ivana.rubisova@akademiapz.sk

FORENZNÁ DNA FENOTYPIZÁCIA (FDP) A JEJ VYUŽITIE VO FORENZNEJ PRAXI

FORENSIC DNA PHENOTYPING (FDP) AND ITS USE IN FORENSIC PRACTICE

Soňa Masnicová - Magdaléna Krajníková

Anotácia: Článok sa venuje relatívne novej metodike forenznej analýzy DNA, tzv. forenznej DNA fenotypizácii (FDP), zameranej na zisťovanie informácií o pozorovateľných vlastnostiach osoby, objasňuje jej význam a výhody v porovnaní so štandardnou foreznou DNA analýzou. Zaoberá sa tiež zákonnou reguláciou FDP u nás a v ďalších krajinách EÚ, ako aj príkladmi jej využitia vo forenznej praxi.

KPúčové slová: DNA, forezná DNA fenotypizácia, externe viditeľné vlastnosti, forezná prax

Annotation: The article deals with a relatively new methodology of forensic DNA analysis - Forensic DNA Phenotyping (FDP), aimed at finding information about a person's observable characteristics, clarifies its importance and advantages compared to standard forensic DNA analysis. It also deals with the legal regulation of FDP in our country and in other EU countries, as well as examples of its use in forensic practice.

Keywords: DNA, forensic DNA phenotyping, externally visible characteristics, forensic practice

Úvod

Forezná DNA fenotypizácia (skr. FDP - z anglického termínu Forensic DNA Phenotyping) je relatívne novou metodikou forenznej analýzy DNA, ktorej cieľom je zistiť pravdepodobnostné závery o vonkajších fyzických znakoch osoby, t.j. o jeho fenotype, zo vzorky DNA. Vo forenznej praxi môže táto metodika pomáhať pri pátraní po neznámych páchatel'och trestných činov na základe zanechaných biologických stôp, ako aj v prípadoch identifikácie nezvestných osôb a neidentifikovaných ľudských pozostatkov.²⁹²

Genetické údaje získané z testovania FDP nemôžu „predpovedať“ vonkajšie vlastnosti človeka s istotou. Môžu však byť využité s určitou pravdepodobnosťou na odvodenie fenotypových charakteristík jedinca. Fenotypové vlastnosti sú multifaktoriálne, čo znamená, že ich neurčuje jeden gén, ale komplexná súhra medzi mnohými genetickými markermi a prostredím. V súčasnosti sú takto využívané niektoré vonkajšie fyzické znaky osoby, označované ako externe viditeľné vlastnosti (skr. EVC - z anglického termínu External Visible Characteristics), ako sú napríklad farba vlasov, kože a očí, ďalej je možné odhadovať biologický vek (epigenetickým testovaním) a biogeografický pôvod (odhadom geografického pôvodu genetických predkov osoby na kontinentálnej úrovni). Tieto údaje možno odvodiť za určitých okolností s dostatočnou pravdepodobnosťou na to, aby boli užitočné v kriminalistickej a forenznej praxi.²⁹³

Cieľom príspevku je priblížiť inovatívnu metodiku forenznej analýzy DNA, tzv. foreznú DNA fenotypizáciu (FDP), objasniť jej význam a výhody v porovnaní so štandardnou foreznou DNA analýzou. Zaoberá sa tiež zákonnou reguláciou FDP u nás a vo svete, ako aj príkladmi ich využitia vo forenznej praxi.

²⁹² SAMUEL, G., PRAINSACK, B., Forensic DNA phenotyping in Europe: Views “on the ground” from those who have a professional stake in the technology. In: *New Genetics and Society*, ISSN: 1469-9915, 2019, roč. 38, č. 2, s. 119-141.

²⁹³ KAYSER, M., Forensic DNA phenotyping: predicting human appearance from crime scene material for investigative purposes. In: *Forensic Science International: Genetics*, ISSN: 1872-4973, 2015, roč. 18, s. 33-48.

Porovnanie forenzej DNA fenotypizácie a štandardnej forenzej DNA analýzy

Štandardná forezná DNA analýza sa bežne zameriava na identifikáciu jednotlivca na základe DNA, bez toho aby zisťovala informácie o jeho osobných vlastnostiach. Štandardne sa vo forenzej praxi realizuje analýzou profilu špecifickej sady „nekódujúcich“ genetických markerov jednotlivca, zvyčajne takzvaných krátkych tandemových opakovaní (STR markerov). STR markery sú umiestnené v oblasti nekódujúcej DNA, ktorá neposkytuje žiadne informácie o osobných vlastnostiach človeka. Forezná DNA fenotypizácia si naopak kladie za cieľ zámerné analyzovať vzorku DNA neznámeho jedinca a zistiť informácie o pozorovateľných vlastnostiach tejto osoby. Genetické markery pre FDP sa nachádzajú v „kódujúcej“ oblasti DNA (t.j. v oblasti DNA, ktorá poskytuje informácie o vonkajších fyzických vlastnostiach osoby).²⁹⁴

Biologické stopy zaistené na mieste činu sa v rámci štandardnej DNA analýzy spracúvajú tak, aby sa získal profil DNA, ktorý sa porovná s profilom podozrivej osoby, čo pomáha pri vyšetrovaní s cieľom zistiť spojenie medzi podozrivým a miestom činu alebo pomáha vylučovať podozrivé osoby. Rovnaký prístup možno použiť na identifikáciu neznámych (neidentifikovaných) ľudských pozostatkov pri porovnaní ich profilov s profilmi rodinných príslušníkov v prípadoch nezvestných osôb. Hlavná výhoda markerov STR je daná ich vysokou alelickou diverzitou, vďaka ktorej sú tieto markery vysoko informatívne. Najpolymorfnejšie STR majú vysokú rozlišovaciu schopnosť (pravdepodobnosť, že dvaja náhodne vybraní jedinci majú odlišné genotypy) a nízku pravdepodobnosť zhody (pravdepodobnosť, že dvaja náhodne vybraní jedinci majú identické genotypy). V praxi tieto hodnoty zabezpečujú, aby každý jedinec vo svetovej populácii (okrem identických dvojčiat) mohol mať jedinečný genetický profil, t.j. jedinečný profil DNA. Hlavná nevýhoda spočíva v tom, že tento typ skúmania je výlučne komparatívny a vyžaduje porovnanie dvojice vzoriek, porovnanie spornej a porovnávacej biologickej vzorky. Ak nemáme porovnávaci materiál, je možné uskutočniť vyhľadávanie v databáze DNA profilov CODIS. Ďalšou nevýhodou je štruktúra markerov STR, ktoré sú zložené z opakovaní s dĺžkou približne od 100 do 300 párov báz. Existujú situácie, v ktorých je biologický materiál z miesta činu taký degradovaný, že zo získanej vzorky DNA nie je možné získať dostatok údajov na presnú identifikáciu.²⁹⁵

Význam využitia FDP teda spočíva v tom, že môže pomôcť nájsť neznámeho podozrivého, resp. zúžiť skupinu podozrivých, počas policajného vyšetrovania. Akonáhle sa pomocou FDP vytipuje podozrivá osoba (podozrivé osoby), nasleduje tradičná forezná DNA analýza, t.j. DNA profil založený na STR markeroch podozrivého sa následne porovná s profilom zo stopy z miesta činu, čo vyšetrovateľom umožňuje zistiť, či sa tieto dva profile zhodujú. FDP sa tiež považuje za potenciálne užitočnú pomoc pri identifikácii neznámych (neidentifikovaných) ľudských pozostatkov v prípadoch nezvestných osôb.^{296, 297}

Predikcia fenotypových vlastností na základe FDP

Následovne si popíšeme ako funguje predikcia fenotypových vlastností na základe FDP. Niekoľko variácií typu Insercia/Delécia (tzv. InDel) a jednonukleotidové polymorfizmy (tzv.

²⁹⁴ SAMUEL, G., PRAINSACK, B., Forensic DNA phenotyping in Europe: Views “on the ground” from those who have a professional stake in the technology. In: *New Genetics and Society*, ISSN: 1469-9915, 2019, roč. 38, č. 2, s. 119-141.

²⁹⁵ MARANO, L. A., FRIDMAN, C., DNA phenotyping: current application in forensic science. In: *Research and Reports in Forensic Medical Science*, ISSN: 2230-2476, 2019, roč. 9, s. 1-8.

²⁹⁶ KAYSER, M., Forensic DNA phenotyping: predicting human appearance from crime scene material for investigative purposes. In: *Forensic Science International: Genetics*, ISSN: 1872-4973, 2015, roč. 18, s. 33-48.

²⁹⁷ SAMUEL, G., PRAINSACK, B., Forensic DNA phenotyping in Europe: Views “on the ground” from those who have a professional stake in the technology. In: *New Genetics and Society*, ISSN: 1469-9915, 2019, roč. 38, č. 2, s. 119-141.

SNP), nachádzajúcich sa v kódujúcich alebo regulačných oblastiach DNA môže viesť k substitúciám aminokyselín, ktoré menia funkčné vlastnosti preloženého proteínu a sú následne exprimované v odlišných fenotypoch, z ktorých niektoré sú viditeľnými vlastnosťami jednotlivca. V snahe získať informácie o fyzických vlastnostiach jednotlivcov z DNA extrahovanej z biologickej stopy (napr. z krvi, sekrétov, vlasov, časti tela) vedecká komunita intenzívne skúmala súvislosť medzi genetickými markermi a fyzickými vlastnosťami. Viaceré štúdie hodnotili existenciu polymorfizmov spojených s farbou pokožky, vlasov a očí, formami tváre, výškou a plešatosťou.²⁹⁸

V tejto súvislosti môžeme konštatovať, že genotypizácia takýchto genetických markerov z biologických stôp z miesta činu môže významne prispieť k zvýšeniu presných informácií o fyzických vlastnostiach zúčastnených osôb. Aj keď niektoré takto získané informácie a závery nemusia predstavovať konečnú hodnotu ako forenzný dôkaz, môžu byť dôležitým faktorom vedúcim policajné vyšetrovanie a znižujúcim počet podozrivých osôb na malý počet.²⁹⁹

Farbu očí možno považovať za jednu z ľudských vlastností s najväčšou farebnou variabilitou (od svetlých odtieňov modrej po tmavé odtiene hnedej alebo čiernej, cez stredné farby, ako je šedá, oriešková, žltá a zelená). Jedným z prvých vyvinutých a overených nástrojov na fenotypizáciu bol Irisplex System pozostávajúci zo šiestich SNP distribuovaných medzi pigmentačné gény (HERC2, OCA2, SLC24A4, SLC45A2, TYR a IRF4). Tento nástroj umožňuje rozlíšenie medzi modrými a hnedými očami s vysokou presnosťou (> 90%). Stredné farby očí sú však stále problémom, ktorý si vyžaduje ďalší výskum na identifikáciu nových genetických variantov, pretože presnosť ich predpovedí je stále oveľa nižšia v porovnaní s modrými a hnedými očami. Napriek ťažkostiam pri predpovedaní týchto prechodných farieb štúdia Pošpiecha a kol.³⁰⁰ preukázala interakciu gén-gén medzi tromi hlavnými pigmentačnými génmi (HERC2, OCA2 a TYRP1) súvisiacimi so zelenou farbou očí, čím pomohla pri vypracovaní budúcich predikčných modelov.³⁰¹

Farba vlasov, rovnako ako farba očí a pleti, patrí medzi najvýraznejšie EVC so širokou škálou fenotypov. Hlavné rozdiely pozorované vo farbe vlasov sú výsledkom dvoch typov melanínu: hnedého/čierneho eumelanínu a červeno/žltého feomelanínu. Spomedzi niekoľkých génov zapojených do procesu melanogenézy bol MC1R jedným z prvých, ktorý preukázal silnú rozlišovaciu schopnosť pre červené vlasy, svetlú pleť a pehy. Následne sa vytvorili asociácie s inými génmi a vytvoril sa prediktívny model založený na 22 SNP, ktorý dosiahol presnosť 81 % – 93 % pre každú kategóriu farby vlasov. V roku 2013 bol vyvinutý nový systém, ktorý k 6 už existujúcim Irisplex SNP pridal 18 markerov farby vlasov, nazývaných HIrisplex System. HIrisplex zahŕňa markery z génov MC1R, HERC2, OCA2, SLC45A2, KITLG, EXOC2, TYR, SLC24A4, IRF4, ASIP a TYRP1. Hoci obsahuje menej markerov ako mal predošlý model, má podobné hodnoty presnosti (75 % – 92 %).³⁰²

Farba pleti je jedným z najkomplexnejších študovaných fenotypov pigmentácie. Predpokladá sa, že variabilita pigmentácie kože vznikla ako evolučná reakcia na intenzitu

²⁹⁸ WALSH, S. J., Recent advances in forensic genetics. In: *Expert Review of Molecular Diagnostics*, ISSN: 1744-8352, 2004, roč. 4, č. 1, s. 31-40.

²⁹⁹ MARANO, L. A., FRIDMAN, C., DNA phenotyping: current application in forensic science. In: *Research and Reports in Forensic Medical Science*, ISSN: 2230-2476, 2019, roč. 9, s. 1-8.

³⁰⁰ POŠPIECH, E. a kol., Gene-gene interactions contribute to eye colour variation in humans. In: *Journal of human genetics*, ISSN 1434-5161, 2011, roč. 56, č. 6, s. 447-455.

³⁰¹ CHAITANYA, L., a kol., The HIrisPlex-S system for eye, hair and skin colour prediction from DNA: Introduction and forensic developmental validation. In: *Forensic Science International: Genetics*, ISSN: 1872-4973, 2018, roč. 35, s. 123-135.

³⁰² WALSH, S., a kol., Developmental validation of the HIrisPlex system: DNA-based eye and hair colour prediction for forensic and anthropological usage. In: *Forensic Science International: Genetics*, ISSN 1872-4973, 2014, 9: 150-161.

ultrafialového žiarenia medzi rôznymi geografickými oblasťami. Tento evolučný faktor sťažuje asociácie genotypu/fenotypu v mapovacích štúdiách, a tiež vedie ku koreláciám, ktoré sa vzťahujú len na špecifickú skupinu populácie. Berúc do úvahy túto evolučnú prekážku, bol vyvinutý globálny predikčný model založený na 36 markeroch distribuovaných medzi 16 pigmentových génov. Tento model bol vytvorený s prihliadnutím na tri (svetlý, tmavý, tmavý – čierny) alebo päť (veľmi bledý, bledý, stredný, tmavý, tmavý – čierny) odtieňov pleti, s presnosťami ich predpovedania pre tri odtiene 83 % - 97 % a pre päť odtieňov 72 % – 97 %.³⁰³

Výsledky zo systémov IrisPlex, HIrisPlex a HIrisPlex-S boli skompilované do verejne dostupného interaktívneho nástroja používaného na predpovedanie farby očí, vlasov a pokožky z údajov DNA. Na stránke <https://hirisplex.erasmusmc.nl/>³⁰⁴ je možné, pomocou vložených 41 genotypových markerov, získať pravdepodobnosti pre kategórie farieb očí, vlasov a pleti, a získať tak individuálne pravdepodobnosti prostredníctvom ich predikčného modelu.³⁰⁵

Zákonná regulácia FDP u nás a v ďalších krajinách EÚ

Vzhľadom na zákonné možnosti využívania FDP sa na Slovensku v roku 2018 novelizovala podoba zákona č. 417/2002 Z. z. o používaní analýzy deoxyribonukleovej kyseliny na identifikáciu osôb. Okrem iných úprav sa v nej zadefinovala a upravila možnosť využívania forenzej DNA fenotypizácie.

V jeho novelizovanej podobe z r. 2018 sa v § 2 písmene b) a f) zaviedol pojem „predikcia fenotypových prejavov“, ktorý nadväzuje na rozšírenie definície analýzy deoxyribonukleovej kyseliny. Zavedením tejto definície sa reagovalo na možnosť, v presne vyšpecifikovaných prípadoch, využiť nové technologické postupy forenzej analýzy DNA, ktoré v súčasnej dobe umožňujú zistiť aj informácie ohľadom vonkajších fyzických znakov osoby, akými sú farba očí, farba vlasov alebo pigmentácia pokožky, ktoré môžu významným spôsobom zúžiť potencionálnu skupinu páchatel'ov závažných trestných činov alebo bližšie identifikovať mŕtvolu neznámej totožnosti alebo častí ľudského tela.³⁰⁶

V § 4 odseku (2) sa presne vyšpecifikovali podmienky využitia predikcie fenotypových prejavov, ktoré je možné vykonať len zo vzorky zaistenej v súvislosti s obzvlášť závažným zločinom, trestným činom proti životu a zdraviu, trestným činom proti slobode a ľudskej dôstojnosti, identifikáciou mŕtvoly alebo oddelených častí ľudského tela, ak sa analýzou deoxyribonukleovej kyseliny nezistí identita osoby v databáze alebo v národných databázach profilov deoxyribonukleovej kyseliny členských štátov Európskej únie podľa osobitného predpisu.³⁰⁷

Na základe analýzy dostupnej literatúry možno konštatovať, že v celej EÚ je testovanie pomocou forenzej DNA fenotypizácie (FDP) v súčasnosti výslovne zákonne regulované iba v Holandsku a na Slovensku. V Holandsku je povolené a praktizované testovanie na biogeografický pôvod a farbu vlasov a očí, na Slovensku je to už spomenutým zákonom upravené testovanie na „fenotypové prejavy“.³⁰⁸

³⁰³ CHAITANYA, L., a kol., The HIrisPlex-S system for eye, hair and skin colour prediction from DNA: Introduction and forensic developmental validation. In: *Forensic Science International: Genetics*, ISSN: 1872-4973, 2018, roč. 35, s. 123-135.

³⁰⁴ HIrisPlex-S Eye, Hair and Skin Colour DNA Phenotyping Webtool, <https://hirisplex.erasmusmc.nl/>

³⁰⁵ MARANO, L. A., FRIDMAN, C., DNA phenotyping: current application in forensic science. In: *Research and Reports in Forensic Medical Science*, ISSN: 2230-2476, 2019, roč. 9, s. 1-8.

³⁰⁶ Zákon č. 417/2002 Z. z. Zákon o používaní analýzy deoxyribonukleovej kyseliny na identifikáciu osôb (v znení č. 18/2018 Z. z.)

³⁰⁷ Zákon č. 417/2002 Z. z. Zákon o používaní analýzy deoxyribonukleovej kyseliny na identifikáciu osôb (v znení č. 18/2018 Z. z.)

³⁰⁸ SAMUEL, G., PRAINSACK, B., The Regulatory Landscape of Forensic DNA Phenotyping in Europe. In: VISAGE. Forthcoming – will be. 2018, <http://www.visage-h2020.eu/>

Vo všetkých ostatných krajinách EÚ sú regulačné rámce a postupy týkajúce sa FDP komplikované implicitnými alebo absentujúcimi právnymi predpismi. Dôležitým dôvodom je skutočnosť, že väčšina krajín EÚ regulovala technológie forenznej analýzy DNA v 90. rokoch, keď ešte neboli známe FDP. Stručne povedané, v niektorých krajinách, kde chýba výslovná regulácia, to odborníci interpretujú tak, že je povolené vykonávanie FDP v procese vyšetrovania a FDP sa v týchto krajinách praktizuje v rôznej miere (napr. Španielsko, Spojené kráľovstvo, Švédsko, Poľsko). V iných krajinách doteraz interpretovali existujúcu legislatívu odborníci tak, že implicitne zakazovala využitie FDP (napr. Nemecko, Belgicko, Rakúsko). V súčasnosti aj v nich však prebiehajú diskusie a legislatívne zmeny týkajúce sa regulácie využitia FDP.³⁰⁹

Problematické oblasti využívania FDP

Forezná DNA fenotypizácia (FDP) so sebou prináša niekoľko sociálnych a etických otázok a problémov. Z nich sú v súčasnej vedeckej literatúre najviac diskutované tieto tri okruhy problémov:

1. Vzhľadom na to, že testy FDP sú pravdepodobnostné, boli vznesené obavy z povahy informácií, ktoré môže FDP poskytnúť, a z hľadiska možnosti nesprávneho pochopenia prediktívnej povahy informácií. Obavy ešte navyšujú aj súkromné spoločnosti generujúce očakávania (napr. Parabon Nanolabs), ktoré ponúkajú FDP ako technológiu schopnú vytvárať „zložené tvárové portréty“ jednotlivcov iba zo vzorky DNA (často založené na testoch, ktoré sú v štádiu vývoja, vedecky nie sú zdokumentované a nevalidované). Testy ponúkané týmito spoločnosťami sú čoraz častejšie využívané pri vyšetrovaní trestných činov (aj v rámci EÚ).

2. Existuje tu tiež obava, že používanie FDP môže ešte viac zhoršiť stigmatizáciu alebo diskrimináciu menšinových skupín v spoločnosti, najmä pokiaľ ide o závery o biogeografickom pôvode. Zatiaľ čo veľa vedcov obhajujúcich FDP zdôrazňuje, že biogeografický pôvod nie je rovnaký ako rasa, a týka sa skôr kontinentálneho geografického pôvodu predkov ako špecifického fyzického vzhľadu jednotlivcov, iní vedci zdôrazňujú, že výsledok testu uvádzajúci, že osoba „je pravdepodobne afrického pôvodu“ môže byť laikmi preložená do sociálneho jazyka identity alebo rasy označením „afroameričan“ alebo „čierny“.

3. Napokon sa objavili obavy, že FDP môže v určitých prípadoch porušovať ochranu súkromia GDPR. Môže k tomu dôjsť v rôznych situáciách. Napríklad, v prípadoch, keď sa jednotlivec rozhodol zmeniť svoj „prirodzený“ vzhľad (farbením vlasov, pomocou plastickej chirurgie atď.). Ďalej v prípadoch, ak test naznačuje, že jednotlivec má konkrétny pôvod, a to sa nezhoduje s jeho vzhľadom alebo prejavovanou identitou. Napokon, ak test poskytne informácie, ktoré možno korelovať aj so zdravotným stavom. V každom z týchto prípadov môže dôjsť k narušeniu súkromia týchto ľudí, ak policajti potláčajú vzhľad či prejav osoby genetickými informáciami, ktoré rozprávajú iný príbeh.³¹⁰

Príklady využitia FDP vo forenznej praxi

Napriek spomínaným výhradám nachádzame čoraz viac príkladov úspešného využitia FDP v kriminalistickej a vyšetrovacej praxi. Príkladom môže byť firma Parabon Nanolabs, ktorá sa dlhoročne venuje problematike FDP. Ich servis sa často využíva vo forenznej praxi na vyhľadávanie/generovanie kandidátov v prípadoch, keď neexistujú žiadne podozrivé osoby alebo záznamy v databáze, príp. na zúženie zoznamov podozrivých a tiež na pomoc pri riešení prípadov ľudských pozostatkov.

S využitím hĺbkovej analýzy dát a pokročilých algoritmov strojového učenia v špecializovanej bioinformatickej analýze dát tzv. pipeline, Parabon – s finančnou podporou

³⁰⁹ VISAGE : The Visible Attributes Through Genomics, <http://www.visage-h2020.eu>

³¹⁰ SAMUEL, G., PRAINSACK, B., Forensic DNA phenotyping in Europe: Views “on the ground” from those who have a professional stake in the technology. In: *New Genetics and Society*, ISSN: 1469-9915, 2019, roč. 38, č. 2, s. 119-141.

Ministerstva obrany USA – vyvinul Snapshot Forensic DNA Fenotyping System, pomocou ktorého je možné predpovedať genetický pôvod, farbu očí, farbu vlasov, farbu pleti, pehy a tvar tváre u jedincov z akéhokoľvek etnického pôvodu, dokonca aj u jedincov so zmiešaným pôvodom.

Pretože niektoré vlastnosti sú čiastočne determinované faktormi prostredia a nie samotnou DNA, predpovede vlastností Snapshot sú prezentované so zodpovedajúcou mierou spoľahlivosti, ktorá odráža mieru, do akej faktory ovplyvňujú každú konkrétnu vlastnosť. Znaky, ako je farba očí, ktoré sú vysoko dedičné (t.j. nie sú veľmi ovplyvnené environmentálnymi faktormi), sa predpovedajú s vyššou presnosťou ako tie, ktoré majú nižšiu dedičnosť; tieto rozdiely sú znázornené v mierach spoľahlivosti, ktoré sprevádzajú každú predpoveď vlastnosti snímky.³¹¹

Z mnohých forenzných prípadov, na ktorých sa Parabon podieľal predstavíme dva príklady úspešného využitia ich produktu Snapshot Forensic DNA Fenotyping System.

Prípad vraždy Rhondy Blankinshipovej

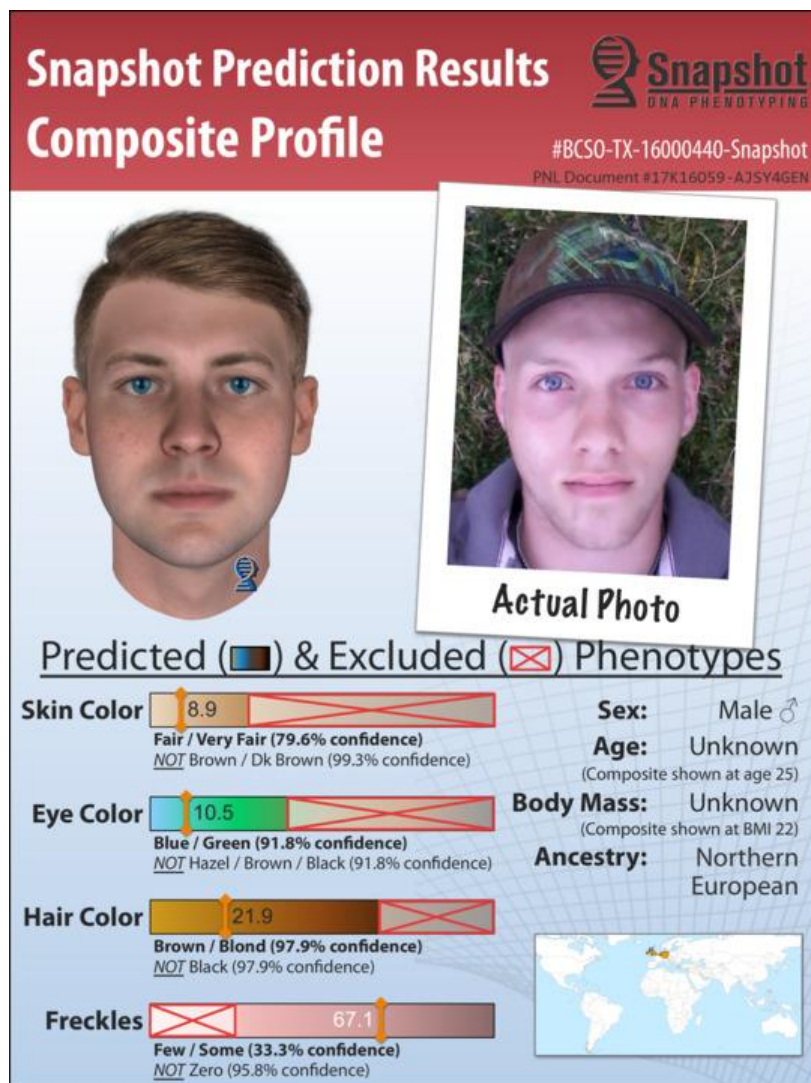
V prípade nezvestnej 25 ročnej Rhondy Chantay Blankinshipovej, ktorá bola o dva dni neskôr nájdená mŕtva v opustenom dome, bolo zistené, že bola znásilnená a zabitá zbraňou, ktorá sa našla v blízkosti obete. Napriek intenzívnemu vyšetrovaniu sa polícia ani po roku a pol nedarilo nájsť páchatel'a. Medzi biologickými stopami boli zaistené aj stopy mužskej DNA, ktoré boli porovnané z databázou DNA profilov s negatívnym výsledkom.

Polícia sa preto rozhodla využiť novú možnosť analýzy DNA prostredníctvom Snapshot systému. Na základe analýzy stopy mužskej DNA z miesta činu bola vypracovaná správa a pravdepodobný portrét páchatel'a na základe jeho genetických znakov. Ten ukázal, že sa jedná s najväčšou pravdepodobnosťou o muža európskeho pôvodu s hnedými alebo svetlohnedými vlasmi, modrými alebo zelenými očami a pehami. Portrét bol následne zverejnený.

V priebehu niekoľkých hodín po zverejnení dostali množstvo tipov na možnú identitu podozrivého, pričom jedným z kandidátov bol Ryan Derek Riggs. Vyšetrovatelia zistili, že Riggs býval neďaleko a bol známym Blankinshipovej a jej priateľ'a. Bol tiež podozrivý z nesúvisiaceho prípadu nelegálnej skládky na mieste blízko miesta, kde sa našlo Blankinshipovej telo. Riggs však na domácej adrese nenašli a bolo zrejmé, že od zverejnenia portréту sa skrýva. Objavil sa až po týždni a priznal sa. Polícia presne popísal priebeh udalosti zodpovedajúci dôkazom prípadu. Tento prípad by zrejme bez využitia systému Snapshot ostal neobjasnený.³¹²

³¹¹ Parabon NanoLabs : The Snapshot DNA Phenotyping Service, <https://snapshot.parabon-nanolabs.com/#phenotyping>

³¹² Parabon NanoLabs : Murder of Rhonda “Chantay” Blankinship, <https://snapshot.parabon-nanolabs.com/snapshot-case-summary--lake-brownwood-tx--chantay-blankinship-murder.html>

Obr. 1 Porovnanie kompozitného profilu Snapshot a fotografie Ryana Dereka Riggsa poskytnutého v čase jeho zatknutia³¹³

Prípad vraždy Frenchových

V roku 2012 nad ráno boli vo svojom dome zastrelení manželia Troy a LaDonna French. Snažili sa pomôcť kričiacj dcére, ktorá zbadala mužského votrelca vo svojej izbe na poschodí. Ten vytiahol nôž a snažil sa ju utíšiť. Keď sa to nepodarilo vymenil nôž za strelnú zbraň a snažil sa utiecť, pričom strieľal na prichádzajúcich manželov. Na schodisku po poranení sa nožom zanechal niekoľko kvapiek krvi. Z tejto stopy bol zistený profil DNA, ktorý sa však nezhodoval so žiadnou vzorkou z rodiny a priateľov (vrátane jej brata Whitleya a jeho priateľa Johna Alvareza) a nezodpovedal tiež žiadnemu profilu z DNA databázy, vrátane CODIS. Tradičná forenzná analýza DNA umožnila zistiť len to, že páchatel bol muž.

Po roku vyšetrovania a využití alternatívnych foriem testovania DNA na príbuznosť, bolo zistené, že páchatel by mohol byť príbuzný s Johnom Alvarezom, Whitleyho priateľom. Ďalej sa rozhodli využiť v tom čase novú metodiku DNA fenotypizácie. Výsledok Snapshot analýzy na základe DNA subjektu naznačovala, že mal svetlú alebo veľmi svetlú pleť, hnedé alebo orieškové oči a tmavé vlasy. Analýza morfológie tváre naznačila, že subjekt mal širokú

³¹³ Parabon NanoLabs : Murder of Rhonda “Chantay” Blankinship, <https://snapshot.parabon-nanolabs.com/snapshot-case-summary--lake-brownwood-tx--chantay-blankinship-murder.html>

štruktúru tváre a nevyčnievajúci nos a bradu. Dôležité je, že analýza naznačila, že subjekt mal zmiešaný pôvod, čo je približne 50-50 kombinácia európskych a latinskoamerických predkov v súlade s tým, ktorý bol pozorovaný u jedincov s jedným európskym a jedným latinskoamerickým rodičom.

Obr. 2 Porovnanie kompozitného profilu Snapshot a fotografie Josého Alvareza mladšieho, ktorá bola urobená v čase jeho zatknutia.³¹⁴

John Alvarez mal takýto zmiešaný pôvod, ale analýza DNA ho vylúčila ako podozrivého a analýza Y-STR ukázala, že páchatel' nezdiera otcovskú líniu s Johnom. Napriek tomu boli predpovede Snapshot pre tento prípad vysoko v súlade s Johnovým bratom José Alvarezom ml. Analýza príbuznosti a predpovede fenotypu Snapshot naznačili, že by sa nemal eliminovať José ako podozrivý, aj napriek výsledkom Y-STR. Podoba snímky Snapshot s fotografiou jeho vodičského preukazu bola veľmi nápadná.

V priebehu týždňov od prijatia správy Snapshot analýzy požiadal detektív o vzorku DNA od José Alvareza mladšieho a jeho otca José Alvareza staršieho, obaja súhlasili. Tradičná analýza DNA bez akýchkoľvek pochybností dokázala, že krv na schodisku v dome Frenchových pochádza od Josého Alvareza mladšieho. Na prekvapenie všetkých tiež ukázala, že José Alvarez starší nie je jeho biologický otec, a preto sa Y-STR nezhodoval. Tento prípad

³¹⁴ Parabon NanoLabs : The French Homicides, <https://snapshot.parabon-nanolabs.com/snapshot-case-summary-rockingham-nc--french-homicides.html>

by bez využitia nových forenzných analýz (Y-STR, fenotyp DNA) zostal zrejme nevyriešený.³¹⁵

Resumé

Štandardná forenzná analýza DNA umožňuje priamym porovnaním DNA profilu získaného z biologických stôp neznámeho pôvodu s DNA profilom referenčnej vzorky individualizáciu pôvodcu stopy. Obmedzením tohto prístupu je potreba referenčnej vzorky na porovnanie. V súčasnosti pribúdajú početné štúdie, ktoré sa snažia porozumieť vzťahu medzi určitými polymorfizmami a určitými fenotypovými charakteristikami, a prinášajú sľubné výsledky aj v rámci ich testovania a aplikácie vo forenznej praxi. Forenzná DNA fenotypizácia (FDP) predstavuje proces odvodzovania externe viditeľných charakteristík (EVC), ako sú napr. farba pleti, dúhovky a vlasov, výška, črty tváre a ďalšie, na základe analýzy špecifických DNA markerov z biologických vzoriek. FDP teda poskytuje súbor užitočných informácií o subjekte, ku ktorému daná biologická vzorka patrí, bez potreby referenčnej vzorky pre porovnávaciu analýzu. Pri tomto druhu analýz je však potrebné zohľadniť viaceré etické a právne aspekty. Napriek tomu, že sa jedná o relatívne novú metodiku zameranú na pomoc vo vyšetrovaní a pri identifikácii podozrivých aj obetí, v praxi sa s jej pomocou podarilo úspešne vyriešiť niekoľkých reálnych prípadov.

Resume

Standard forensic DNA analysis enables the individualization of the origin of the trace by direct comparison of the DNA profile obtained from biological traces of unknown origin with the DNA profile of a reference sample. A limitation of this approach is the need for a reference sample for comparison. Currently, numerous studies are increasing that try to understand the relationship between certain polymorphisms and certain phenotypic characteristics, and they bring promising results also in the framework of their testing and application in forensic practice. Forensic DNA phenotyping (FDP) is a process of deriving externally visible characteristics (EVC), such as skin, iris and hair colour, height, facial features and more, based on the analysis of specific DNA markers from biological samples. Thus, FDP provides a set of useful information about the subject to which a given biological sample belongs, without the need for a reference sample for comparative analysis. However, several ethical and legal aspects should be taken into account in this type of analysis. Despite the fact that this is a relatively new methodology helping to orientate investigations to identify both suspects and victims, already several real cases have been successfully solved with its help.

Zoznam bibliografických odkazov

HIrisPlex-S Eye, Hair and Skin Colour DNA Phenotyping Webtool, <https://hirisplex.erasmusmc.nl/>

CHAITANYA, L., a kol., The HIrisPlex-S system for eye, hair and skin colour prediction from DNA: Introduction and forensic developmental validation. In: Forensic Science International: Genetics, ISSN: 1872-4973, 2018, roč. 35, s. 123-135.

KAYSER, M., Forensic DNA phenotyping: predicting human appearance from crime scene material for investigative purposes. In: Forensic Science International: Genetics, ISSN: 1872-4973, 2015, roč. 18, s. 33-48.

MARANO, L. A., FRIDMAN, C., DNA phenotyping: current application in forensic science. In: Research and Reports in Forensic Medical Science, ISSN: 2230-2476, 2019, roč. 9, s. 1-8.

³¹⁵ Parabon NanoLabs : The French Homicides, <https://snapshot.parabon-nanolabs.com/snapshot-case-summary--rockingham-nc--french-homicides.html>

Parabon NanoLabs : Murder of Rhonda “Chantay” Blankinship, <https://snapshot.parabon-nanolabs.com/snapshot-case-summary--lake-brownwood-tx--chantay-blankinship-murder.html>

Parabon NanoLabs : The French Homicides, <https://snapshot.parabon-nanolabs.com/snapshot-case-summary--rockingham-nc--french-homicides.html>

Parabon NanoLabs : The Snapshot DNA Phenotyping Service, <https://snapshot.parabon-nanolabs.com/#phenotyping>

POŠPIECH, E. a kol., Gene–gene interactions contribute to eye colour variation in humans. In: Journal of human genetics, ISSN 1434-5161, 2011, roč. 56, č. 6, s. 447-455.

SAMUEL, G., PRAINSACK, B., Forensic DNA phenotyping in Europe: Views “on the ground” from those who have a professional stake in the technology. In: New Genetics and Society, ISSN: 1469-9915, 2019, roč. 38, č. 2, s. 119-141.

SAMUEL, G., PRAINSACK, B., The Regulatory Landscape of Forensic DNA Phenotyping in Europe. In: VISAGE. Forthcoming – will be. 2018, <http://www.visage-h2020.eu/>

VISAGE : The Visible Attributes Through Genomics, <http://www.visage-h2020.eu>

WALSH, S. J., Recent advances in forensic genetics. In: Expert Review of Molecular Diagnostics, ISSN: 1744-8352, 2004, roč. 4, č. 1, s. 31-40.

WALSH, S., a kol., Developmental validation of the HIrisPlex system: DNA-based eye and hair colour prediction for forensic and anthropological usage. In: Forensic Science International: Genetics, ISSN 1872-4973, 2014, 9: 150-161.

Zákon č. 417/2002 Z. z. Zákon o používaní analýzy deoxyribonukleovej kyseliny na identifikáciu osôb (v znení č. 18/2018 Z. z.)

Kontaktné údaje

doc. RNDr. Soňa Masnicová, PhD.

Katedra kriminalistiky a forenzných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: sona.masnicova@akademiapz.sk

JUDr. Magdaléna Krajníková, PhD.

Katedra kriminalistiky a forenzných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: magdalena.krajnikova@akademiapz.sk

AKO SA POMÁHA ODSÚDENÝM OSOBÁM PO VÝKONE TRESTU ODŇATIA SLOBODY? HOW ARE CONVICTED PERSONS HELPED AFTER SERVING A PRISON SENTENCE?

Margita Prokeínová

Anotácia: Článok je zameraný na tematiku poskytovania pomoci odsúdeným osobám po výkone trestu odňatia slobody. Otázkou je, akou formou sa pomáha takýmto osobám, a či je poskytovaná pomoc dostačujúca. Úspešnosť postpenitenciárnej starostlivosti závisí aj od penitenciárnej starostlivosti. V oboch prípadoch zohrávajú dôležitú úlohu viaceré subjekty, ktorých činnosť je zameraná práve na pomoc odsúdeným osobám, a to či ešte v čase výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody alebo až po jeho výkone.

KLúčové slová: odsúdená osoba, výkon trestu odňatia slobody, penitenciárna starostlivosť, postpenitenciárna starostlivosť.

Annotation: The article is focused on the topic of providing assistance to convicted persons after serving a prison sentence. The question is, in what form such persons are helped, and whether the provided help is sufficient. The success of post-penitentiary care also depends on penitentiary care. In both cases, several entities play an important role, whose activity is focused precisely on helping convicted persons, whether during or after the execution of the non-conditional sentence of imprisonment.

Keywords: convicted person, serving a prison sentence, penitentiary care, post-penitentiary care.

Úvod

Páchanie trestných činov je žiaľ na dennom poriadku. Ich páchatelia potom musia znášať následky za ich spáchanie v podobe sankcií, teda trestov, prípadne ochranných opatrení. Tresty by však nemali plniť len funkciu sankcie v podobe izolácie páchatel'a od spoločnosti. Jasne to vyplýva z § 34 ods. 1 Tr. zák., kde sú upravené zásady ukladania trestov. V uvedenom ustanovení je obsiahnutá okrem ochrannej funkcie a generálnej prevencie aj potreba vytvoriť podmienky na výchovu páchatel'a k tomu, aby viedol riadny život. Dôležité je klásť dôraz na jeho resocializáciu a pripraviť ho na riadne fungovanie v bežnom živote. Samozrejme, že to nie je ľahká úloha, ale vďaka viacerým inštitúciám a organizáciám sa ľahšie dosahujú želané výsledky.

Tak ako potrebujú pomoc obeť trestných činov, tak je tomu aj v prípade odsúdených osôb po výkone nepodmienečného trestu odňatia slobody. Forma pomoci je pri týchto dvoch odlišných subjektov, samozrejme, značne rozdielna. V spoločnosti môže prevládať názor, že páchatelia trestných činov nie sú hodní žiadnej pomoci. Takýto postoj je určite nesprávny, pretože keď je odsúdený prepustený na slobodu po výkone trestu odňatia slobody, jeho zaradenie do spoločnosti a do bežného života nie je jednoduché a mnohí z nich to jednoducho ani nedokážu vlastnými silami dosiahnuť. Majú problém zamestnať sa, tým pádom si nedokážu hrať ubytovanie, ak sa nemajú kam vrátiť z dôvodu straty väzieb s blízkymi príbuznými. Potom je vysoká pravdepodobnosť, že takýto ľudia sa opäť uchýlia k páchaniu trestnej činnosti a stávajú sa recidivistami.³¹⁶ Aby sa v maximálnej miere predchádzalo takýmto dopadom, je

³¹⁶ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „Tr. zák.“) síce neupravuje legálnu definíciu pojmu recidíva, ale trestnoprávna teória ho vymedzuje tak, že páchatel' sa dopustí ďalšieho trestného činu po tom, ako ho súd právoplatne odsúdil za iný, predchádzajúci trestný čin. Pritom nie je podstatné, či bol po právoplatnosti rozhodnutia spáchaný rovnaký trestný čin ako bol spáchaný predchádzajúci trestný čin, alebo išlo o iný trestný čin. Takže o recidívu ide aj vtedy, ak páchatel' spáchal napríklad trestný čin lúpeže podľa § 188 Tr. zák. a po právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku sa páchatel' dopustil napríklad trestného činu krádeže podľa § 212 Tr. zák. Prikláňame sa k názoru, že o recidívu ide

nevyhnutné riešiť ľahší prechod z prostredia výkonu trestu do civilného života v dostatočnom predstihu. Za týmto účelom sa odsúdení umiestňujú do výstupných oddielov, ktoré sú zamerané na poradenstvo, edukáciu, nácvik zručností. Na spoluprácu sa prizývajú aj zástupcovia štátnych orgánov, orgánov územnej samosprávy, cirkví, nadácií, charitatívnych organizácií, rôzne pracovné agentúry a podobne. Odsúdení majú dokonca možnosť opustiť ústav na výkon trestu odňatia slobody za účelom zabezpečenia potrebných záležitostí na fungovanie po prepustení z tohto ústavu, ako napríklad vybavenie osobných dokladov, kontakt s rodinou, prípadne kontakt s potenciálnym zamestnávateľom atď.

V tejto súvislosti je potrebné sa zmieniť o Národnom projekte Šanca na návrat, ktorý vďaka podpore Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje realizuje od 1. októbra 2018 Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže v spolupráci s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny a desiatimi partnerskými ústavmi na výkon trestu odňatia slobody. Hlavným cieľom tohto národného projektu je u osôb vo výkone trestu odňatia slobody znížiť riziká sociálneho vylúčenia a zvýšiť kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce.³¹⁷ Preto jednou z priorít Národného projektu Šanca na návrat je aj vzdelávanie odsúdených osôb s cieľom zlepšiť ich vedomosti, zručnosti a schopnosti. Všetky vzdelávacie aktivity majú smerovať k posilneniu sociálnych kompetencií odsúdených osôb tak, aby sa po návrate z výkonu trestu odňatia slobody mohli čo najlepšie začleniť do spoločenského a pracovného života.³¹⁸ Veľkým pozitívom národného projektu Šanca na návrat je jeho snaha pripraviť odsúdené osoby na vedenie riadneho života už počas výkonu trestu odňatia slobody. Napriek takejto snahe sme stále svedkami toho, že aj prostredníctvom trestu odňatia slobody neraz dochádza k opakovanej trestnej činnosti – k recidíve. Z toho dôvodu je žiadúce, aby súdy uprednostňovali ukladanie tzv. alternatívnych trestov, ak prichádzajú do úvahy, pred nepodmienečným trestom odňatia slobody. Rýdzo alternatívnymi trestami sú trest domáceho väzenia a trest povinnej práce, pretože ich ukladanie sa vylučuje spolu s trestom odňatia slobody. Ostatné druhy trestov³¹⁹ síce možno uložiť popri treste odňatia slobody (v niektorých prípadoch dokonca musia byť uložené len popri treste odňatia slobody), ale povahu alternatívnych trestov majú iba v prípade, keď sa neuložia spolu s trestom odňatia slobody. Pri ukladaní alternatívnych trestov sa prejavujú prvky restoratívnej justície. Úsilím restoratívneho trestania je obnoviť trestným činom narušené spoločenské vzťahy a systém chránených hodnôt a zároveň aj uvedenie poškodených vecí do pôvodného stavu. Preto pojem „restoratívny“ je odvodený z angličtiny *restore* a znamená obnoviť, znovuzaviesť, navrátiť do pôvodného stavu.³²⁰ Treba si však uvedomiť, že zníženie recidívy nie je hlavným účelom restoratívnej justície. Pokles recidívy má pôsobiť len ako vedľajší účinok, ale, samozrejme, rovnako žiadaný.³²¹

dokonca aj v prípade spáchania nedbanlivostných trestných činov, pretože taktiež môžu vykazovať vysokú mieru závažnosti ako napríklad usmrtienie podľa § 149 ods. 1, ods. 5 Tr. zák., § 285 ods. 1, ods. 4 Tr. zák.

Trestnoprávna teória pozná aj pojem špeciálna recidíva, ktorá je obsiahnutá napr. pri trestnom čine krádeže podľa § 212 v ods. 2 písm. b) Tr. zák. „*hoci bol za taký čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch odsúdený.*“ Vyžaduje sa, aby o tomto skoršom odsúdení neplatila fikcia neodsúdenia a aby medzi dňom právoplatnosti predchádzajúceho odsúdenia a dňom spáchania ďalšieho takého činu neuplynula doba dlhšia ako 24 mesiacov (rozsudok Krajského súdu Trenčín, sp. zn. 23 To 112/2009).

³¹⁷ Implementácia Národného projektu Šanca na návrat. Slovenské väzenstvo, roč. 1, č. 3, 2019, s. 12.

³¹⁸ Vzdelávanie v rámci Národného projektu Šanca na návrat. Slovenské väzenstvo, roč. 4, č. 2, 2022, s. 27.

³¹⁹ Trestný zákon upravuje druhy trestov v § 32 a v § 34 ods. 7 je ustanovené, ktoré tresty nemožno uložiť popri sebe.

³²⁰ STRÉMY, T. (ed.). Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava: Leges, 2015, s. 194-195.

³²¹ ZEHR, H. Úvod do restoratívni justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. Cit. Podľa CHOVAN, M. Restoratívna justícia a poškodený (obet'). In: STRÉMY, T. (ed.). Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017, s. 356.

Z uvedeného vyplýva, že tak ako je veľmi dôležitá penitenciárna starostlivosť (pomoc odsúdeným osobám počas výkonu trestu odňatia slobody), rovnako je dôležitá aj postpenitenciárna starostlivosť, pretože obe nesporne prispievajú k prevencii páchania trestnej činnosti. Bez poskytovania takejto starostlivosti by bolo nepochybne oveľa viac prípadov recidivujúcich páchatel'ov, ako je tomu doposiaľ. Postpenitenciárna starostlivosť spočíva v pomoci odsúdeným osobám po ich prepustení z výkonu restu odňatia slobody zapojiť sa do normálneho občianskeho života. V Trestnom zákone je zakomponovaná tzv. nútená postpenitenciárna starostlivosť, ktorej súčasťou je ochranný dohľad ako ochranné opatrenie. Ak bol odsúdenému uložený ochranný dohľad, je podľa § 77 ods. 1 Tr. zák. povinný dostaviť sa do dvoch pracovných dní po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody k probačnému a mediačnému úradníkovi okresného súdu, v ktorého obvode má bydlisko, a v rámci uloženého ochranného dohľadu

- a) oznamovať potrebné údaje o spôsobe a zdrojoch svojej obživy a tie aj preukazovať,
- b) osobne sa hlásiť v určených lehotách a
- c) vopred oznamovať vzdialenie sa z miesta bydliska; to neplatí, ak ide o pravidelne opakujúce sa vzdialenia, o ktorých bol probačný a mediačný úradník vopred informovaný.

Súčasťou postpenitenciárnej starostlivosti môže byť aj ďalšie ochranné opatrenie, a síce ochranné liečenie, ktoré môže byť rôzneho druhu, napríklad sexuologické, protialkoholické, psychiatrické, protitoxikomanické a liečenie patologického hráčstva. Ochranné liečenie sa vykonáva ústavnou alebo ambulantnou formou.

Postpenitenciárna starostlivosť o odsúdených má veľa možností, ako klientovi pomôcť adaptovať sa do života na slobode, a to tak vo svojej nútenej, ako aj dobrovoľnej forme. Dôležité však je vnímať klienta v prvom rade ako osobu, ktorá potrebuje pomoc a až potom ako človeka, ktorý porušil normy všeobecne prijaté a uznávané spoločnosťou. Bez pomoci tento klient s najväčšou pravdepodobnosťou po prepustení na slobodu zlyhá a opätovne bude páchať trestnú činnosť.³²² Treba si uvedomiť, že osoby nachádzajúce sa vo výkone trestu odňatia slobody nie sú iba kriminálnici, ktorí sú na záťaž spoločnosti. Napriek tomu, že v živote pochybili, začo musia pykať, mnohí z nich sú zruční remeselníci či talentovaní umelci. Dokážu produkovať umelecky hodnotné výtvyry, ktoré môžu byť v prospech spoločnosti. Príslušníci a zamestnanci Zboru väzenskej a justičnej stráže sa snažia podchytiť a rozvíjať v odsúdených ich schopnosti a talent, a keď správne využijú svoje nadanie, dokážu sa s ním aj uplatniť.³²³

Významnú úlohu v poskytovaní penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti zohrávajú aj probační a mediační úradníci, sociálni kurátori, ale i tretí sektor, teda občianske združenia. Napríklad v Ústave na výkon trestu odňatia slobody Košice-Šaca sa realizuje od roku 2005 projekt s názvom Právo na každý deň v spolupráci s občianskym združením Občan, demokracia a zodpovednosť a Právnickou fakultou Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Cieľom tohto typu vzdelávania je zvyšovať právne povedomie odsúdených osôb vo výkone trestu odňatia slobody, a tým vytvárať predpoklady pre ich úspešné zaradenie sa do spoločnosti po prepustení na slobodu, predchádzať recidíve v páchaní trestnej činnosti a odbúravať vzájomné predsudky medzi odsúdenými a ostatnou spoločnosťou. Vzdelávanie prebieha v dvoch etapách – v zimnom a letnom semestri.³²⁴ Ďalšie občianske združenie pod názvom väzeň.sk má v náplni svojej činnosti realizovať publikačnú a edičnú činnosť, poskytovať poradenstvo pre obvinených, odsúdených a prepustených z výkonu trestu odňatia slobody, podporovať rodiny obvinených a odsúdených formou informácií, blogov a rád, informovať verejnosť o živote za mrežami ústavu, vyžadovať si objektívne stanoviská od

³²² Prevencia recidívy trestnej činnosti prostredníctvom postpenitenciárnej starostlivosti. [Online]. [Cit. 02. 10. 2022]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/prevencia-recidivy-trestnej-cinnosti-prostrednictvom-postpenitenciarnej-starostlivosti>

³²³ Z druhej strany. Slovenské väzenstvo, roč. 1, č. 3, 2019, s. 6-7.

³²⁴ Vzdelávanie odsúdených v podmienkach ústavu. Slovenské väzenstvo, roč. 4, č. 1, 2022, s. 13.

ústavov ohľadom zaobchádzania s väzňami. Navštevovať väzby, väznice, obvinených a odsúdených za účelom zistenia ako sú dodržiavané ich ľudské práva. Prispievať svojou činnosťou rozvoju osobnosti, ochrany ľudských práv a slobôd, rozširovaniu odborných vedomostí a praktických zručností. V súlade so zákonom aktívne riešiť problematiku prepustených väzňov ako aj iných ľudí, z ktorých sa stávajú bezdomovci, drogový závislí, distribútori drog a podobne ubližujúci iným ľuďom a znečisťujúci okolie.³²⁵

Po prepustení osoby z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby pomáha aj sociálny kurátor odsúdenému najmä pri uľahčení návratu do rodiny, pracovnom uplatnení, hľadaní bývania, hľadaní možnosti pokračovať v ďalšej príprave na povolanie. Motivuje ho k liečbe drogových závislostí a iných závislostí, ponúka mu účasť na resocializačných programoch. Motivuje ho k účasti v svojpomocných skupinách zameraných na riešenie osobných problémov a vzťahových problémov, pričom môže zapájať do spolupráce obec, či akreditovaný subjekt. Pri výkone opatrení sociálnej kurately postupuje podľa plánu sociálnej práce s prepusteným.³²⁶

Resumé

Pomoc odsúdeným osobám či ešte v čase výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody alebo až po jeho výkone, zohráva veľmi dôležitú úlohu, a to nielen vo vzťahu k samotnému odsúdenému, ale aj vo vzťahu k celej spoločnosti. Veľkú zásluhu pri poskytovaní pomoci majú hlavne príslušníci a zamestnanci Zboru väzenskej a justičnej stráže, probační a mediační úradníci, sociálni kurátori a občianske združenia. Na spoluprácu sa prizývajú aj zástupcovia štátnych orgánov, orgánov územnej samosprávy, cirkví, nadácií, charitatívnych organizácií, rôzne pracovné agentúry a podobne. Máme rozsiahle spektrum subjektov, ktoré sa určitou mierou podieľajú na tom, aby sa odsúdené osoby po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody dokázali ľahšie zaradiť do bežného civilného života. Samozrejme, že nie každému sa to podarí, ale určite je veľa prípadov, kde snaha pomoci nebola márna.

Resume

Helping convicted persons, whether during or after serving a non-conditional prison sentence, plays a very important role, not only in relation to the convict himself, but also in relation to society as a whole. Members and employees of the prison and judicial guard corps, probation and mediation officers, social curators and civic associations have a great deal of merit in providing assistance. Representatives of state bodies, local self-government bodies, churches, foundations, charitable organizations, various employment agencies and the like are also invited to cooperate. We have a wide spectrum of entities that to a certain extent participate in making it easier for convicted persons to reintegrate into normal civilian life after their release from prison. Of course, not everyone will succeed, but there are certainly many cases where the effort to help was not in vain.

Zoznam bibliografických odkazov

Implementácia Národného projektu Šanca na návrat. Slovenské väzenstvo, roč. 1, č. 3, 2019. ISSN 2644-5816

Vzdelávanie v rámci Národného projektu Šanca na návrat. Slovenské väzenstvo, roč. 4, č. 2, 2022. ISSN 2644-5816

³²⁵ Stanovy občianskeho združenia. [Online]. [Cit. 05. 10. 2022]. Dostupné na: http://www.vazen.sk/stanovy_zdruzenia

³²⁶ Návrat z výkonu trestu odňatia slobody. [Online]. [Cit. 05. 10. 2022]. Dostupné na: https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina-1/kuratela-pre-dospelych/navrat-z-vykonu-trestu-odnatia-slobody.html?page_id=262392&urad=239644

Vzdelávanie odsúdených v podmienkach ústavu. Slovenské väzenstvo, roč. 4, č. 1, 2022. ISSN 2644-5816

Z druhej strany. Slovenské väzenstvo, roč. 1, č. 3, 2019. ISSN 2644-5816

STRÉMY, T. (ed.). Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava: Leges, 2015, 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5

ZEHR, H. Úvod do restoratívni justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003.

Cit. Podľa CHOVAN, M. Restoratívna justícia a poškodený (obet'). In: STRÉMY, T. (ed.). Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017, 512 s. ISBN 978-80-7502-224-0.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Návrat z výkonu trestu odňatia slobody. [Online]. [Cit. 05. 10. 2022]. Dostupné na: https://www.upsvr.gov.sk/socialne-veci-a-rodina-1/kuratela-pre-dospelych/navrat-z-vykonu-trestu-odnatie-slobody.html?page_id=262392&urad=239644

Prevencia recidívy trestnej činnosti prostredníctvom postpenitenciárnej starostlivosti. [Online]. [Cit. 02. 10. 2022]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/socialna-praca/prevencia-recidivy-trestnej-cinnosti-prostrednictvom-postpenitenciarnej-starostlivosti>

Stanovy občianskeho združenia. [Online]. [Cit. 05. 10. 2022]. Dostupné na: http://www.vazen.sk/stanovy_zdruzenia

Rozsudok Krajského súdu Trenčín, sp. zn. 23 To 112/2009

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. 6

P. O. BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

tel.: +421 2 9012 2006

e-mail: margita.prokeinova@flaw.uniba.sk

K POJMU INDIVIDUÁLNÍ IDENTIFIKACE ON THE CONCEPT OF INDIVIDUAL IDENTIFICATION

Jiří Straus

Anotácia: V článku se autor zamýšlí nad pojmem individuální identifikace a snaží se o nový pohled na tento pojem. V článku je pojednáno o pravděpodobnostních závěrech znaleckých zkoumání. Při hodnocení závěrů znaleckého kriminalistického technického zkoumání se často řeší otázka kriminalistická identifikace a zejména stupeň pravděpodobnostních závěrů. V procesu dokazování se také často řeší otázka pravděpodobnosti objektu nebo vyjádření pravděpodobnosti uvažovaných verzí. Pravděpodobnostní vyjádření identifikace objektu je často nevyhnutelným stupněm poznání v kriminalistickém zkoumání.

Klíčová slova: kKriminalistika, identifikace, identifikační zkoumání, stochastický přístup

Annotation: In the article, the author considers the concept of individual identification and seeks a new perspective on this concept. The article deals with the probabilistic conclusions of expert research. When evaluating the conclusions of expert forensic technical research, the issue of forensic identification and especially the degree of probabilistic conclusions is often addressed. In the process of proving, the question of the probability of the object or the expression of the probability of the considered versions is also often addressed. Probabilistic expression of object identification is often an inevitable level of knowledge in forensic research.

Key words: Forensic science, identification, identification research, stochastic approach

Úvod

Teorie kriminalistické identifikace je uspořádaným systémem o stávajících poznatcích o obecných principech ztotožňování různých objektů podle jejich odrazů, a to za účelem získání trestně procesních a jiných důkazů. Z tohoto důvodu má obecný význam jak pro kriminalistickou vědu, kriminalisticko-praktickou činnost, tak i pro teorii trestně procesního dokazování. Poznatky o kriminalistické identifikaci tvoří speciální kriminalistickou teorii a kriminalistická identifikace je specifická metoda kriminalistické praktické činnosti. Cílem kriminalistické identifikace je určení vztahu objektu ke stopě nebo jinému zobrazení. Zjistit totožnost v kriminalistice znamená stanovit, že na určitém odrážejícím objektu se zobrazil určitý odražený objekt³²⁷.

V několika výjimečných oborech, jako je např. daktyloskopické zkoumání nebo genetické zkoumání je stanovení individuální identifikace dáno množstvím charakteristických identifikačních znaků (markantů). Opačná situace je v dalších oborech kriminalistického zkoumání např. při zkoumání ručního písma a identifikace pisatele. V těchto zkoumání je identita dána subjektivním hodnocením znalce a zpravidla je stanovena stupněm pravděpodobnosti. Pro stanovení stupně pravděpodobnosti se užívá verbální vyjádření. Nejde o formu matematické pravděpodobnosti, ani vyjádření procenty, ale o stupeň dokazatelnosti nálezu vzhledem ke zpracovatelnosti sporného materiálu a kvalitě materiálů srovnávacích.

Kriminalistická identifikace je proces, během kterého se zjišťuje, kterým konkrétním objektem byla vytvořena konkrétní kriminalistická stopa. Jedná se o proces ztotožňování objektů podle kriminalistických stop a jiných zobrazení, ve kterém se hledá souvislost osoby nebo věci s kriminalisticky relevantní událostí.

Pojem identifikace obecně má několik významů. Identifikace (z *latiny*) je porovnání nezaměnitelných charakteristik předmětu s následným určením nebo vyloučením shodnosti.

Kriminalistická identifikace je základní pojem v teorii kriminalistiky. Kriminalistická identifikace je v teorii kriminalistiky definována poměrně jednotně. V kriminalistické teorii se pojmem identifikace zabývalo několik autorů, teoretiků kriminalistiky, mezi nejvýznamnější

³²⁷ STRAUS, J., PORADA, V. a kol. *Teorie, metody a metodologie kriminalistiky*. . Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017.

můžeme jmenovat - Protivínský³²⁸, Pješčak-Bělkin³²⁹, Porada^{330,331,332}, Musil, Konrád, Suchánek³³³, Šimovček³³⁴, Krajník³³⁵, Straus^{336,337}. Konrád, Porada, Straus, Suchánek,³³⁸.

Společným znakem všech definic kriminalistické identifikace je

- Cílem je ztotožnění objektu podle shodných znaků nalezených v identifikujících objektech
- Existence minimálně dvou identifikujících objektů
- Proces, ve kterém se zkoumají a porovnávají identifikační znaky

Identifikace individuální a nedovršená

Individuální identifikace je z důkazního hlediska nejcennější. O individuální identifikaci hovoříme tehdy, jestliže se v průběhu identifikace dospěje ke zjištění individuálně určitého objektu, jehož vlastnosti se odrazily ve stopě nebo jiném odrazu. Podstatou celého identifikačního zkoumání je individualizace vztahu mezi stopou a objektem, jehož vlastnosti se ve stopě odrazily.

O nedovršené identifikaci mluvíme tehdy, jestliže se v procesu identifikace nepodařilo individuálně určit objekt, jehož vlastnosti se odrazily ve stopě nebo jiném odrazu. Proces identifikace tedy končí zjištěním skupinové příslušnosti. V žádném případě však nelze zaměňovat pojem "kriminalistická identifikace" za pojem "identifikace v kriminalistice". V případě druhého pojmu jde o zjištění skupinové příslušnosti objektu mimo identifikační proces, jehož cílem je zjistit pouze skupinovou příslušnost. Jedná se o pojem širší, který v sobě zahrnuje i pojem kriminalistické identifikace.

I přes nesporně velký pokrok se stále vyskytuje řada případů, ve kterých nelze dovést proces kriminalistické identifikace až do stadia dovršené identifikace, tedy ke ztotožnění konkrétního objektu. Nutnost ukončit proces kriminalistickotechnické identifikace na úrovni určení skupinové příslušnosti, může mít subjektivní či objektivní příčiny. Za subjektivní příčiny je nutno považovat ty, které úzce souvisí s činností jednotlivých subjektů, za objektivní pak ty, které jsou na vyšetřovateli zcela nezávislé a jsou dány konkrétními podmínkami v průběhu kriminalisticky relevantní události a současnou úrovní poznání.

Nejdůležitější **subjektivní příčiny** jsou:

Špatná organizace práce na místě kriminalisticky relevantní události bývá často příčinou nesystematického vyhledávání, zajišťování i označování materiálních stop. Nejčastěji se porušuje zásada jediného vedoucího ohledání, činnost je neorganizovaná a tedy i výsledky ohledání jsou nedostačující.

Nízká úroveň profesionálních znalostí, zkušeností a dovedností vyšetřovatele, odborníků a znalců. Nízká kvalita práce na místě kriminalisticky relevantní události může vést

³²⁸ PROTIVÍNSKÝ, M., *Dekódování informace z kriminalistické stopy*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 58.

³²⁹ PJEŠČAK, J., BĚLKIN, R. S. a kol, *Kriminalistika*. Praha: FMV, 1984, s. 60.

³³⁰ PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace*. Praha: Academia, 1987.

³³¹ PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: A. Čeněk, 2016, s. 345-353.

³³² PORADA, V. K problematice a srovnání identifikace v kriminalistice, policejních a bezpečnostních vědách. *FORENZNÍ VĚDY, PRÁVO, KRIMINALISTIKA*, 2/2021, ročník 6, s. 112-123.

³³³ MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 2 přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 114, ISBN 80-7179-878-9.

³³⁴ ŠIMOVICEK, I. a kol. *Kriminalistika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 53, ISBN 978-80-7380-343-8.

³³⁵ KRAJNÍK, V. *Kriminalistické skumanie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2001.

³³⁶ STRAUS, J. a kolektiv. *Úvod do kriminalistiky*, 3. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 142, ISBN 978-80-7380-367-4.

³³⁷ STRAUS, J., *Vybrané problémy kriminalistické identifikace*. VŠFS, Praha 2015.

³³⁸ KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika: Teorie, metodologie a metody kriminalistické techniky*. první. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021.

k poškození nebo i zničení jednotlivých materiálních stop. S tím souvisí také volba použití kriminalistickotechnických prostředků a postupů, které mohou při nesprávném používání poškodit vyhledávané materiální stopy, případně vytvořit změny, které mohou být za materiální stopy omylem považovány.

Nevhodný způsob zajišťování materiálních stop a jim odpovídajících srovnávacích materiálů. Např. oddělování materiálních stop z podkladu místo jejich zajištění in natura, zajišťování mikrostop na nevhodný adhesivní materiál apod. S tím souvisí také nevhodný způsob balení a odesílání materiálních stop, což může mít za následek jejich poškození, znečištění nebo i záměnu. Chyby se vyskytují i ve způsobu dopravy; často se zasílají pomocí běžného dopravního styku materiály, které jsou příslušnými předpisy z poštovního styku vyloučeny, případně je doba od odeslání k doručení natolik dlouhá, že se informační hodnota materiálních stop výrazně změní³³⁹.

Nedostatečná spolupráce orgánů činných v trestním řízení s bezpečnostními orgány, s odborníky a se znalci. Např. neúplně a nepřesně formulované otázky v dožádání ke znaleckému zkoumání mohou vést k tomu, že nejsou získány všechny informace, které jsou současnými kriminalistickotechnickými metodami, postupy a operacemi dostupné. Zároveň je žádoucí, aby znalci konzultovali nejasnosti v dožádání s dožadujícím útvarem a vypracovali tak co nejúplnější znalecké posudky.

Níže uvedený příklad naopak ukazuje, jak kvalitní práce členů výjezdové skupiny může usnadnit celý proces vyšetřování trestného činu. Příklad jsem pro účel této práce zjednodušila a zkrátila.

K nejdůležitějším **objektivním příčinám** patří:

Nízká technická hodnota materiálních stop brání v dovršení procesu kriminalistickotechnické identifikace. Typickými příčinami jsou např. nevhodný materiál nosiče stopy (příliš hrubá struktura, podklad je tvrdší než materiál působícího nástroje aj., což nedovoluje dostatečně kvalitně zobrazit individuální identifikační znaky), mechanismus vzniku stopy, při kterém se nedostatečně zobrazí identifikační znaky či několikanásobné působení objektu na jednom místě, které vede k vytvoření nevyhodnotitelné změti znaků.

Materiální stopa, která byla vytvořena objektem, který není způsobilý k individuální identifikaci, např. pilníkem, pilou atd. neodráží jednoznačně individuální identifikační znaky jednotlivých činných částí. V poslední době se však postupně daří za pomoci moderních kriminalistickotechnických prostředků (např. elektronového skanovacího mikroskopu, sestavy optického mikroskopu a uzavřeného televizního okruhu apod.) řešit identifikaci některých objektů vytvářejících tento druh materiálních stop.

Uvědomělá činnost pachatele směřující k nevytváření materiálních stop. Jde zejména o různé způsoby zabraňování vzniku stop (nošení rukavic, maskování aj.). Důvodem vzniku nepříznivé vyšetřovací situace bývá také často to, že se trestný čin odehrál bez přítomnosti svědků nebo za okolností nevýhodných pro vnímání události. Deficitem informací trpí vyšetřování případů, při nichž oběť trestného činu nepřežila pachatelův útok³⁴⁰.

Z teorie kriminalistických stop však jednoznačně vyplývá, že neexistuje možnost nevytvářet v průběhu kriminalisticky relevantní události materiální stopy. Umyslné či neúmyslné poškozování nebo ničení stop pachatelem způsobuje podstatné snížení jejich informační hodnoty. Důsledkem může být nemožnost uskutečnění individuální identifikace objektu. Také ničení objektů, které vytvořily materiální stopy, znemožňuje individuální identifikaci. V těchto případech nelze vytvořit srovnávací materiál a následně provést kriminalistickotechnickou identifikaci. V kriminalistické praktické činnosti se vyskytují případy spálení obuvi, rukavic, přebroušení funkčních částí nástrojů, palných zbraní apod.

³³⁹ SUCHÁNEK, J. Některé příčiny ukončení procesu kriminalistickotechnické identifikace na úrovni určené skupinové příslušnosti. *Čs. kriminalistika*, 1, 1988, s. 64.

³⁴⁰ MUSIL, J.: Nepříznivé vyšetřovací situace. *Čs. Kriminalistika*, 4, 1986, s.303.

Dlouhá doba od vzniku kriminalisticky relevantní události do jejího zjištění má za následek pozměnění informační hodnoty materiálních stop. Vyšetřování vždy probíhá po kratší či delší době po spáchání trestného činu. Čím delší doba uplyne od spáchání trestného činu do okamžiku zajištění stop, tím více informací zanikne a tím nepříznivější počáteční vyšetřovací situace vznikne. Zcela zabránit poklesu informace nelze. Mimo sféru vlivu vyšetřovatele je tento proces do okamžiku získání prvního signálu, z něhož vyplývá podezření ze spáchání trestného činu. Velmi účinně může vyšetřovatel ovlivnit uchování informace ve stopách tím, že maximálně urychlí postup po zahájení vyšetřování. Následující příklad ukazuje problémy, které se vyskytly v souvislosti s identifikací již značně časem poškozené mrtvoly. Případ také ukazuje problémy, které mohou vzniknout vedením nesprávné zdravotnické dokumentace. Případ jsem pro účely této práce zjednodušila a zkrátila.

Mezi krajními hranicemi individuální identifikace a určením skupinové příslušnosti je možné v některých případech zúžit množinu hledaných objektů na základě výpočtu hladiny pravděpodobnosti. Pravděpodobnostní hledisko vytváří jakýsi „filtr“, který propouští jen ty objekty, které splňují jisté a definované podmínky. Pojem stochastické, tj. pravděpodobnostní zúžení skupinové příslušnosti se objevuje v kriminalistické literatuře již v minulosti, např. Růža uvažoval o možnosti využití pravděpodobnostního hlediska při kombinaci různých druhů textilních vláken (mikroskop). Pomocí teorie podmíněné pravděpodobnosti dospěl k matematickému stupni identifikačního pohledu na objekt.

Stochastické modely v procesu identifikace jsou dnes velmi dobře rozpracovány v analýze DNA. Analýza DNA je dnes širokou veřejností přijímána jako zcela standardní a bezchybná metoda, ale za některých okolností může její spolehlivost výrazně klesat a identifikační hodnotu lze pak vyjádřit stochastickým modelem³⁴¹.

Existuje individuální identifikace?

Ve forenzní literatuře byly publikovány studie³⁴², které tvrdí, že průkaz jedinečnosti v teorii forenzní identifikace je metodologicky slabá a trpí nedostatky, které popírají jakýkoli takový závěr³⁴³. Zjištění jedinečnosti je označováno jako nadhodnocení významu dosud zjištěných poznatků. Matematický a filozofický pohled na toto téma spočívá v tom, že získání definitivního důkazu jedinečnosti je moderními vědeckými metodami považováno za nemožné. Ve většině forenzních vědních oborů nebyly provedeny žádné studie velkých populací, které by prokázaly jedinečnost identifikačních znaků. Možná ještě důležitější je, že také zdůraznila, že spolehlivost těchto disciplín nelze prokázat odkazem na jedinečnost³⁴⁴.

Obecně se v literatuře uvádí, že jedinečnost existuje, protože dosud v historii nebyly nalezeny žádné dva objekty, které by měly absolutně shodné znaky. Velmi často se uvádí tvrzení "Pozoroval jsem *n* počet forenzních objektů a žádný z nich nevykazoval absolutně shodné znaky. Proto lze předpokládat, že žádný objekt nebude nikdy stejný jako kterýkoli jiný." Tvrzení o tom, že "nikdy nebyla pozorována identická shoda", mohou být pravdivá, ale spoléhají se na předpoklad, že každý znalec si pamatuje detaily každého předmětu, který kdy zkoumal, a i když jen podvědomě, pak "porovnal" všechny objekty, které náhodou zkoumal,

³⁴¹ SLOVÁK, D., ZVÁROVÁ, J. *Stochastické modely v procesu identifikace*. EJBI – Ročník 7 (2011), číslo 1, s. 44-50.

³⁴² PAGE M., TAYLOR J., BLENKIN M., Uniqueness in the forensic identification sciences—Fact or fiction? *Forensic Science International*, Volume 206, Issues 1–3, 2011, Pages 12-18,

³⁴³ KAYE D.H., Identification, individualization and uniqueness: what's the difference? *Law Probability Risk*, 8 (2009), pp. 55-66.

³⁴⁴ KAYE D.H., Identification, individualization and uniqueness: what's the difference? *Law Probability Risk*, 8 (2009), pp. 55-66.

mezi sebou. Takové tvrzení je velmi pochybné a opírá se o tvrzení a pozorování, která nebyla zaznamenána ani systematicky sestavena³⁴⁵.

Individualizaci objektu chápeme jako určení validace jednoho objektu a současně je vyloučena možnost existence dalšího objektu se stejnými shodnými znaky. Proces identifikace musí být konečný.

Tvrzení o jedinečnosti objektů reálného světa vychází ze zkušenosti a spočívá tedy na čistě induktivním uvažování. Několik autorů uvedlo indukci jako nevhodnou pro použití ve forenzním vědeckém výzkumu³⁴⁶. Indukce nutně vyvolává pozitivistický přístup, kde teorie spočívá na předpokladu, že budoucnost se bude podobat minulosti, ale neexistuje žádný logický důvod to předpokládat. Akumulace pozitivních případů prostě nemůže vést k závěru jistoty³⁴⁷.

Jedinečnost je uváděna jako nezbytný předpoklad pro "100% jistotu" pro forenzní závěry "shody". Absolutní jistota neexistuje a vždy je vhodné vyjádřit pravděpodobnostní závěr. Otázka "jedinečnosti" objektů není relevantní pro teorii forenzní identifikace. Úlohou forenzního znalce není „individualizovat“ nebo dokonce identifikovat, a to pouze na základě forenzních důkazů, které mu byly předloženy, znalec by měl poskytnout objektivní fakta a další závěry v mezích jejich odbornosti, které mohou přispět k objektivnímu rozhodnutí soudu³⁴⁸. Individuální identifikaci bychom mohli vyjádřit jako limitní stav, kdy se pravděpodobnost shody specifických znaků u dvou objektů blíží nule.

V několika výjimečných oborech, jako je např. daktyloskopické zkoumání nebo genetické zkoumání je stanovení individuální identifikace dáno množstvím charakteristických identifikačních znaků (markantů). Opačná situace je v dalších oborech kriminalistického zkoumání např. při zkoumání ručního písma a identifikace pisatele. V těchto zkoumání je identita dána subjektivním hodnocením znalce a zpravidla je stanovena stupněm pravděpodobnosti. Pro stanovení stupně pravděpodobnosti se užívá verbální vyjádření. Nejde o formu matematické pravděpodobnosti, ani vyjádření procenty, ale o stupeň dokazatelnosti nálezu vzhledem ke zpracovatelnosti sporného materiálu a kvalitě materiálů srovnávacích.

Závěr

Pravděpodobnostní vyjádření identifikace objektu je často nevyhnutelným stupněm poznání v kriminalistickém zkoumání. Jakékoliv poznání, zvláště vědecké, nelze vždy redukovat na jednoduchou alternativu podle schématu „bud’ ano, nebo ne“, nýbrž často připouští různá částečná řešení, což platí i pro znaleckou činnost. Nelze nutit znalce k tomu, aby činil pouze kategoricky potvrzující nebo negující závěr, jestliže nachází částečné řešení otázky, které dává také určitou důkazní informaci.

Individualizaci objektu chápeme jako určení validace jednoho objektu a současně je vyloučena možnost existence dalšího objektu se stejnými shodnými znaky. Proces identifikace musí být konečný.

Jestliže spojení faktů je běžné, činí následné logické závěry vyšetřovatel, soud ap. Jestliže však výklad faktů potřebuje speciální znalosti, může o nich závěr učinit pouze znalec. Potom je znalec povinen zformulovat svůj závěr tak, aby vysvětlil do jaké míry (jakým stupněm pravděpodobnosti) je možno zdůvodnit odpověď na položenou otázku.

Pravděpodobnost, že nastane určitý děj, nebo že při daném rozptylu vstupních hodnot se hodnoty výsledku výpočtu budou pohybovat v určitém rozmezí, je možno stanovit na základě

³⁴⁵ COLE S.A., Forensic science without uniqueness, conclusions without individualization: a new epistemology of forensic identification. *Law Probability Risk*, 8 (2009), s. 233-255.

³⁴⁶ FAIGMAN D.L. Anecdotal forensics, phrenology and other abject lessons from the history of science, *Hastings Law J.*, 59 (2007), pp. 979-1000

³⁴⁷ McLACHLAN H., No two sets the same? Applying philosophy to the theory of fingerprints. *Philosopher*, 83 (1995), pp. 12-18

³⁴⁸ CHAMPOD, Ch., Fingerprint examination: towards more transparency. *Law, Probability and Risk* (2008) 7, pp. 111-118.

zákonů matematické teorie pravděpodobnosti. Výpočty provedené v celém rozmezí hodnot, jak je obvyklé např. při analýze dopravních nehod pravidlem jsou často brány tak, jako by v celém tomto rozmezí hodnoty měly všechny stejnou pravděpodobnost³⁴⁹.

Rozdílná bude zřejmě možnost aplikace pravděpodobných závěrů znalce v různých druzích řízení. Pokud celý rozsah použitých vstupních hodnot (např. z literatury) bude znamenat jednoznačný právní závěr, nebude ekonomické usilovat o jejich další zpřesnění. Pokud by však rozsah výsledků znaleckého posudku zasahoval při právním hodnocení do různých záběrů právních, bude třeba uvážít, zda příp. jak je možno vstupní údaje (příp. i matematické modely) upřesnit, a projednat další postup (rovněž i z hlediska ekonomického).

Jsou obory, kdy lze vyjádřit shodu zcela jasně kvalitativně, lze vyjádřit nějakým číslem (daktyloskopie, genetika), pak jsou obory, které jsou založeny na přesném technickém zkoumání markantů ve stopě a srovnávacím materiálu (identifikujících objektech), např. v oborech trasologie, kriminalistické balistiky, mechanoskopie. V těchto oborech se nejprve posuzují např. rozměry a poté specifické markanty, které vznikly nahodile, např. používáním nebo opravami. V komplexu těchto markantů může znalec vyjádřit míru pravděpodobnostní shody.

Pravděpodobný závěr znalce je pouze kvalifikovaný odhad znalce na hodnocené podklady a zjištěné skutečnosti. Stanovení pravděpodobnostních závěrů znalce je potřeba postupovat vždy velmi obezřetně.

Na závěr si dovoluji jednu zajímavost (pro obohacení kriminalistické komunity), v zahraničí (Anglie, USA) se často uvádí formulace znalců pro své závěry slovním vyjádřením „s rozumným stupněm vědecké jistoty...“ nebo „přiměřená vědecká jistota...“ (Reasonable Scientific Certainty). Osobně se domnívám, že takový závěr by mohl být dobrým vyjádřením subjektivní pravděpodobnosti při formulaci závěrů znaleckého zkoumání.

Zoznam bibliografických odkazov

BRADÁČ, A. a kol. Soudní inženýrství. Brno: CERM, 1997, 1999.

COLE, S.A. , Forensic science without uniqueness, conclusions without individualization: a new epistemology of forensic identification. Law Probability Risk, 8 (2009), s. 233-255.

FAIGMAN, D.L. Anecdotal forensics, phrenology and other abject lessons from the history of science, Hastings Law J., 59 (2007), pp. 979-1000.

CHAMPOD, Ch., Fingerprint examination: towards more transparency. Law, Probability and Risk (2008) 7, pp. 111-118.

KAYE, D.H., Identification, individualization and uniqueness: what's the difference? Law Probability Risk, 8 (2009), pp. 55-66.

KONRÁD, Z., PORADA, V., STRAUS J., SUCHÁNEK J. Kriminalistika: Teorie, metodologie a metody kriminalistické techniky. první. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021.

KRAJNÍK, V. Kriminalistické skúmanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2001.

McLACHLAN, H. , No two sets the same? Applying philosophy to the theory of fingerprints. Philosopher, 83 (1995), pp. 12-18

MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminalistika. 2 přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 114, ISBN 80-7179-878-9.

MUSIL, J.: Nepříznivé vyšetřovací situace. Čs. Kriminalistika, 4, 1986, s.303.

PAGE, M., TAYLOR, J., BLENKIN, M., Uniqueness in the forensic identification sciences—Fact or fiction? Forensic Science International, Volume 206, Issues 1–3, 2011, Pages 12-18,

PJEŠČAK, J., BĚLKIN, R. S. a kol, Kriminalistika. Praha: FMV, 1984, s. 60.

PORADA, V. Teorie kriminalistických stop a identifikace. Praha: Academia, 1987.

³⁴⁹ BRADÁČ, A. a kol. Soudní inženýrství. Brno: CERM, 1997, 1999.

PORADA, V. a kol. Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty. Plzeň: A. Čeněk, 2016, s. 345-353.

PORADA, V., K problematice a srovnání identifikace v kriminalistice, policejních a bezpečnostních vědách. FORENZNÍ VĚDY, PRÁVO, KRIMINALISTIKA, 2/2021, ročník 6, s. 112-123.

PROTIVINSKÝ, M., Dekódování informace z kriminalistické stopy. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 58.

SLOVÁK, D., ZVÁROVÁ, J. Stochastické modely v procesu identifikace. EJBI – Ročník 7 (2011), číslo 1, s. 44-50.

STRAUS, J., PORADA, V. a kol. Teorie, metody a metodologie kriminalistiky. . Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017.

STRAUS, J. a kolektiv. Úvod do kriminalistiky, 3. rozšířené vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 142.

STRAUS, J., Vybrané problémy kriminalistické identifikace. VŠFS, Praha 2015.

SUCHÁNEK, J. Některé příčiny ukončení procesu kriminalistickotechnické identifikace na úrovni určení skupinové příslušnosti. Čs. kriminalistika, 1, 1988, s. 64.

ŠIMOVČEK, I. a kol. Kriminalistika. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.

Kontaktné údaje

prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc.
 Katedra kriminalistiky a forenzních disciplín
 Fakulta právních a správních studií
 Vysoká škola finanční a správní, a. s.
 Estonská 500
 101 00 Praha 10
 Česká republika
 e-mail: straus@email.cz

**POŠKODZOVANIE FINANČNÝCH ZÁUJMOV EURÓPSKEJ ÚNIE - PRIENIKY
TRESTNÉHO PRÁVA A INÝCH PRÁVNÝCH ODVETVÍ ³⁵⁰
DAMAGE TO THE FINANCIAL INTERESTS OF THE EUROPEAN UNION -
INTERFERENCES OF CRIMINAL LAW AND OTHER LEGAL BRANCHES**

Ján Šanta

Anotácia: V predkladanom príspevku sa autor zameriava na finančné záujmy Európskej únie, ich právnu úpravu, ochranu a najmä procesy ich poskytovania v Slovenskej republike podľa vnútroštátnej úpravy. Približuje tak normy správneho práva v danej oblasti a hľadá ich prieniky s trestným právom. Tie popisuje podľa jednotlivých programových období od roku 2007 doposiaľ a osobitnú pozornosť venuje finančným záujmom EÚ v poľnohospodárstve. V tomto kontexte potom autor popisuje niektoré z konkrétnych evidovaných trestných vecí. Poukazuje tiež na viaceré súdne trestné i netrestné (správne, civilné) rozhodnutia, a to tak súdov SR, ako aj Súdneho dvora EÚ.

Kľúčové slová: finančné záujmy Európskej únie, správne právo, trestné právo, programové obdobia

Annotation: In the submitted contribution, the author focuses on the financial interests of the European Union, their legal regulation, protection and especially the processes of their providing in the Slovak Republic according to the national legislation. Thus, he focuses on the norms of administrative law in the given area and looks for their intersections with criminal law. The author describes them according to individual program periods from 2007 until now and he pays special attention to the financial interests of the EU in the sphere of agriculture. In this context, the author then describes some of the specific registered criminal cases. He also points to several criminal and non-criminal (administrative, civil) court decisions of the courts of the Slovak Republic and of the Court of Justice of the EU.

Keywords: financial interests of European Union, administrative law, criminal law, program periods

Úvod

Problematika ochrany a poškodzovania finančných záujmov Európskej únie má nepochybne široký dosah a dopad na stovky miliónov obyvateľov. Toto úvodné konštatovanie sa týka nie len oblasti práva, ale aj ekonomiky, a nepochybne, ako ukazujú aktuálne udalosti (v čase spracovania tohto príspevku v septembri 2022 – poznámka autora), tiež politiky a spoločenského života v najširšom slova zmysle.

Dôkazom toho je i súčasná vládna kríza, ktorá je závažným rizikom aj pre Plán obnovy a odolnosti, z ktorého má byť Slovenskej republike Európskou úniou poskytnutých asi 6 mld. eur. Najbližšie platby v hodnote 1,6 mld. eur sú totiž podmienené prijatím niekoľkých zákonov. Prvé finančné prostriedky z plánu obnovy už boli Slovenskej republike poskytnuté v júni tohto roka. Išlo o platbu vo výške takmer 400 miliónov eur. V jesenných mesiacoch tohto roka by Slovenská republika mala podávať druhú žiadosť o platbu v hodnote 815 mil. eur. Predpokladom toho je však ešte schválenie zákona o sociálnej inšpekcii (v súčasnosti je v parlamente v druhom čítaní). Žiadosti o jednotlivé platby ale nie je možné presúvať v rámci kalendárnych rokov, čo znamená, že v prípade, ak by napríklad nebol schválený uvádzaný zákon o sociálnej inšpekcii do konca tohto roka, potom by Slovenská republika prišla o druhú žiadosť o platbu a aj o sumu, ktorá je takto alokovaná, čo je uvádzaných 815 mil. eur. O tretiu platbu, tiež v hodnote 815 mil. eur, má Slovenská republika žiadať v jarných mesiacoch 2023, pričom žiadané financie by mali byť poskytnuté Európskou úniou v lete 2023. V súvislosti s touto treťou žiadosťou je však nutné prijať ďalšie štyri zákony. Niektoré z nich sú už v parlamente, iné zatiaľ nie sú ani len v štádiu pripomienkovania. V tomto smere kritickou javí byť oblasť školstva, kde môže, v určitých prípadoch, v parlamente dochádzať k ideovým

³⁵⁰ Táto práca bola vytvorená v rámci riešenia projektu Vega č. 1/0162/21: Implementácia európskych nástrojov proti praniu špinavých peňazí a na konfiškáciu príjmov z trestnej činnosti v podmienkach Slovenskej republiky

rozporom. V konečnom dôsledku ale najväčšou hrozbou pre Slovenskú republiku je to, že môže prísť o celú platbu, ak nesplní ktorýkoľvek z naznačených a ďalších míľnikov.

Z uvedeného sú teda celkom evidentné súvislosti medzi spomenutými ekonomickými dôsledkami pre Slovenskú republiku a naznačenými legislatívnymi procesmi, ktoré sa týkajú „len“ zmieňovaných 6 mld. eur z Plánu obnovy a odolnosti, pretože ďalších asi 13 mld. eur má Slovenská republika získať od Európskej únie za aktuálne programové obdobie rokov 2021 – 2027 a k tomu je potrebné pripočítať aj ďalšie platby.

Tieto úvodné konštatovania sú preto tými podstatnými, ktoré zvyrazňujú dôležitosť právnych noriem nie len v oblasti trestného práva, ktoré až následne sankcionujú zneužitie finančných prostriedkov EÚ, ale najmä v oblasti správneho práva, ktoré upravujú procesy poskytovania týchto finančných prostriedkov ich prijímateľom.

Právne normy správneho práva upravujúce poskytovanie finančných prostriedkov EÚ a ich súvis s trestným právom

Pôvodné programové obdobie 2007 – 2013 a právne vzťahy z neho vyplývajúce reguloval zákon č. 528/2008 Z. z. v platnom znení o pomoci a podpore poskytovanej z fondov Európskeho spoločenstva.

Konkrétne upravoval systém riadenia a kontroly prostriedkov poskytovaných z fondov Európskej únie a prostriedkov štátneho rozpočtu určených na financovanie spoločných programov Slovenskej republiky a Európskej únie, prostriedkov poskytovaných z fondov Európskej únie a prostriedkov štátneho rozpočtu určených na financovanie spoločných programov Slovenskej republiky a Európskej únie pre programové obdobie 2007 - 2013 a poskytovanie podpory podľa osobitného predpisu, a v oblasti ochrany finančných záujmov Európskej únie tiež postavenie a právomoc Vlády Slovenskej republiky, ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy, samosprávnych krajov. Ďalej upravoval práva a povinnosti prijímateľa, žiadateľa, partnera, inej osoby, konanie o žiadosti o poskytnutie nenávratného finančného príspevku a kontrolu projektu.

Aktuálne naďalej platným je zákon č. 292/2014 Z. z. v platnom znení o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov znení a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Tento zákon upravuje právne vzťahy pri poskytovaní príspevku v programovom období 2014 - 2020, postup a podmienky poskytovania príspevku, práva a povinnosti osôb v súvislosti s poskytovaním príspevku, pôsobnosť orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy pri poskytovaní príspevku a zodpovednosť za porušenie podmienok poskytnutia príspevku.

Ďalším z príslušných zákonov tohto obdobia je zákon č. 323/2015 Z. z. o finančných nástrojoch financovaných z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Tento zákon upravuje postupy a právne vzťahy pri poskytovaní príspevku na finančný nástroj, vrátení príspevku na finančný nástroj a pri vykonávaní finančných nástrojov v programovom období 2014 – 2020 a pôsobnosť orgánov verejnej správy pri poskytovaní príspevku na finančný nástroj, vrátení príspevku na finančný nástroj a pri vykonávaní finančných nástrojov.

Aktuálnym a neopomenuteľným zákonom z danej oblasti je zákon č. 368/2021 Z. z. v platnom znení o mechanizme na podporu obnovy a odolnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý upravuje v úvode spomínané finančné vzťahy pri vykonávaní mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti vrátane poskytovania a používania prostriedkov mechanizmu, práva a povinnosti osôb v súvislosti s vykonávaním Plánu obnovy a odolnosti Slovenskej republiky a zodpovednosť za porušenie podmienok pri poskytovaní prostriedkov mechanizmu, pôsobnosť orgánov verejnej moci pri vykonávaní plánu obnovy a niektoré ďalšie vzťahy pri vykonávaní plánu obnovy. Okrem toho tiež zakotvuje orgán, ktorý zabezpečuje

ochranu finančných záujmov Európskej únie, a ním je Úrad vlády Slovenskej republiky. Ten v rámci uvedenej pôsobnosti zabezpečuje, koordinuje a monitoruje výmenu informácií medzi subjektmi verejnej správy a vo vzťahu k Európskemu úradu pre boj proti podvodom, ak ide o podozrenia z podvodov a ďalších protiprávných konaní pri vykonávaní plánu obnovy, poskytuje súčinnosť pri administratívnom vyšetrovaní, je koordinačným útvarom pre boj proti podvodom a plní ďalšie úlohy v oblasti ochrany finančných záujmov Európskej únie.

Z hľadiska aktuálnej analýzy danej problematiky je potrebné uviesť, že právne vzťahy pri poskytovaní príspevku a príspevku na finančný nástroj a pri vykonávaní finančného nástroja z fondov Európskej únie v programovom období 2021 – 2027 upravuje zákon č. 121/2022 Z. z. o príspevkoch z fondov Európskej únie a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý tiež upravuje postup a podmienky poskytovania príspevku a príspevku na finančný nástroj a vykonávania finančného nástroja, práva a povinnosti osôb v súvislosti s poskytovaním príspevku a príspevku na finančný nástroj a vykonávaním finančného nástroja, pôsobnosť orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy pri poskytovaní príspevku a príspevku na finančný nástroj a vykonávaní finančného nástroja a zodpovednosť za porušenie podmienok poskytnutia príspevku a príspevku na finančný nástroj a vykonávania finančného nástroja.

Národný mechanizmus poskytovania finančných prostriedkov z fondov EÚ, ktorý reaguje na úpravu na úrovni EÚ tak podrobnejšie upravuje vzťahy rámcovo upravené v legislatíve EÚ, čím sa dopĺňa priama uplatniteľnosť práva EÚ, reaguje sa tak na osobitosti slovenského právneho prostredia a zavádza niektoré vlastné pravidlá týchto procesov.

V zmysle tohto zákona fondy Európskej únie, z ktorých je poskytovaný príspevok a príspevok na finančný nástroj sú Európsky fond regionálneho rozvoja, Európsky sociálny fond plus, Kohézny fond, Európsky námorný, rybolovný a akvakultúrny fond, Fond pre azyl, migráciu a integráciu, Fond pre vnútornú bezpečnosť, Nástroj finančnej podpory na riadenie hraníc a vízovú politiku a Fond na spravodlivú transformáciu.

Pri poskytovaní príspevku a príspevku na finančný nástroj je uplatňovaný princíp partnerstva a viacúrovňového riadenia, princíp nediskriminácie, princíp transparentnosti, princíp hospodárnosti, princíp efektívnosti, princíp účelnosti a princíp účinnosti. Uplatňovaný je aj zákaz konfliktu záujmov.

Princíp partnerstva znamená, že sa daného procesu zúčastňujú aj ďalšie subjekty (partneri), tohto času najmä samosprávy, ale aj hospodárski, sociálni partneri, mimovládne organizácie a pod.

Viacúrovňové riadenie možno chápať ako zapojenie do tohto procesu viacerých zamestnancov poskytovateľa na rôznych stupňoch prípravy, realizácie a kontroly poskytovania NFP od referentov až po rôznych vedúcich zamestnancov.

Princíp nediskriminácie je princípom, ktorý zamedzuje zvyhodňovanie určitých subjektov a zabezpečuje možnosť rovnakých šancí, prístupov, hodnotení a výsledkov.

Transparentnosť znamená otvorenosť, nastavenie jasných, verejne dostupných, pravdivých a objektívnych procesných pravidiel.

Zákon č. 357/2015 Z. z. v platnom znení o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov v § 2 písm. 1 – o hospodárnosťou rozumie vynaloženie verejných financií na vykonanie činnosti alebo obstaranie tovarov, prác a služieb v správnom čase, vo vhodnom množstve a kvalite za najlepšiu cenu, efektívnosťou najvýhodnejší vzájomný pomer medzi použitými verejnými financiami a dosiahnutými výsledkami, účinnosťou plnenie určených cieľov a dosahovanie plánovaných výsledkov vzhľadom na použité verejné financie a účelnosťou vzťah medzi určeným účelom použitia verejných financií a skutočným účelom ich použitia,

Zákaz konfliktu záujmov znamená zamedzenie osobných alebo iných obdobných vzťahov (aj ekonomických, profesijných, politických a pod.) na projekte zainteresovaných osôb.

K základným pojmom danej problematiky patria pojem príspevok, ktorý zahŕňa finančné prostriedky poskytované z fondov Európskej únie a finančné prostriedky poskytované zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky určené na financovanie spoločných programov Slovenskej republiky a Európskej únie; príspevok je poskytovaný vo forme nenávratného finančného príspevku na realizáciu projektu na základe zmluvy o poskytnutí nenávratného finančného príspevku podľa § 22 alebo rozhodnutia podľa § 13 ods. 2 tohto zákona.

Pod ochranou finančných záujmov Európskej únie treba rozumieť súbor procesov a opatrení zameraných na predchádzanie, odhaľovanie, vyšetrovanie a postihovanie podvodov a iných protiprávných konaní poškodzujúcich finančné záujmy Európskej únie vrátane vymáhania neoprávnene vyplatených finančných prostriedkov a sankcií.

Orgánom zabezpečujúcim ochranu finančných záujmov Európskej únie je Úrad vlády Slovenskej republiky, ktorý za týmto účelom koordinuje ochranu finančných záujmov Európskej únie vykonávanú subjektmi verejnej správy a v tejto oblasti s nimi spolupracuje a usmerňuje ich činnosť, zhromažďuje údaje o nezrovnalostiach od subjektov verejnej správy, oznamuje nezrovnalosti Európskej komisii podľa osobitných predpisov na základe údajov poskytnutých od subjektov verejnej správy, je koordináčnym útvarom pre boj proti podvodom a poskytuje súčinnosť pri administratívnom vyšetrovaní, zabezpečuje, koordinuje a monitoruje výmenu informácií medzi subjektmi verejnej správy a vo vzťahu k orgánom Európskej únie, ak ide o podozrenia z podvodov a ďalších protiprávných konaní pri poskytovaní príspevku alebo príspevku na finančný nástroj alebo pri vykonávaní finančných nástrojov, vykonáva kontrolu na účely ochrany finančných záujmov Európskej únie podľa osobitného predpisu a plní ďalšie úlohy v oblasti ochrany finančných záujmov Európskej únie.

K najdôležitejším a častým pojmom v popisovaných procesoch patrí pojem nezrovnalosť definovaný Nariadením Rady (ES, Eratom) č. 2988/1995 o ochrane finančných záujmov Európskeho spoločenstva, ktorým sa rozumie akékoľvek porušenie ustanovenia práva spoločenstva vyplývajúce z konania alebo opomenutia hospodárskeho subjektu, dôsledkom čoho je, alebo by bolo poškodenie všeobecného rozpočtu spoločenstiev alebo rozpočtov nimi spravovaných, buď zmenšením, alebo stratou výnosov plynúcich z vlastných zdrojov vybraných priamo v mene spoločenstiev alebo neoprávnenou výdavkovou položkou.

Tento pojem definuje aj Nariadenie EP a Rady (EÚ) č. 1303/2013, ktorým sa stanovujú spoločné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde, Kohéznom fonde, Európskom poľnohospodárskom fonde pre rozvoj vidieka a Európskom námornom a rybárskom fonde a ktorým sa stanovujú všeobecné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde, Kohéznom fonde a Európskom námornom a rybárskom fonde, a ktorým sa zrušuje nariadenie Rady (ES) č. 1083/2006, podľa ktorého nezrovnalosť je akékoľvek porušenie práva Únie alebo vnútroštátneho práva týkajúceho sa jeho uplatňovania, vyplývajúce z konania alebo opomenutia hospodárskeho subjektu, ktorý sa zúčastňuje na vykonávaní EŠIF, dôsledkom čoho je, alebo by bolo poškodenie rozpočtu Únie zaťažením rozpočtu Únie neoprávnenou výdavkovou položkou.³⁵¹

Z daných dvoch definícií následne vyplynula otázka v akom pomere a kedy tieto pojmy správne používať. Odpoveď na tieto otázky dávajú rozhodnutia SD EÚ C - 260/14 a C - 261/14 z 26. 5. 2016, podľa ktorých keďže nariadenia č. 2988/95 a č. 1083/2006 sledujú ten istý cieľ, ktorým je zaručenie riadnej správy finančných prostriedkov Únie a ochrana jej finančných záujmov, pojem nezrovnalosť v zmysle článku 1 ods. 2 nariadenia č. 2988/95 a článku 2 bodu 7 nariadenia č. 1083/2006 treba vykladať jednotne a tak, že sa vzťahuje tiež na porušenia vnútroštátneho práva uplatňujúceho sa na operácie podporované štrukturálnymi fondmi.

³⁵¹ Šanta, J., Čentéš, J. Trestný čin poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie – historické a medzinárodné aspekty. In: Viktoryová, J. ed., 2019. Teória a prax vyšetrovania: Zborník vedeckých prác. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 41

Podľa rozhodnutia SD EÚ vo veci C - 743/18 z 1.10.2020, existencia nezrovnalosti podľa definície v nariadení č. 1083/2006 predpokladá splnenie troch prvkov, a to 1) porušenie práva EÚ vrátane národného práva, ktoré je súčasťou koncepcie tzv. uplatniteľného práva, 2) porušenie má pôvod v konaní alebo opomenutí hospodárskeho subjektu, 3) existenciu skutočnej alebo potenciálnej škody pre rozpočet EÚ, t. j. porušenie, ktoré malo alebo mohlo mať takýto vplyv.

Predmetnú nezrovnalosť možno v konečnom dôsledku na základe správy o zistenej nezrovnalosti a žiadosti o vrátenie NFP vysporiadať dobrovoľne, a to vrátením dlžnej sumy jednorazovo, dohodou o splátkach alebo dohodou o odklade plnenia.

Ak nezrovnalosť nebola vysporiadaná dobrovoľne a spočíva v porušení finančnej disciplíny (pohľadávka z rozhodnutia) je riešená Úradom vládneho auditu, nezrovnalosť spočívajúca v porušení pravidiel a postupov verejného obstarávania môže byť riešená v správnom konaní podľa Správneho poriadku a nezrovnalosť spočívajúca v porušení zmluvy alebo na základe zmluvy (pohľadávka z príspevku) je vymáhateľná súdnou cestou v civilnom konaní.

Žiadosť o vrátenie NFP nie je preskúmateľným titulom v správnom súdnictve (rozhodnutia KS Bratislava sp. zn. 1S/152/2016, 2S/101/16, NS SR sp. zn. 5Sžf/26/012, 4 Sžf/56/2015).

Ak nie je k dispozícii právny základ porušenej povinnosti v slovenskom právnom poriadku, ani v zmluve alebo v rozhodnutí, možno pohľadávku z príspevku alebo z rozhodnutia vymáhať priamo na základe práva EÚ napr. v intenciách rozhodnutí SD EÚ vo veciach C - 383/06 až C - 385/06 a vo veci C - 465/10, podľa ktorých „... vnútroštátnemu súdu prináleží, aby v zásade uplatnil svoje vnútroštátne právo, pričom musí dbať na zaistenie plnej účinnosti práva Spoločenstva...(C -383/06). Súčasne platí, že „...akýkoľvek výkon voľnej úvahy členského štátu nad možnosťou požadovať či nepožadovať vrátenie neoprávnene alebo protiprávne vyplatených prostriedkov Spoločenstva je navyše nezlučiteľný s povinnosťou uloženou vnútroštátnym správnym orgánom, aby vymáhali neoprávnene alebo protiprávne vyplatené prostriedky“ (C - 383/06).

Na účely ochrany finančných záujmov Európskej únie sú poskytovateľ, poskytovateľ príspevku na finančný nástroj, platobný orgán, orgán auditu, Úrad vládneho auditu, prijímateľ, prijímateľ príspevku na finančný nástroj, finančný sprostredkovateľ, konečný prijímateľ, partner a užívateľ povinní predchádzať vzniku nezrovnalostí, a ak vzniknú, sú povinní bezodkladne prijať nápravné opatrenia.

Za riešenie nezrovnalostí v rámci príslušného programu je zodpovedný poskytovateľ alebo poskytovateľ príspevku na finančný nástroj.

Platobný orgán je povinný predkladať orgánu zabezpečujúcemu ochranu finančných záujmov Európskej únie súhrnný prehľad správ o zistenej nezrovnalosti štvrťročne, v ktorom sa uvádzajú správy o zistenej nezrovnalosti podľa osobitného predpisu a správu o zistenej nezrovnalosti do piatich pracovných dní od získania informácie o zistenej nezrovnalosti podľa osobitného predpisu.

Z hľadiska postupu a citovaným zákonom č. 357/2015 Z. z. upravených procesov pri poskytovaní príspevku je potrebné uviesť, že na začiatku celého tohto procesu sa nachádza výzva poskytovateľa, na základe ktorej podáva žiadateľ poskytovateľovi žiadosť. Poskytovateľ vyhlási výzvu zverejnením prostredníctvom informačného monitorovacieho systému. Pred vyhlásením výzvy môže poskytovateľ vyhlásiť výzvu na predkladanie projektových zámerov. Projektovým zámerom je súhrn informácií o projekte alebo viacerých projektoch, požadovaných vo výzve na predkladanie projektových zámerov, ktoré žiadateľ navrhuje na realizáciu v prípade schválenia žiadosti.

Príspevok sa poskytuje na základe písomnej zmluvy uzavretej so žiadateľom, ktorého žiadosť bola schválená v konaní podľa tohto zákona. Poskytnutie príspevku na základe zmluvy je viazané na splnenie podmienok dohodnutých v zmluve. Ak je prijímateľ a poskytovateľ tá

istá osoba, príspevok sa poskytuje na základe rozhodnutia o schválení žiadosti, ktoré vydáva poskytovateľ; zmluva sa v tomto prípade neuzatvára. Na poskytovanie príspevku sa nevzťahuje Správny poriadok (okrem ustanovení § 15, § 24 až 25a, § 27, § 47 ods. 6 a § 52 Správneho poriadku).

Účastníkom konania o žiadosti je žiadateľ. Konanie o žiadosti sa začína dorúčením písomnej žiadosti poskytovateľovi na základe vyhlásenej výzvy. Poskytovateľ v konaní o žiadosti zisťuje, či bola žiadosť predložená riadne a včas a či boli splnené podmienky poskytnutia príspevku určené vo výzve. Ak poskytovateľ zistí pochybnosti o pravdivosti alebo úplnosti žiadosti týkajúce sa splnenia podmienok predloženia žiadosti riadne a včas, alebo pochybnosti o pravdivosti alebo úplnosti splnenia podmienok poskytnutia príspevku, oznámi tieto pochybnosti žiadateľovi a vyzve ho, aby sa k nim vyjadril.

Poskytovateľ rozhodne o schválení žiadosti, ktorá splnila podmienky poskytnutia príspevku.

O neschválení žiadosti bude rozhodnuté, ak žiadateľ nesplnil niektorú z podmienok poskytnutia príspevku, alebo nie je možné žiadosť schváliť z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov určených na vyčerpanie vo výzve na základe poradia žiadostí predložených v rámci výzvy alebo posudzovaného obdobia výzvy; poradie žiadostí sa určuje na základe aplikácie kritérií pre výber projektov v konaní o žiadosti.

Rozhodnutie o žiadosti sa vyhotovuje písomne a obsahuje výrok, odôvodnenie, poučenie o oprávnom prostriedku, označenie poskytovateľa, ktorý rozhodnutie vydal, dátum vydania rozhodnutia a označenie žiadosti, ktorá bola predmetom konania. Rozhodnutie o schválení žiadosti obsahuje vo výroku výšku schváleného príspevku. Rozhodnutie o schválení žiadosti môže vo výroku rozhodnutia obsahovať podmienky, ktorých splnenie musí žiadateľ preukázať pred uzatvorením zmluvy vrátane lehoty, v ktorej tak musí urobiť.

Za zákonom stanovených podmienok môže poskytovateľ rozhodnúť aj o zastavení konania o žiadosti alebo môže z vlastného podnetu zmeniť právoplatné rozhodnutie o neschválení žiadosti a rozhodnúť o schválení žiadosti.

Proti takýmto rozhodnutiam možno podať odvolanie.

Tento proces sa označuje ako 1. etapa poskytovania NFP.

Je to administratívno-právny vzťah daný vertikálnym postavením správneho orgánu voči účastníkovi konania, pričom ide o osobitné správne konanie mimo Správneho poriadku, avšak uplatňujú sa zásady vyplývajúce zo Správneho poriadku (NS SR sp. zn. 1Sžr/68/2011).

Samotný príspevok sa poskytuje prijímateľovi na základe a v súlade so zmluvou uzavretou podľa § 268 ods. 2 Obchodného zákonníka, ktorá patrí medzi najdôležitejšie úkony tohto procesu.

Zmluva upravuje práva a povinnosti prijímateľa a poskytovateľa pri realizácii projektu a v čase udržateľnosti projektu. Žiadateľ je povinný poskytnúť pred uzavretím zmluvy poskytovateľovi súčinnosť v rozsahu potrebnom na uzavretie zmluvy. Ak žiadateľ súčinnosť neposkytne, poskytovateľ nie je povinný zmluvu uzavrieť.

Poskytovateľ zašle písomný návrh na uzavretie zmluvy a určí lehotu na prijatie návrhu žiadateľovi, ktorý, okrem iného, splnil predpoklady na uzavretie zmluvy podľa osobitných predpisov, nebol on, ani člen jeho štatutárneho alebo dozorného orgánu právoplatne odsúdený za trestný čin subvenčného podvodu, trestný čin poškodzovania finančných záujmov Európskej únie, trestný čin machinácií pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe, trestný čin prijímania úplatku, trestný čin podplácania, trestný čin nepriamej korupcie alebo trestný čin prijatia a poskytnutia nenáležitej výhody.

Prijímateľ žiada o poskytnutie príspevku alebo jeho časti po nadobudnutí účinnosti zmluvy alebo nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia prostredníctvom žiadosti o platbu³⁵².

Tento proces sa označuje ako 2. etapa poskytovania NFP.

Je to obchodnoprávny vzťah, v ktorom sa uplatnia všetky zásady typické pre takéto vzťahy. Zmluva o poskytnutí NFP má zmiešaný charakter, t. j. má povahu súkromnoprávnej zmluvy s prvkami verejnoprávnymi a prijímateľ musí zniesť zvýšené povinnosti na režim nakladania so štátnymi (verejnými) finančnými prostriedkami (KS BA, sp. zn. 2Cob/57/2017).

V tejto etape dochádza k samotnému poskytnutiu NFP. Do danej implementácie vstupujú aj ďalšie subjekty na strane prijímateľa, ktorými sú partner / užívateľ / dodávateľ. Za zákonom splnených podmienok vzniká právny nárok na poskytnutie NFP (§ 25 ods. 2 zákona) a zo žiadateľa sa stáva prijímateľ. V rámci realizácie projektu dochádza aj k plneniu verejnoprávných povinností zo strany oboch zmluvných strán, ktoré sú prenesené do zmluvy (typicky práva a povinnosti zo zákona o verejnom obstarávaní alebo zo zákona o finančnej kontrole a audite). Poskytovateľ skúma oprávnenosť výdavkov a v prípade zistenia ich oprávnenosti dochádza k preplácaniu NFP. Naopak výdavok zaťažený nezrovnalosťou nemôže byť preplatený a poskytovateľ NFP má možnosť dočasného „zmrazenia projektu“. V konečnom dôsledku, ak bol neoprávnený výdavok preplatený, musí ho prijímateľ vrátiť.

V tejto súvislosti sa v niektorých prípadoch črtá otázka relevantnosti opakovanej kontroly, práve na základe ktorej v praxi dochádza zo strany poskytovateľa k vyzvaniu prijímateľa, aby NFP vrátil, pričom ten sa bráni rozdielnosťou záverov prvej a opakovanej kontroly (ak k takej rozdielnej situácii došlo), ktorá v konečnom dôsledku preňho vyznieva negatívne na rozdiel od prvej kontroly.

Podľa ustálenej súdnej praxe tak na úrovni slovenského práva, ako aj na úrovni práva EÚ je dôvodný záver o relevantnosti takejto kontroly, vychádzajúc priamo z § 20 ods. 1 zákona č. 357/2015 Z. z. v platnom znení o finančnej kontrole a audite upravujúceho možnosť opätovnej finančnej kontroly, tiež napr. z rozhodnutí Najvyššieho súdu SR sp. zn. 6SŽ 12/00, KS Bratislava sp. zn. 2CoPr/15/2018, sp. zn. 2 Cob 57/2017, ale aj napr. Okresného súdu Liptovský Mikuláš sp. zn. 20 Cb/47/2017.

Tiež SD EÚ napr. vo veci C - 195/21 uvádza, že ak ide o dva rôzne orgány kontrolujúce tú istú skutočnosť ustanovenia uvádzaných nariadení č. 2988/95 a č. 1303/2013 nebránia tomu, aby s výhradou dodržania zásady proporcionality vnútroštátne orgány chrániace finančné záujmy EÚ posúdili tie isté okolnosti v postupe verejného obstarávania odlišne. Ak ide o opakovanú kontrolu tej istej skutočnosti sa navyše, podľa rozhodnutia SD EÚ vo veci C - 424/12, vyžaduje predvídateľnosť a jednoznačnosť oprávnenia vykonať opakovanú kontrolu.

Pre úplnosť je potrebné dodať, že zmieňovaný zákon č. 121/2022 Z. z. o príspevkoch z fondov Európskej únie upravuje, okrem iného, tiež osobitné postupy poskytovania príspevku (napr. národné projekty, projekt integrovanej územnej investície, program Interact a iné).

Súčasťou tohto zákona je aj úprava poskytovania príspevku na finančný nástroj, v zmysle ktorého poskytovateľ príspevku na finančný nástroj môže poskytnúť príspevok na finančný nástroj na existujúci alebo novo vytvorený finančný nástroj, ktorý je zriadený na úrovni Európskej únie a ktorý je priamo alebo nepriamo spravovaný Európskou komisiou, alebo je zriadený na národnej, regionálnej, nadnárodnej alebo cezhraničnej úrovni a ktorý je riadený poskytovateľom príspevku na finančný nástroj alebo za ktorý tento poskytovateľ príspevku na finančný nástroj zodpovedá.

V prípade nekompletnosti žiadosti o platbu (napr. ak žiadosť o platbu nie je správna, ak povinná podporná dokumentácia nie je súčasťou žiadosti o platbu, ak podporná dokumentácia, ktorá je súčasťou žiadosti o platbu nie je úplná alebo ak je nesprávne vyplnená, alebo sa začalo

³⁵² Šanta, J. Procesné aspekty trestného činu poškodzovanie finančných záujmov Európskej. In: Viktoryová, J. ed., 2019. Teória a prax vyšetrovania: Zborník vedeckých prác. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 265

vyšetrovanie v súvislosti s možnou nezrovnalosťou ovplyvňujúcou dotknuté výdavky a pod.) je poskytovateľ povinný oznámiť prijímateľovi prerušenie plynutia lehoty na spracovanie žiadosti o platbu, dôvody tohto prerušenia a lehotu na odstránenie nedostatkov (napr. prostredníctvom výzvy na doplnenie podpornej dokumentácie a pod.).³⁵³

Vo výpočte zákonov z oblasti správneho práva nemožno opomenúť už zmieňovaný zákon č. 357/2015 Z. z. v platnom znení o finančnej kontrole a audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov, pretože ten upravuje základné pravidlá, ciele a spôsob vykonávania finančnej kontroly a auditu a, okrem iného, definuje verejné financie ako finančné prostriedky podľa osobitného predpisu, t. j. podľa zákona č. 523/2004 z. z. v platnom znení o rozpočtových pravidlách verejnej správy, finančné prostriedky zo zahraničia poskytnuté na základe medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná, finančné prostriedky z rozpočtov členských štátov Európskej únie a finančné prostriedky z rozpočtov iných štátov ako členských štátov Európskej únie určené na financovanie alebo spolufinancovanie programov Európskej únie; verejnými financiami sú aj vlastné finančné prostriedky osoby určené na financovanie programov realizovaných na základe medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná, alebo určené na spolufinancovanie programov Európskej únie.

Tento zákon vymedzuje tiež pôsobnosť ministerstva financií a Úradu vládneho auditu v tejto agende.

Zakotvuje aj pojem finančné riadenie, podľa ktorého je orgán verejnej správy povinný vytvoriť, zachovávať a rozvíjať takéto riadenie, v rámci ktorého zabezpečuje riadenie rizika a finančnú kontrolu tak, aby sa pri plnení zámerov a cieľov orgánu verejnej správy predchádzalo porušovaniu tohto zákona, všeobecne záväzných právnych predpisov vydaných na jeho vykonanie, osobitných predpisov alebo medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná, a na základe ktorých sa Slovenskej republike poskytujú finančné prostriedky zo zahraničia a tiež zabezpečuje predchádzanie podvodom a nezrovnalostiam, ich odhaľovanie a zabezpečenie nápravy. Upravuje tiež finančnú kontrolu, ktorú rozdeľuje na základnú finančnú kontrolu, administratívnu finančnú kontrolu a finančnú kontrolu na mieste, definuje ich ciele a povinnosti kontrolných orgánov.

Audit rozdeľuje na vnútorný a vládny, definuje ich ciele a zakotvuje orgány týchto auditov. Okrem toho zakotvuje aj základné pravidlá finančnej kontroly a auditu, a postavenie, oprávnenia a povinnosti iných subjektov.

Predmetný zákon tak výraznou mierou prispieva k ochrane verejných financií vrátane finančných prostriedkov poskytovaných Európskou úniou.

V rámci kontrolných oprávnení nemožno opomenúť aktuálne znenie zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní, podľa ktorého Úrad pre verejné obstarávanie nadobudol významné právomoci v rámci kontroly pri poskytnutí príspevku z prostriedkov Európskej únie. Podľa § 184q citovaného zákona totiž ak ide o zákazku, rámcovú dohodu alebo koncesiu, na ktorú bol verejnému obstarávateľovi, obstarávateľovi alebo inému prijímateľovi schválený poskytovateľom príspevku a poskytovateľom príspevku na finančný nástroj podľa osobitného predpisu príspevok a príspevok na finančný nástroj, vykonáva sa predbežná kontrola a kontrola po uzavretí alebo zmene zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody, po ukončení súťaže návrhov, po zadaní zákazky na základe rámcovej dohody, po zadaní zákazky s využitím dynamického nákupného systému, alebo po ukončení postupu inovatívneho partnerstva. Predbežnú kontrolu a kontrolu po uzavretí zmluvy vykonáva orgán kontroly. Činnosť orgánu tejto kontroly vykonáva Úrad pre verejné obstarávanie, ak ho tým poverí riadiaci orgán. Predbežnou kontrolou a kontrolou po uzavretí zmluvy sa posudzuje dodržanie povinností ustanovených pre prijímateľa týmto zákonom alebo zo zmluvy o poskytnutí nenávratného

³⁵³ Janurová, K., Mareková, P. Zákon o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer r. 2015, s. 139 -141

finančného príspevku podľa osobitného predpisu alebo uložených rozhodnutí podľa osobitného predpisu, ak je prijímateľ a poskytovateľ tá istá osoba a tiež ak ide o povinnosti upravujúce postup prijímateľa pri nadobúdaní tovarov, služieb alebo stavebných prác.

Do kategórie dôležitých noriem správneho práva so súvisom s trestným právom je potrebné zaradiť aj zákon č. 523/2004 Z. z. v platnom znení o rozpočtových pravidlách verejnej správy, ktorého jednotlivé ustanovenia sú častým odkazom v skutkoch rozhodnutí, ktoré sú predmetom trestného práva.

Príkladom prieniku týchto právnych noriem je takýto skutok obžaloby a následného rozsudku.

Obvinený X.Y. po podaní žiadosti o poskytnutie nenávratného finančného príspevku s prílohami dňa2006 Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny H. (ďalej aj „ÚPSVaR“), po podpísaní Dohody o poskytnutí nenávratného finančného príspevku na začatie prevádzkovania alebo vykonávania samostatnej zárobkovej činnosti dňa2006 s dodatkom v H. s týmto úradom a po podaní žiadosti o platbu č. 1 dňa2006 a žiadosti o platbu č. 2 dňa2007, vylákal pod zámienkou podnikania ku dňu ...2007 spolu xxx eur, ktoré mu boli ÚPSVaR zaslané na účet, pričom v rozpore najmä s článkom II. písm. A, bod 1, 4, 9 obv. nevykonával samostatnú zárobkovú činnosť v ohlasovanej živnosti odo dňa2006 nepretržite najmenej po dobu dvoch rokov, poskytnutý nenávratný finančný príspevok, s výnimkou úhrady podnájmu nebytových priestorov za mesiace jún až júl 2007 vo výške xxx eur, nepoužil v súlade so žiadosťami a predloženým podnikateľským zámerom a nevrátil tomuto úradu bez vyzvania nenávratný finančný príspevok, čím zároveň v rozpore s § 19 ods. 1, 3 a § 31 zákona č. 523/2004 Z. z. v platnom znení o rozpočtových pravidlách verejnej správy Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny H. spôsobil škodu vo výške xxx eur, rovnajúcu sa 75 % podielu finančných prostriedkov z rozpočtu Európskych spoločenstiev, t. j. vo výške xxx eur a 25 % podielu finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky, t. j. vo výške xxx eur, teda vylákal od iného príspevok zo štátneho rozpočtu, ktorého poskytnutie a použitie je podľa všeobecne záväzného predpisu viazané na podmienky, ktoré nespĺňal a to tým, že ho uviedol do omylu v otázke ich splnenia a použil prostriedky zo všeobecného rozpočtu Európskych spoločenstiev na iný účel ako boli pôvodne určené, a tým umožnil spôsobenie sprenevery, a takým činom spôsobil väčšiu škodu, čím spáchal prečin subvenčného podvodu podľa § 225 ods. 1 Trestného zákona v jednočinnom súbehu s prečinom poškodzovania finančných záujmov Európskych spoločenstiev podľa § 261 ods. 1, ods. 2 písm. a) Trestného zákona účinného v čase skutku.

Niektoré vnútroštátne právne normy upravujúce poskytovanie podpory v poľnohospodárstve

Samostatný systém poskytovania finančných prostriedkov Európskej únie predstavuje rezort poľnohospodárstva.

Finančné prostriedky Európskej únie sú poskytované poľnohospodárom prostredníctvom priamych podpôr, a s prihliadnutím na možnosti zneužívania takýchto platieb, najmä jednotnej platby na plochu. Výška jednotnej platby na plochu a pomerne jednoduché plnenia podmienok pre jej poskytnutie môže byť aj predmetom činnosti, ktorá má prostredníctvom nedôvodnej žiadosti o poskytnutie podpory umožniť jej neoprávnené získanie.

Z hľadiska číselných údajov je vhodné uviesť, že na priamych platbách na plochu štát za rok 2021 vyplatil viac ako 580 miliónov eur aktuálne za rok 2022 sú vyhlásené výzvy v objeme 314 miliónov eur. Zvýšilo aj spolufinancovanie rozvoja vidieka z národných zdrojov z 25,7 percenta v období rokov 2014 až 2020 na 36,9 percenta. V rokoch 2023 až 2027 je na modernizáciu fariem, potravinárskeho priemyslu a rozvoj vidieka určená suma 758 miliónov eur. Celkovo s podporou z EÚ bude do slovenského agrosektora v najbližších piatich rokoch investovaných viac ako 4 miliardy eur.

Odhalenie a vymáhanie zistených nezrovnalostí až podozrení z trestnej činnosti je spojené s uplatňovaním administratívnych a trestnoprávných sankcií. Trestnoprávne sankcie a administratívne sankcie sú rozdielne a sledujú vzájomne sa dopĺňajúci účel, ktorým je ochrana finančných záujmov EÚ.

Ťažiskovým v tejto oblasti je zákon č. 280/2017 Z. z. o poskytovaní podpory a dotácie v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka.

Tento zákon totiž upravuje pôsobnosť orgánov štátnej správy pri poskytovaní podpory, dotácie v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka, postup a podmienky poskytovania podpory a dotácie a podmienky poskytovania finančnej pomoci, práva a povinnosti osôb v súvislosti s poskytovaním podpory a dotácie, pôdohospodársky poradenský systém, konanie o priamych podporách a zodpovednosť za porušenie povinností ustanovených týmto zákonom.

Poskytovanie podpory a dotácie podľa tohto zákona nevylučuje poskytovanie podpory podľa osobitných predpisov.

Uvádzanou podporou sú finančné prostriedky poskytované z Európskeho poľnohospodárskeho záručného fondu a finančné prostriedky na rozvoj vidieka v rámci integrovaného systému podľa osobitného predpisu poskytované z Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka a finančné prostriedky poskytované zo štátneho rozpočtu určené na spolufinancovanie spoločných programov Slovenskej republiky a Európskej únie pre podporovanie pôdohospodárstva, rozvoja vidieka a rybného hospodárstva podľa osobitných predpisov.

Dotáciou sú finančné prostriedky poskytované zo štátneho rozpočtu pre podporovanie poľnohospodárstva, potravinárstva, lesného hospodárstva vrátane zhodnotenia surového dreva, rozvoja vidieka a rybného hospodárstva podľa osobitných predpisov.

Orgánmi štátnej správy pri poskytovaní podpory a dotácie sú Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky a Poľnohospodárska platobná agentúra.

Ministerstvo pôdohospodárstva je riadiacim orgánom a plní úlohy v rámci programov financovaných z Európskeho poľnohospodárskeho záručného fondu, Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka a zo štátneho rozpočtu. V rámci programov financovaných z Európskeho poľnohospodárskeho záručného fondu a Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka plní ministerstvo pôdohospodárstva vo vzťahu k platobnej agentúre úlohy príslušného orgánu podľa osobitných predpisov.

Poľnohospodárska platobná agentúra (ďalej aj „PPA“) je rozpočtovou organizáciou zapojenou finančnými vzťahmi na rozpočet ministerstva pôdohospodárstva. Zabezpečuje administratívnu činnosť pri poskytovaní podpory a dotácie ako orgán štátnej správy a, okrem množstva ďalších úloh, rozhoduje o poskytovaní podpory podľa osobitných predpisov, o poskytovaní preddavkov podľa osobitného predpisu a koná a rozhoduje o poskytovaní dotácie.

Poľnohospodárska platobná agentúra ako primárny orgán kontroly pri posudzovaní existencie práva nerozhoduje o platnosti, resp. neplatnosti zmlúv ani nerieši súkromnoprávne spory žiadateľov (napr. ak jeden žiadateľ bráni druhému v obhospodarovaní) tým, že by rozhodla o spornom užívanom práve v prospech niektorého zo žiadateľov. Ak vzniknú pochybnosti o pravdivosti alebo úplnosti dokladov preukazujúcich právo užívania, Pôdohospodárska platobná agentúra postupuje podľa § 28 a § 29 citovaného zákona č. 280/2017 Z. z. o poskytovaní podpory a dotácie v pôdohospodárstve a rozvoji vidieka. Tento postup zmierňuje externé riziko podvodného konania tým, že žiadateľ v súvislosti s dispozíciou poľnohospodárskych pozemkov môže predkladať informácie, ktoré by za iných podmienok mohli byť považované za nepravdivé, pravdu skresľujúce alebo zavádzajúce, napr. predkladaním falšovaných nájomných zmlúv alebo aktuálnych nájomných zmlúv po vykonaní zmien v ich obsahu.

Z ustanovení tohto zákona je potrebné poukázať aj na § 13 upravujúceho ochranu finančných záujmov Európskej únie, podľa ktorého ochranou finančných záujmov Európskej únie je prevencia, odhaľovanie, zisťovanie a riešenie nezrovnalostí, prijímanie nápravných opatrení vo forme finančných opráv a vysporiadanie finančných vzťahov, ako aj kontrola zákonnosti a správnosti operácií financovaných z Európskeho poľnohospodárskeho záručného fondu a Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka, zabezpečenie účinnej ochrany proti podvodom a zavádzanie účinných, odrádzajúcich a primeraných sankcií.

Z obsahu prijatých trestných oznámení najmä za roky 2018 až 2021, v počte mnoho desiatok, v súvislosti s poskytovaním priamych podpôr vyplýva, že podozrenia z nezrovnalosti a podvodných konaní sa týkajú najmä naddeklarácie, nedodržania podmienok podpory a predloženia žiadosti o priame podpory s nepravdivými údajmi. Podvodné konanie sa od nezrovnalosti odlišuje úmyslom. Preukázanie úmyslu a vyvodenie trestnoprávnej zodpovednosti za úmyselné vylákane finančných prostriedkov, na ktoré nemá žiadateľ nárok je v kompetencii orgánov činných v trestnom konaní. V takejto agende je mimoriadne významná súčinnosť orgánov činných v trestnom konaní a PPA, ktorá príslušným orgánom poskytuje celý rad listín a odpovedí na ich dožiadania.

V procese podozrenia z nezrovnalosti, ktorými sú akékoľvek porušenia právnych predpisov, je potrebné prioritne zo strany PPA preskúmať možný úmysel žiadateľa. Predloženie žiadosti o priame podpory s nepravdivými údajmi alebo naddeklaráciou identifikuje platobná agentúra v administratívnych kontrolách predložených žiadostí (krížové kontroly), kontrolou na mieste z titulu rizikovej analýzy a náhodného výberu, z podnetov, sťažností a dožiadaní orgánov činných v trestnom konaní a z vlastného podnetu. Za úmyselné konanie žiadateľa je z pohľadu PPA možné považovať predovšetkým zatajenie alebo skreslenie informácie o práve užívania k nahláseným poľnohospodárskym plochám, pokiaľ žiadateľ vedel, že nahlásenú pôdu nemal k dispozícii, napríklad na základe záverov z predchádzajúcich kontrol, výziev vlastníkov alebo budúcich obhospodarovateľov, neuhradeného nájmu a pod.

Opatrenia na zníženie rizika vzniku nezrovnalostí a podvodného konania v súvislosti s predkladaním žiadostí by sa mali predovšetkým týkať účinných opatrení na zníženie rizík uvádzaných podvodov, pričom Pôdohospodárska platobná agentúra môže upozorniť riadiaci orgán na takéto riziká.

Účinnosť existujúcich opatrení platobnej agentúry na zníženie rizika podvodného konania je možné reálne zvýšiť najmä od zavedenia povinnosti zakresľovať hranice užívania nahlásených poľnohospodárskych plôch pre všetkých žiadateľov, t. j. od kampane z roku 2018. Dôkazné bremeno, teda, či žiadateľ skutočne disponuje nahlásenými poľnohospodárskymi plochami je v konaní pred PPA na žiadateľovi a vzťahuje sa k poľnohospodárskym plochám nahlásených žiadateľom.

Medzi žiadateľom o priame podpory a vlastními pozemkov spravidla existuje súkromnoprávny, prípade obchodnoprávny vzťah. Od júna 2018 boli vytvorené podmienky pre reálny výkon verejnej kontroly práv užívania k nahláseným pozemkom, najmä prostredníctvom webovej aplikácie ZBGIS a GSAA.

Príslušné organizačné útvary platobnej agentúry, najmä sekcia priamych platieb, sekcia kontroly, v súčinnosti s oddelením rizikovej analýzy a odborom vnútornej kontroly, supervízie a ochrany finančných záujmov EÚ v procese posudzovania žiadosti o poskytnutie platby identifikujú aj na základe výsledkov verejnej kontroly rizikovú skupinu žiadateľov.

Administratívnou kontrolou predložených údajov a informácií z evidencie pozemkov od vybraných žiadateľov alebo dokladov, ktorými žiadateľ preukazuje právo užívania posúdia, či žiadateľ nahlásenou poľnohospodárskou plochou skutočne disponuje. Overenie plnenia podmienok poskytnutia priamych podpôr kontrolou na mieste doterajšími postupmi je upresnené zavedením administratívnej kontroly rizikových žiadateľov, u ktorých vznikli pochybnosti v súvislosti s tým, či žiadateľ pôdou skutočne disponuje. V prípade, že sa

kontrolami zistí podozrenie z úmyselného predloženia žiadosti o priamu platbu s nepravdivými údajmi alebo úmyselnou naddeklaráciou, sa príslušné organizačné útvary, najmä sekcia priamych platieb, sekcia kontroly, sekcia financovania podpôr a odbor vnútornej kontroly, supervízie a ochrany finančných záujmov EÚ v rámci svojich kompetencií podieľajú na zhromažďovaní a hodnotení dôkazov v súvislosti s podozrením z podvodného konania. Zistenia vykonané v konaní Pôdohospodárskej platobnej agentúry je potrebné využiť v konaní orgánov činných v trestnom konaní.³⁵⁴

Z množstva právnych noriem upravujúcich predmetnú problematiku je namieste spomenúť aspoň v tejto oblasti najčastejšie využívanú právnu normu, a to nariadenie Vlády SR č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb, ktorými sú prechodný zjednodušený režim základnej platby, platba na poľnohospodárske postupy prospešné pre klímu a životné prostredie a platba pre mladých poľnohospodárov.

Žiadosť o priame platby môže Pôdohospodárskej platobnej agentúre predložiť osoba, ktorá obhospodaruje poľnohospodársku plochu vedenú v evidencii dielov pôdnych blokov na území Slovenskej republiky.

Priame platby sa poskytnú na základe žiadosti žiadateľovi, ak poľnohospodárska plocha dosahuje výmeru najmenej 1 ha, pričom táto výmera môže predstavovať viaceré súvislé časti dielov pôdnych blokov príslušného druhu poľnohospodárskej plochy s výmerou najmenej 0,3 ha obhospodarovanej jedným žiadateľom, je mu k dispozícii k 31. máju príslušného roka, má viditeľne označené a vymedzené hranice, ak nie je prirodzene ohraničená, je využívaná na pestovanie rýchlorastúcich drevín druhov stromov je vysadená druhmi stromov, ktoré sú uvedené v prílohe č. 1, vrátane dodržania maximálneho cyklu zberu, alebo využívaná na pestovanie konope a je osiata osivom odrôd podľa osobitného predpisu.

Priame platby sa poskytnú na výmeru poľnohospodárskej plochy, ktorú žiadateľ obhospodaruje a na ktorú možno poskytnúť podporu vedenú v evidencii dielov pôdnych blokov a ktorá sa využíva na poľnohospodársku činnosť alebo sa prevažne využíva na poľnohospodársku činnosť podľa ďalších kritérií.

Priame platby sa poskytnú na základe žiadosti žiadateľovi, ktorý spĺňa požiadavky na aktívneho poľnohospodára, spĺňa pravidlá krížového plnenia a vykonáva poľnohospodársku činnosť podľa osobitného predpisu alebo udržiava poľnohospodársku plochu podľa zákonných kritérií.³⁵⁵

V intenciách rozhodovacej činnosti SD EÚ (C-236/19) je potrebné posudzovanie pojmu aktívneho poľnohospodára vykladať v zmysle článku 4 ods. 1 písm. c) bod iii) a článku 4 ods. 2 písm. b) Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1307/2013 zo 17. decembra 2013, ktorým sa ustanovujú pravidlá priamych platieb pre poľnohospodárov na základe režimov podpory v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zrušuje nariadenie Rady (ES) č. 637/2008 a nariadenie Rady (ES) č. 73/2009, a to v tom zmysle, že táto právna úprava EÚ nebráni vnútroštátnej právnej úprave, ktorá stanovuje, že poľnohospodár musí vykonávať minimálnu činnosť na poľnohospodárskych plochách prirodzene ponechaných v stave vhodnom na pastvu alebo pestovanie, uvedenú v týchto ustanoveniach, prostredníctvom zvierat, ktoré sám drží. Článok 4 ods. 1 písm. a) a c), ako aj článok 9 ods. 1 Nariadenia č. 1307/2013 sa majú vykladať v tom zmysle, že pojem „aktívny poľnohospodár“ v zmysle

³⁵⁴ Šanta, J. Niektoré špecifiká dokazovania trestných činov poškodzovanie finančných záujmov Európskych spoločenstiev. In: Viktoryová, J. ed., 2016. Teória a prax vyšetrovania: Zborník vedeckých prác. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 213

³⁵⁵ Šanta, J. Poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie v poľnohospodárstve – medzinárodné a trestnoprávne aspekty. In: MARKOVÁ, V. ed., 2020. Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi: Zborník príspevkov z 8. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 130.

tohto druhého ustanovenia sa vzťahuje na právnickú osobu, ktorá uzavrela koncesnú zmluvu týkajúcu sa pasienkovej plochy patriacej obci a ktorá na nej necháva pásť zvieratá bezodplatne poskytnuté fyzickými osobami, ktoré sú ich vlastníckmi, pokiaľ táto osoba vykonáva na tejto pasienkovej ploche „minimálnu činnosť“ v zmysle článku 4 ods. 1 písm. c) bodu iii) tohto nariadenia. Článok 60 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1306/2013 zo 17. decembra 2013 o financovaní, riadení a monitorovaní spoločnej poľnohospodárskej politiky, a ktorým sa zrušujú nariadenia Rady (EHS) č. 352/78, (ES) č. 165/94, (ES) č. 2799/98, (ES) č. 814/2000, (ES) č. 1290/2005 a (ES) č. 485/2008, sa má vykladať v tom zmysle, že situácia, keď žiadateľ o finančnú podporu v rámci režimu jednotnej platby na plochu predloží na podporu svojej žiadosti koncesnú zmluvu týkajúcu sa pasienkových plôch a zmluvy o bezplatnej výpožičke, ktoré sa týkajú zvierat určených na pastvu na týchto plochách, môže spadať pod pojem „umelo vytvorené podmienky“ v zmysle tohto ustanovenia, pokiaľ zo všetkých objektívnych okolností jednak vyplýva, že napriek formálnemu dodržaniu podmienok stanovených relevantnou právnou úpravou cieľ sledovaný touto úpravou nebol dosiahnutý, a jednak pokiaľ je preukázaná vôľa získať výhodu vyplývajúcu z právnej úpravy Únie umelým vytvorením podmienok potrebných na jej získanie.

V intenciách tohto rozhodnutia je s poukazom na vnútroštátnu prax vhodné dodať, že vo vzťahu k priamym platbám je potrebné predmetné ustanovenie vykladať tak, že okrem formálneho dodržiavania podmienok ustanovených pravidlami EÚ, je nevyhnutné dosiahnuť aj účel týchto pravidiel. Pri výklade tohto ustanovenia teda dochádza ku kombinácii objektívnych okolností, ku ktorým sa pripája aj subjektívny prvok, ktorý pozostáva z úmyslu žiadateľa získať výhodu na úkor pravidiel EÚ umelým vytvorením podmienok ustanovených na získanie takejto výhody. Za hlavnú motiváciu žiadateľa možno považovať najmä jeho snahu dosahovať väčší profit než aký by mal, keby vytvorenie takých podmienok nesimuloval. V súlade s uvedeným teda pri posudzovaní umelo vytvorených podmienok vstupuje do tohto procesu niekoľko zložiek, a to úmysel žiadateľa, navodenie zdanlivého dodržiavania podmienok a zámer zákonodarcu týkajúci sa celkového zámeru príslušného režimu podpory. Vedomé rozhodnutie žiadateľa konať spôsobom smerujúcim k naplneniu podmienok, nemusí vždy naplňovať ciele poskytovania platieb. Pri umelo vytvorených podmienkach je konanie žiadateľa motivované snahou získať podporu vytvorením podmienok, ktoré síce formálne naplňajú požadované náležitosti, avšak toto konanie nie je vymedzené tak, aby bolo v súlade s celkovými podpornými cieľmi EÚ. Za umelé vytvorenie podmienok sa teda považuje konanie žiadateľa vyvíjajúceho aktívnu činnosť smerujúcu k zdanlivému vytvoreniu alebo predstieraniu okolností (podmienok), ktoré je motivované získaním priamych platieb, pričom je toto konanie súčasne v rozpore so zámerom legislatívnej úpravy príslušného režimu podpory. Ak preukázané umelo vytvorené podmienky sú relevantné ako podmienky oprávnenosti pre niekoľko dotknutých schém priamych platieb, dotknuté schémy priamych platieb sa žiadateľovi neposkytnú.

Ďalším z vládnych nariadení z tejto oblasti je nariadenie Vlády SR č. 36/2015 Z. z. ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami viazaných platieb, pričom predmetom tejto úpravy sú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami viazaných priamych platieb, ktorými sú platba na pestovanie cukrovej repy, platba na pestovanie chmeľu, platba na pestovanie vybraných druhov ovocia s vysokou prácnosťou, platba na pestovanie vybraných druhov ovocia s veľmi vysokou prácnosťou, platba na pestovanie vybraných druhov zeleniny, platba na pestovanie vybraných druhov bielkovinových plodín, platba na pestovanie rajčiakov, platba na chov bahníc, jariet a kôz, platba na výkrm vybraných kategórií hovädzieho dobytku a platba na kravy chované v systéme s trhovou produkciou mlieka.

Predmetom úpravy nariadenia Vlády SR č. 75/2015 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v súvislosti s opatreniami programu rozvoja vidieka je ustanoviť pravidlá poskytovania podpory podľa osobitného predpisu formou platby pre oblasti s

prírodnými obmedzeniami alebo inými osobitnými obmedzeniami, v rámci sústavy Natura 2000, na agroenvironmentálno-klimatické opatrenie, na ekologické poľnohospodárstvo, na dobré životné podmienky zvierat, na lesnícko-environmentálne a klimatické služby a ochranu lesov a na prvé zalesnenie poľnohospodárskej pôdy.

Nakoniec nariadenie Vlády SR č. 152/2013 Z. z. v platnom znení o podmienkach poskytovania podpory v poľnohospodárstve formou prechodných vnútroštátnych platieb ustanovuje podmienky poskytovania podpory v poľnohospodárstve formou prechodných vnútroštátnych platieb, ktorými sú doplnková vnútroštátna platba na plochu, doplnková vnútroštátna platba na chmeľ, doplnková vnútroštátna platba na dobytie jednotky.³⁵⁶

S poukazom na predmetné právne normy boli v praxi orgánov činných v trestnom konaní a v súdnej praxi evidované mnohé trestné veci v oblasti poľnohospodárstva, z ktorých ako príklady uvádzame niektoré z nich (skutky sú upravené a zjednodušené pre účely tohto textu).

V konkrétnej trestnej veci obvinený A. B. ako samostatne hospodáriaci roľník podal na regionálnom pracovisku Pôdohospodárskej platobnej agentúry dňa ...2018 Jednotnú žiadosť na rok 2018 evidovanú pod registračným číslom C., ktorou požiadal o poskytnutie jednotnej platby na plochu a platbu na poľnohospodárske postupy prospešné pre klímu a životné prostredie, platbu pre mladých poľnohospodárov a platby pre oblasti s prírodnými alebo inými osobitnými obmedzeniami podľa špecifikácie B - 4 poskytované z finančných prostriedkov Európskeho poľnohospodárskeho a záručného fondu a Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka spolu na užívanú výmeru X ha, a to aj napriek tomu, že deklarovanú pôdu nachádzajúcu sa na dieloch pôdnych blokov D. o výmere X ha v skutočnosti neobhospodaroval, čím takto konal v rozpore s ustanovením § 2 ods. 3 nariadenia Vlády Slovenskej republiky č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb v znení neskorších predpisov, pričom takto na požadovaných platbách vylákal a takýmto svojím konaním spôsobil Pôdohospodárskej platobnej agentúre so sídlom Hraničná 12, 815 26 Bratislava škodu v celkovej výške XXX eur pochádzajúcich zo zdrojov Európskej únie, teda obv. A. B. predložil nesprávny doklad a použil prostriedky zo všeobecného rozpočtu Európskej únie na iný účel, ako boli pôvodne určené a tým umožnil protiprávne zadržanie prostriedkov z uvedeného rozpočtu, čím spáchal prečin poškodzovania finančných záujmov Európskej únie podľa § 261 ods. 1 Trestného zákona účinného v čase skutku.

V inej evidovanej trestnej veci obv. C. D. v rokoch 2017 až 2020 v mene žiadateľa spoločnosti E., s. r. o., a tiež ako súkromne hospodáriaci roľník, predložil na regionálnom pracovisku PPA jednotné žiadosti o poskytnutie podpory, okrem iného, formou jednotnej platby na plochu a platby na poľnohospodárske postupy prospešné pre klímu a životné prostredie a tiež formou platby pre vybrané oblasti s prírodnými alebo inými osobitnými obmedzeniami na poľnohospodárske pozemky v dieloch pôdnych blokov F. s deklarovanou užívanou výmerou X ha, ktoré neboli v uvedenom rozsahu spôsobilou plochou na zaradenie do registra pôdy a na poskytovanie priamych podpôr z dôvodu nevykonávania agrotechnických operácií súvisiacich s poľnohospodárskou činnosťou v adekvátnom rozsahu, čím porušil podmienky stanovené v § 2 ods. 3, 4, § 5 ods. 2 a § 7 nariadenia vlády č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb, pretože tieto plochy boli bývalým polomom, resp. rúbaniskom staršieho lesného porastu, na uvedených plochách preto nehospodáril a uvedeným konaním tak sčasti vylákal a sčasti sa pokúsil vylákať podporu financovanú zo zdrojov Európskej únie v rozsahu X € a zo zdrojov štátneho rozpočtu Slovenskej republiky v rozsahu X € ku škode

³⁵⁶ Šanta, J., Čentěš, J., Beleš, A. Poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie v poľnohospodárstve – procesné aspekty a špecifiká dokazovania. In: Viktoryová, J. ed., 2020. Teória a prax vyšetrovania: Zborník vedeckých prác zo dňa 17.3.2020. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 225

Pôdohospodárskej platobnej agentúry, Hraničná 12, Bratislava spolu vo výške XXX €, avšak k vyplateniu tejto platby došlo len za určité roky.

Obchodná spoločnosť E., s. r. o. konajúc prostredníctvom svojho konateľa uvádzaného obv. C. D., dňa ...2020 predložila na PPA jednotnú žiadosť na rok 2020 o poskytnutie podpory, okrem iného, formou jednotnej platby na plochu a platby na poľnohospodárske postupy prospešné pre klímu a životné prostredie a tiež formou platby pre vybrané oblasti s prírodnými alebo inými osobitnými obmedzeniami na poľnohospodárske pozemky v dieloch pôdnych blokov F. s deklarovanou užívanou výmerou X ha, ktoré neboli v uvedenom rozsahu spôsobilou plochou na zaradenie do registra pôdy a na poskytovanie priamych podpôr z dôvodu nevykonávania agrotechnických operácií súvisiacich s poľnohospodárskou činnosťou v adekvátnom rozsahu, čím porušila podmienky stanovené v § 2 ods. 3, 4, § 5 ods. 2 a § 7 citovaného nariadenia vlády č. 342/2014 Z. z., pretože tieto plochy boli bývalým polomom, resp. rúbaniskom staršieho lesného porastu a uvedeným konaním sa tak pokúsila vylákať podporu financovanú zo zdrojov Európskej únie v rozsahu X € a zo zdrojov štátneho rozpočtu Slovenskej republiky v rozsahu X € ku škode Pôdohospodárskej platobnej agentúry, Hraničná 12, Bratislava spolu vo výške XXX €, avšak k vyplateniu tejto platby nedošlo, teda obv. C. D. predložil nesprávny doklad, a tým umožnil prostriedky z rozpočtu Európskej únie použiť na iný ako určený účel, a takým činom spôsobiť väčšiu škodu a vylákal od iného subvenciu, ktorej poskytnutie je podľa všeobecne záväzného právneho predpisu viazané na podmienky, ktoré nespĺňal, a to tým, že ho uviedol do omylu v otázke ich splnenia a sčasti sa dopustil konania bezprostredne smerujúceho k dokonaniu týchto trestných činov a obv. obchodná spoločnosť E., s. r. o., sa dopustila konania bezprostredne smerujúceho k dokonaniu trestných činov tým, že predložila nesprávny doklad, a tým umožnila prostriedky z rozpočtu Európskej únie použiť na iný ako určený účel, a takým činom spôsobiť väčšiu škodu a vylákať od iného subvenciu, ktorej poskytnutie je podľa všeobecne záväzného právneho predpisu viazané na podmienky, ktoré nespĺňala, a to tým, že ho uviedla do omylu v otázke ich splnenia, avšak k dokonaniu týchto trestných činov nedošlo, čím spáchali obv. C. D. prečin poškodzovania finančných záujmov Európskej únie podľa § 261 ods. 1, ods. 4 písm. a) Trestného zákona a subvenčný podvod podľa § 225 ods. 1 Trestného zákona, sčasti v štádiu pokusu podľa § 14 ods. 1 Trestného zákona a obv. obchodná spoločnosť E., s. r. o. pokus prečinu poškodzovania finančných záujmov Európskej únie podľa § 14 ods. 1, § 261 ods. 1, ods. 4 písm. a) Trestného zákona a prečinu subvenčného podvodu podľa § 14 ods. 1, § 225 ods. 1 Trestného zákona.

Záver

Sumarizujúc doposiaľ uvedené možno záverom konštatovať, že trestný čin poškodzovania finančných záujmov Európskej únie podľa § 261 - § 263 Trestného zákona, tak ako mnohé ďalšie z kategórie tzv. ekonomickej kriminality, veľmi úzko súvisí s právnymi normami iných právnych odvetví. Niektoré z nich boli práve predmetom tohto príspevku. Okrem toho určitý súvis badať aj s judikatúrou správnych a civilných súdov, tiež na ktorú sa zameriaval tento príspevok. V kontexte uvedeného je potrebné za dôležité považovať aj dôsledné rozlíšenie medzi nezrovnalosťou, ktorá je dôsledkom menej závažného porušenia noriem správneho práva a právnych noriem Európskej únie tak, ako to bolo vyššie uvedené a medzi trestným činom, ktorý je závažnejším porušením týchto právnych noriem. Aj tomto smere je preto veľmi podstatné v prípade prečinov aplikovať zásadu ultima ratio, pretože tak početné a obsahovo dostatočné uvedené právne normy správneho práva dokážu efektívne reagovať aj na ich relatívne závažnejšie porušenie. Práve sumarizácia niektorých z týchto noriem a ich stručný popis si kladli za cieľ priblížiť danú problematiku zo širšieho uhla pohľadu tak, aby bol tento pohľad na danú problematiku komplexnejší a objektívnejší a nebol vnímaný len ako problém trestnoprávny.

Resumé

Zo samotného názvu príspevku Poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie – prieniky trestného práva a iných právnych odvetví je zrejmé, že v Slovenskej republike popri normách trestného práva existujú ešte početnejšie vnútroštátne normy správneho práva upravujúce procesy poskytovania a ochrany finančných záujmov EÚ. Tie sú prijímané podľa jednotlivých programových období od roku 2007.

Úplne prvé programové obdobie 2007 – 2013 a právne vzťahy z neho vyplývajúce reguloval zákon č. 528/2008 Z. z. v platnom znení o pomoci a podpore poskytovanej z fondov Európskeho spoločenstva. V poradí druhým bol zákon č. 292/2014 Z. z. v platnom znení o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V súčasnosti sú nimi zákon č. 368/2021 Z. z. v platnom znení o mechanizme na podporu obnovy a odolnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov a zákon č. 121/2022 Z. z. o príspevkoch z fondov Európskej únie a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Osobitnú kategóriu tvoria právne normy týkajúce sa poskytovania platieb v poľnohospodárstve, najmä nariadenie Vlády SR č. 342/2014 Z. z., ktorým sa ustanovujú pravidlá poskytovania podpory v poľnohospodárstve v súvislosti so schémami oddelených priamych platieb, ktoré sa v praxi uplatňuje najčastejšie. A práve porušovanie predovšetkým týchto právnych noriem sa prejavuje v dôsledkoch predpokladaných hlavne § 261 Trestného zákona upravujúceho trestný čin Poškodzovania finančných záujmov Európskej únie.

Resume

It is clear from the very title of the contribution Damage to the financial interests of the European Union - interferences of criminal law and other legal branches that in the Slovak Republic, in addition to the norms of criminal law, there are even more numerous national norms of administrative law regulating the processes of providing and protecting the financial interests of the EU. They have been adopted according to individual program periods since 2007.

The very first program period 2007-2013 and the legal relations resulting from it were regulated by Act No. 528/2008 Coll. as amended on aid and support provided from European Community funds. In second place there was Act No. 292/2014 Coll. as amended on the contribution provided from the European structural and investment funds and on the amendment of certain laws. Currently, there are Act No. 368/2021 Coll. as amended on the mechanism to support recovery and resilience and on the amendment of certain laws and Act no. 121/2022 Coll. on contributions from European Union funds and on amendments to certain laws. A special category consists of legal norms regarding the provision of payments in agriculture, in particular Regulation of the Government of the Slovak Republic No. 342/2014 Coll., which establishes the rules for the providing the support in agriculture in relation with separate direct payment schemes, which is the most often applied in practice. And it is precisely the violation of these legal norms that presents the consequences foreseen mainly in § 261 of the Criminal Code regulating the criminal offense of Damage to the financial interests of the European Union.

Zoznam bibliografických odkazov

Janurová, K., Mareková, P. Zákon o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer r. 2015,
Šanta, J. Trestné činy poškodzovania finančných záujmov Európskych spoločenstiev – aktuálne aplikačné problémy. Justičná revue č. 1/2016,
Šanta, J. Ochrana a poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2018,

Šanta, J. Procesné aspekty trestného činu poškodzovanie finančných záujmov Európskej. In: Viktoryová, J. ed., 2019. Teória a prax vyšetrovania: Zborník vedeckých prác. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave,
Šanta, J. Trestný čin poškodzovania finančných záujmov Európskej únie v Trestnom zákone SR a v Trestníom zákonníku ČR. Trestní právo č. 1/2022,
Šanta, J., Zeman, Š. Ochrana finančných záujmov Európskej únie v Trestnom zákone Slovenskej republiky a porovnanie so zákonmi niektorých iných štátov EÚ. Justičná revue č. 10/2018,
Šanta, J., Zeman, Š. Ochrana finančných záujmov Európskej únie v trestných zákonoch členských štátov EÚ. Justičná revue č. 6 - 7/2019,
Šanta, J., Žilinka, M. Poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie – pojem, medzinárodné súvislosti, aktuálne aplikačná prax trestná. Justičná revue č. 6 - 7/2018,
Šanta, J., Čentíš, J. Trestný čin poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie – historické a medzinárodné aspekty. In: Viktoryová, J. ed., 2019. Teória a prax vyšetrovania: Zborník vedeckých prác. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave.

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA
Úrad špeciálnej prokuratúry
Generálna prokuratúra SR Bratislava
Štúrova č. 2
Bratislava
e-mail: jan.santa@genpro.gov.sk
Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova č. 10
917 01 Trnava
Slovenská republika

VYŠETROVANIE V HISTORICKOM KONTEXTE INVESTIGATION IN THE HISTORICAL CONTEXT

Ladislav Šimon

Anotácia: Vedecké skúmanie problému vo všetkých oblastiach spoločenského života, rovnako aj v oblasti policajno-bezpečnostných činností a konkrétne aj v trestno-procesnej činnosti sa prevažne zameriava na jej pozitívnu úlohu. Je to ovplyvnené ľudskou vlastnosťou preferovať to čo je dobré, priaznivé, vhodné alebo vyhovujúce osobnosti. Je však zrejmé a prirodzené, že v súvislosti so sústavou subjektov trestného konania existuje prirodzená diferenciácia ich postavenia a významu v trestnom konaní a to aj s prihliadnutím na historický kontext.

KLúčové slová: policajt, prokurátor, trestné konanie, orgán činný v trestnom konaní

Annotation: The scientific investigation of the problem in all areas of social life, as well as in the field of police and security activities and in particular in criminal proceedings, focuses mainly on its positive role. It is influenced by the human ability to prefer what is a good, auspicious, suitable or satisfying personality. However, it is clear and natural that in connection with the system of subjects of criminal proceedings, there is a natural differentiation of their position and importance in criminal proceedings, even taking into account the historical context.

Key words: police officer, prosecutor, criminal proceedings, body active in criminal proceedings

Vzhľadom na to, že v súčasnej demokratickej spoločnosti je pluralita názorov a vyjadrení žiaduca, sa k rôznym odborným témam vyjadruje množstvo laikov, profesionálov z predmetnej oblasti, ale aj množstvo tzv. bezpečnostných analytikov, resp. odborníkov, ktorí svojimi vyjadreniami nie raz vyvolávajú zmätok a čitateľ laik si na základe prečítaného alebo vypočutého urobí nesprávny názor na riešenie problematiky. Z uvedeného dôvodu je nevyhnutné si vysvetliť aj základné pojmy, resp. poukázať na príslušnú právnu úpravu upravujúcu preberaný problém. Zatiaľ čo je možné vhodné definíciou pojmu Orgán činný v trestnom konaní, ktorí je v poslednom období pomerne často obsahom rôznych textov uvádzaných odbornou verejnosťou, médiami a aj laickou verejnosťou. Pojem Orgány činné v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“) je ustanovený v § 10 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“), kde je explicitne uvedené, že „Orgány činné v trestnom konaní sú **prokurátor a policajt**. Ďalej je uvedené, že ak ide o veci patriace do pôsobnosti Európskej prokuratúry, prokurátorom sa rozumie hlavný európsky prokurátor, európsky prokurátor, európsky delegovaný prokurátor a stála komora, a pôsobnosť generálneho prokurátora vykonáva orgán Európskej prokuratúry ustanovený osobitným predpisom, inak hlavný európsky prokurátor.“ Pre účely tohto článku bude autorom operované prvou vetou ustanovenia §10 ods. 1 Trestného poriadku, a to „Orgány činné v trestnom konaní sú **prokurátor a policajt**“.

Na základe uvedeného je nutné sa zaoberať aj pojmom „policajt“. Predmetný pojem je definovaný v ustanovení § 10 ods. 8 Trestného poriadku, kde je ustanovené, že policajtom sa rozumie:

- a) vyšetrovateľ Policajného zboru,
- b) vyšetrovateľ Policajného zboru zaradený na Úrade inšpekčnej služby, ak ide o trestné činy príslušníkov ozbrojených bezpečnostných zborov a nejde o trestné činy uvedené v písmene c); to platí aj ak ide o trestné činy colníkov a nejde o trestné činy uvedené v písmene c),
- c) vyšetrovateľ finančnej správy, ak ide o trestné činy spáchané v súvislosti s porušením colných predpisov alebo daňových predpisov v oblasti dane z pridanej hodnoty pri dovoze a spotrebných daní,
- d) poverený príslušník Policajného zboru,

- e) poverený príslušník vojenskej polície v konaní o trestných činoch príslušníkov ozbrojených síl,
- f) poverený príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže v konaní o trestných činoch osôb vo výkone trestu odňatia slobody alebo vo väzbe,
- g) poverený pracovník finančnej správy, ak ide o trestné činy spáchané v súvislosti s porušením colných predpisov alebo daňových predpisov v oblasti dane z pridanej hodnoty pri dovoze a spotrebných daní,
- h) veliteľ námornej lode v konaní o trestných činoch spáchaných na tejto lodi.

V ustanovení § 10 ods. 9 a 10 Trestného poriadku sú uvedené ďalšie možnosti označenia pojmu policajt, ktoré v predmetnom článku nebudú ďalej rozšádzané.

Z dôvodu jednoduchého pochopenia predkladaných skutočností je potrebné vysvetliť aj pojem „*Subjekt trestného konania*“. V zmysle príslušného ustanovenia Trestného poriadku subjektom trestného konania je každý, kto má a vykonáva vplyv na priebeh konania a komu tento zákon (*rozumej Trestný poriadok*) na uskutočnenie tohto vplyvu priznáva určité procesné práva alebo ukladá povinnosti.³⁵⁷

Trestné konanie je konanie podľa tohto zákona (*rozumej Trestný poriadok*), trestné stíhanie úsek od začatia trestného stíhania až do právoplatnosti rozsudku, prípadne iného rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní³⁵⁸ alebo súdu vo veci samej a prípravným konaním sa rozumie úsek od začatia trestného stíhania do podania obžaloby, návrhu na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu alebo právoplatnosti rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní vo veci samej.

Autora tohto príspevku zaujal výrok emeritného v spoločnosti všeobecne známeho a odbornou aj laickou verejnosťou uznávaného vyšetrovateľa JUDr. Petra VAČOKA, ktorý výrok by práve u laickej verejnosti mohol byť spôsobilý vyvolať určitý nepriaznivý druh asociácii, ktoré by naopak mali u odbornej verejnosti vyvolať odbornú diskusiu. Jedná sa o pomerne zložitý výrok (*policajného praktika*) nespochybňovaného špičkového odborníka na trestné právo v jeho aplikačnom rozmere, ktorý môže byť, a to nielen laickou verejnosťou nesprávne interpretovaný:

„Ja tvrdím, že prípravné konanie a políciu mi máme momentálne v úrovni a v organizačnej štruktúre päťdesiatych rokov a to si málokto uvedomuje, málokto, v 1961 roku bol Trestný poriadok a následne s Trestným poriadkom aj zmena organizačného poriadku polície. Vyšetrovačka bola aspoň oddelená. Boli tam aspoň nejaké kontrolné mechanizmy. Dneska sa to spojilo a kriminálna polícia, ktorá zodpovedá za objasnenie, ktorú riadi politika má v rukách aj vyšetrovanie. Prosím čo chceme?“³⁵⁹

V prípade analýzy tohto výroku je nutné sa zaoberať aj minulosťou, teda zákonom o trestnom konaní súdnom č. 87/1950 Zb. Trestný poriadok, ktorý nadobudol účinnosť, dňa 01.08.1950. Predmetný Trestný poriadok rozlišoval tzv. „vyhľadávanie“ a „vyšetrovanie“. Vyšetrovanie v ňom bolo poňaté ako činnosť, ktorá nemá procesné dôsledky, vyhľadávacie úkony boli v podstate len úkonmi predprocesnými. Zo zákona boli oprávnené vyhľadávanie vykonávať orgány Národnej bezpečnosti. Vyhľadávanie obsahovo zahrňovalo iba zisťovanie trestných činov a ich páchatel'ov. Oprávnenia orgánov bezpečnosti sa zredukovalo len na možnosť získavania informácií a zadržanie alebo zatknutie páchatel'a. Najpodstatnejšou zmenou, ktorú v oblasti prípravného konania nový Trestný poriadok priniesol oproti dovtedy platným právnym normám, bolo zrušenie inštitútu vyšetrojúcich sudcov, ktorí vykonávali vyšetrovanie trestných činov po dobu trvania predvojnovéj aj povojnovéj samostatnej Československej republiky.

³⁵⁷ § 10 ods. 10, veta prvá zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

³⁵⁸ Orgány činné v trestnom konaní sú prokurátor a policajt. § 10 ods. 1 Zákona č. 301/2005 Z. z.

³⁵⁹ VAČOK Peter, JUDr.: v relácii KRIŽOVATKY dňa 04.04.2018
<https://www.youtube.com/watch?v=TrbwoxYMYOo>

Tento Trestný poriadok zveril vyšetrovanie trestných činov orgánom prokuratúry. Podľa ustanovenia § 84 tohto predmetného zákona prokurátor vykonával vyšetrovanie spravidla osobne, mal však právo nariadiť orgánom Národnej bezpečnosti povinné ex lége samé vykonať aj také úkony, ktoré vyplynuli po vykonaní nariadeného úkonu. Vzhľadom k tomu, že orgány prokuratúry neboli personálne dimenzované na zabezpečenie komplexného vykonávania vyšetrovania, osvojili si postupne prax, že celé vyšetrovanie zverili policajným orgánom. Aj vzhľadom k tomu, bol v roku 1953 na Hlavnej správe Verejnej bezpečnosti kreovaný odbor vyšetrovania, pričom následne vznikali odbory, oddelenia a skupiny vyšetrovania na všetkých územných útvaroch Verejnej bezpečnosti. Týmto bol položený základ k neskoršiemu systému vyšetrovania vo Verejnej bezpečnosti. Zároveň bol upravený aj administratívny postup pri vyšetrovaní, pričom bol zavedený návrh na začatie vyšetrovania, návrh na vykonanie osobnej a domovej prehliadky, návrh na vzatie do väzby, rozhodnutie o skončení vyšetrovania a rozhodnutie o oboznámení obvineného s výsledkami vyšetrovania. Posledným opatrením sa zaisťovalo aj právo obvineného na obhajobu. Išlo však len o internú organizačnú úpravu, vzhľadom na skutočnosť, že Trestný poriadok inštitút policajného vyšetrovateľa ešte nedefinoval.

Medzníkom vo vývoji vyšetrovania bolo prijatie zákona č. 64/1956 Zb. o trestnom konaní súdnom, ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.01.1957. Tento zákon už definoval jednu formu prípravného konania a to formu vyšetrovanie. Vykonanie vlastných vyšetrovacích úkonov vyníma z výlučnej kompetencie prokurátora a zveruje ich priamo do kompetencie vyšetrovateľov prokuratúry a vyšetrovateľov Zboru národnej bezpečnosti (Verejnej bezpečnosti). Vyšetrovateľom však ešte nepriznal úplnú procesnú nezávislosť. Celý dozor nad vyšetrovaním vykonávaným vyšetrovateľmi Trestný poriadok zveril prokurátorovi a pre tento účel mu zveril aj rad oprávnení, umožňujúcich zásah prokurátora do vyšetrovania. Patrila medzi ne aj povinnosť vyšetrovateľa žiadať predchádzajúci súhlas prokurátora k vykonaniu rôznych procesných úkonov a tiež výhradné oprávnenie vziať obvineného do väzby a vydávať meritórne rozhodnutia.

Vyšetrovatelia Zboru národnej bezpečnosti sa stali jedným z orgánov činných v trestnom konaní. Disponovali právom samostatne začínať vyšetrovanie, vzniesť obvinenie a z vlastnej iniciatívy vykonávať vyšetrovacie úkony. Vyšetrovanie vykonávali spravidla osobne, aj keď k určitým úkonom mohli využiť súčinnosť s ostatnými bezpečnostnými orgánmi. **Dozor nad vyšetrovaním bol však fakticky dvojaký, okrem prokurátorského dozoru ovplyvňoval vyšetrovanie aj príslušný územný náčelník útvaru Zboru národnej bezpečnosti, ktorý mal vyšetrovateľov Zboru národnej bezpečnosti vo svojej personálnej a disciplinárnej právomoci.**

Tento podstatný subordinačný moment zrejme viedol emeritného vyšetrovateľa JUDr. Petra VAČOKA k citovanému konštatovaniu. V podstate zhodný legislatívny rámec nastal aj dňom 01.01.2004 kedy zanikli organizačne samostatné štruktúry vyšetrovania v Policajnom zbore a došlo k ich fúzii s ostatnými službami Policajného zboru. K uvedenému dátumu zanikli územné Úrady vyšetrovania so svojou organizačnou, subordinačnou a aj ekonomickou autonómiou v rámci Policajného zboru a boli začlenené pod vtedy vzniknuté územné Úrady justičnej a kriminálnej polície a spojené do jedného celku s kriminálnou políciou tzn. vyšetrovatelia sa postupne opätovne vrátili do personálnej a disciplinárnej právomoci príslušných územných veliteľov, riaditeľov Policajného zboru.³⁶⁰ Spojené bolo nespojiteľné vid' grafické charakteristiky operatívno-pátracej činnosti a trestno-procesnej činnosti

³⁶⁰ Za zmienku stojí výrok druhého „viceprezidenta“ Policajného zboru z roku 2003 pri obhajobe výhodnosti spojenia vyšetrovania s ostatnými službami polície na Celoslovenskej porade riaditeľov úradov vyšetrovania Slovenskej republiky: „My nemáme záujem Vás riadiť, my Vám budeme iba veliť.“ Osobný poznatok autora z rozhovoru s príslušným funkcionárom.

s nadefinovanými cieľmi, metódami, charakteristickými rysmi, subjektami ..., ktoré sú ustálené na základe dlhoročných skúmaní v synergii akademickej obce s odbornou praxou.

Obrázok č. 1³⁶¹,³⁶²

Obrázok č. 2³⁶³,³⁶⁴

³⁶¹ ŠIMON, L.: Policajno-bezpečnostná činnosť. A PZ v Bratislave 2016. ISBN 978-80-8054-686-1

³⁶² Operatívno-pátracia činnosť je systém spravidla utajených, spravodajských opatrení vykonávaných Policajným zborom na účely predchádzania, zamedzovania, odhaľovania a dokumentovania trestnej činnosti a zisťovania jej páchatel'ov, zabezpečovania ochrany určených osôb a strážených objektov, technicky chránených objektov, zabezpečovania a poskytovania ochrany a pomoci ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi, ochrany štátnej hranice a vypátrania osôb a vecí.³⁶²

³⁶³ ŠIMON, L.: Policajno-bezpečnostná činnosť. A PZ v Bratislave 2016. ISBN 978-80-8054-686-1

³⁶⁴ Policajný zbor plní tieto úlohy: d) vykonáva vyšetrovanie o trestných činoch a skrátené vyšetrovanie o trestných činoch. Vid'. § 2 ods. 1 písm. d., Zákona č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore.

Trestno-procesný druh činnosti

Jedinou pozitívnou skutočnosťou tejto zmeny bolo to, že riaditeľom takéhoto nového úradu, ktorý v sebe subsumoval službu vyšetrovania, skráteného vyšetrovania, službu kriminálnej polície a aj kriminalistických technikov bol v prvopočiatku vyšetrovateľ (*spravidla bývalý riaditeľ zrušeného územného Úradu vyšetrovania*³⁶⁵). Tento stav sa postupne menil, Úrady justičnej a kriminálnej polície boli nahradené Odbormi kriminálnej polície, skrátené vyšetrovanie bolo v rámci organizačného poriadku začlenené opäť do organizačnej štruktúry Obvodných oddelení Policajného zboru (*do portfólia poriadkovej polície*), pričom v dnešnej dobe riadi a velí službe vyšetrovania, minimálne nepriamo, čoraz viac policajtov, u ktorých absentuje kvalifikačný štatút vyšetrovateľa³⁶⁶.

Absolútnym zavŕšením opätovnej straty procesnej samostatnosti policajta by bolo došlo v prípade prijatia úvah pri novelizácii zákona č. 171/1993 Z. z. (*z dielne súčasného Ministerstva spravodlivosti SR*) v navrhovanom znení :

§7 (1) Príslušník Policajného zboru (ďalej len "policajt") vo vyšetrovaní a v skrátenom vyšetrovaní je vo veciach, ktoré vyšetruje, procesne samostatný a je viazaný iba ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi, ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi, medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná, a v rozsahu ustanovenom Trestným poriadkom aj pokynmi a príkazmi prokurátora a súdu, **záväznými metodikami vyšetrovania trestných činov, závermi vykonaných kontrol a previerok, ktoré sú vydávané za účelom jednotného, riadneho a efektívneho výkonu služby**. Z uvedeného je zrejmé, že neustále existuje vplyvná skupina občanov grupujúca sa z presne neidentifikovateľného okruhu osôb (*odbornej resp. laickej verejnosti, možno kombinácie oboch*

³⁶⁵ Napr. do 31.12.2003 riaditeľ Okresného úradu vyšetrovania PZ Bratislava V. bol od 01.01.2004 Riaditeľom Úradu justičnej a kriminálnej polície Okresného riaditeľstva PZ v Bratislave V. a súčasne zástupca riaditeľa Okresného riaditeľstva Policajného zboru Bratislava V.

³⁶⁶ Vid'. §34 zákona č. 73/1998 Z.z.

komunit), ktorej záujem spočíva v postupnom návrate legislatívy upravujúcej oklieštenie minimálne procesnej samostatnosti „policajta“ prípadne zvýraznenia vplyvu v rámci kontrolnej, riadiacej a možno motivačnej funkcie riadiaceho procesu na jeho rozhodovanie a konkrétnu realizáciu trestno-procesnej činnosti ako takej.

V súčasnosti metodická činnosť má odporúčací charakter a realizuje sa formou vzorov pre vyšetrovateľov a poverených príslušníkov, metodického usmernenia, školenia alebo inštruktážno-metodického zamestnania.³⁶⁷ Aktuálne nadriadený riadi, kontroluje činnosť policajta a úradu tak, aby veci boli pridelené včas a bez prieťahov.³⁶⁸ Ani interná legislatíva nedovoľuje priamu a záväznú intervenciu nadriadeného do procesnej samostatnosti policajta. Každá intervencia vychádzajúca zo vstupnej priebežnej a výstupnej kontroly, rovnako aj intervencia vyplývajúca z kontrolnej činnosti vyššieho stupňa riadenia, vyšetrovacieho spisu má (*mala by mať*) pre policajta charakter odporúčací.

K druhej časti výroku JUDr. Petra VAČOKA týkajúcej sa roku 1961 kedy došlo k rekonštrukcii Trestného poriadku prijatím zákona č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom však je nutné mať určitú výhradu v tom zmysle, že tento nepriniesol do organizácie a priebehu prípravného konania vo forme vyšetrovania oproti dovtedajšiemu stavu zásadné zmeny. Obrat v postavení a práci vyšetrovateľov nastal organizačným opatrením ministra vnútra v roku 1964. Dňa 21.01.1964 bol vydaný rozkaz ministra vnútra č. 4/1964, ktorým bol vyšetrovací aparát dňom 01.02.1964 vyčlenený v otázkach vyšetrovania z podriadenosti územných náčelníkov, a to aj v oblasti personálnej a disciplinárnej právomoci. Zároveň boli prijaté aj opatrenia, ktoré mali garantovať procesnú samostatnosť vyšetrovania a zvýšenie odbornej prípravy a kvalifikácie vyšetrovateľov. Vyslovená požiadavka na jednu z podmienok pre ustanovenie do funkcie vyšetrovateľa bolo úplné vysokoškolské právnické vzdelanie, ktorú mohlo zmierniť len udelenie výnimky ministrom vnútra vzhľadom k potrebe postupného dopĺňania si požadovaného vzdelania stávajúcimi vyšetrovateľmi, ktorý túto podmienku nespĺňali.

Zásadný a s tvrdením JUDr. Petra VAČOKA korešpondujúcim obratom v postavení vyšetrovateľa priniesla až novela zákona č. 57/1965 Zb., ktorá vychádzala z princípu rovnosti strán zúčastnených na trestnom konaní a tiež zo snahy o zjednodušenie prípravného konania v menej závažných a skutkovo jednoduchých veciach. Bolo to v záujme lepšieho využitia kvalifikovaného vyšetrovacieho aparátu pre spoločensky závažnejšiu a aj na dokazovanie náročnejšiu kriminalitu. Tento zámer zákonodarcu bol zhmotnený nasledovne:

- vyšetrovanie ako forma prípravného konania bolo rozdelené na vyšetrovanie a vyhľadávanie; vyhľadávanie vykonávali vyhľadávacie orgány Zboru národnej bezpečnosti o menej závažných trestných činoch, ktoré boli v zákone taxatívne vymedzené; o ostatných trestných činoch sa vykonávalo vyšetrovanie, ktoré vykonávali vyšetrovatelia,
- novela zároveň zakotvila základné atribúty procesnej samostatnosti vyšetrovateľov aj vyhľadávacích orgánov.

Až týmto bol zavýšený vývoj vyšetrovacieho aparátu v unitárnom štáte, podľa zákona č. 141/1961 Zb., ktorý s viacerými novelizáciami (*celkom 29*) reagujúcimi na aktuálnu situáciu bol zrušený až zákonom č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

K ustanoveniam zákona č. 141/1961 Zb. týkajúcim sa zmien v prípravnom konaní je potrebné poukázať aj na ustanovenie § 13 ods. 4 zákona 40/1974 Zb., ktorý jednoznačne ustanovuje subordinačnú podriadenosť vyšetrovateľov Zboru národnej bezpečnosti náčelníkom vyšetrovacích útvarov³⁶⁹.

³⁶⁷ Čl. 25 N MV SR č. 175/2010

³⁶⁸ Čl. 24 N MV SR č. 175/2010

³⁶⁹ <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1974/40/19740701.html>

V rámci predmetných novelizácií stojí za zmienku napríklad novelizácia zákona č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom v znení účinnom do 30. 9. 2002 - v ustanovení § 164 ods. 4 obsahoval možnosť vyšetrovateľa PZ nesúhlasiť s písomnými pokynmi prokurátora na vznesenie obvinenia, na kvalifikáciu trestného činu a na rozsah obvinenia alebo s pokynmi prokurátora na spôsob vybavenia veci v prípravnom konaní. V takomto prípade mal vyšetrovateľ PZ oprávnenie oznámiť prokurátorovi písomne svoje námietky³⁷⁰. Ak prokurátor podaným písomným námietkam vyhovel musel tak urobiť zase vo forme pokynu, ktorým zmenil svoj pôvodný pokyn. Ak prokurátor oznámeným námietkam nevyhovel a novým pokynom ich nezrušil, tak predložil vec nadriadenému prokurátorovi, ktorý pokyny podriadeného prokurátora buď zrušil alebo vec prikázal inému vyšetrovateľovi PZ. Vo všetkých ostatných prípadoch boli pokyny prokurátora pre vyšetrovateľa PZ záväzné. Uvedené oprávnenie vyšetrovateľa PZ bolo z predchádzajúceho trestného poriadku vypustené zákonom č. 422/2002 Z. z., pričom dôvodová správa k tomuto kroku neuvádza žiadne odôvodnenie, ktoré by napr. kvantifikovaním množstva takýchto námietok a ich prípadnej úspešnosti³⁷¹ alebo neúspešnosti zdôvodňovalo takýto legislatívny počin. Aj po zrušení tohto ustanovenia v rámci úpravy trestného konania mohol policajt namietať pokyny prokurátora v prípade, ak s nimi nesúhlasil, napriek absencii takejto úpravy v predchádzajúcom trestnom poriadku alebo v aktuálnom Trestnom poriadku, a to postupom podľa § 31 ods. 1 zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení účinnom do 31. 12. 2005. Policajt teda mal možnosť podať podnet na preskúmanie zákonnosti postupu a rozhodnutia prokurátora, o ktorom následne konal nadriadený prokurátor prokurátora, ktorého postup alebo rozhodnutie bolo dotknuté podnetom. Takáto možnosť platila do prijatia zákona č. 401/2015 Z. z., ktorým sa menil a doplňal zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. 1. 2016. Po prijatí tejto novely zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov došlo ku konečnému vylúčeniu možnosti policajta akýmkoľvek spôsobom namietať postup, resp. pokyny prokurátora v trestnom konaní, nakoľko § 31 ods. 5 zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov.

Konkrétnej dobe poplatnosť až živelnosť organizačných zmien v začlenení policajta v subordinačnom systéme Policajného zboru a hlavne ich následky je možné vnímať opakovane aj u konštatácií uvedených v Správach o stave prokuratúry za rok 2018 a 2019 kde je zhodne konštatované:

Na zabránenie vzniku a odstránenie prietáhov v prípravnom konaní je potrebné:

- vykonávať aktívny a kvalitný dozor prokurátora nad prípravným konaním (*pravidelné previerky vyšetrovacích spisov, ukladanie záväzných pokynov s určením termínov na ich plnenie, účasť prokurátora na vykonávaní úkonov policajta, využívanie inštitútu odňatia vecí policajtovi a prikázaním inému*),
- žiadať nadriadeného príslušného policajta, ktorý spôsobil prietahy v prípravnom konaní, o zabezpečenie nápravy s určením lehoty na odstránenie prietáhov,
- zabezpečiť dôsledné využívanie ustanovení § 203 a § 204 Trestného poriadku zo strany konajúcich policajtov a tiež § 206 ods. 1 Trestného poriadku v prípadoch, kde je známy páchatel',
- zabezpečiť dôsledné vyhodnocovanie potreby znaleckého dokazovania v konkrétnych trestných veciach a využívať postup podľa § 141 Trestného poriadku (*odborné vyjadrenie, písomné potvrdenie*),

³⁷⁰ Námietky boli výrazom aj **procesnej samostatnosti** vyšetrovateľa; vyhládavaciemu orgánu toto oprávnenie ani postavenie neprislúchalo. Tu boli taxatívne vypočítané pokyny prokurátora, proti ktorým mohol vyšetrovateľ podať námietky. Z výpočtu je zrejme, že išlo o pokyny, ktoré sa týkali najzávažnejších úkonov a že teda procesná samostatnosť vyšetrovateľa bola výrazne zdôraznená.

³⁷¹ Námietky vyšetrovateľov na pokyny prokurátora z uvedených dôvodov boli podávané a boli aj úspešné. Poznatok autora z vlastnej praxe vyšetrovateľa PZ.

- dodržiavať určené lehoty na spracovanie konečných opatrení, na rozhodovanie o sťažnostiach, o žiadostiach o prepustenie z väzby, na vykonávanie previerok vyšetrovacích spisov,
- vykonávať pravidelné previerky vyšetrovacích spisov, osobitne vo veciach starších ako 1, 2 a 3 roky, väzobných veciach,
- na pracovných poradách oboznamovať veci staršie ako 2 roky a takýmto trestným veciam venovať zvýšenú pozornosť za účelom skončenia prípravného konania,
- zo strany zonalistov krajských prokuratúr vykonávať kontroly na okresných prokuratúrach v pravidelných intervaloch a kontrolovať aj náhodne vybrané spisy a aktivitu prokurátora v nich vyvíjanú,
- na medzirezortných pracovných poradách s vedením Policajného zboru klásť dôraz na vyhodnocovanie trestných vecí starších ako 1, 2 a 3 roky s tým, aby aj zo strany vedenia Policajného zboru boli prijaté opatrenia smerujúce k odstráneniu nedôvodných prietáhov v činnosti policajtov³⁷².

Generálna prokuratúra bude v súvislosti s uvedenou problematikou (*podľa vlastného vyjadrenia uvedeného v Správe...*) de lege ferenda:

- iniciovať legislatívne zmeny Trestného zákona a Trestného poriadku, resp. na nich participovať (*napr. doplnenie § 228 Trestného poriadku o dôvod prerušenia trestného stíhania počas doby vykonávania žiadosti slovenského justičného orgánu o právnu pomoc*),
- **participovať na legislatívnej zmene týkajúcej sa statusu poverených príslušníkov Policajného zboru, ktorí vykonávajú skrátene vyšetrovanie,**
- **cieľom legislatívnej zmeny bude, aby títo policajti neboli organizačne (služobne) zaradení na obvodných oddeleniach Policajného zboru (v rámci služby poriadkovej polície), ale na odboroch kriminálnej polície okresných riaditeľstiev Policajného zboru,**
- **účelom legislatívnej zmeny bude zníženie zaťaženia policajtov inou služobnou činnosťou, najmä zameranou na zabezpečenie výkonu bezpečnostných opatrení (napr. na zhromaždeniach, športových zápasoch); výsledkom legislatívnych a organizačných opatrení bude zefektívnenie a skvalitnenie práce policajtov, stabilizácia ich personálneho stavu a zvýšenie odbornej pripravenosti.**³⁷³

Na mieste je teda položená základná otázka, prečo vlastne skrátene vyšetrovanie bolo po roku 2004 opäť vyčlenené z organizačnej štruktúry pôvodných Úradov justičnej a kriminálnej polície a začlenené do organizačnej štruktúry poriadkovej polície? Nebol to iba zle vyhodnotený počin skupiny, či jednotlivcov majúcich dosah na možnosť zmeny legislatívy, ktorou si utvrdzovali iba svoje predstavy bez dôslednej analýzy možných negatívnych dôsledkov? V minulosti už takéto faux pas bolo, konkrétne v roku 1994 keď novela Trestného poriadku, účinná od 01.10.1994 priniesla podstatné zmeny do systému prípravného konania, v ktorom dominantnú rolu zohrávali práve vyšetrovatelia PZ a vyhľadávacie orgány. Bol zrušený inštitút vyhľadávania a zavedená jediná forma prípravného konania – vyšetrovanie, čím bola dosiahnutá dvojnásobná zaťaženosť (*objem*) na jedného vyšetrovateľa presahujúca až sto trestných vecí³⁷⁴ v celom spektre štádií trestného konania. Ako následok bol zaznamenaný výrazne znížený počet vecí objasnených, zhoršil sa stav zákonnosti rozhodnutí, znížila sa kvalita a rýchlosť vyšetrovania teda vymožitelnosť práva v trestných veciach vo všeobecnosti.

³⁷² Str. 64 Správa o činnosti prokuratúry v roku 2019

<https://docs.google.com/document/d/1EPkb0RlvQgtUQju4TNAMo384O37HhTU/edit#>

³⁷³ Str. 64 a str. 65 Správy o činnosti prokuratúry v roku 2019

<https://docs.google.com/document/d/1EPkb0RlvQgtUQju4TNAMo384O37HhTU/edit#>

³⁷⁴ Poznanie autora, ktorý v tomto období pôsobil vo funkcii zástupcu riaditeľa Obvodného úradu vyšetrovania PZ v Bratislave III.

Záver

Legislatívny proces v každom období bol, je a zrejme aj bude pomerne náročný a pohľad na ňaj je často ovplyvnený nielen zásahom odborníkov v oblasti práva, ale aj laikmi z rôznych oblastí ako sú napr. rôzne neziskové organizácie, názory elektronických a printových médií, ktoré majú výrazný vplyv na „tiež“ odborníkov z oblasti práva. Je možné vysloviť presvedčenie, že tieto vyjadrenia, resp. názory nie sú na úrovni takého profesionála v oblasti súdnictva ako je predseda špecializovaného trestného súdu JUDr. Ján Hrubala, ktorý si na základe využitia dlhoročnej praxe a svojho profesionálneho pohľadu dovolil vysloviť diametrálne odlišný názor. Citujem:

„Myslím, že ma neprekvapila reakcia verejnosti, ale naozaj s porozumením až úctou som čítal niektoré komentáre ľudí, ktorí to nekomentovali insitne, ako mnoho insitných³⁷⁵ právnikov, pretože opäť to je ako s futbalom alebo hokejom, teraz je každý dobrý právnik a každý dobrý sudca.“³⁷⁶ Nedá sa pri tejto príležitosti nevysloviť aj názor týkajúci sa konštituovania rôznych nových štruktúr v pôsobnosti súdov, prokuratúry a polície v mierovej dobe. Špecializovaný trestný súd, Špeciálna prokuratúra, Národná kriminálna agentúra sú inštitúciami, ktoré nemajú v našom právnom systéme tradíciu, ale zrejme ani opodstatnenie.

K zamysleniu by mala slúžiť aj veta vyslovená generálom polície vo výslužbe Mgr. Milanom Lučanským dňa 03.12.2020 vo svojej výpovedi obvineného **„Nakoniec chcem ešte uviesť, že nikdy som si neuvedomoval, ako je u nás postavený trestný zákon a trestný poriadok, ale je smutné, že ja musím dokazovať svoju nevinu a nie naopak, že mne by mala byť dokazovaná nejaká vina.“³⁷⁷** Na základe uvedeného je možné naformulovať otázku Kým bol Mgr. Milan LUČANSKÝ ešte v roku 2020, nie náhodou prezidentom Policajného zboru? Prezidentom Policajného zboru, ktorý riadil resp. minimálne zodpovedal za riadenie všetkých služieb vrátane vyšetrovania. Teda toleroval organizačnú štruktúru Policajného zboru so všetkými jej organizačnými, personálnymi, disciplinárnymi a subordinačnými vzťahmi, ktoré sa zhmotnili v jeho negatívne poznanie v pozícii obvineného. Vyslovenou a zaprotokolovanou vetou (*ak ju nevyslovil v rovine irónie*) teda prejavil aj svoju odbornú nespôsobilosť k riadeniu minimálne služby vyšetrovania a zrejme Policajného zboru ako celku? Nebolo by správne však vyvodzovať závery z neverifikovaných vyjadrení navyiac dnes už nežijúcej osoby. Toto údajné vyjadrenie funkčne najvyššie postaveného policajta v konkrétnom čase v štáte by nemalo zostať zabudnuté či nepovšimnuté, rovnako ako vyjadrenie JUDr. Petra Vačoka či JUDr. Jána Hrubalu, ďalších v tomto pojednaní neuvedených menších či väčších právnických autorít a malo by byť minimálne dôvodom iniciujúcim vyvolanie odbornej diskusie.

Zoznam bibliografických odkazov

Zákon č. 87/1950 Zb. Trestný poriadok

Zákon č. 64/1956 Zb. o trestnom konaní súdnom

Zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom

Zákon č. 57/1965 Zb. zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok)

Zákon č.40/1974 Zb. o Zbore národnej bezpečnosti

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore

Zákon č. 274/1994 Z. z.

Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre

³⁷⁵ Insitný – naivný, ktorý príliš zjednodušujúco a dôverčivo pristupuje ku skutočnosti, ktorý ju nevie reálne odhadnúť a zvážiť

³⁷⁶ HRUBALA, Ján JUDr.: 11.09.2020 Rádio Slovensko po vynesení rozsudku Špecializovaného trestného súdu vo veci M. Kočnera a A. Zsuzsovej <https://www.rtvs.sk/radio/archiv/1175/1412951>

³⁷⁷ generál v.v. LUČANSKÝ, Milan Mgr.: na str. 11 zápisnice o výsluchu obvineného zo dňa 03.12.2020

Zákon č. 301/2005 Z.z. (*Trestný poriadok*)

Zákon č. 73/1998 Z.z. o štátnej službe príslušníkov ...

Nariadenie MV SR č. 175/2010 o vymedzení príslušnosti útvarov ...

ŠIMON, L.: Policajno-bezpečnostná činnosť. A PZ v Bratislave 2016. ISBN 978-80-8054-686-1

<https://www.youtube.com/watch?v=TrbwOXMYOo>

<https://docs.google.com/document/d/1EPkb0RlvQgtUQju4TNAMo384O37HhTU/edit#>

<https://www.rtvsk.sk/radio/archiv/1175/1412951>

<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1974/40/19740701.html>

Kontaktné údaje

Ing. Ladislav Šimon, PhD.

Katedra vyšetrovania

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: ladislav.simon2@minv.sk

OCHRANA PRED DOMÁCIM NÁSILÍM V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A ČESKEJ REPUBLIKE PROTECTION AGAINST DOMASTIC VIOLENCE IN SLOVAK REPUBLIC AND CZECH REPUBLIC

Ladislav Vajzer

Anotácia: Autor sa v článku venuje objasneniu právnych aspektov vzťahujúcich sa k fenoménu domáceho násilia a ochrany pred ním. Venuje sa právnej úprave ochrany pred domácim násilím v oblasti občianskoprávnej, správnoprávnej a trestnoprávnej v Slovenskej republike a porovnáva ju s predmetnou právnou úpravou v Českej republike.

Kľúčové slová: domáce násilie, obeť trestného činu, zadržanie, väzba, komparácia, trestnoprávna oblasť,

Annotation: The author of article deals with a clarification of legal aspects related to the phenomenon of domestic violence and protection against it. He deals with a legal regulation of protection against domestic violence in the field of civil, administrative and criminal law in Slovak Republic and compares it with the legislation in question in Czech Republic.

Keywords: domestic violence, victim of crime, arrest, detention, comparison, criminal law scope

Úvod

Trestný čin domáceho násilia bol v Slovenskej republike definovaný až prijatím Zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov. Dovtedy v slovenskej právnej úprave absentoval termín „domáce násilie“, nebol nijako upravený, a z toho dôvodu sa používali poznatky z iných vedných disciplín. Až uvedený zákon priniesol definíciu, podľa ktorej sa pod trestným činom domáceho násilia rozumie taký trestný čin, ktorý sa uskutoční prostredníctvom násilia alebo hrozby násilia proti osobe príbuzného v priamom rade, osvojiteľa, osvojenca, súrodenca, manžela, bývalého manžela, druha, bývalého druha, rodiča spoločného dieťaťa alebo proti inej osobe, ktorá zdieľa alebo zdieľala s páchatelom spoločnú domácnosť.³⁷⁸ Z medzinárodných dokumentov nám napríklad Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor z roku 2011) poskytuje charakteristiku domáceho násilia. V ňom je domáce násilie vystihnuté ako telesné, duševné, sexuálne a ekonomické násilné činy vyskytujúce sa v rodine alebo v spoločnej domácnosti alebo medzi manželmi a rozvedenými manželmi alebo partnermi, ktorí majú alebo mali spoločné bývanie.³⁷⁹

Ochrana obzvlášť zraniteľných obetí trestných činov

Zo samotnej povahy domáceho násilia a taktiež vyšetrovateľskej práce, teda trestno-procesnej činnosti vyšetrovateľov a poverených príslušníkov, ktorí sa riadia základnými zásadami dokazovania v trestnom konaní³⁸⁰ nám vyplýva významnosť a dôležitosť trestnoprávnej oblasti. Aj napriek tomu, že v prípade ochrany pred domácim násilím považujeme trestné právo za najdôležitejšie, keďže ide o protiprávne konanie, nie je možné, aby pokrylo celú problematiku domáceho násilia. Podstatnú úlohu preto zohrávajú aj občianskoprávne predpisy, ktoré vytvárajú inštitúty potrebné na zabránenie rizika opakovaného

³⁷⁸ Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov § 2 ods. 1 písm. e).

³⁷⁹ Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu z r. 2011 čl. 3 písm. b).

³⁸⁰ VIKTORYOVÁ, J. – STRAUS, J. a kol. 2015. *Vyšetrovanie*. 3 vyd. Bratislava: Akadémia PZ, 2015. s. 29.

domáceho násilia.³⁸¹ Medzi občianske právne normy zaraďujeme napríklad zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej „OZ“), zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej „CSP“), zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok, zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine, zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi. Podľa § 146 ods. 2 OZ je možné využiť inštitút obmedzenie alebo vylúčenie užívacieho práva k nehnuteľnosti patriacej do bezpodielového spoluvlastníctva manželov druhého manžela, ak v nej dochádza ku psychickému alebo fyzickému násiliu alebo ku hrozbe tohto násilia vo vzťahu k prvému manželovi, alebo aj k blízkej osobe, ktorá užíva spoločnú domácnosť.³⁸² Tento inštitút môže byť použitý výhradne rozhodnutím súdu na základe pravdivo zistených skutočností, že násilie v spoločnej domácnosti spôsobuje neznesiteľnosť spolunažívania v danej domácnosti. Ďalší inštitút, ktorý je podobný predošlému, upravuje § 705 písm. a) OZ a týka sa spoločného užívania bytu manželmi, bývalými manželmi alebo blízkou osobou, ktorý je v prenájme a nie vo vlastníctve, pričom stále platia rovnaké podmienky na vydanie rozhodnutia o vylúčení alebo obmedzení užívacieho práva k bytu ako pri § 146 ods. 2) OZ.³⁸³ Dôležitý zákon v súkromnoprávnej rovine predstavuje už spomínaný zákon č. 160/2015 Z. z. CSP, ktorý poskytuje priestor na uplatnenie neodkladných opatrení. Na základe § 325 ods. 2 písm. e) je súd oprávnený nariadiť osobe, ktorá je odôvodnene podozrivá z páchania násilia, zákaz vstupovať do obydľia a podľa písm. h) nariadiť zákaz približovania alebo nariadiť obmedzenie približovať sa k osobe, ktorá by mohla byť ohrozená.³⁸⁴

Správnoprávna oblasť predstavuje sankcionovanie priestupkov podľa zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch a taktiež aj vykonávanie oprávnení príslušníkov Policajného zboru podľa zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore (ďalej „PZ“). V prípade, že domáce násilie nenadobudlo potrebnú intenzitu na jeho klasifikovanie ako trestný čin, pripadá do úvahy sankcia za priestupok.³⁸⁵ V rámci nich je nevyhnutné spomenúť priestupky proti občianskemu spolunažívaniu, ktoré sa okrem iného vzťahujú na drobné ublíženie na zdraví, vyhrážanie, hrubé správanie alebo ublíženie na cti na blízkej osobe alebo osobe v starostlivosti.³⁸⁶ Tieto priestupky sú sankcionované uložením pokuty do výšky 200 eur.³⁸⁷ Medzi najdôležitejšie oprávnenia príslušníkov Policajného zboru v boji proti domácejmu násiliu patrí oprávnenie vykázať zo spoločného obydľia osobu, ktorá spolu s ohrozenou osobou obýva spoločné obydľie, ak ohrozenej osobe hrozí ujma na zdraví, živote, slobode alebo ľudskej dôstojnosti. Vykázaná osoba má presne určený priestor, na ktorý sa zákaz vzťahuje a ku ohrozenej osobe sa nesmie priblížiť na vzdialenosť, ktorá je kratšia ako 10 metrov. Súčasne s vykázaním zo spoločného obydľia sa udeľuje aj zákaz vstupu do obydľia po dobu 10 dní od vykázania.³⁸⁸ Ďalším oprávnením vyplývajúcim zo zákona o PZ je oprávnenie na zaistenie osoby. Toto oprávnenie sa v oblasti domáceho násilia týka hlavne osoby, ktorá ohrozuje život alebo zdravie iných osôb, a ktorá je pristihnutá pri páchaní priestupku. Po zaistení takejto osoby je nevyhnutné, aby ju policajt najneskôr do 24 hodín prepustil, pokiaľ ju neodovzdá orgánom činným v trestnom konaní pri existencii dôvodov na jej zadržanie.³⁸⁹

³⁸¹ SMYČKOVÁ, R. – KOTRECOVÁ, A. 2010. *Vývoj inštitútov ochrany pred domácim násilím v slovenskom civilnom procese*. Brno: Masaryk University, 2010. s. 1.

³⁸² Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník § 146 ods. 2.

³⁸³ FICEK, M. *Domáce násilie – právna ochrana*. [online]. [cit. Január 2021]. Dostupné na internete: <https://ficek.sk/domace-nasilie-pravna-ochrana-46>.

³⁸⁴ Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok § 325 ods. 2 písm. e) a h).

³⁸⁵ ČIERNA, K. a kol. *Manuál na použitie metodiky SARA SK*. OZ Pomoc ohrozeným deťom. s. 19.

³⁸⁶ Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch § 49 ods. 1 písm. e)2.

³⁸⁷ Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch § 49 ods. ods. 2.

³⁸⁸ Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore § 27a ods. 1,2,3.

³⁸⁹ Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore § 19 ods. 1-5.

Trestnoprávna oblasť

Domáce násilie môže mať rôznu formu a intenzitu, a preto nie je pravidlom, že zakaždým naplní skutkovú podstatu trestného činu. Za takýchto okolností sú využívané netrestnoprávne inštitúty ochrany obetí domáceho násilia. No pokiaľ domáce násilie dosahuje potrebnú intenzitu, je možné ho klasifikovať ako trestný čin. Tu však vzniká problém vyplývajúci zo slovenskej právnej úpravy, pretože zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej „TZ“) nevymedzuje konkrétnu skutkovú podstatu trestného činu domáceho násilia a pojem domáce násilie TZ ani nepozná. Najzávažnejšie formy domáceho násilia sa kvalifikujú ako trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 TZ, avšak samotné konanie páchatel'a domáceho násilia môže mať znaky aj iných trestných činov.

Za dôležitý zákon v tejto oblasti sa považuje Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov. Jeho prijatím sa vykonáva transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z októbra 2012, ktorou sa určili minimálne požiadavky na ochranu a podporu obetí trestných činov a smernice Rady 2004/80/ES z apríla 2004 o odškodňovaní obetí trestných činov. V zákone o obetiach trestných činov sa po prvýkrát objavil pojem „domáce násilie“, taktiež boli ustanovené základné zásady ochrany a podpory pre obeť.³⁹⁰ Týmto zákonom bola ustanovená povinnosť pre orgány činné v trestnom konaní, v prípade odôvodnenej potreby, spolupracovať so subjektmi, ktoré poskytujú pomoc obetiam.³⁹¹ Odôvodnená potreba je ďalej špecifikovaná len ako potreba najmä v záujme zabezpečenia práva a ochrany obete, čo je nedostačujúce na vznik efektívnej kooperácie medzi potrebnými orgánmi a osobami za účelom ochrany obetí.

Zákonodarcu si je vedomý zložitosti problematiky domáceho násilia, dôsledkom čoho sú ustanovené inštitúty ako obmedzenie alebo vylúčenie užívacieho práva k nehnuteľnosti, vykázanie zo spoločného obydľia, zadržanie a väzba. Je dôvodné sa domnievať, že medzi týmito inštitútmi chýba prepojenie s centrami vybudovanými na poskytovanie pomoci obetiam, a taktiež je potrebné sa zamerať na prevenciu a nie len na následky domáceho násilia.³⁹²

Ochrana pred domácim násilím v Českej republike

V Českej republike existujú viaceré právne predpisy upravujúce domáce násilie, ktoré môžeme zaradiť do troch oblastí, a to do občianskoprávnej, správnej a trestnoprávnej oblasti.

Občianskoprávna oblasť nadobudla účinné prostriedky ochrany pred domácim násilím prijatím zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník, v ktorom sú upravené zvláštne ustanovenia proti domácejmu násiliu. Podľa týchto ustanovení je možné obmedzenie, prípadne vylúčenie manžela, bývalého manžela, alebo kohokoľvek, kto žije v spoločnej domácnosti, z domu alebo bytu, ak sa spoločné bývanie stane neznesiteľným z dôvodu fyzického alebo duševného násilia.³⁹³ Procesnú ochranu tvorí napríklad zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštných řízeních soudních, v ktorom je jeden celý oddiel venovaný veciam ochrany pred domácim násilím. Podľa tohto zákona je súd oprávnený v prípade domáceho násilia uložiť predbežné opatrenia, ktorým násilníkovi nariadi, aby opustil, nezdržoval sa alebo nevstupoval do spoločnej domácnosti, nevstupoval do bezprostredného okolia ohrozenej osoby, aby sa s ňou nestretával, aby ju nesledoval a neobťažoval. Predbežné opatrenie sa ustanovuje na dobu jedného mesiaca

³⁹⁰ FILČÍK, M. 2020. *Právny a odborný rámec zriaďovania a fungovania siete intervenčných tímov. Východisková analýza*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2020. s. 51.

³⁹¹ Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov § 3 ods. 5.

³⁹² POLÁK, P. – TITLOVÁ, M. 2017. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 261.

³⁹³ Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník § 751-753.

s možnosťou jej predĺženia a rozhoduje o ňom súd výlučne na návrh a je povinný o ňom rozhodnúť do 48 hodín.³⁹⁴

Správnoprávnou oblasť upravujú napríklad základné predpisy ako zákon č. 250/2016 Sb., o zodpovednosti za prešľapky a řízení o nich, zákon č. 251/2016 Sb. o některých přestupcích, zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky a zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Zákon č. 250/2016 Sb. a zákon č. 251/2016 Sb. nahradili dovtedy platný a účinný zákon o přestupkoch z roku 1990, v rámci ktorých môžeme přestupky týkajúce sa domáceho násilia posudzovať ako přestupky proti veřejnému pořádku a přestupky proti občianskemu spoluzitiu. Zákon o policii ČR upravuje veľmi významný prostriedok chrániaci obeť domáceho násilia, t. j. vykázanie. Na základe tohto zákona je policajt oprávnený vykázat osobu zo spoločnej domácnosti, ktorú možno podľa pravdivo zistených skutočností, považovať za nebezpečnú z dôvodu predpokladu jej pravdepodobného útoku proti životu, zdraviu, slobode alebo ľudskej osobnosti ohrozenej osoby. Vykázanie trvá po dobu 10 dní a musí byť v ňom riadne určená osoba, ktorej sa týka, základné povinnosti a práva a priestor, na ktorý sa zákaz vzťahuje. Policajtovi týmto zákonom vzniká povinnosť oboznámiť o vykázaní osoby do 24 hodín po vstupe do obydľia príslušné intervenčné centrum a súd, prípadne aj orgán sociálnoprávnej ochrany detí, ak sa v domácnosti nachádza neplnoletá osoba.³⁹⁵ Práve intervenčné centrum a jeho uzákonenie v zákone č. 108/2006 Sb., o sociálních službách predstavuje významný míľnik v boji proti domácejmu násiliu. Intervenčné centrum je špecifickou formou poskytovania služieb krízovej intervencie³⁹⁶ počas krízy. Medzi služby krízovej intervencie patria ubytovacie služby (bezpečné domy), sociálne poradenstvo, podporné skupiny, právne, psychologické a pedagogické služby a i. Medzi formy krízovej intervencie zaraďujeme ambulantnú pomoc, hospitalizáciu, terénne a mobilné služby a telefonickú pomoc a on-line pomoc.³⁹⁷ Do 48 hodín po prijatí oznámenia o vykázaní je intervenčné centrum povinné navrhnúť pomoc ohrozenej osobe, poprípade aj bezprostredne po prijatí žiadosti od ohrozenej osoby. Aby bola takáto pomoc efektívna, je založená na vzájomnej spolupráci všetkých intervenčných centier, poskytovateľov sociálnych služieb, orgánov sociálnoprávnej ochrany detí, obcí, útvarov Polície ČR, obecnej polície a taktiež na spolupráci ostatných orgánov verejnej správy.³⁹⁸

Využitie právnych noriem v *trestnoprávnej oblasti* prichádza do úvahy až v tom prípade, ak ostatné oblasti na vyriešenie problému domáceho násilia nepostačujú. Sú to hlavne zákony, ako zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (Trestní řád) a zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

Komparácia právnych aspektov ochrany pred domácim násilím v Slovenskej a Českej republike

Na základe vykonanej komparácie dostupných informácií možno povedať, že slovenská a česká právna úprava ochrany domáceho násilia sa líši iba čiastočne, čo je logické vzhľadom na kontinuitu právnych systémov, vyplývajúcu z dlhoročnej spoločnej histórie oboch štátov. V oboch štátoch môžeme právnu úpravu domáceho násilia rozdeliť do troch oblastí, a to do trestnoprávnej, občianskoprávnej a správnoprávej. Samotné zákony sú stavané rovnakým spôsobom a majú obdobné názvy. Z nich môžeme spomenúť Trestný zákon (Trestní zákoník), Trestný poriadok (Trestní řád) alebo Občiansky zákonník (Občanský zákoník). Ďalej sú podobné inštitúty ako vykázanie z obydľia, predbežné opatrenia a aj trestné činy majú obdobnú

³⁹⁴ Zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních § 404-408.

³⁹⁵ Zákon č. 273/2008 Sb. o Policii České republiky § 44-47.

³⁹⁶ Krízová intervencia je odborné poradenstvo (práca), ktorý sa nachádza v kríze.

³⁹⁷ FILČÍK, M. 2020. *Právny a odborný rámec zriaďovania a fungovania siete intervenčných tímov. Východisková analýza*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2020. s. 7-8.

³⁹⁸ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách § 60a.

skutkovú podstatu. Pre obe domáceho násilia môže byť komplex právnych ustanovení komplikovaný, a preto nevedia čoho sa môžu domáhať alebo koho kontaktovať. Táto nevedomosť predstavuje značný problém, keďže orgány činné v trestnom konaní začínajú takmer vždy konať až na podnet obe domáceho násilia, alebo niekoho z jej blízkeho okolia. Kľúčovú úlohu taktiež zohrávajú aj negatívne skúsenosti obetí, keď sa domáce násilie posudzuje iba ako priestupok, čo sa stáva relatívne často. Páchateľ v takýchto prípadoch nie je adekvátne potrestaný, dôsledkom čoho vzniká pre obeť ešte horšia situácia.³⁹⁹ Zlú situáciu pre obe trestných činov si uvedomuje aj Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, ktoré pripravuje návrh na právnu úpravu, ktorá má posilniť práva a ochranu obetí trestných činov. Uvedená novelizácia sa má týkať zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore, a má za cieľ posilniť právnu pomoc pre obe, sprístupniť odškodnenie pre obe skôr ako po právoplatnom skončení trestného konania, vytvoriť prepojenú sieť intervenčných centier založenú na spolupráci polície a krízových centier bezprostredne po zistení domáceho násilia a zabezpečiť dlhodobejšiu kooperáciu a financovanie subjektov, ktorí poskytujú obetiam pomoc.⁴⁰⁰

Sieť intervenčných centier možno považovať za nedostatočnú v porovnaní s Českou republikou, ktorá ju má vybudovanú na dostatočnej úrovni. V zákone o sociálnych službách sa v Českej republike potvrdilo postavenie intervenčných centier a zákonom o Polícii ČR sa príslušníkom polície uložila povinnosť informovať centrá o vykázaní násilníka, dôsledkom čoho bolo zintenzívnenie ochrany pred domácim násilím. V Slovenskej republike je takáto povinnosť daná vyššie uvedeným zákonom o obetiach trestných činov, ale len v prípade odôvodnenej potreby, čo nestačí na vybudovanie efektívnej ochrany obetí. V Českej republike obetiam domáceho násilia poskytujú bezplatnú a intenzívnu pomoc zo všetkých hľadísk okamžite (najneskôr do 48 hodín) na podnet polície.⁴⁰¹

Záver

V Slovenskej republike chýba vypracovaný systém, kde by sa obetiam domáceho násilia hneď po upozornení poskytovala právna, psychologická alebo sociálna pomoc a poradenstvo pracovníkmi, ktorí by boli na to riadne vyškolení. Pripravovaná zmena niektorých právnych noriem s cieľom zintenzívniť ochranu obetí trestných činov odôvodňuje predpokladať, že sa situácia v danej oblasti zlepší, a to predovšetkým ochrana a prevencia domáceho násilia.

Resumé

Článok reaguje na potrebu kooperácie činnosti subjektov, poskytujúcich pomoc obetiam domáceho násilia. Autor poukázal na dôležitosť ochrany obzvlášť zraniteľných obetí trestných činov a na nezameniteľnú úlohu prevencie na úseku boja s domácim násilím. Uvedené násilie sa vyznačuje veľkou latenciou. Komparáciou právnych aspektov ochrany pred domácim násilím v Českej republike a Slovenskej republike bolo autorom príspevku konštatované, že slovenská a česká právna úprava ochrany domáceho násilia sa líši iba čiastočne, ale napríklad sieť intervenčných centier v Slovenskej republike možno považovať za nedostatočnú v porovnaní s Českou republikou, kde je celkovo pomoc obetiam domáceho násilia realizovaná na kvalitatívne vyššej úrovni.

³⁹⁹POLÁK, P. – TITLOVÁ, M. 2017. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násilia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 113-122.

⁴⁰⁰Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. 2020. *Zlepšujeme pomoc pre obe trestných činov*. [online]. [cit. Január 2021]. Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=3033>.

⁴⁰¹FILČÍK, M. 2020. *Právny a odborný rámec zriaďovania a fungovania siete intervenčných tímov. Východisková analýza*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2020. s. 13-19.

Zoznam bibliografických odkazov

ČIERNA, K. a kol. Manuál na použitie metodiky SARA SK. OZ Pomoc ohrozeným deťom. ISBN 978-80-968926-5-5.

FICEK, M. Domáce násilie – právna ochrana. [online]. [cit. Január 2021]. Dostupné na internete: <https://ficek.sk/domace-nasilie-pravna-ochrana-46>.

FILČÍK, M. 2020. Právny a odborný rámec zriaďovania a fungovania siete intervenčných tímov. Východisková analýza. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2020. 64 s. ISBN: 978-80-7138-170-9.

POLÁK, P. – TITTLOVÁ, M. 2017. Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 568 s. ISBN 978-80-8168-708-2.

SMYČKOVÁ, R. – KOTRECOVÁ, A. 2010. Vývoj inštitútov ochrany pred domácim násillím v slovenskom civilnom procese. In Dny práva – 2010 – Days of Law, 1. ed. Brno: Masaryk University, 2010. 11 s. Dostupné na internete: [https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/07_nasili/Kotrecova_Alexandra_\(4148\).pdf](https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2010/files/prispevky/07_nasili/Kotrecova_Alexandra_(4148).pdf).

VIKTORYOVÁ, J. – STRAUS, J. a kol. 2015. Vyšetrovanie. 3. vyd. Bratislava: Akadémia PZ, 2015. 687 s. ISBN 978-80-8054-643-4.

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácomu násilliu a o boji proti nemu prijatý v Istanbule 11. mája 2011.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. 2020. Zlepšujeme pomoc pre obeť trestných činov. [online]. [cit. Január 2021]. Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=3033>.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálnych službách, ve znění pozdějších právních předpisů.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších právních předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších právních předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších právních předpisů.

Kontaktné údaje

JUDr. Ladislav Vajzer, PhD.

Katedra vyšetrovania

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská č. 1

835 17 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: ladislav.vajzer@minv.sk

Zostavili: JUDr. Jaroslav Blatnický, PhD.
JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M.
Názov: Aktuálne otázky teórie a praxe vyšetrovania
Vydala: Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Tlač: Centrum polygrafických služieb MV SR
Účel: Zborník vedeckých prác pre prispievateľov
a pre študijné potreby Akadémie PZ v Bratislave
Rozsah: 221 strán
Formát: B 5
Rok vydania: 2022
Vydanie: prvé
Návrh ilustrácie: Veronika Zelková

Za odbornú a jazykovú správnosť textu zodpovedajú autori príspevkov.

ISBN 978-80-8054-981-7
EAN 9788080549817